

ODSEVANJA

45
46

revija za leposlovje in kulturo

F569/a no 2

ODSEVANJA

NA PLATNICAH

*Miro Hajnc,
Opus Alchymicum,
GLEU SG 2001,*

(foto Anka - Izidor Jesenk)

Kazalo

Blaž Prapótnik	NA KONICI PERESA ali (s)lepa kultura zrno na(j)de	4
Vesna Roger	PEŠČENE SENCE	6
Patrik Kolar	TRIKRAT NA KAVI V LJUBLJANI (1999)	7
Andrej Lutman	Oko kot otoK - Kot otok okO	8
Jerica Smolčnik	TE ZLATE ROKE	9
Benjamin Lužnic-Luka	HAIKUJI	10
Aleksandra Vrhovnik	STVARNA ROMANCA	11
Marijana Vončina	IŠČEM MIR.	12
Marjan Kolar	KUKAVICA	13
Zlatko Verzelak	ČAROVNICE ALI KO BO BIK IMEL ČUSTVA	14
Vinko Ošlak	JUGOŠVABICA	16
Tone Turičnik	OČETOVSKI PREDSOZLI.	21
Janez Žmave	PAJKOVO POPOLDNE	25
Rajka Medunc	NLP(P) - NEZNANA LJUBA PUBA (PRENNER)	29
Janko Messner	O LJUBEZNI POKRŽNIKOVEGA LUKANA DO PESNICE LIBUŠKEGA PUELA (O erotiki in zvezdah)	36
Barbara Rotovnik	ERA NAVIDEZNOSTI ali Platon versus kozmetična kirurgija	38
Vinko Ošlak	ZAMENHOF - PREROK PRAVIČNEGA MIRU	40
Marija Rotovnik	OKOLJSKA ETIKA	44
Boštjan Temnik	TOPLAR - ARHITEKTURNA IDENTITETA MISLINJSKE DOLINE ali prepoznavnost toplarja v deželi Janka in Metke	46
Franček Lasbaher	KOROŠKI ZBORNIK 3	50
Tone Sušnik	ALOJZIJ KUCHAR: Pokristjanjevanje Slovencev in nemško-slovanska etnična meja v vzhodnih Alpah.	52
Helena Merkač	ZBORNIK KOROŠKA POKRAJINA - Ne dopustiti, da bi bili »levi devžej«	53
Zinka Zorko	JANEZ MRDAVŠIČ: Krajevna in domača imena v Mežiški dolini	54
Miran Kodrin	SAŠA FUŽIR, zapleteno okolje srca	56
Milena Zlatar	MIRO HAJNC - Opus Alchymicum	58
Špela Spanžel	FRANC BERNEKER - pionir slovenskega modernega kiparstva.	60
B. P.	MARJAN KOLAR - PISATELJ, NEZNAN OSAMELEC?.	64
Tone Turičnik	IZGOREVATI ZA CILJE VIZIJ IN SMELIH NAČRTOV	69
M. K.	50 LET KOROŠKEGA POKRAJINSKEGA MUZEJA V SLOVENJ GRADCU	74
Branko Čepin	EVROPSKE POVEZAVE in sodelovanje Glasbene šole Slovenj Gradec	78
B. P.	IZŽAREVANJE ENERGIJE IN DUHOVNOSTI NOVODOBNEGA SLIKARSTVA	80
Janez Žmave	MARTIRIJ LJUBE PRENNERJEVE	81
Suzana Fajmut Štruel	KULTURNO PODZEMLJE - Prireditve v več kot tri stoletja starem rudniku	82
Daniel Breznik	PREŠEREN IN NAŠ ČAS	83
Tone Turičnik	BERNEKERJEVA ODLIČJA 2002	84
Darja Vrhovnik	VIKTOR BREZNIK - Glasba je bila sopotnica tudi ob slovesu	87
Helena Horvat	V SPOMIN VIKTORJU BREZNIKU	87
Stanka Blatnik	PO MODI IN MIMO MODE - Modni teoretiki o kulturi oblačenja.	88
Andreja Gologranc - Fišer	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	90
Jože Potočnik	MESTNA OBČINA SLOVENJ GRADEC	96
Jože Potočnik	KOPA, računalniški inženiring, d.d., Slovenj Gradec	98

UVODNIK

POEZIJA

PROZA

DRAMATIKA ESEJISTIKA

RECENZIJE

PESNICA LIKOVNI PORTRET KULTURA

MODA

POKROVITELJ SOPOKROVITELJ

Na konici peresa

ali (s)lepa kultura zrno na (j)de

UVODNIK

Podnaslov skriva dva slovenska izreka: o slepi kuri in lepi besedi, zaradi izpostavljene problematike in Odsevanj – revije za leposlovje in kulturo. Dosegali smo pestrost in zastavljeni nivo leposlovja ter esejistike, vestno beležili dogodke, prizadevanja in dosežke ... a smo bili premalo pozorni in kritični v zvezi s kulturnimi vprašanji, delovanjem kulture in kulturne politike. Kritičnih člankov, predvsem takih, ki bi se konstruktivno ukvarjali s to problematiko, v reviji tako rekoč ni. V uvodnem razmišljanju bom kot urednik skušal delno popraviti ta manjko, saj se očitno ne želi nihče izpostavljati in se ukvarjati s tem nujnim zlom. Najmanj tvegano je hvaliti in odobravati, čeprav je tudi to potrebno; za afirmacijo, zahvalo, spodbudo napisati kaj prijaznega. Na drugi strani pa se zastavlja vprašanje, če nismo z na silo pozitivnim gledanjem in prizanesljivim trepljanjem, morda ignoriranjem neprijetnih dejstev, neodgovorno dajali potuhe nespodbudnim razmeram? Eno je gotovo: če bi slabo stanje v tako imenovani ljubiteljski kulturi in kulturnem društvu, sorazmerno neuravnoveženo financiranje posameznih področij ter malodane škandale ob podeljevanju Bernekerjevih priznanj pravočasno zabeležili, pretehtali, kritično presodili in morda nakazali rešitve, se problemi ne bi tako nakopičili, kot so se.

A nimamo svojih peres le za hudomušno žgečkanje, – pero pravega pisatelja ima predvsem priroteno konico. Pri nas so pisatelji soustvarjali zgodovino in celo pisali ustavo. Zakaj potemtakem ne bi tudi odsevanjci preusmerili peres in malce dregnili v lokalno dogajanje?

Zakaj gre? Trije problemi – dekadenca kulture, neuravnoveženost vrednotenja in financiranja ter inflacija priznanj – ogrožajo kulturo, njeno vrednost in poslanstvo; in sprožajo vroče polemike.

DEKADENCA KULTURE

Omenjeni negativni trend se že nekaj časa očitno in konkretno kaže v slovenjgraškem kulturnem društvu. Nekaj kritičnih pripomb smo sicer v intervjuju s Heleno Drev, prejšnjo predsednico, ob predaji mandata zabeležili tudi v naši reviji (Odsevanja 37/38, 2000: Da bi društvo zaživel kot celota). Toda: danes je kulturno društvo več kot štiri mesece »brez glave«, ker je Andreja Hvalec sredi mandata odstopila s položaja predsednice, razočarana nad »nekulturnim« stanjem v kulturnem društvu (kronična nepreglednost finančnega poslovanja, neuskkljenost med skupinami, samovolja in individualizem posameznih skupin, neupoštevanje statuta, neenotnost in nezainteresiranost za izboljšanje stanja ...). Delno je k individualizmu skupin prispevala tudi spremenjena politika financiranja, ki upošteva zgolj posamezne ustvarjalce in projekte (kakor se je modno izraziti tudi v zvezi s kulturnimi prireditvami); a to ni vzrok in razlog za zaton kulturnega društva.

Predsednica je podala pisno izjavo s pojasnili o razlogih za odhod in na koncu članom KD postavila vprašanje, če sploh želijo, da društvo še obstaja. In potlej vse tiho je bilo. Minister Gregor pa nič. Čeprav so dejstva skrb vzbujajoča in kažejo na to, da – absurdno – kljub izredni aktivnosti posameznih skupin KD ni za-

živelo kot celota, temveč vse do danes životari, odločnih pobud za reševanje zapletenega stanja ni bilo zaznati niti s strani strokovnih služb; prej resignacijo. Ah da, kulture in umetnosti ne ustvarjajo institucije, pa če so to še tako sofisticirani sistemi. Inicijativa in ustvarjanje, tudi v ljubiteljski kulturi, sta v domeni posameznikov in primerna organiziranost vse to samo bolj ali manj uspešno omogoča ter afirmira ali pa – v najslabšem primeru – ovira.

NEURAVNOVEŠENOST

Vrednotenje kulturnega dela in dosežkov je jalovo delo, če nimamo jasnih kriterijev, pa še tedaj eksaktnost ocenjevanja ni primerljiva z meritvami – na primer – v športu, kjer so dolžine in časi absolutno primerljive vrednosti. Lahkotnost se neha pri ocenah za slog, kar je že bližje neotipljivemu, izmuzljivemu svetu estetike, kamor kultura z eno nogo korači. Neuskkljenost vrednotenja in vatlov se je ponovno pojavila vsaj v dveh primerih in vnesla nemir v mesto miru, pri obeh zadevah pa gre za isti problem, na katerega je v pismu, naslovljenem Mestni občini (svetnikom in komisiji za priznanja) ob lanskem podelitvi Bernekerjevih priznanj opozoril Tone Turičnik z besedami: *Zdi se, da so bile letošnje odločitve ne dovolj pretehtane, tudi ne uravnovežene!* Ugotovitev velja širše – tako časovno, kot tematsko.

Pri točkovanju in razdeljevanju občinskih sredstev za ljubiteljsko kulturno je zadeva prešla neopazno in brez hrupa. Ne glede na neuravnoveženost podeljenih sredstev glede na zvrsti, so amaterji hvaležni pobrali drobtinice. Tu ne gre za kritiko višine sredstev (ljubiteljski kulturi je v tem segmentu občina namenila 60 tolarjev manj kot štiri milijone), ampak za nerazumljivo favoriziranje posameznih področij delovanja. Razmisliti bi bilo potrebno, ali je smiselna kulturna politika, ki s sredstvi enako podpira petnajst pevskih zborov, od katerih morda izstopata le dva, namesto da bi s selektivnim pristopom financiranje med področji uravnovežili; seveda s primernim upoštevanjem množičnosti v posameznih sferah kulturnega delovanja. Ni sprejemljivo, da od štirih milijonov sredstev namenjenih delovanju šestih področij – 24 skupin (15 zborov, 3 folklorne skupine, 2 gledališki skupini, 2 vokalnoinstrumentalni skupini, pihalni orkester in literarno-glasbena skupina), prejme npr. art rock skupina Abadon ubogih 83.092 tolarjev (manj dobi le še ena skupina), kljub večletnemu kontinuiranemu ustvarjalnemu in poustvarjalnemu delovanju, ob dveh izdanih albumih avtorske glasbe, videospotih, pogostih pojavljanjih v medijih (TV, radio, časopisi), klubskih nastopih, nastopih ob promociji Odsevanj, zglednemu poslovanju znotraj kulturnega društva ter učinkovitem sodelovanju na proslavi ob kulturnem prazniku ... Ni razumljivo, da dve gledališki skupini, od katerih gimazij-ska izredno izstopa po kvaliteti in odmevnosti, skupaj dobita komaj nekoliko več sredstev (155 in 178 tisočakov) kot kakšen pevski zbor, ki dobi sam do 243 Prešernovih bankovcev. In če upoštevamo stroške gledališča: scena, gledališki list, kostumi, ozvočenje, – ti niso primerljivi s prej omenjenimi področji, so bistveno višji.

Videti je, da razdeljevalci sredstev ne upoštevajo

pestrosti kulture, kvalitetnega nivoja posameznega ustvarjalca, dosežkov in aktivnosti ... Je to pomanjkanje vizije razvoja kulture, sistemska napaka ali samovolja komisije pri dodeljevanju razpoložljivega denarja?

Ne ločevanje in tudi ne enačenje - pomembno je jasno razlikovanje med poustvarjalnim in ustvarjalnim delovanjem. Poustvarjalci sicer ohranjajo kulturno izročilo, ustvarjalci pa nove vsebine ustvarjajo. Ne samo eno, oboje, v zdravem sorazmerju in sožitju, je pogoj za normalno delovanje in obstoj kulture. Sociološko gledano sta ti dve veji razpršeni in prepleteni, vendar je dejstvo, da sta ustvarjalna in umetniška aktivnost bolj doma na urbanih sredin, poustvarjanje pa cveti v ruralnih okoljih. Običajno je pri ljudskih igrah mesto zakulisje in oder vas, v mestu je obratno, pri dosežkih alternativne kulture pa vas (v ruralnem smislu) izginja, saj se sodobni svet spreminja v globalno vas. Občina, še posebej pa mestna, po tej analogiji ne more biti privilegirano območje zgolj npr. zborovskega poustvarjanja. Ne delam si iluzij, da bo kdaj stanje idealno ali da bomo vsi zadovoljni, ampak vsekakor je nujen premišljen kompromis, ki bo upošteval raznolikost in vizijo razvoja. Stanje, kot je sedaj, ni najbolj ugodno ne za pestrost ne za spodbujanje kvalitete delovanja, sploh pa ne ustvarjalnega oz. avtorskega. Morebitne posledice je pred desetletji vizionarsko ubesedil Marjan Kolar v sedemnajstem poglavju romana Išči poldan: »... in zato je vedel, da se nobeden od njih nikoli ni dvignil nad povprečje skromnega poustvarjanja.« - Eno izmed poslanstev kulture, tudi ljubiteljske, pa je »iskati poldan« - zenit kvalitete.

INFLACIJA PRIZNANJ

Že nekaj let zapored prihaja do trenj in nezadovoljstva v zvezi z Bernekerjevo nagrado; pa ne gre za nevoščljivost ali podobne prilehnosti. Ne, v kulturniških krogih prevladuje mnenje, da je nekaj sistemske narobe, da so odločitve včasih absurdne (pred leti bojkot prireditve delavcev v kulturi), da odsotnost stroke in politične odločitve zmanjšujejo vrednost in ne nazadnje tudi smisel podeljevanja teh nagrad. Letos sem podpisani celo vnaprej opozoril na »skrivnostna pota gospodova« kar v pripisu k predlogu za nagrado mag. Stanki Blatnik, zavečajo se, da lahko s tem malce ogrozim uvrstitev predlagane kandidatke. Citiram: »Pri izbiri vam želim - več kot srečno roko - predvsem tehnege presojanja na podlagi argumentov in referenc predlaganih kandidatov, saj izkušnje iz preteklosti kažejo na prevelik vpliv političnih interesov ter števila predlagateljev na odločitev o nagrajenih, tudi na škodo kandidatov, predvsem pa v škodo ugleda institucije Bernekerjeve nagrade kot najvišjega občinskega priznanja na področju kulture. Zaupamo vam, da bo odločitev nepristranska, pravična in v duhu vrednot, ki jih simbolizira nagrada.«

Naivno misleč, da so nagrade zaradi vrednot in ne zaradi prestiža in da podeljevalec misli resno. Odsotnost kriterijev ali ignoranca pri izbiri Bernekerjevih nagrajenecv? Čisto brez kriterijev podeljevanje najvišjih občinskih priznanj v občini tudi ni (in tudi ne more biti), saj so pogoji oz. kriteriji za tovrstna odličja natančno definirani z Odlokom o občinskih priznanjih (Uradni list RS, št. 7 - 31. 7. 1991), vprašanje je, kako jih, če sploh, komisija in mestni svetniki upoštevajo, po črki in po duhu. Za osvežitve spomina dva člena - o nagradi in o plaketi:

6. člen

Bernekerjeva nagrada se podeli za izjemne uspehe, ki jih doseže posameznik ali skupina na področju književnosti,

dramske umetnosti, glasbe in plesa, upodabljalno umetnosti, filma in radia, arhitekture in oblikovanja, za stvaritve, ki so pomemben prispevek v zakladnico kulture občine in so bile objavljene, razstavljene ali izvajane v zadnjih petih letih pred podelitvijo.

Bernekerjevo nagrado lahko prejmejo posamezniki za pomembno življenjsko delo na področju kulture.

10. člen

Bernekerjeva plaketa se podeli posameznikom ali skupini, ki deluje na območju občine Slovenj Gradec kot priznanje za večletno umetniško in poustvarjalno delo, s katerim prispevajo h kulturni rasti ljubiteljske kulture.

Bernekerjeva plaketa se lahko podeli društvom in skupinam za 20 let uspešnega delovanja na področju ljubiteljske kulture.

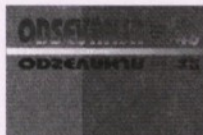
Za ocvirek naj navedem slikovit stavek iz pisma T. T.: *Petje na pogrebih ni argument za utemeljevanje Bernekerjeve nagrade ali plakete!* Že bežen pregled lavreatov in morda primerjava letošnje utemeljitve nagrade s kriterijem za plaketo kaže na zmedo, kriterije so pomešane, število upravičencev glede na kriterije pada, priznanj pa je vedno več. V arhivu Odsevanj hranimo tudi živahno korespondenco, ki jo je s poetičnim pismom sprožila ogorčena Karla Zajc Berzelak in je tekla po letošnji nagrajevalski farsii, dopisovali so si še Marko Košan, ki je bil pri odgovornih »deležen zgolj nezainteresiranega skomiga z rameni« in Komisija za odlikovanja, nagrade in priznanja (iz anonimnosti so stopili: Anica Meh, Milena Zorman in Franc Gornjak). Resnici na ljubo je v vseh pismih nekaj zrnec soli in vendar ne dovolj za dokončno rešitev problema: kaj sploh nagradujemo? Komisija je mnenja, da ljubiteljsko kulturo, ker so zaposleni v kulturi že tako ali tako plačani za svoje delo. Komisija v pismu malce poironizira tudi na račun stroke, prihaja v protislovja, tipka z nenavadno interpunkcijo - brez presledkov - in uporablja napačen priimek (Bernekar) kiparja Frana Bernekerja, po katerem je nagrada poimenovana, kar tudi pomenljivo kaže na odnos do problematike. Komisija postavi na kocko lastno verodostojnost s stavkom: *Bernekarjeva nagrada je priznanje širše skupnosti osebam, skupinam, komurkoli že, za dolgoletni prispevek v kulturi.* Napaka, res niste prebrali odloka? Z nagrado naj bi nagrajevali dosežke; vztrajno ljubiteljsko delo (brez pretiranih dosežkov) pa je stvar plakete; vsekakor pa bi moralo biti oboje podvrženo strokovnim argumentom in tehtni presoji kompetentnih.

Nepredvidno bi bilo, če bi kak zanesenjak predlagal koroško nagrado in vsegal pokrajinske peripetije. Niti financiranja Odsevanj - koroške revije za leposlovje ne podpira celotna regija, temveč nosi levji delež mestna občina Slovenj Gradec skupaj s pokrovitelji in založbo Cerdonis. Permanentna ureditev tega problema bo, glede na neslavne izkušnje s Koroškim tednikom, zelo težavna naloga. Torej bomo s koroško »Bernekerjevo nagrado« počakali in se najprej v svojih vrstičih naučili dogovarjanja, kaj in koliko bomo sejali ter želi.

In tudi krčevito ločevanje na ljubiteljsko in profesionalno kulturo je pri vrednotenju dosežkov ter uspehov irelevantno, morda celo absurdno. Kultura je kultura ali pa je ni; dosežki pa tudi niso popolnoma abstraktni in nemerljivi. Kaj se ni France Prešeren, po poklicu pravnik, s pesništvom ukvarjal neprofesionalno, ljubiteljsko - kot amater; in vendar je njegov svetovljanski duh ustvaril vrhunce slovenske poezije.

Blaž Prapótnik

UVODNIK

Odsevanja, Cerdonis, ZKD Slovenj Gradec ter Rudnik svinca in cinka Mežica
v zapiranju, d.o.o., vabijo na *literarno-glasbeni dogodek*

PODZEMNI NOKTURNO

Podzemlje Pece, *10. maj 2002*,
zbirališče ob *18. uri* pri muzeju rudnika *Mežica* (nato odhod vlaka v jamo).

*Rudnik Mežica
so zaprli in so tam
odprli muzej.*

*Zdaj mi vodič razlaga
kako sem si služil kruh.*

S stihmi mežiškega pesnika *Marjana Mauka* Vas vabimo, da se nam pridružite v podzemlju in prisluhnete odmevom votlin, vklesanih v živo skalo, morda odkrijete korenine, skrite v nedrjih koroške zemlje ... Tokrat bomo priča predstavitvi *Odsevanj*, koroške revije za leposlovje in kulturo; sledi literarni večer *koroških avtorjev*, sodelavcev revije. Dijaki slovenjgraške gimnazije bodo v recitalu predstavili dela *Saške Fužir*, *Hermana Vogla*, *Vesne Roger*, *Aleksandre Stermec Perovec*, *Matjaža Pikala*, *Milene Cigler*, *Marjana Pungartnika* in drugih. Sklepní del prireditve pa bo izzvenel s koncertom kvarteta *Ex animo*: *Valentina Prapótnik* - klavir, glas; *Blaž Prapótnik* - poezija, kitara; *Danilo Karlin* - bobni in *Borut Šmon* - bas kitara, ki bo z avtorsko glasbo napolnil poetično ozračje ...

Število obiskovalcev je omejeno, zato vljudno prosimo, da si zagotovite vstopnico v predprodaji po *500 SIT* na prodajnih mestih v Črni na Koroškem - Hotel Krnes, v Mežici na avtobusni postaji - bife Flora, v knjižnici Dravograd in v Knjižnici Ksaverja Meška v Slovenj Gradcu.

Kulturne prireditve v skrivnostnem ambientu 300 let starega rudnika, 350 m pod zemljo, 3,5 km od prve dnevne svetlobe ponujajo nepozabna doživetja. V novi številki revije *Odsevanja 45/46* si lahko preberete več o zanimivem kulturno-umetniškem življenju v jami; članek Suzane Fajmut-Štruci *Kulturno podzemlje*, str. 82 (informacije na str. 99, *Skrivnostni svet podzemlja Pece*). Revijo bo mogoče dobiti (z jamskim popustom - 350 m) tudi na prireditvi *Podzemni nokturno*.

Vesna Roger

PEŠČENE SENČE

LEPOSLOVJE

Pesniku

*s skomigom oči
potujem
skozi narisana* **HOTENJA**

navznoter tišina
POČIVA

*iz nejasnih delcev mrmranja
sestavljam
združujem v vdolbeno lupino
s katere najraje jem
vse tvoje glasove*

*boginjam pošiljam besede
a padajo lahkotnih kril
najprej nate
in brezvetrje
nama prinaša*
MILOST

Viktorju Prekli

*pod krošnjami vsakega stiha
te vonjam
in sapice porjavelih bilk
me spominjajo
na piš časa
in jezik, ki me vozi skozi dvojna usta tišine
na obeh straneh postaje
ki JE
te čakam hkrati*

Danetu Zajcu

*krhkih kosti govoriš besede
v podobah brez mest
stopaš po zemlji
v jutra neznana
takrat veter nosi trhli dež
skozi vlažne oči*

*kje odmeva čas
kje je tvoja pesem
ko se ne smejim*

Kristini Ramšak

z vonjem po tistih časih
SEM
*na tuji zemlji
v tuji hiši
v tuji sobi*
BILA
tako doma

*okna so me prijazno pozdravljala
oblaki so mahali v večer
kot sva tiho zahajali v noč
vse je bilo vse*

*miren spanec me je nosil v pozabo
da se telo spočije
skriva še zadnji požirek
in preide v tople sanje
vse je bilo vse
zato si še vedno*

Patrik Kolar

TRIKRAT NA KAVI V LJUBLJANI

(1999)

CAFÉ GALERIJA

Dvorni trg

Tu se sedi ali visi.

*Visijo: Slana, Zelenko
in Modri harlekin
na levi strani šanka.
Pod njim Union smile,
nad njim fičko v olju
in vnebohod.
Za njim stoji Ona
z odpetima zadrgrama
na ramenih.*

*Vino pod klavirjem,
misli tečejo v ogorke -
Ljubljana - Havana ?
(Vsi iščejo nadomestke.)*

*Nihajna vrata se odpirajo
ven v enozložno prihodnost.*

Odide Tretji človek.

KLUB DRAMA

*Pet stopnic vodi navzdol
in za vrati še tri.*

*Edino te dajejo
tu slonečim pivcem
občutek povzdigovanja
v objemu modrine,
v pogledih deklice z desne
in otožnega psa,
ki na levi sliki
opazuje atleta.*

*V svojih zrcalih odseva
stoječi steber prazno
kopel za steklenice
in ponuja program
nadstropja višje -*

*za zaveso čakajoče kletke,
nasprotja Knjige,
vrt željá -
še nenapisano povest.*

EL MUNDO

Čopova

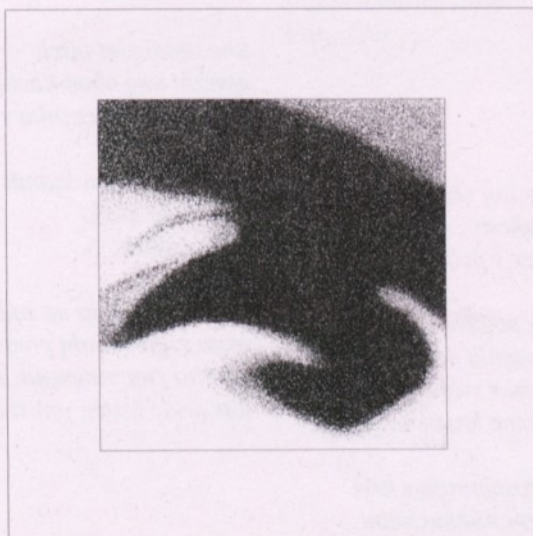
*Ob vstopu
odseva obrobljeno
simetrično ogledalo
rožnate sladkornice
in zimo pričakujoči
rdeči kavč za stopnico.*

*Osebję posnema spomin
z Dunajske ceste,
sedeči ob mizicah
zaznavajo čas
in mimo skodelic
tekoče novice.*

*Povpraševanje
dopoldancev presega
ponudbo in zahteva
novo preobrazbo:*

*v tej metropoli
bi se moral imenovati -
El Mundito.*

LEPOSLOVJE

*Miro Hajnc, Opus Alchymicum, 2001,
risba s svinčnikom, 2200 x 2000 mm*

Andrej Lutman

Oko kot otok - Kot otok oko

(slike pesmi pesem slika)

LEPOSLOVJE

I

*odpri si svet sijev
kazhe na dezhelo zhel
obkrozhi te presledek*

*ko zhvizghi sinjijo dih
ogoni pridobe blizhino
te strese srbechica*

*ozlacheni izbris risa
tepta ozadje okolja
odpne tvoj smel zor
kremenitih senc vek*

II

*klin shine nad ogorčenje spomina na zaveze
opustish prislushkovanja shushtenjem kril
te srecha vzgon zapoznelih pretakanj solz*

*odprto je prostorje za vdor in rovarjenja
tekoche prehajanje prek zapoznelih letov
odnasha vzdolzh obrvi mraka svoj splet shivov
kazhesh obraz namazu in skomigom nochi*

*odstre svoj znitkan sloj zapredkov sanj
koncha chakanje s sozvochji sikajochih vriskov
omogochish si vzcvet chistin svojih lastnosti*

III

*kar krasi kot shminka dne tvoj zrast
ob perju spogledovanj z zrakom
te soochi s seboj zasuk ustec v poljub*

*opoj dolocha smer pogleda podkve
topot zachne svoj ples raznitenih oches
odlochish se lahko le zase in v svoj zasuk
korachish smelo nad grozeche kraste sanj ljudi*

*obseg je dan z nochjo in prosojnostjo v krvi
krmilish svet si v boju z vsem nakljuchnim
odvezhe te pomislek na navzkrizhje zhel chudes*

IV

*odmev v sinji vodi brez dna
krotiti svoj dvig glave
od tod do tja in k bregu*

*kresnichke soj svoj dele
oko ti odsev je blizhin
trepet gre za pore povrshin*

*okras je izpushchaj chasa
trdota in napetost varata
ogenj na plitvi skorji zrkla
kolobarjenje zasede svoj takt*

V

*ogled vrshi vrh in navpik
teche shpric pogleda
odondod razteza rezha svoj zor
krchevito splahutajo smeri raz*

*krog in krog rogovi obzornice
oddaljeno ni vedno blizhe
te raztegne onkraj dosega osi*

*oddaljish svoj svod do zdrsa vate
kot slina se cede zavoji vreten
obetash kot zhe dolgo ne*

*kar shodi svet tarch
osvezhi svoj obod kacha
tezhishche je uganka v ochesnih sencah*

*odmeva soj pomladnih sap v shchipu src
kdo koga gleda
odkod silish*

*osnovna presoja ne zadoshcha
trma vzgibov vabi predse sloje podob
odmira svet vznesenih skrbi videza
kar pride lasten prosti chas in gresh*

(V »novi« bohoričici: sh=š, ch=č, zh=z)

Jerica Smolčnik

TE ZLATE ROKE

TE ZLATE ROKE

*Očetove roke so
dišale po usnju,
mamine po kruhu
in znale so toplo objeti,
nitko v šivanko vdeti,*

*da se je novim oblekcam
čudilo še zrcalo
in se je pri maši šepetalo.*

*Pentlje v laseh
so znale te zlate roke splesti
in prtičke, kot nežne snežinke, zvesti.*

*Čez mostiček so nas vodile,
božično drevo okrasile,
v temi lučko prižgale.*

*In ko so te zgubane roke
v naročju obstale,
oči, od utrujenosti, so zaspale.
So ti naše roke
le svečko prižgale.*

POZABLJENE IGRAČKE

*Na podstrešju pozabljene
igračke,
čas in prah sta
zbrisala barve.
Pajki so spletli
punčkam nove obleke,
zdaj so neveste,
temi in dnevu zveste
nič več za igranje.*

*Ne čas, jaz sem
pozabila nanje.*

V KAVARNI

*Ob kavi, v kavarni,
s sestro prepletava besede,
vonj sladkosti z nama sede
in skoz okno
zlato obarva
stene blede.*

*Spominom vračava življenje,
stopiva v čas mladosti,
tu okusili sva,
plesa prvega radosti.*

*Nemir ta davni
v srce tiho
se prikrade,
v očeh iskrice bi rade,
kot takrat zopet oživele.*

*Od spominov solze
so čez rob zdrsele.
Pogled preko rame
ujame zrcalno sliko
naše hiše,
dom, ki iz dneva v dan
nam globoke rane riše.*

*Izpita kava pusti
okus po pajčevini.
Stran od tod.
Naj podobe ostanejo
v usedlini.*

Benjamin Lužnic-Luka

HAIKUJI

LEPOSLOVJE

I

*Na tebi ležim
ob potoku šumečem.
Nič se ne zgane.*

II

*Čebelice si
v panju pripravljajo
zadnjo medico.*

III

*Na nitki časa
ptice pletejo gnezda,
bakle gorijo.*

IV

*Na kredo noči
so zapisani spomini.
Vzel jih je čas.*

V

*Moja senca
na tvojem podstrešju,
kako skrivnostno.*

VI

*Oskrunjen škorec,
mačje pokopališče,
otrok ihtenje.*

VII

*Grozdje gnije,
ptice pod krošnjami,
dež lije.*

VIII

*Kakšna lepota!
Čebele si v panju
lišpajo žela.*

*Miro Hajnc, Opus Alchymicum, 2001,
risba s svinčnikom, 1500 x 3000 mm*

Aleksandra Vrhovnik

STVARNA ROMANCA

DÉJÀ VU

*Stvari so takšne, kakršne vidimo,
zato je čisto vseeno,
ali je sonce zlato in morje rumeno.*

*Jaz sem videla tebe lepšega, kakor si.
Ne, ne, mene ne bo več tja,
kjer jim natikajo roznata očala.
Ne, hvala.
Tam sem že bila.*

KONDORJEV LET

*Sprehodiš se skozi
Kakor peščena senca.
Samo ta trenutek je najin -
In že ga ni.*

*V črno tišino večera
Osamljen kondor leti.
Rahlo umiram na snegu.
Na snegu so kaplje krvi.
Spolziš prek moje kože
Kakor indijska svila.
V črno pahljačo mojih las
Skrivaš svoj krvavi obraz.
Ptica brez grla hrope vame.
Z ostrimi kremplji mi boža rame.
Iz mene se izlušči tvoj privid.
Včeraj in jutri sta zame nedoganljiva.
Večnost je spolzka in lepljiva.
Vonj po mrhovini lega na moje telo.
Po vratu navzdol mi polzi lastno oko.*

*Začutim popolno, evforično bolečino.
Poslednjič zagaziš po mojem spominu.
Samo ta trenutek je najin -
Kot da ga ni bilo.*

STVARNA ROMANCA

*Škripanje zavor pod oknom
Se vrine med naju.
Obleživa, strmé v sence
Čudnih oblik,
Ki se na stropu igrajo.
Noč je ozka kot mačje oko.
Bližina se stiska
Na levem in desnem boku.
Skozi priprto okno bliska
Medla cestna razsvetljava.
Težka sva,
Na naju pritiska svinčeno nebo.
Sežeš k meni.
(Ne da bi božal moje telo.)
Podam ti vžigalnik.
Prižgeva.
Pokadiva.
Za oknom noč jemlje prvo slovo.*

JESENSKO SONCE NI VEČ SONCE II

*Oditi moram
Še preden pade sonce dol
Oh septembra gre sonce
Tako hitro dol
Da ga ne utegneš
Prijeti za rep*

(Iz zbirke *Čarovnica in vodnar*, razdelek *Spihanica*, samozaložba, Ravne na Koroškem, 2001)

Marijana Vončina

IŠČEM MIR

LEPOSLOVJE

POTUJOČA MISEL

*Mi potujoča misel
blodi po poteh,
ki jih več ni.*

*Mi tavajoča želja
pod senčnimi brezami
lebdí.*

*Mi duh nemirno
neugnani
v oblakih sanj
živi.*

OČI

*Od obraza
do obraza
iščejo
preiskujoče
oči
znane
in neznane
poteze
nekdanjih dni.*

*Iščejo
lesk v očeh,
ki toploto žari,
ki o nežnosti
govori,
ki neizrečene
mislí
iskri
in želje budi.*

*Ko se ustavijo
preiskujoče
oči,
iskra preskoči
in sanje zbudi.*

IŠČEM MIR

*Ko iščem
svoj mir,
se mi hiteče
drvenje vsakdana
preteče zazdi.*

*Ko odložim
odvečna bremena,
čutim,
da meglena koprena
v daljavi odreveni.*

*In jasnina
se v dušo
naseli.*

MOJA JESEN

*List za listom
rumeni,
rdeči
in rjavi
na drevesih
jeseni.*

*List za listom
pada in
pada
z drevesa
moje jeseni.*

*Ko bo odpadel
zadnji list,
bodo občutki
potemneli.*

KUKAVICA

V poltemno jutro se predramim trd, zlovoljen in tuj samemu sebi. V kopalnici bebasto zabolšči vame naguban siv obraz z lasmi čez ušesa. Najraje bi verjel, da to nisem jaz: navsezgodaj me straši pokojna teta, mi kot vedno tišči v lice debel molek in se mi privoščljivo kremži iz ogledala, ko na tešče goltam tablete in jih zalivam z grenkim čajem. Ogaben zajtrk.

Vso spečo vas in samoten klanec nad izumrlo gostilno prekravam molče, preden se na pol spet prepoznam. Razen mene se pač nihče tako neumno žolčno ne ujeda nad luknjami, ki vsako pomlad črno vzcvetijo iz asfalta. Čemerno se peham ob palici naprej in z vsakim korakom poganjam mlahavo vrečo trebuha navkreber. Vzpon ni strm, ampak vleče se tričetrt kilometra in jaz sem na pragu sedemdesetih, zato mi sleherno jutro skrajša sapo.

Noben zarukan rekreativec nisem. Hojo mi je pred letom dni zapovedal vsemogočni zdravnik, da me ne bi še drugič in dokončno podrl infarkt, torej iz strahu ubogam. Ker je sonce strup za srce, moram zdoma ob svitu.

Do starega križa vrh vasi mi iz makadama vsak dan znova pribode kamenje v noge, da mi otrdijo kolena. Ko postanem, da bi si zmeril utrip, jezljivo priznam: hropež v pljučih je moj, ostri gramoz reže v moje podplate in sploh sem klavrna crka.

Tu me vselej doide vzhajajoče sonce. Prvi žarki zaman skušajo uloviti divje zajce v detelji ob cesti. Ptičje žgolenje, ki ob zori le plaho cvrkuta od tu in tam, zdaj naraste in se zlije v mnogoglasno hvalo mlademu dnevu. Podrte smreke odišavijo zrak z rezko smolo, črn humus sredi mahovnatega kolovoza ohrani žalne črte za odvrženimi polstoletnimi debli; vmes vzcveta borova žagovina kot svetla kri.

Nenehna hoja v hrib zmeraj bolj črpa moč iz nog, brado mi vrta v prsi in čelo nagiba k tlom. Zdaj gozd z obakraj poti izgine iz vidnega polja in kot temna slutnja zasloni obok oči. Še zmeraj me spremlja črn in molčeč, v zavest pa ne rine več. Samo grahast kamen nastavi predme kot jajce divje kure in sive grčaste korenine iztegne na pot kot skrivenčene roke stark, prepletene v ponižno molitev. Hladen hribovski zrak se mi potoči po grlu v zasopla pljuča, in ko se dokončno zdani, se mi prvič v tem letu oglasi kukavica.

Nikoli nisem bil praznoveren, vendar tokrat obstanem in začnem norčavo šteti, koliko življenja mi bo neki namenil nevidni ptič. Nevarno blizu sem starosti, v kateri je umrl moj oče, poldrugi križ mi manjka do let, ko je preminila mati, in v nespečnih urah noči zaman ugibam, čigave dediščine nosim v sebi več.

Ptič kuka in vabi svojo samico, jaz pa, sivi bedak, po otroško prožim prste in vsaka številka odluči z mene skorjo utrujenosti. Celih petnajst pomladi mi namenijo pojoči usodovec in priznam, da se mi je ob tem kar samo smeje.

Ej, to bo še lepo in veselo! Seveda bom tudi posej vsako jutro vstajal zgodaj in ves dan pil čaje. Seveda

bom jedel skromno ter se dosti gibal. Ampak v tem času se mi bo od pokojnine nabralo za novo streho na hiši in morda nama bo z ženo ostalo še za križarjenje po Sredozemlju.

Cesta se presuče v dolino in veselje mi lajša korak. Ves dan sem razigrane volje, ponoči sanjam same prijetne reči in se zbudim začuda spočit. O prvi zori že vztrajno krevsam po stokrat prehojeni poti, in ko se dvignem visoko nad dolino, napeto ugibam, koliko neki mi bo ptič napovedal to jutro.

Res se znova oglasi skoraj ob istem času, toda zakuka samo petkrat, potem odsekano umolkne. Rekel sem že, da nisem praznoveren, toda ob teh kratkih zvokih vseeno globoko zajamem sapo. Ker mi v pljučih votlo hrope, se domislim zadnjih svarilnih izvidov srca in ledvic. Petnajst nadaljnjih let življenja je bil pač samo lep privid za en dan, nič več. Pet let je seveda kruto manj in treba bo kar pohiteti.

Najprej proč z neumnimi potovanji, saj je tudi doma lepo. Sploh je treba črtati vsako starostno zaletavost in streha še nikjer ne pušča.

Domov se vrnem resen, toda miren in odločen. Tudi v petih letih lahko privarčujem kar precej in pripravim mladim prijetno presenečenje.

Ker se podajam na hojo zmeraj ob istem času, vreme pa lepo drži, seveda vzamem palico v roke tudi naslednje jutro. Odmahnem stari teti, ki mi vztrajno kaže rožni venec na steni, in dodobra streznjen zaradi včerajšnje izkušnje se pol posmehljivo, pol vdano bližam točki, na kateri me to pomlad pozdravlja ta presneta kukavica.

In res - zvesto me čaka tudi tokrat.

Toda ko jo zaslišim tako nenavadno blizu in razločno, da mi zakuka domala v uho, postane moj korak v hipu svinčen. Kot bi tehtal sto kil, komaj odmotovim po stezi naprej in radem si, da je človek nepoboljšljivo lahkomišesno bitje.

To pa to! mi pritrdijo noge in se začnejo same od sebe postavljati druga pred drugo. To pa to!

Pač desetkrat sem si bil že obljubil, da bom naročil žarno nišo na pokopališču, in seveda desetkrat pozabil. Zdaj je odlaganja konec. In drugič: koliko denarja sploh imam za nujen primer? 20.000 - 30.000? To je dosti premalo celo za najbolj skromno slovo. Skoraj bi se razlezel od samopomilovanja, ampak noge so pametnejše od glave. Trmasto se spotikajo po cesti navzdol in me z vsakim korakom trdo suvajo v čelo: ne se ustavljati, ne odnehati! To pa ne!

V grlu se mi hoče bridkost kar vozlati, ampak misli se hvala Bogu že jasnijo.

Hoditi je treba še naprej vsako jutro. Pač počasi in s tetinim molkom pri roki. Sleherni dan moram vzeti s seboj majhno svečo in jo pri starem križu prižgati za verne duše. Potem pa skloniti glavo pred minljivim plamenčkom in ponižno zmoliti očenaš.

Vso pot proti domu mi ptiči pojejo kot za stavo, le kukavica molči. Ona je svoje opravila, ko mi je oznanišla svoj ku - ku enkrat samkrat.

Čarovnice ali ko bo bik imel čustva

LEPOSLOVJE

- Kar naprej! Nič se sezuvat!
- Copate imam zraven.
- Nič se sezuvat!
- Jaz tudi!
- Jaz pa ne. Imaš ploščice?
- Mmmmmmm! Cmmook! Cmok! Cmok! Vsse najboljše!!!

- Hvala bogu, da še nekdo kuri in ne špara! Rada sem na toplem.

- Ponekod pa prav šparajo!

Nič ni povedala, da imajo ponekod probleme, ker sploh nimajo peči. Saj je ne rabijo, ker se celo naselje ogreva na plin. Ali elektriko. Ali olje. Ali moko. Ali na brikete. Nekateri na kredite... Nič ni povedala, da ni prijetno piti kavo in zraven ne kaditi. Ni povedala, ker ni vedela. Ker ji kapaciteta možganov ni dopuščala te perverzности.

- Da bi vedela.

- Jaz vse vem!

- Ne moreš vsega vedeti!

- Pa vem! In še več! Vem tudi, da imaš refošk! Mi je povedala Agata.

- Ohh, Agata Christie je fantastična! Naravnost neverjetna!

- Tudi Viktorija ni slaba.

- Eh! Ona je vzela tistega zmazeka. Kaj je že... trgovski potnik...

- Iz Nazarja, ne?

- Kar naprej! Stopita še vidva!

- Moški, da bomo pisana družba!

- Iz Velenja.

- Kje pa!! Ni iz Črnomlja?

- Holtova je preveč skeptična.

- Meni se zdi bolj akustična...

- Kdo sploh ima rojstni dan?

- Da mi ne postavljaš več takšnih vprašanj! Rudi! Bodi enkrat človek! Sem ti povedala!

- Jaz tudi ne vem.

- Uuuššš, kak' bi te! Če bi bil moj!! Bi ti že pokazala! Samo če bi bil moj!

- Sem ti že rekel, da po zadnjih informacijah, ki sem jih prejel o tebi, moja želja, da bi bil tvoj, sploh ni goreča!?

- Luka zmeraj naredi špetir.

- Je pač Luka! Moški pač.

Zbrale so se. Smisel njihovega bivanja in nehanja je zbiranje. Tu in tam. Ali pa tuintam. Naenkrat! Podpovprečno nadarjene in nadpovprečno udarjene si niso znale kako pomagati. Opletale so z jezikom, da sta se oba moška odstranila, celo odstraničila. Enega je pred tem zadelo, kakor da bi ga z mokro cunjjo po temenu, da ga je kar spodneslo!

- Pa daj nehaj opletat, Treza! Počak', da se z Rudijem umakneva!

- Nisem jaz nobena Treza! Jaz sem Agata! Tisto pa je rekla Mojca, če že hočeš vedeti!

- Menkurc briga, ktera je bla!

- Ne spodobi se, je mrko pristavil Luka.

Ko sta se moška umaknila, se je nebo odprlo!

Bliskalo je in grmelo, kakor da bi paral obzorje! Hotelo je povedati nebo, da se kljub največji dobrotljivosti ne more sprijazniti s tem, da sedem več nekontrolirano udriha po zasebnosti ljudi, ki niso bili krivi, da znajo živeti!

Bilo je to pravo bogastvo perzon: odvetniki, politiki, zdravniki, nogometaši, skratka - sila pomembni ljudje, ki so naredili pomembne tudi Pavlo, Mojco, Agato, Trezo, Marina, Cveto in Marjeto! Vsa ta družčina je tako zavzeto tolkla po obrekovanih, da da, da... da ni za povedat!

Vodilne: Marina, Treza in Agata so se menda vsak večer pred spanjem zahvaljevale bogu, v katerega še danes ne verjamejo, da so se rodile v tem času in v tem kraju, ker bi jih pred tristo leti - recimo - prijeli in sežgali kot čarovnice! Tako pa so svoj čas zažigali le malce zmedene in neorientirane ženske prikazni.

- Če glavni igralec nima frisa, mu nič ne pomaga, je odprla temo Cveta. Ko so ogledale glavnega igralca do jajc, je Mojca povedala, da se ji zdi, da gospod Žarek, ki je njega dni bil profesor, potem pa je postal primarij, izžareva neko posebno energijo in : se vam ne zdi? Dekleta pod narekovaji so pomenljivo potihnile za dve sekundi in pol, potem pa so povedala vsaka po svoje, da je vse možno. Če je možno, da so Jezusa križali na pol nagega, zakaj ne bi profprim izžareval posebne energije!?

Marina je potem opisala nekega njenega daljnega znanca, ki je bil (po njenih besedah sodeč) zelo zelo pomemben dejavnik v njenem intimnem življenju in fantaziji. Čeprav je bil tako daljni in oddaljen, da se ga niti približno ni spomnila. Če se pa je, on se nanjo zagotovo ni. Spomnil.

- Bil je kot medved! Pravi Irec! Ded, da se reče!

- Rajha misliš? Agata je bila nezaupljiva.

- Eh, Agata! Ti vedno misliš samo na Rajha!

- Ni bil Rajh?!

- Nee! Govorim o gospodu Zajcu!

- Tistega fukača misliš?

- Ni bil fukač!

- Kaj pa drugega!

- Potem pa jebač, jo je pozdravila Cveta.

- Kosmat pa je bil! Da nisi videl pedenj kože na prsih!

- Čula sem, da je impotenten...

- Marjeta!!! Kaj pa noriš!? Če je On bil impotenten, sem pa jaz frigidna!

- Saj sem rekla.

Mojca je prinesla kavo.

- Kako je bilo v Španiji, je vprašala Treza, ko je videla, da Marina misli in namerava ubiti Cveto.

- Špa - Španiji! Krasno! Naravnost svinjsko krasno!

- No no, pretiravati pa ne smeš!

- Saj ne... ampak drugače kot svinjsko krasno pa ne morem reči!

- Izvrstna kava. Kupuješ celo?
- Nimam mlinčka!
- Saj... danes se ne spleča kupovati cele. Potem pa jo moraš mleti...
- Samo dodatno delo. Ded pa gleda televizijo...
- In kakšni so Španci?
- Super! Super, ti rečem!
- Svinjsko super menda.
- Si spoznala kakšnega?
- Osebnost neee, ampak tako...
- Se vam ne zdi, punce, da je Tovornik čisto tak kot Španec?
- Kateri Tovornik?
- Odvetnika misliš? Iz Mozirja?
- Ni iz Mozirja!
- No, pa blizu Mozirja!
- Iz Štor pri Celju je...
- Potem pa ne misliva istega.
- Seveda misliva istega! Živ Španec! Ne moreta biti dva Tovornika, pa oba odvetnika in oba Španca!
- Odvetnik je? Ni mesar?
- Agata! Ti in tvoji dovtipi! Niso vedno na mestu, ti povem.
- Ni imel dvaindvajset let mlajše ljubice? Tiste iz poliklinike?
- Pisniko misliš? Majdo Pisnikovo?
- Ona je starejša.
- Mm, dobra kava.

Potem je zatišje trajalo celih devet sekund. Srk srk, pa še enkrat srk. Marina je držala skodelico z dvema prstoma, krožnik s tremi in zadovoljna je bila. Cveta pa je prišla skodelico z levico, Pavla pa si je ogledovala nohte. Marjeta je vzela kozarec. Agata je gledala, bolje rečeno, zamišljeno zrla v preprogo in kovala zaroto. Mojca pa je samo gledala. Treza ni pila kave, zato se od nje ni slišalo srk srk, temveč si je prižgala cigareto. Iz njenega kota se je slišalo puf puf pant.

- Preveč kadiš, ji je povedala Marjeta.
- Jaz ne pustim kaditi v stanovanju.
- Jaz tudi ne.
- Pri nas pa tako nihče ne kadi.
- Nimaš obiskov?
- Imam, ampak nihče ne kadi.
- Včeraj sem mu rekla: tri tedne nič seksa. Misliš, da se je kaj razburil!? Še kaj! Kje pa! Nekaj je zamomljal v brado...

- Mogoče je bil vesel!
- Kaj veš! Pri dedih je vse možno!
- Pravi prasci. Mislijo, da smo objekt!!
- Moj bi šel naravnost v gostilno...
- Iz nje pa malo manj naravnost...
- Nič ne gre. Prinesejo ga!

Ko so se dotaknile še pomembnega vprašanja o uvozu riža in kastriranju mačk, je Mojca dala iztočnico:

- Mislim, da so moški pri seksu manj čustveni kakor ženske.

Vseh sedem zafrustriranih in dotolčenih se je pravilo, da bodo povedale svoje. Ampak, kot vedno so samo zaregljale, povedale pa nič!

- Rega, rega, rega...
- Kvak kvak!
- Mislim rega...
- Ampak kvak...

- Še vedno mislim rega...
- Ni res kvak...
- Če bi bilo tako, rega...
- Ne morete si misliti, kvak...
- Zdaj pa že pretiravaš rega...!
- Kvak kvak!
- Ne bodi no tako perverzna!
- Regaregarega!
- Se strinjam.
- Kaj je tvoj mož po horoskopu?
- Meni govoriš?
- Ja.
- Meni!? Zdaj smo vendar v družbi!
- Naj vprašam: kaj je VAŠ mož po horoskopu?
- Bik rega.
- Vodnar kvak.
- Tehtnica rega.
- Kozorog kvak!
- Aha, kozorog! Ima mrzle kosti?
- Predvsem je trd.
- Veš, za katerega so pravili, da je trd?
- Karakter ali značaj? Rega.
- Eh!
- V družbi se ne govori vsevprek! Kvak. Vsaj v spodobni ne.
- Pa bodimo enkrat nespodobne!
- Mojca, Mojca! Se vidi, da se družiš z onim... rega...
- Se res vidi?
- Vidi, vidi.
- Marjeta, res?
- Kaj pa jaz vem, rega! Jaz imam z deda same probleme, kvak!

Potem so zapustile ribnik in se spet naselile v sobico s kavo in drugimi dobrotami. Treza je vzneseno razmišljala o bikovih jajcih, Marina o poraščenosti orangutanov, Cveta o spolzkih zadevah, Agata o minljivosti nedolžnosti, Marjeta je bila z mislimi pri perverzijah z mladoletniki, Pavla je študirala anatomijo od pasu navzdol, Mojca pa se je razblinila v čustvih, ki bi jih rada razdala, pa jih nihče ne zna prav ceniti, zato jih bo kar zadržala.

Rudi in Luka sta kar diagonalno vstopila, ko so bile sredi največje meditacije. Bila sta kar korajžna. Po poti sta razpredala in tudi razpredla misel, da ženske sploh ne potrebujejo dedov. Ali pa se jima tako samo zdi. Ali pa je tako le z njunima babnicama. In z njunimi kolegicami. Ostale znajo biti kar vesele, če dobijo dede za trenutek v posteljo ali če jih kak dedec pri štedilniku ušcipne v zadnjico ali če srečajo koga na poti v hosto... Potem je Rudi zaključil misel takole:

- Ko bo bik imel čustva, bo to najpopolnejši mož za naše drage prisrčne žene!
- Na svetu, je pristavil lonček Luka.
- Ampak to je drek na palici, je zaključil Rudi.
- Potem sta jih oba dobila po pizdi.

SKLEP ESEJA O ČAROVNICAH

Če bi bile vse takšne, bi jih bilo treba nujno čimprej pokokat, eno pa za seme pustiti. In svet bi nam bil hvaležen. Da vzgojimo nov zarod, ki bo spet podoben ženski. Da ga tu in tam lahko dam na toplo.

Ne da bi moral zato zakuriti peč! Ali se utopiti v čustvih. Hov. -

JUGOŠVABICA

(poglavja iz romana)

3.

V vasi Briniach, kakšnih dvajset kilometrov severno od avstrijske, še večerajšnje avstrijske meje s kraljevino, v smeri proti Celovcu, je godba igrala že od osmih zjutraj. Z vseh hiš so vihrale rdeče zastave z bleščečim belim krogom na sredini in s križem, ki je dobil stopala, sredi kroga. Nad cesto, ki se je od Drave vzpenjala proti Briniachu – le malokdo je še bil pripravljen vedeti, da so to tudi Brinje, v katerih še pred kakšnega pol človeškega življenja nihče ni znal povedati pametnega stavka po nemško, je bil tik pred vhomom v kraj razpet mogočen napis WILLKOMMEN IM REICH DAHEIM! – Le malo naprej, kjer je imel svoj poslovni prostor frizer Pristanitsch, pa je na enako velikem traku iz močnega hodnega prta pisalo z debelimi modrimi črkami BRINIACH STEHT ZU SEINEM FUEHRER! –

Ob deseti uri je bil napovedan »Raport«. Pred majhnim gasilskim domom je bil postavljen lesen oder, okrašen z enako križano zastavo v rdečem, kakor so sicer visele s hiš, in s šopki rož, ki so jih od vseh strani prinesle domačinke, opravljene v tradicionalne noše. Muzika je neutrudno igrala marš za maršem. Z brega nad krajem, kjer se je šlo k mogočni stari prošnji, se je slišalo zamolklo streljanje z možnarji. Otroci, napravljeni kakor za birmo, oblečeni v pomanjšane odrasle obleke s smešno zategnjenimi kravatami ali metuljčki, so tekali sem in tja, da je bilo videti, kakor da bi se med veliki svet primešal še svet lepo opravljenih pritlikavcev.

»Kolikokrat naj ti rečem, da se drži očeta!« je Marija Predan, kmetica z obronka ob železniški progi na oni, južni strani Drave, vlekla za uho osemletnega dečka, oblečenega v rjav koroški 'gvanť' z nekakšno posebno pentljasto kravato. Iz nosu mu je lezlo nekaj sluzastega, a v žepu te groteskno pomanjšane obleke za odrasle, tako rekoč za starce, ni bilo robca, s katerim bi fantič lahko naredil nekaj reda okoli svojega nosu. Zato si je pomagal z rokavom, ki je tako počasi izgubljal svojo zdravo in čvrsto koroško in na ljubljeno domovino spominjajočo rjavo barvo. Zdrava in nekako k zvestobi prigravarjajoča rjava barva se je izgubljala tudi na reverjih dečkovega pomanjšanega odraslega suknjiča, kamor je tu in tam kapnilo kaj takega, kar naj bi sicer prestregel rokav.

Na tribuno je prikorakal dvored v rjavo oblečenih domačinov, največ delavcev iz Thurnovih žag, vmes je bil kakšen hlapec in kak deseti brat iz kakšne kmečke hiše. Za njimi je stopal v pumparicah in prav tako rjavi srajci moški, ki ga nihče izmed domačinov ni prepoznal. Okolistoječi rjavosrajčniki so mu naredili pristo pot k mikrofonu, ki je, kakor pajek, ki čaka na svojo debelo muho, visel obešen v žičnatem krogu in rahlo nihal v svoji električni pajčevinasti mreži.

»Heil Hitler!« je začel svoj govor z besedo, vzeto iz Matejevega evangelija, kjer Gospodov angel z isto besedo, kajpada ne v nemščini, pozdravlja Jožefovo

zaročenko Marijo. »Liebe Briniacher, ura zgodovine nas je določila za enakopravne državljane Rajha! Dozoreli smo za Evropo, vrnili smo se v Evropo, ne le Wien in Klagenfurt in Völkermarkt, temveč tudi vaš mali, a voditelju tako zvesto vdani Briniach!«

Po ljudeh je zavelo kakor veter, narejen iz skritega stroja. Dvigale so se roke in vzklikale z enakopomensko besedo kakor pred skoraj dva tisoč leti Gabriel v skromni nazareški bolj zidani votlini kakor izbi.

»Tudi Gutenstein bo enkrat prišel domov, v Rajh, se pravi v Evropo, Evropo, ki bo kmalu brez meja, kjer bo en denar, en jezik, ena volja, en vodja – Heil!« se je spet razlegel angelov pozdrav devici, preveden v jezik, v katerem je ta beseda samo še silila v smeh.

»In Unterdrauburg in Windischgraz in Marburg an der Drau in Cilli in Pettau, vse to bo nekoč doma, kamor po svoji naravi in svoji zgodovini sodi...«

»Prekleti osel!« je zasikal nekdo v črni uniformi svojemu tovarišu na tribuni. »Vodja si išče prijateljev na Balkanu in se pogaja s knezom Pavletom, ta teleban pa tukaj na ves glas razlaga, kako bo Marburg an der Drau nekoč v Rajhu, moj bog, Hermann, ali brez teh bedakov stvari res ne bi bilo mogoče izpeljati? Saj bi teslo moralo vedeti, da tu mrgoli kraljevih agentov, ki si pustijo plačevati lepe dnevnice, da se lahko kot jugoslovanski turisti ali pa trgovski potniki nastavljajo po Koroški in lovijo vsako besedo posebej in jo v latinici in cirilici pošljejo še toplo v Belgrad...«

»Sem smo prišli, da prebudimo dušo našega naroda, posebno še tu, kjer so jo tuji agentje begali in ji dopovedovali, da je nekaj drugega, kakor v resnici je. Vse je mogoče urediti, če narodova duša ve, kaj je in kam pripada. In vsak posameznik je lahko srečen, tudi če se utaplja v vsakdanjih skrbeh, če ve, kaj je in kam pripada. Biti in pripadati, rojaki moji, še bolj prav: predvsem pripadati, to je nekaj, česar se moramo šele dodobra naučiti in tega nas bo naučil veliki vodja nemškega naroda, ki snuje Evropo brez nacionalnih meja, kakor so jih zarisali angloameriški plutokrati in judovski krvosesi. V novi Evropi našega vodje kmalu nihče več ne bo vedel, čemu je nekoč služil potni list. Vsakdo si bo lahko iskal delo in bivališče, kjer bo hotel, vsakdo bo povsod doma med svojimi, kajti v vseh govori in deluje duh našega vodje. In vsakdo izmed vas, ki res živi in deluje v njegovem duhu, je sam kakor nevidna pomanjšava tega silnega človeka, je sam nevidni, a vendar navzoči vodja Adolf Hitler! – Heil!«

Nemški prevod angelovega pozdrava Devici se je spet razlegel po holmih in vse dol do Drave, kakor bi se nekdo res imel v drugo roditi, da bi v drugo, in to pot čisto zares, odrešil svet. Oni v črni uniformi pa se je obrnil k tovarišu: »Če tega ne zapro kmalu, potem ne vem, koga bi sploh še kazalo zapreti! Si predstavljaš, kaj ta teleban oznanja? Si predstavljaš pet tisoč kakor uš velikih vodij, ki bi prišli vsi naenkrat k frizerju, da bi jim prirezal brčice... Hermann, to morava javiti v gau, to se ne sme več ponoviti!«

Drava je odnašala navdušene glasove, otroci so nemirno tekali v svojih pomanjšanih oblekah za odrasle, kakor da bi pripadali drugi rasi. Odrasli so jih podili izpod svojih nog in jih svarili, naj se umirijo, tu in tam je priletela nagla zaušnica, nakar je otrok ugasnil kakor radijski aparat, ki ga udariš in podnožje za elektronsko cev izgubi stik z nožicami, ki mole izpod stekla. Branjevci so imeli vse pripravljeno, da bi kakor na ukaz začeli podajati prek pultov, zbitih iz grobih desk, kuhane klobase, kruh s hrenom in pivo. Klobase so tako dišale, da so postajali bližje stoječi že nemirni in niso mogli več tako zbrano slediti temu, kar jim je z odra pripovedoval partijski tovariš. Začeli so pozdravljati Devico, kajpada ne v jeziku Judov, zoper katere je govoreči ravno izrekel nekaj pripomb, temveč v jeziku tistih, ki bodo »Evropo očistili izrojene umetnosti, moralne izprijenosti in spolnih bolezni, skratka Judov...«, kakor je govornik citiral postavnega arijskega ministra za propagando.

4.

»Te preklete in neumne evropske meje...« je Dieter Winteregger pozdravil Karla Pristava, ki ga je s kolesjem čakal na železniški postaji na Prevaljah. »Evropa že sama po sebi ni kdove kako velika, potem pa si še vsak večji vrtnar potegne svojo komaj prestopno mejo in zahteva, da mu s papirji in žigi dokažeš, da si to res ti, čeprav stojiš živ pred njim!«

Gospa Else ga je nekako žalostno pogledala. Predstavljalja si je, da človek, ki pride k dragim ljudem na obisk, drugače začne pogovor. Ko se je ozrla v svojega moža, je ta vedel, da ga je polomil. Zato je poskušal v prizanesljivejšem tonu popraviti, kar je mislil, da bi se popraviti dalo:

»Jaz sem kmet in marsičesa ne razumem, dragi gospod Winteregger. Ampak toliko so me škrici naučili, da vem: jaz, živ ali mrtev, nisem noben dokaz za svoj obstoj. Dokaz je papir z ustreznim žigom in nečitljivim podpisom. Če bi bil podpis čitljiv, bi bila stvar najbrž kmalu sporna. A dokler ga ni mogoče prebrati, dober policist ali uradnik verjame, da sem jaz res jaz!«

Dunajčanu je ušel nasmešek, gospa Else si je oddahnila. Kmet ima na srečo dovolj zdrave pameti, da preprička ni poprijel, temveč je iz vsega naredil šalo. Zlezli so na koleselj, kmet je pognal proti Črni.

»Ta zvezda nam dela hude težave, gospod Pristav!« je gost glasno rekel v uho vozniku, ki je sedel spredaj na kozlu. Z roko je pokazal na pročelje trgovine z železno robo Th. Filipowsky, ki sta ga krasili dve Davidovi zvezdi, znamenje Izraelovega rodu.

»Kmet nima časa gledati v zvezde, čeprav jim je najbližji,« se je skušal izmuzniti iz neprijetnega položaja Pristav.

»Kar pogledajte, koliko vaših sotrpinov, kmetov, je prišlo v zadnjem času na boben,« je nadaljeval svojo misel Dunajčan. »Judežev, se pravi preprosto Judov, denar nam vsem stiska grlo, posebej pa še nemškemu narodu. Ampak s tem bo zdaj konec. Ta zvezda ne bo več dolgo predrzno sijala, kakor sije na tem pročelju!«

»Po pravici povedano, gospod Winteregger,« je odvrnil Pristav, »jaz se na zvezde ne razumem. Vem pa, če hočem poceni in dobro kupiti, potem moram

pritisniti na kljuko pri Filipowskem. Kako je z njegovimi zvezdami na hiši, to mi je pri tem bolj malo mar.«

»Seveda lahko gospod Filipowsky poceni in dobro prodaja, ko je drugje še ceneje kupil. Judje imajo po vsem svetu razpredeno svojo mrežo in jim ni težko poiskati najcenejšega ponudnika in na drugi strani najbolj radodarnega kupca, gospod Pristav! Ne smemo biti tako malodušni, da bi gledali samo na svojo korist. Rasna misel je stvar idealizma. Tu je treba pogledati prek lastne koristi in včasih celo prek osebnih čustev. Kadar je ogrožena čistost krvi, je treba včasih pozabiti celo na kakšno staro prisrčno prijateljstvo, v skrajnem primeru celo kako dobro delo, ki nam ga je kdo storil, in se bo šele pozneje izkazalo, da njegova prisotnost maže čistost naše krvi...«

»Da je kri čista, na to se oziram samo pri kolinah, ko dekla podstavlja vedro, da kri zaklanega teleta ne steče v travo. Pri ljudeh pa bo čistost krvi menda stvar zdravnikov in sester, sam si pri tem ne znam dosti pomagati...«

Dunajčan je očitno čutil ost v kmetovem odgovoru in ni nadaljeval s pritiskanjem v to smer. Kmalu so bile za njimi bele skale in bingljajoči vagončki z rudo, ki so tako zabavali gospo Winteregger. »Ustavite, prosim, gospod Pristav, samo malo bi si rada ogledala to čudovito srečavanje vagončkov tam visoko v zraku...«

»Da ste le srečno prispeli!« jih je razprtih rok na dvorišču pozdravila gospodinja Anica Pristav.

»Ne boste verjeli, ampak tu se počutiva z možem čisto tako, kakor da smo tu že od nekdaj bili in smo na Dunaju samo vmes po opravkih!« je navdušeno vzkliknila gospa Else Winteregger.

»Tako je tudi edino prav!« je pritegnil gospodar. »Sem ni mogoče prihajati na počitnice, saj tu razen ob nedeljah in cerkvenih praznikih nihče ne počiva. Sem se pride kakor prijatelj med svoje ljudi!«

»Ampak tokrat ne bomo samo dobro jedli in se lepo imeli, tokrat želiva z ženo pomagati pri delu, kakor je vsak dan potreba, od kurnika do gozda, saj veste, moč iz radosti, Kraft durch Freude...« se je navduševal gospod Winteregger.

»Radosti je pri nas bolj malo, ampak če vaju z gospo veseli preganjati se kaj malega po teh bregeh, tega ne bomo preprečevali. Važno je, da vama bo lepo, mi se tako ali tako ne dajemo motiti. Ne ozirajta se na nas: kadar vama kaže, se nam priključita pri kakšnem oprasku, kadar si zaželita kaj drugega, vama je vse na voljo. Miza pa kliče, kakor vedno, ob sedmih zjutraj, opoldne in ob sedmih zvečer.«

»V nadlego ne bova, toliko ljubiva!« se je zasmejala gospa Else Winteregger. »Kdo bi si mislil, da se bova tako navezala na vašo hišo, da bomo od tako daleč postali prijatelji...«

»Srca ni mogoče zacariniti,« je rekel Pristav, ko je postavil zadnji kos prtljage svojih dunajskih gostov v vežo. »Kadar je človek komu prijatelj, mu je vedno dovolj blizu, tudi če ga noge ne dosežejo. Tako je prijateljska razdalja od Črne do Dunaja krajša kakor neprijazna razdalja do mojega spodnjega soseda, ki venomer nosi denar k advokatom, da bi še za kak meter prestavil mejnik v naše...«

»S takimi stvarmi bo moralo biti v tem stoletju kmalu konec,« se je zresnil Dunajčan. »Ustvariti

bomo morali trdno povezano ljudsko skupnost, v kateri ni prostora za take otročarije, kakor je premikanje mejnikov na pašniku. V Rajhu je to že uspelo. Tam so advokati brez dela in so se zaposlili kot sodniki na naglih sodiščih, kjer sodijo hudodelcem in krvoskruncem. Tam je konec s špekulanti in profitarji, predvsem pa z ljudskimi krvosesi. V Rajhu ni več mogoče piti ljudske krvi. Tam imajo dovolj debel bič, da mahnejo po obadu in ga stro.«

»Z Nemčijo bi imel človek več veselja, ko ne bi bili tako proti nam, Slovencem,« je poprijel Pristav. »Ne vem, kaj smo jim toliko v napoto, saj se še nikoli nismo zoper koga vojskovali, razen tedaj v Sisku, ko smo pognali Turke, da niso jahali proti Dunaju...« Potem je nalil sadjevca iz štefana v majhne steklene vrče. In ponudil gostoma.

»Najprej počastimo naša stara drevesa s tem njihovim sokom. Pri tem se malo ohladimo. Nato sklenemo, kako naprej...«

»Vesel sem, gospod Pristav,« je po tem, ko si je obrisal usta, orosena od svežega lesnikovca, vina koroških bregov, povzel Dunajčan, »da ste sprožili to jako pomembno vprašanje. Prav tu se lahko misel nacionalnega socializma izkaže tudi vam Slovencem veliko bolj sprejemljiva kakor pa omladno taktiziranje in zavlačevanje gnilih demokratov. Nacionalni socializem, če smem tako reči, veliko polaga na nacionalno jasnost in je proti vsakršnemu slepomišenju. Ali bodi tič ali pa bodi miš. Ali bodi Nemeč ali pa Slovenec. Lahko ste prepričani, da bo sedaj, ko so tudi naši kraji prišli domov, v naročje Rajha, bolje tudi za Slovence. Na Koroškem se jih še nikoli po propadu monarhije ni toliko priznalo za Slovence kakor pa pod firerjevimi klicem, naj se prigrasijo k temu, kar v resnici so.«

»To že mogoče, gospod Winteregger, a vseeno slišim čudne novice o aretacijah, o preganjanjih duhovnikov...«

»Lep primer, res lep primer, kaj zmore nesramna politična propaganda. In Srbi, to veste sami, ko ste pod njihovo knuto, so svetovno znani mojstri v izkrivljanju resnice. Ne smete vsega verjeti, kar pišejo vaši časniki. Tudi če izhajajo v vašem jeziku, je njihovo pravo, akoravno skrito uredništvo, v Belgradu! Res pa je, da so zaprli nekaj hujskačev, ki bi Koroško najraje kar priključili Srbiji. Da je med njimi nekaj duhovnikov, je pač žalostna resnica, a duhovščina se je vedno, kakor tudi sami veste, motovnila okoli politike. Govorijo vam o duši in o zveličavnih blagih, mislijo pa na denar, oblast in skrite ženske, tako vam povem!«

»Morebiti ste nekoliko preostri v sodbah o duhovščini, a čisto nedolžna ni, to vem sam. Ni pri nas nič drugače. Kakšna bančna podružnica jih bolj zanima kakor pa blagor človeških duš. A nekaj moramo priznati: da je še kje kaj slovenskega, to je njihova zasluga, pa naj jih gledamo še tako postrani...«

»Bog daj, gospod Pristav, da bi tako bilo!« se je gromko zasmel gost. »A lahko mi verjamete, da jim je vaše slovenščine prav toliko mar, kakor jim je v resnici mar blagodatni vaše duše. Slovenščina kakor tudi vaša duša, vse to so zanje samo sredstva, kako se dokopati do oblasti nad ljudmi.«

»Tega ne razumem čisto, gospod Winteregger; njihovi oblastizeljnosti bi bilo vendar bolj ustrezno, če bi se povezali z vsakokratno oblastjo in če bi delali

zoper tako nepomembno majhen jezik, kakor je slovenščina. Z nemščino bi bila njihova oblast vendar veliko večja...«

»Tu se pa zelo motite, prijatelj moj! Vedeti morate eno: kolikor jezikov, toliko oblastnikov... Župnik, ki bi opustil na Koroškem slovenščino in se priključil nemškemu prostoru, bi nenadoma postal brezimen, komaj opažen nihče. Če pa mu uspe ohranjati pri življenju lastno, v belgradskih kabinetih skrupucano pleme, ki govori nekakšen svoj jezik, potem je on nenadoma vrač tega posebnega plemena in ne le eden izmed tisočernih anonimnih župnikov po vsem Rajhu. Razumete, gospod Pristav?«

»Nekako vam skušam slediti. Ampak prej ste rekli, da bo tudi Slovencem v Rajhu bolje. Zdaj pa pravite, da so si Slovence izmislili v Belgradu...?«

»Res je prvo in drugo. Rajh nima nič proti Slovencem, ki so to od vsega začetka. A ti tako ali tako ne delajo nobenih težav. Problem so plačani Slovenci, ki jih podkupuje knez Pavle, hujskajo pa jih tukajšnji farji, da bi jih tako odtegnili Berlinu in jih privedli v Rim. Če vprašate takšnega farja, kaj si misli o svojih pravoslavnihih bratih, bo pljunil v travo, kakor da je žvečil tobak. Kadar pa gre za prevažanje duš, bodo pravoslavni regent in njegovi rimskokatoliški podrepaniki vlekli skupaj, da je kaj. In tej trgovini z belim blagom je zdaj firer naredil konec. Zato pa ga farji tudi ne pozabijo blatiti, kjer le morejo in kjer si upajo. Tako čisto povsod in odkrito si namreč ne upajo več.«

»Zdaj je pa dovolj vajinih prenapetih pogovorov! Dokler je še kaj lepega dne, bi se rada malo naužila teh vrhov, tega dišanja po lipi, krav s temi lepimi velikimi očmi, žuborenja vode, hajdi, gremo ven!« – Gospe Winteregger se nihče ni mogel upirati. S svojo očarljivo odločnostjo je v trenutku obvladala vso domačijo, da sta se ji rada uklonila tudi gospodinja in gospodar.

Gospe sta zavili najprej na vrt. »Pri kmetih vrt pravzaprav ni tako v navadi, kakor pri meščanskih ljudeh,« se je gospodinja opravičevala gostji, ko jo je vodila mimo nekoliko razmajanega lesenega plota med grede. »Ampak za rože imam kljub vsemu še vedno čas. Mož rad bere knjige, zato toliko ve o svetu in se tako rad o svetu pogovarja, jaz pa kar gledam te rože. Tudi tako vse izvem. V rožah je vse zapisano, več na tem svetu ni mogoče izvedeti...«

Gospa Else Winteregger je samo prikimala in se zraven smehljala. Nazadnje je rekla, ko sta se ustavili ob nekem drevesu sredi vrta, ki je rodilo kakor žoge oblikovane bele cvetove: »Temu ni mogoče oporekati, draga prijateljica, saj vas smem tako imenovati, in temu ni mogoče nič dodati. Knjige so lahko imenitne ali pa tudi kvarne in naravnost strupene za človekovo pamet. Rože pa so lahko samo lepe in med njimi je ni strupene za človekovo oko.«

»Roža je kakor novo nedolžno življenje, ki se ni izkusilo hudobije,« je zamišljeno rekla gospa Pristav.

»Potem vam bom nekaj zaupala, ko ste ravno to besedo izrekli... V meni je novo življenje!«

Gospa Pristav je svojo gostjo po teh besedah tiho objela in jo stisnila k sebi. »Čeprav sama ne morem imeti otrok, veselje v meni ni umrlo, ko otroka vidim ali ko se tako od daleč najavlja, kakor se je zdaj. Včasih se mi zdi, da rojevam z drugimi, ki jih imam

rada. Potem vzljubim tudi njihove otroke.«

»Hvala vam, to mi veliko pomeni, kako ste to povedali. Strah me je. Za otroka in zame in za Dieterja. Ta svet ni več varen svet za otroško ljubezen in za otroško rast. Dieter se je tako zagnal v svojo stranko in se tako pobožno zagledal v svojega firererja, da me je včasih groza. Kam nas bo to pripeljalo? Sama čisto nič ne razumem o politiki, a nekaj mi govori, da oblast, ki tako glasno govori po radiu in po zvočnikih, nekaj prikriva. Dieter tega ne sliši, jaz pa si mu ne upam niti omeniti. Kako lepo, draga gospa, da me vsaj vi razumete!«

»Narezala vam bom šopek, gospa Winteregger...«
»Recite mi vendar Else!« je skoraj silovito rekla Dunajčanka. »Velja, draga Else, narezala vam bom lep šopek, in bova samo midve vedeli, za koga je mišljen...« Gospa Pristav je potegnila iz žepa na predpasniku škarje in začela rezati popke bledordečih vrtnic in dodajala asparagus in neke srebrnkaste trave, da je začel rasti čudovit šopek, ki ga je gostiteljica potem ljubeznivo izročila gostji.

»In veste, Ani, kaj Dieterja najbolj skrbi, ko sem mu povedala, da sem zanosila?«

»Ne dohajam moške neumnosti, Else, resnično ne...«

»Saj boš gledala, da bo to firerjev otrok... prav tako, firerjev otrok, tako mi je zabičeval. Kakor da imajo v Berlinu samega Kristusa in ne človeka iz mesa in krvi, moj Bog, kaj naj človek naredi...«

»Ko bi šlo vsaj za človeka iz mesa in krvi, Else! Bojim se, da je meso skvarjeno in kri zaledenela. Tej sreposti bi težko pogledala v oči. Nič dobrega ne bo prišlo iz njegove pisarne, vam rečem, Else!«

5.

»Kako se reče po grško MIR?« je vprašala Else Winteregger župnika, častitega gospoda Seiferta. »*Eirene*, milostna!« je kratko odvrnil župnik. »Potem jo krstite na ime *Irene*, če smem prositi!« je rekla gospa. »Kakor mislite,« ni ugovarjal župnik.

Tako je bila deklica krščena na ime, ki naj bi klicalo k miru. To je bilo tudi več kakor potrebno. Hitler je požrl vse svoje obljube in podpise svojega ministra Ribentropa in napadel zaveznico, Stalinovo Sovjetijo, pozneje pa še deželo, ki je bila pravzaprav tudi po svoje njegova zaveznica, sosednjo kraljevino, ki ji je po Simovičevem puču vladal nedoletni kralj Peter. Gospa Winteregger se je s hrepenečim upanjem zazrla v obraz svoje pravkar na ime Irene krščene hčerke in nehote pomislila na to, kaj se utegne zgoditi njenim prijateljem na Pristavskem.

Moža, Dieterja Wintereggerja, že od napada na Poljsko pred dvema letoma ni bilo več doma. Pač, za božič teden dni, potem pa spet nazaj na bojišče. In zdaj je moral oberleutnant Winteregger na vzhod, proti Moskvi... Doma pa je bila njegova o božiču spočeta deklica krščena na besedo miru. Irene. Mala Irene.

Else Winteregger je dojila, ko je na vratih pozvonilo. Irene ni niti poskušala odstaviti, temveč je z njo vred stopila proti vratom. Ko je pogledala skozi špijončka, je zagledala uniformo Zveze nemških žena. Vedela je, da bo najbolje, če odpre..

»Heil Hitler!« – Else Winteregger se je obiskovalka zasmilila. Vedela je, da je ta smešni pozdrav segel tudi v najbolj intimne zadeve med ljudmi. Videla je ljubezenska pisma, ki so se končavala s pripisom: »Za nemško zmago – Heil Hitler!« In sedaj se ji je zdela stvar podobna. Obiskovalka ji želi nekaj sporočiti v zvezi z njenim otročičkom, malo Irene, pa se postavi v mirno ko kak praporščak in pozdravi, kakor da je na paradi v Berlinu...

»Prihajam k vzgledni nemški materi: oče na fronti za domovino, mati na fronti doma za pomnožitev rase. Kako ji je ime, pravite?«

»Irene, gospa!«

»Lepo nemško ime, Irene...«

»Grško, gospa!«

»Pa grško, no, tudi Grki so bili arijci, vsaj stari Grki...«

»S čim vam smem postreči, gospa...«

»...Sadounig. Hvala, gospa Winteregger, prihajam službeno. Mogoče kozarec vode, prosim. Zaradi vaše deklice prihajam, Irene.«

»Ja, potem bova popili vsaj kakšno skodelico čaja, gospa Sadounig. Ampak Irene je popolnoma zdrava, nič ji ne manjka, če izvzamem luksuz, ki si ga v teh časih tako ali tako nihče ne more privoščiti, celo mleko dobivam na karto, ne morem se pritožiti.«

»To bi še manjkalo, da bi rajh pozabil na svoj največji up, na svojo mladino! Tudi če bomo morali molsti mleko iz kamnov, bomo to naredili, samo da vzredimo svoj zarod, ki bo zataknil nemško zastavo tam, kjer so doslej visele druge cunje! In prav zato sem prišla naokoli, gospa Winteregger. Pri Zvezi dobro vemo, kako močno ste zavzeti za oskrbo naših ranjenih fantov, ki se vračajo s fronte. Vemo, kako se trudite za družine s številnimi otroki. Firerjev rajh je socialna država in zna ceniti ljudi, ki socialno delujejo, kakor to nesebično počnete vi. In pri tem bi vam radi pomagali...«

»Ja, ne vem, kaj bi rekla,« je odgovorila gospa Winteregger in pripravila skodelico za čaj. »Ne vem prav, kaj ima to opraviti z Irene?«

»Prav z Irene ima to največ opraviti. Vi morate postati prosti za vaše socialno delo. Nekdo vam mora pomagati pri vzreji vaše hčere. Irene mora v Hitlerjev vrtec...«

»Sebe dam, gospa Sadounig, Irene pa ne dam iz rok, za nobeno ceno!« Gospa je obsedela na mestu in ni nadaljevala s pripravljanjem čaja. V obeh ji je nekaj zabliskalo, ne da bi se tega zavedala, se je nekoliko pogreznila vase kakor mačka, ki jo pode psi, nekoliko je povlekla gor rokave pri halji in se z rokami oprijela naslonjal za roke na svojem sedežu.

»Na to morate gledati drugače, gospa Winteregger. To ni nikakršen odvzem otroka, to je njegovo napredovanje po firerjevih stopinjah. Najprej firerjev vrtec, potem firerjeva šola in nato vključitev v življenje pod njegovim vodstvom. Tega ne smete primerjati s sodnim odlokom, ki bi vam otroka vzel in dodelil komu drugemu. Nasprotno. V firerjevem zavodu je vaš otrok bližje vam samim, kakor če ga imate neposredno na svojih prsih. V osebni našega vodje smo si vsi bližje med seboj, kakor pa če sami stojimo neposredno drug ob drugem – ker nam je on sam intimnejši, kakor pa smo sami sebi intimni...«

»Vi znate lepo govoriti, gospa Sadounig, ampak

povejte mi, ali imate lastne otroke?»

»V rajhu, gospa Winteregger, nihče nima lastnih otrok. Vsi otroci so firerjevi, kakor smo to tudi njihovi starši. Ampak sama nisem rodila, če ste to vprašali, nobenega otroka. Svoje življenje sem postavila v službo stranki in nacionalsocialističnemu ženskemu gibanju in tako opravljam svojo materinsko dolžnost posredno, drugače kakor druge matere, a sem po svoje prav tako mati!«

»Spoštujem vaše prizadevanje, gospa Sadounig, a ne verjamem, da je lahko mati tudi ženska, ki ne rodi. Lahko je dobra skrbnica, lahko je dobrotnica, ne more pa biti mati, ne zamerite!«

»Zaveden Nemeč ima samo enega pravega očeta, in to je firer. In ima eno samo pravo mati, in to je domovina. Vsi drugi smo samo skrbniki v imenu obeh. Maternica in organi za dojenje ne naredijo matere, kakor tudi tiste moške uteži ne naredijo očeta. Očeta naredi velika zgodovinska ideja, kakršno izreka naš veliki vodja. In mater naredi plodna zemlja, ki čaka svojega semena in mu potem da roditi. To je naša nemška domovina.«

»Kaj ste bili pred tem, da ste postali funkcionarka v stranki in v ženskem gibanju, če smem vprašati?«

»Ni me sram povedati, bila sem nuna, benedik-tinka.«

»In kaj vas je spravilo iz kloštra v svet, celo v poli-tični svet?«

»Nisem več mogla prenašati tistega maziljenega in neskončno ponižnega čakanja na prihod neke nove milosti. Nemci ne moremo več čakati drugega Kristusovega prihoda. Naš Kristus je že tu, njegovo ime je nemški vodja Adolf Hitler!«

»Če bi vas slišal kak duhovnik, bi rekel temu bogokletje...«

»S farji sem opravila. In s farji bo kmalu opravil tudi nacionalni socializem v celoti. Za svojo mizo si dajo postreči, kakor da jim že streže sam Bog v nebeškem kraljestvu; drugim pa dajo žreti pod mizo, kakor da so ti že pogubljeni v peklju, ki so si ga zvito izmislili.«

»Recimo, da bi vam dala Irene v oskrbo, kakšna bi bila njena verska vzgoja po vsem tem, kar slišim od vas, častita sestra?«

Obiskovalka se je ob ironičnem nagovoru kislasmehnila, a ni hotela dati vedeti, da jo to žali. Z narejeno suverenostjo je odvrnila: »V zavodu, ki ga vodimo nacionalsocialistične žene, visi firerjeva podoba, a visi na mestu, kjer je nekoč visel križ! Iz vaše Irene bi naredile novega nemškega človeka, pravo nemško dekle in mater. Ne pomivalo cerkvenih tlakovcev ali postavljalko lilij na oltar, temveč pokončno ženo, ki bi s ponosom rojevala fante in dekleta za procvit rajha!«

»Prav to mi daje največ misliti. Nič nimam proti temu, da bi moja hči ljubila domovino, tudi tega, da je Nemka, ji ne bi želela utajiti, ne bi se pa mogla sprijazniti s tem, da bi Križanega morala zamenjati s kom drugim!«

»Kaj ne vidite, gospa Winteregger, kako zvezane roke imate pri svojem delu, ker morate hkrati skrbeti še za svojo hčerkico? Vi delate za domovino, vse dajete za domovino, od moža do svojih moči, ki jih posvečate tistim, ki so za domovino krvaveli. Ali ni zdaj tudi domovina dolžna, da vam priskoči na

pomoč in vam odvzame breme, ki vam ga ta čas nalaga otrok?«

»Če bi bili vi mati, ne bi mogli reči, da je moj otrok moje breme! Glede domovine pa vas moram pomiriti: največ ji bom dala, če ji bom izročila lepo vzgojeno dekle, ki bo pošteno in prijazno do drugih in zahtevno do sebe. Tu se najbolj brani domovina in tu je najbolj ogrožena, gospa Sadounig!«

»Dobro, gospa Winteregger. Mene se lahko odkrižate. A kaj, če se zgodi najhujše, da dekleta na fronti izgubi očeta, tu doma pa po kakem nesrečnem naključju še vas, kaj bo potem? Kdo jo bo vzgajal potem, vašo malo Irene?«

Else Winteregger se je ob besedah obiskovalke zamislila. Čeprav je spregledala njen namen, predvsem pa namen njene stranke in njenega ženskega gibanja, je v osnovi vendarle imela nekoliko prav. Kaj, če se primeri to najhujše, kar pa se v vojskinem času tako rado primeri...

»V takem primeru bi zaupala svojo hčer ljudem, ki so takega zaupanja najbolj vredni, svojim prijateljem, ki imajo o vzgoji podobne nazore kakor jaz. Hvala vam, da ste me na to opozorili. Še danes stopim k notarju, da izdela zadevno listino. Človek res nikoli ne ve, kaj se utegne zgoditi.«

»Dobro veste, gospa Winteregger, da je nad vami varovalna roka vašega moža na vzhodni fronti, a tudi dejstvo, da vse svoje moči posvečate našim ranjencem in sirotam. Sicer bi stranka govorila z vami v drugačnem jeziku, toliko, da ne bi bilo kakšnega nesporazuma. Osebnobučudujem vaš pogum in premočrtnost, a to so ravno vrline našega gibanja, in zelo mi je žal, da se ne morete posloviti od nekega klavirno propadlega Juda in da na njegovem častnem mestu ne znate prepoznati pravega odrešenika domovine, s tem pa tudi Evrope, ki je naš skupni življenjski in kulturni prostor!«

S temi besedami se je funkcionarka poslovila. Tudi pri slovesu je zaželela svojemu odrešeniku zdravja...

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001, risba s svinčnikom, 2200 x 2000 mm

OČETOVSKI PREDVOLZI

Dolgo poznam Petra, Petra Sivca, upokojenega predstojnika obrata v tovarni, tam некоč kmečkega fanta. S trmasto voljo se je pretolkel do delovnega ugleda ter z odprto glavo in srčnostjo. A vedno je bil bolj molčeč ko glasen. Poslušam njegove žeblice na glavico, prevečkrat s srcem na jeziku, a tudi s sočutjem za bolečino bližnjih. Tedaj se me dotakne domačnost, varnosti vzgon, lahkotnost brezskrbnosti, misli se vrnejo v davne dni, objamejo očetovino, obudijo vonj zoranih njiv spomladi ali peko rženega kruha, ki ga je mati vsega toplega jemala iz prostorne krušne peči. Spominja me na mojega očeta, ki je bil enako preprosto čuteč za stisko sočloveka. Navkljub vse hušji medljudski gluhoti. Odločen za človečnost v hrupu razdiralne in podpihujoče politike. Pripravljen pomagati, daleč od računov, ki seštevajo dobiček.

A sojenice so mu, zdaj upokojencu Petru, k življenjski popotnici priložile culo hudo žalostnih dni.

Zgodbo sestavljam iz drobcev, slišanih zdaj tu, zdaj tam, napaberkovanih od tega znanca ali onega prijatelja, z besedo Petrovega okornega stavka, prislisim pomirjeno barvo raskavega glasu, kratko podaljševanje a-jev na koncu ženskih samostalnikov. In doumevam skromnost. In vdanost.

- Razsevki bolečin, utrujajočih do bližine smrti, znova in znova vrtajočih v dolgih nočeh brez spanca, sprevrženih v izmalicene blodne podobe, zavozlane v klobčič, kako se je bilo zgodilo - nak, nič prav ne vem, kako se je bilo zgodilo, molk je kričal o tem, kar so vsi vedeli, podrobnosti so vedeli, kakor bi bili slišali smrtno grozo ali videli okamnelost obrazov, razglašali sodbo, lejte, tako se neumnost sama pobija. Kako se je zgodilo, ve on, v tisti večer ... le kaj, mladenič z vih-
rajočo dolgo grivo, bil je z njim v avtu, morilski krsti, omaliganjen, edini, ki ve, kako je umrl moj Andrej, ah, tudi opit, sin, na pragu odraslosti, strašno, našlo ga je ob uri strahov, tako čudno strašljivo. Slavili so, so rekli, si nazdravljali in se postavljali z znamkami zvenečih štirikolesnikov in oblik, močjo konjev, za hvalo in slavo, kockali za prvenstvo in prvi ugled zrelosti, nezreli v izkušnosti, naivni v podaljšani najstnosti, in si stavili, intimno, zase, kako se njim, junakom dirkalnim, gospodarjem moči, ne more nič zgoditi, le drugim, ki so okorni in nerodni, kajpak, postarani in stari, in ne znajo in ne zmorejo. Tudi sem bil mlad in vem, kako mladost nori... Poznam nezbranost, predolgo za kratek gib. In bereš lahko, kako podivjani konji v galopu zdrviijo s ceste kakor v samomor. Andrejeva zgodba ni nič drugačna, le dokončno usodna - naravnost je divjanje treščilo v drevo. Oglušujoč pok, tresk, rezko lomljenje in verizenje in nazadnje v polnoč oglušela tišina. In sinova smrt. V zverženi brezobličnosti.

Bučali so zvonovi. Pogrebecev je bilo črno, največ mladih: govorniki so imeli lepe govore, duhovnik je zmolil pogrebno biljo in zaželel, naj počiva v miru.

Ljudje so hitro odšli. In sem še ostal pred bronasto žaro, poslednjim domom njegovim. Ubit in žalosten. Prišla sta delavca, vzdignila kamnito ploščo in prekri-la mračni ta dom. Počivaj v miru, sin moj! Odšel sem.

Že je let mimo, čas pozdravi rane, življenje se vrne v stare kolesnice, a je živetarjenje, prosti tek v prazno. Včasih, v poletni popoldan, nedeljski popoldan, posedim pod debelo lipovo senco, tam smo zmeraj posedali, domači in obiski, velikokrat je nas bilo kakor svatov, zdaj je senca prevelika in prekošata za mojo samoto, pa se prepustim spominom, pomisel je bolečina, da ne bo brbljajočih vnukov, ne zidav gradov v oblake - žena, blago srce, umrla je za hudo boleznijo, umrla že pred leti -, in si potem, ah, vse bolj izsušena senca davne moči, v prazno živetarjenje nalijem domačega mošta in si lenobno hladim žejo. Včasih se v praznično spokojnost vsilijo blodnje, divje zakobalijo, mi odvzamejo mir. Postavijo se na vago: je smisel še biti, je smisel jesti in spati in za to biti? Kaj naj bo še praznik?

A pod večer s širokim smehom oveseli dan sosed, muči ga suhost grla, najraje ima pir. Stara sablja. Naravnost vidi v moje misli, bere jih, pomodruje sočutno:

- Ej, ej, priklical ga ne boš, sebe boš uničil. Ja, nikoli ni tako hudo, da ne bi zmoglo biti še huje ...

Seveda, policija učeno zapleta... Izvid krvi ... lega pokojnega... potolčenost živega ..., brska po opleta-
jočih govoricah v pivsko veselje zagledani sosed, pač so reči za papirje in sodnijo, srce, dragi moj, ima svoje vage in metre. Na zdravje!

- Kaj tebi, prijazni sosed, zvezde so ti naklonjene, a meni, некоč radoživemu, zdaj že utrujenemu popotniku od rojstva do smrti, sreča obrača hrbet: leta so se zalezla v telo, v ude sili okornost, posmeh gibki mladosti, volja je kakor slabo napihnjen balon. Kolikokrat pomislim na Andrejevo smrt! Včasih so misli raztrgane sence, vrtinčijo se iz ene mračnosti - le zakaj se je smrt zaljubila prav v Andreja? - in naprej v drugo in sprašujejo, naj bom še, brezglavo, trdo, kakor je hoja po tlaku brez konca in kraja. Kaj bom, ko bom v napoto? Sebi? Še komu? Ne misli na jutri ti, z gubami ovenčano minevanje, si pravim odločno! Pa se spet iz oči v oči postavi vest, fant, moraš razgnati dvome - vem, slutim, Andrej je krmilo svojega divjega žrebca prepustil tistemu kujonu, dolgolasi brezglavosti, da ju je spravil v nesrečo. Andreja v smrt. A kakšna slabost mu je vzela moči, sinu mojemu, da ga tisti večer ogenj strasti ni pognal dekletu v objem?

Drevo je zacelilo rane, se zaraslo. Obraslika je še vidna. Vedno, ko hodim mimo, me povabi, naj postojim. Včasih je spomin, včasih opomin, vedno priča. Sklonim glavo. Tam, pred njim. Vsakič se potrdi vzgib, se zaveže v sklep, moč: moraš vztrajati. Prisegam, kako hočem vztrajati. Vem, kako strmo pogledati resnici v oči. V temo moram do tistih poslednjih trenutkov, še manj, do sekund - od prvih,

ko se je začela divja jaga, do zadnje, ko je Andrej preminil. Natanko tu je udarilo, slišim in vidim obrasliko, otipam, podrobnosti si predstavljam, kako je težka gmota tresčila ob deblo, se zvila, bilo je deblo močno in je mrcvarilo in ubilo mojega Andreja.

Berem to zgodbo, domišljije pripoved. In še sklenem, samotni spominjevalec, da je pomnik. Zame. Kdo še ve, pa je komaj kaj let, da je bila tu smrt. Tedaj ni popustilo. A če bi ...? Zdaj je še trše ... Andreja - me opomni glas, živo ga slišim, kakor bi znamenje ogovorilo - obmetujejo z blatom, prikrito namigujejo, da je kriv, v grob ga obtožujejo, pred mano molčijo in bežijo, pred njegovim očetom bežijo, mano, ki mislim nanj in zmorem in moram v boj. Za resnico! V sina bran! In voljo žene namig - le kdo ponuja okrog laž za Judežve groše?

Ne, nisem bil prestrog oče njegovemu mladeništvu, veselil sem se kakor otrok vseh njegovih uspehov, žalostil ob padcih, se ob njem in z njim razgledoval po križiščih in postajah najinega minevanja. Svečano sem se oblekel in si zavezal kravato, da sva nazdravila, ko je dobil prvo plačo. Sama. Tako slovesno domače. Za velike upe in še večje cilje. Glas in beseda sta bila polna kipenja, ko je pravil o dekletu, oči so mu bile majsko jutro, iz opisov se je izvila lepota, filmska zvezda. A o poroki in družini nič. Umril je, preden jo je pripeljal na dom. Za moj rojstni dan si je izmišljal: včasih sem moral od vrat do vrat in skrivališč v omarah in na podstrešju, da sem našel darilo. Otroška nagajivost, polna iskrive hudomušnosti! Poleti v nedeljski popoldan je slutil kdaj cilje, kaj bo dosegel, in se razdal v načrte, ki so bili veliki in jih je bilo veliko in dovolj moči zanje. Kozarček - nič resnega: le nekoč se je posmehnil, češ tako za pokušino je bilo. A kaj je bil tisti večer? Ostalo bo večna skrivnost.

Včasih si, kak zimski večer, dolg in dolgočasen, razpostavim v samoto in mir slike in vabim spomine, si vračam čas - pa kaj se naj kar naprej bajžim s spolitizirano politiko, ki jo žene televizija -, nas vseh, nas treh, in vstopam skozi glavna vrata v prazne sanje. Toplota, dva ducata stopinj, tišina, da ji ne sežem do dna, utripajoča električna brlivka, nekdo si jemlje preveč, samota tedaj v ta mir je balzam. Včasih kakor da slišim klic, v luč si postavim predse razglednico, nasmejano povečavo, in se ožalostim. Razglednica - veličastni razglas staranja! Seveda! Pa se v pomisli vrnem pred zarastlino na mogočnem drevesu in z izmisleki silim v tisti pomladni večer.

In si sledim kakor v filmu.

- Si ja nor, kakšna moč!

In še pritiska.

Kateri?

- Še daj! So čisto za nama. Daj, konji zmorejo! Ne smejo naprej! Kaj si pa mislijo, cepci neumni, njihov avto...!

In si močneje pritiska.

Kateri?

- Preklete, na robu sva, preklete, nagib...!

In popušča.

Kateri?

- Hudič, volan ne uboga!

Pa ptičji let.

- Konec, tresčila bova!

Kateri?

Le kateri?

Morda pa sploh ni bilo tako, le grobna tišina, zledeneli strah, odmrta beseda, strašna nemoč in grobni molk ... in oglušujoč trušč. In smrt. Andrejeva smrt.

Je Andrej pomislil, da je konec? Je imel čas pomisliti? Sploh kaj pomisliti?

Bil je rojen iz najine volje, mene in žene, odraščajoč v moža za moža in očeta, v njegovo življenjsko radost in najino srečo - ženi je bil odmerjen komaj kos njegovega odraščanja: ostajam brez rodovnih semen, ostajam brez otroških vriskov, dedičev, doživetij, kako se pretakajo in gnetejo in prelivajo in prerivajo življenjske in rodovne energije v jutrišnji dan, kako jih žene vzgon v rast in ploditev za naslednje rodove. Ko britev je rezko spoznanje: odlomljena veja rodovnega drevesa si, rogovilasta suhljad.

Krivda?! Ko so mu povedali - onemu pač - za mojega sina smrt, je pod čelado obvez okamnel, se zaobrnil proti zidu in iz zlomljenih zlogov je ušla vest - kriv sem! Ko je prešel prestres, ko je račun zaračunal strah, trdost sodbe, je "sem" postal "on". Moj sin! Vem, zid je slišal resnico!

Policija jih ima, zapise, zase. Jih ne razklada. Niti očetu. Ne sitnarim dovolj? A šopi papirjev so le zbir števil, metrov, pušic, črt. Zgodba v avtu - nič! A oni je tujec, osornež s sladkim obrazom. Bolj je svoj, bolj se ga boj! Pa zakaj je bil Andrej tam in oni tudi tam in zakaj so pritiskali do kraja, pri kozarcih in na cesti. Krivda? Govorica je kakor povodenj, a ve povedati, kako je reševal podivjanost, no, oni, tako s silnim in odločnim posegom po krmilu, ko je že drselo, krotil ponorelost, se sliši, ko je bila zavila po svoje, preskočila rubikon, od strani, ko je bilo prepozno. Je bil to sin? Zamenjuje kdo vloge, prši meglice, meče petarde? In pribija Andreja na križ - v grob!

Krivda!? Neodgovorna odgovornost! Tista človeška gluhoti beži, moje sence se boji, strahopetnost hudičeva, naj zmerjam in kolnem, bo lažje? Poklekni bi moral pred grob, poiskati užaloščenega očeta, povedati zadnjo besedo, vzdih, krik, kletev, molitev. Se je zgrbil pred mojo solzo? Je gluhoti tako gluha? Tudi stari beži. Na pogrebu mi je še stisnil roko in povedal prijaznost, namenjeno tolažbi.

Udarilo je kakor strela!

Leto in dan je minilo, kar smo pokopali Andreja.

Spomin sem oživil s šopkom in svečo. Dan je vriskal v zrelost, vseobsegajoča modrina za srčne misli. Ko sem drobil pot med spomeniki, sem ga zaznal v hrbet, mladeniča z brstečo frizuro, sklonjenega v pomislek vase, pred Andrejevim grobom. Pesek je godrnjal pod trdim korakom, naslutil me je na nekaj metrov. Okamnel. Za trenutek obstrmel. Še je bil soha. Široke oči so se umaknile, hitro se je odločal, rekel srečno in nameril korak stran...

- Počakaj, poba, boš povedal...!

- Kaj?

- Kdo je vozil...?

- On! Saj ima policija...

Pa se je obsodil na molk.

"On" je bil izstreljen skoraj pred "vozil". Po neodločnosti vase se je po desetinki zamujanja pognal v korak, ne, ni bil ne tek in ne moški hod, nekaj vmes,

hitel je ter se izgubil v drevoredu cipres.

»On«, zdaj vem, je laž.

Cvetje, ki sem ga pred tednom posadil, se je prije-
lo, oznanja temno zeleno rast. Kaj bi bil v tem letu
postoril? Andrej! Kateri zmagi bi se poklonil? Bi bila
ohcet? Praznik pričakujočih vnukov! Zdravice bi vri-
skale, jutrišnji dan bi bil sončen.

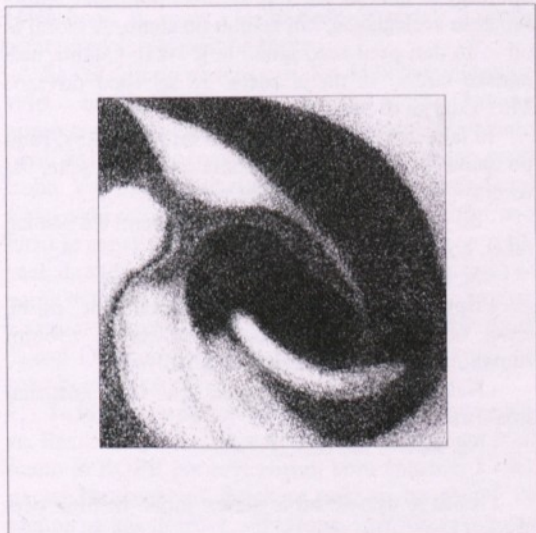
Ta sveča?! Stisnilo ga je, moral je priti. Ob letu
osorej...

Potem sem velel staremu, naj pošlje sina, pre-
strašenega kuštravca, da pride obudit spomin na tisti
večer. A tuji kurirji so privršali odmev: nima kaj pove-
dati. Vem, res nima kaj povedati, ker zakrknjenost
nima besed.

In razpostavljam vprašanja hladno ko sodnik: kaj
čakam, na koga čakam, tarča velikodušnih po-
smehov? Doklej? In se pomisel vzdigne čezse: obišči
ga! Ponižanje? Ne, ne! A vendar ... In če zaloputne
vrata? Jih bo on, ne jaz! Oče si, si pravim, oče, sin
čaka na mir, ne, ti čakaš na njegov mir, srčiko mojega
s e m, nobena žrtev ne bodi pretežka, deviza, oče, je
srčnost!

In sem odlašal. In sem odlašal.

Koraki se bližajo v srečanje: drug proti drugemu
hitiva, naravnost, neizbežno. Na Glavnem trgu. On
drobi drobno in lahkotno, jaz s težo okornosti in trdo.
Morava tesno mimo, moral bo upreti pogled vame,
zdaj zagotovo. Pred grobom se je sesul. Se bo zdaj...
nasmehnil, bo prebledel, se izgubil vase, pomilovanja
vredna vasespomembnost, zabluljil v tla, karkoli bo,
mimo mora, rihta strahopetna, ki ve, kako je ugasnil
Andrej. Poskočila je drzna misel – ustavi ga, postavi
se predenj, prijateljsko reci, nikamor, nikamor, fant,
dokler ... – beži, zbeži, črna misel, udariti ga ne smeš,
lumpa hudičevega, čeprav bi bilo pravično –, reci, za
božjo voljo, povej, kako je bilo, naj rečem, povej,
prijatelj, po resnici in pravici povej, tako ali tako je
vse preteklost, nič ni mogoče spremeniti, povej,
moram vedeti, oče sem, ti, edina priča, zadnji si bil z

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001,
risba s svinčnikom, 2200 x 2000 mm

njim, prej ne bom mogel zatisniti oči, razumi, preden
ne slišim iz tvojih ust ... Upanje je bilo veliko in koša-
to se je razveselil trenutek ...

A se ni zgodilo: zlomil je smer, zbežal kakor v
diru na drugi konec široke ulice, proti knjigarni,
potegnjen vase, kakor strah pred lastno senco, še
glave ni okrenil. Pogнал se je v bar. Pik bar. Bežal je,
pravim, prava beseda, vem, vam pravim, skriti se je
moral. Tako, sivi mladenič, zdaj veš! Kaj še hočeš?
Nič ne vem – hočem slišati, zlog za zlogom, trdo nje-
govo pripoved, jasno slišati! Povej, bi rekel, nisi
železo, Andrej naj počiva v miru, naj grob njegov ne
sega po živih, ne po tebi, ne po meni!

Včasih si sodim in nalagam greh, sebi preveč
popustljivi spovednik, da nisem spoštoval svojega –
videti ga zadnjič. Tako čudno sem klecnil kakor tedaj,
ko sta policista pozvonila in prišla povedat, da je
mrtev, da so ga odpeljali v bolnišnico, na obdukcijo.
Skušala sta biti razumevajoča, izbirala sta besede, a so
bile trde in nedvoumne. Na pragu smo stali, vse je bilo
tako čudno, nenadno in nenavadno, kot ne bi bila
resnica: le počasi se me je dotaknila ...

Rekla sta:

- Najino sožalje. Lahko kaj storiva za vas? Morava
nazaj!

Kakor tedaj ...

Pogrebni delavec je domislil našo nemoč, sorod-
nikov Andrejevih, zbranih v mrliški veži. Pokojnika
bomo upepelili, smo določili, izbrali žaro, teta je hote-
la križ na vrhu, a smo prikimali, da je lepša z vrtnico,
določili uro pogreba, žara bo malo prej v mrliški
vežici. Rekel sem, da bi ga rad pobožal, Andreja moje-
ga, našega, mladeniča moje krvi, zase in ženo, a je
resno odkimal, molče, rekel – raje ne. Bil je neo-
majen: ohranite nanj mladeniški spomin, spomin
smeha in optimizma ... Odpraviti smo se dali, tudi jaz,
tedaj slabič, zdaj nagrajen z vrtajočo vestjo. Takrat bi
bil moral ... Ženske so si brisale solze, moški smo gle-
dali v prazno, pogovor se je izgubljal v šepet, volja v
zmehčano brezobličnost. Tiste besede so bile zid,
izničile so vsako vprašanje, prepričevale ... naj živi v
spominu smejoč, srčen mladenič, kot ste ga srečnega
nazadnje videli in slišali, se z njim pomenkovali, si
segali v roke. Ohranite nepozabne praznične tre-
nutke! Razumno je bilo. In ga nisem ne pobožal ne z
oči in ne dlanjo, nisem se dotaknil košate grive, ne
lic. Zvagati bi moral najin daj-dam! Bi izvedel zadnji
njegov strah? Moral bi biti svoj: moral bi položiti dlan
na hladno čelo, ga z mirom pobožati in nameniti
zatišano besedo v imenu obeh, žene in mene, in si dati
zaslišati šepet za miren počitek. Moral bi, četudi je bil
zmrcvarjen do nespoznavnosti!

Dotik bi mogel pomiriti žalost. Morda pa je bilo
prav, da sem se zlomil: kadar se domislil prešernega
njegovega zvonkega smeha in zaslišim dozorevajočo
moškost glasu, gibkega, basovsko temnega, se mi vrne
čas brezskrbnega njegovega mladenišтва, čas mojih
upov in gradov v oblakih.

In se, naj povem, trapim: sem še stari Peter, sem
čudak, ker si upam upati? Kakor nekoč, ko sem bil
skegljani volilni kandidat! Naj zdrobim vrč, ki je tako
dolgo hodil po vodo? Kmalu bom moral tja čez, a
nekaj mi pravi, da se bo prej zvagalo!

Tedaj bom pomirjen legel k mojim za zmeraj!

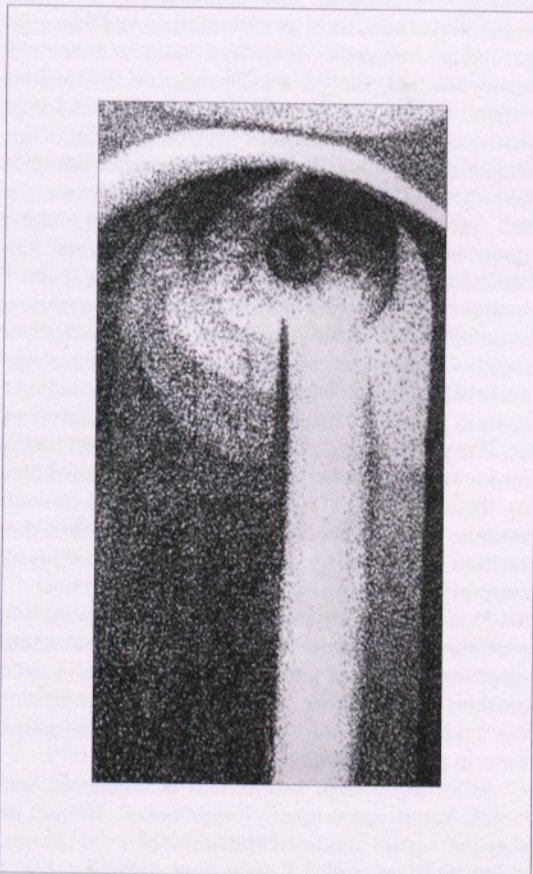
Vrnil sem se z dopusta, na morju sem bil – no, tam je prav silila vame, trzala, letala za mano, ko bi vražja pisma nosila, nekakšna razvdovljena nevesta, a sem se je otepel kakor nadležnega obada. Svoboda, moj Peter, kakšno razkošje! Dobro.

Zvečer je potrkal sosed, prišel vrnit ključ. Razživilo ga je, ko je povedal, kaj je kaj novega. V hiši in na hiši nič, vsaka stvar je, kjer je bila. Vrt je razgnalo, komaj ga prepoznaš. A novici, ki jih boš slišal – je povzdignil prst –, sta trdi, kar zarezali se bosta vate: pajdaš tvojega sina te je iskal, naslednji dan pa si je zadrnil vrat. Naj počiva v miru! Obesil se je.

Bil je na tvojih vratih, pritiskal na zvonec, živčno in dolgo, dvakrat, trikrat, pogledoval po oknih, stopil nazaj in čakal, pogledal proti temu pa onemu vogalu, šel za hišo, in ker ni bilo žive duše, je obupal, odpetal proti vrtnim vratcem, postal, kakor bi čakal čudež: pa sem mu dopovedal, da te ni, da boš doma šele čez kak dan. Njegov pogled je bil prazen, barva glasu nič njegova:

- A tako? Srečno!

Zložil se je na motor, zahrumel je orjak, dvakrat, trikrat pognal plin do konca, mi pokimal in – rekel bi – jezno, divje odgrmel, da se je za njim kadilo in je frčalo kamenje. Nič ni naročil. Nekakšna čudna senca me je obšla, preskočil preblisk: le kaj te je iskal.

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001, risba s svinčnikom, 1500 x 3000 mm

Tri dni je, kar ga je zagrnila zemlja. A zakaj je vzdignil roko nase? Edina priča smrti tvojega sina!

In se je razgovoril v žalost pogreba, sosed širokosrčno zgovorni, o podrobnostih, o v teh dneh posivelem njegovem očetu, do obupa žalostni materi, skoraj poblazneli sestri, o vsem. Komaj sem ga slišal, vame se je zapičilo, kako je obložen s krivdo vzel s seboj žive slike tistega večera. Zdaj ga ni več! Rajnih praviča je mir...

Govorice so modrovale, vsakdo je hotel vedeti vse, dogodbe so si silile v lase o usodni mladeničevi odločitvi: vsevedne samice so vedele za ljubezen, ki je padla na preizkušnji zvestobe, sosedje, da se mu je otepala šola, tretji, kako se je znašel med mlinskimi kamni preprodajalcev in kadilcev trave in je moral na policijo, a jaz vem: bila je krivda. Krivda krivde! Le kaj bi ga gnalo pred usodnim dnem na moja vrata? Resnica? Upanje? Usodnost, ki je ni v nobenih zapisnikih? Se je hotel znebiti? Je prišel pokopat Andreja? Starši njegovi so izjokali žalost in izgubo, sestra bratovsko vez, a praznina se kar naprej strašljivo reži. Poznam to opomnjo: nikoli se ne utruji.

Zdaj je vse preteklost, pravim, pokoplji vse hudo! Pojdi izreč sožalje: postavi žalost proti žalosti! Vrni besedo! Potrkaj in privoščič prijazno misel! Zavezano v očetovsko bolečino.

Pa sem šel in potrkal in namenil pozdrav. Široko je razprl oči, žalujoči oče, na pragu, se prepustil v zadrego, onemel v strah, opešan in upadel, utrujen od mučnega zakaj. Neodločnost je omagala, bolj z roko kakor besedo je naznanil, naj vendar vstopim.

- Žalost poznam, odločila je pot, moral sem priti. Moje sožalje! Glej, otroka sta odšla pred nama ... tudi nama se neusmiljeno izteka ...! Kadar slišim zvonjenje, pomislim ...

Zavzdihnil je, miril obraz z dlanjo čez upadle gube, se lomil v stisko. Počasi, kakor bi zabijal žeblje v krsto, se je ustavljal, ko je pripovedoval o sinu, včasih čudaku, svojebučnežu, ki je bil sinovski, kakor jih je malo, a drugič ko skala trd, vase zaprt, zadirčen, zmuden: vsakdo nosi svojo grbo.

- Seveda, že zdavnaj bi bil moral do tebe, moji opomini so mu bili dih v veter, niso pomagali, samo-svojemu svojeglavcu, bili so bob ob steno. A moral bi bil ... In dan pred tisto grozo te je iskal. Čudno, neznanško čudno se mi je zdelo. Je šel iskat odvezo? Mir? Zdaj ga ni več. Le zakaj? Zakaj?

In tako sva brez sinov, njunih otrok, vnukov, rodu po nama in živžava. Nezgruntana so ta naša pota, naj rečem – božja pota, čeprav ne verujem.

- Bil je zadnji z njim, našim Andrejem! Če boš kaj rekel, boš le ponovil ...

- Ja, nimava jih več ...

Pripravljaj se je še nekaj reči, iskal moč, misel, našel oboje in nameril naravnost, da bi z enim zamahom odvrigel breme, podrl mostove:

- Naš je vozil ... tvoj je menda vpil: »... si nor, zdaj sma fuč« ...

- Ne, ne reci nič več ...!

Čas se je ustavil: bil je glasen molk. In tihih očetovskih predsolz.

Pajkovo popoldne

Predstavljajte si. Ležim na otomani. Pred odprtim oknom. Mogoče se vam bo zdelo nemarno, da takole poležavam. Sredi belega popoldneva, pred odprtim oknom. Naravnost v hrib je odprto. Med našo hišo in travnatim, s senco odetim hribom pa je sonce, pozno avgustovsko sonce ... Kakšna čudna tihota je prepredla sobo. Okno je nenadoma tako veliko, tako odprto ... Ste slišali? ... Mimo okna je hušknil. Bil je veter, veter ... Tam pa ... Odtргana pajčevina ... Kot neznanško lepa bela ladja! In tam, še ena in še ... Celo ladjevje! Pomikajo se počasi naprej, po strogo določenem redu. V globino olivno zelene barve potopljen hrib je kot zaliv oceana. V nevidnem toku zraka in sonca breztežno lebdijo in potujejo, potujejo ... nekatere nižje, druge višje ...

Kakšen čuden pojav. Kako resnično! ... Pajki se selijo. Pajki na pohodu. Pajki se ženijo, pajki lovijo, pajki se - kaj se grejo! Jaz pa še vedno ležim in ne morem nikamor, saj hočem. Glejte! Zgoraj, tik okna drsi mimo. Z gredljem, krmo, jadri, zračnimi jadri. Bolj pripravne plavajoče ležalne mreže še niste videli. **Vstopite!** Kam? Kam ... Res je. To je bil moj glas, moj glas, odzval se je na onega - ! Nekje zadaj, za okenskim okvirom mora ždeti. Krmar! **Pohitte!** **Z naslednjim sunkom odrinemo.** - Ampak kam?! Kam naj stopim ... Vstopam. Zares vstopam. V nekakšno breztežnost, polno sladkega vonja po senenih rožah. Če bi ne čutil ob sebi tiste zoprne sence ... Pajek! Ogromen pajek! Ne bom več mogel nazaj. Vrvi se napenjajo, ladja se stresa. **Gremo!**

Ledeno me spreletava. Sežem po telesu. Vročje mi postaja. Ničesar nisem vzel s seboj, še pipca ne. Skočil bi nazaj na okensko polico, ej! Čakajte no! Vrglo me je na hrbet in zdaj na stran in naprej, lovim se z rokami v zrak, vrvi me oklepajo in vežejo in - hvala bogu, o, hvala - saj bi drugače padel! Poglejte samo nizdol! Ne, rajši ne glejte ...

Še vedno smo ob naši hiši. Ko da bi je še nikoli ne videl s te strani, tako mogočno kipi kvišku. Letimo mimo brajde ob pristrešnem oknu, pozor! Zavijamo okoli kolena odtočnega žleba. Naglo se ozrem proti hribu. Vse potuje v to smer. Kakšna slavnostna flota! Kako veličastno! ... Kaj ni bil to naš petelin? Čisto blizu je zapel! Prav pod mano! Ojej, skušam se rešiti vezi, da bi se laže obračal, kakšna gnusoba. Lepijo se name in barve še malo niso tako bele, ostudno sive so. Čakajte, čakajte vendar! ... Bila je ONA. ONA je! Tukaj! Ob meni! Njena ladja plove tik ob moji! Za roko bi jo lahko prijel!

To ni nobena pustolovščina. To so hudo resne zadeve. Resne. Pa ja! Kaj pa je bolj resno? ROZI, tam pred mano je ROZI! Na prvi postaji bom presedel k njej, pa ja! Da ne bom? Presneto pognati bo moral, če računa na kak dobiček, saj računa, kaj? Kar takole me že ne bo prevažal. Prebite pare nimam v žepu, še pipca ne, še pip - (!) Umolknil je. Nenadoma sem se

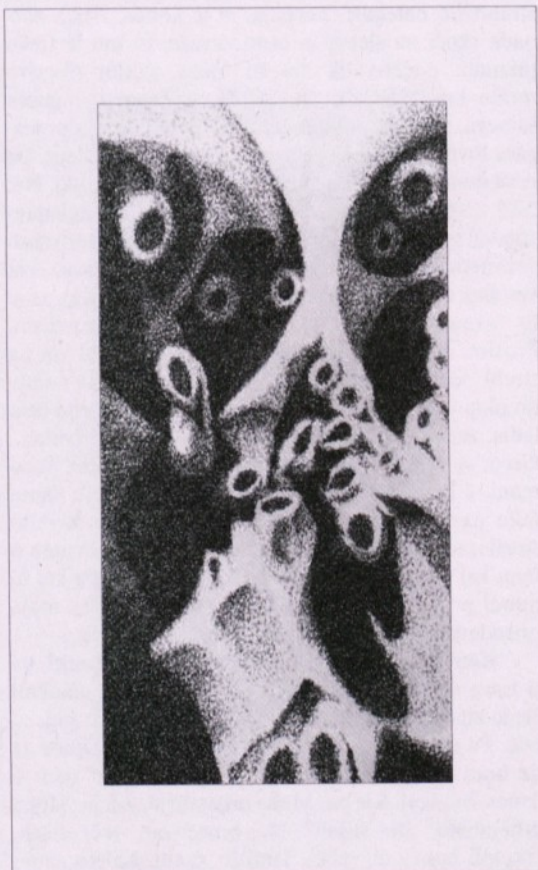
domislil osupljive zveze, zavoljo katere ne urejava samo najinega odnosa, marveč tudi tole plovbo, ki bržčas ne bo odvisna samo od sonca in zračnih tokov. *Pajek bere moje misli!* Tako. Jaz pa lahko poljubno večam ali manjšam njegovo težo. Samo zasrepim, takole ... pa ga ni več. Ne vem pa še, kakšne koristi bojo od tega, če odštejemo, da pravzaprav ne ogrožava tako zelo drugega.

Letimo okoli našega dimnika. Kako je star in betežen. Moral bi se pogovoriti z njim. Pa že sedi na njem ROZI. Kos kruha pospravlja z jabolčno marmelado. Moral bom počakati, da jo bo najprej polizala, s strani ob skorji, po sredici in potem še prste. Medtem je pajek - rad bi mu dal ime, pa mi ne gre od srca - pritrtil je najino ladjo na kos ometa in se delal, ko da mu je vseeno. Pa mu ni. Čemerno ždi v razpoki dimnika in dolgočasno ureja svoje lepljive pasti. Najbrž me ima za sila nesposobnega. Medtem ko se on krvavo ubada s problemi samega preživetja, urejam jaz tu med nebom in zemljo nekakšne vtise. Vtise mojega odnosa z Rozi ...

Primite! Držite! Kam pa zijate! Nategnite! Res sem nategnil, zares, pogledjte, zgrabil sem za suholepljivo vrv in povlekel, še zdaj vlečem, vlečem, vrv se strahovito nateguje, napenja, ni je konca. Pajek zne-nada skoči na sleme in urno zaveže, to mu je treba priznati, počene tik zraven mene, čutim njegovo mrzlo kri ... ROZI, ah, ROZI ... Zakaj me pušča samega, s temle ... Vem, zdaj bo hotel, da mu pomagam loviti. Jaz, ki še muhi ne bi storil kaj žalega, pa prav muhi. Bom zdaj mesaril kot v najhujši vojski. Ne! NE! ... Ampak kako priti s strehe. Če me ugledajo spodaj, se bojo še kako smejali. Že tako sem podvržen neprijetnim občutkom, da vsi poznajo moje misli. Na ves glas se bojo krohotali, ko me zagledajo. Kaj pa je to takega, če sem na strehi. Streho popravljam. Prosim. To se že od daleč vidi. Nisem kakšen vol na strehi. Samo - kako uloviti Rozi! Izza dimnika nalahno plapolajo zastave njene bližine, tam je! Njena bela ladja, zasidrana kot dih na zračnih valovih privida ... Grem se pesnika. Zanalšač. Da bo vedel, pajek zagamani, s kom ima opravka. Rozi bi se ob tem samo milo nasmehnila, me pogledala, in meni bi se milo storilo, takoj bi ji vse odpustil. Njene resne dvome o tem, kaj vse da bom še dosegel v življenju. Pa kaj bi moral pri njej. Ah, njene sladke limanice. Vsa moja prizadevanja skopnijo v njih ko pomladni sneg.

Kam pa zre? Kam pa bulji tja vanjo? Če misli, da si bova čisto vse tovariško delila. A boš že umaknil svoje zijalo, na tej strani je moje lovišče, m o j e! ... Nič. Pa nič. Lahko bi navezala pogovor. Drugače ga ne bom preusmeril. Na priliko takole: pust dan je danes, bi začel. **Kje pa. Muhe prijemljejo.** Ah ja. Muhe prijemljejo, ste slišali? Ne boste me več slišali. Izklopil bom tudi misli. Tudi to znam. Lahko samo ugibate, kaj se dogaja. *Hahaha!* ... To je pa Rozi. ROZI! ... Joj, strešnik se je prepolovil, pada po strehi,

raztrešči na cesti ... *Joj-joj-joj!* ... spet Rozi, odnaša jo, kaj vpije? Da se dobiva na Goricah. Na Goricah, če pridem! Nekaj mi mora povedati! Saj je ko veter. Je že krog vogalov, za hišo, na koncu ceste, kje naj jo lovim! Kaj mi ima povedati. Kaj je rekla? *Mama je rekla, da prideš!* - Mama! Rozi ji je bogvekaj natvezla o meni. Uboga mama. Ko ne ve, kako blazno si želim Rozi, in da je zdaj vse pokvarila. Nobenih skrivnosti nimam več, kamor bi se lahko še zatekel. Kar naj gre, naj gre sama na Gorice. Pa še mamo naj vzame s sabo. Večerna otožnost, pozdravljena ... Lahko sem čisto sam. Sam na obronku smrekovega gozdiča. To že ... Pa bom hodil po travi. Se igral s studencem med travnato rušo. Pa mi pride naproti ... pa sedeva v travo ... pa mi da ruto pod zadnjico, pa imam vseeno mokro. To že ... Ampak če že moram tja ... s temle smrad spuščajočim iz vseh por in lukenj. Saj, ampak ko bom enkrat tam ... v zavetju njenih nežnosti, toploti njenega krila ... Spustila se bo noč ... polna nepogašene žerjavice ... Kako diši ... po dimu na paši, o, moja zlata krila. Ziblujete me v sladke sen ... **Tat! Prežgani! Zakaj vas zastoj prevažam, zakaj vas sploh trpim! Kradete čas in dobro ime poštenim rokodelcem. Si mislite, da pasem jaz imeniten dolgčas, ko visim tu gori? Ne bi vam rad zabrusil, kakšno zaroto se greste proti svetovnemu redu, vse boste zasrali! S temi vašimi zlatimi perutničkami, podelam se nanje! Zastojkarji! Priskledniki!** Če boste še naprej zmerjali ... Ustavite! Ne grem več z vami. **A! Šli boste pa konec. Takole ti kvasa o svoji materi. Kh! Khm! Kh ... Khm! Kh, obrnite! Kam silite! Zadušil se bom! Kh! Khm! Kh. Khm.**

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001, risba s svinčnikom, 1500 x 3000 mm

Kdo pa si je izmislil to svinjarijo! Ne vidite, da je spodaj Vošnjakova tovarna! Pa še en dimnik, JOO ... **Nehajte že s tem JO pa KH, KHM, KHM ...** Zanalasč delate! Kri mi pijete! (Kri, moj bog, na kaj ga navajam ...) Zadušiti me hočete! **Ne bodite no tako občutljivi, kh, khm ... Mirno kri, mirno ... Samo še čez ta dimnik ... Uaaah, kako se prileže ... zrak s Smrekovca, tega še niste posvinjali ... uaaah ...**

Pisk, tako krotek pisk vlaka, ste slišali, parna lokomotiva, puha in dela, kar hoče, zdajle počasi zavira, žljajfa na postaji, o, kako sem spet doma ... **Tukaj se bova spustila.** Kam? Tja dol? Jaz grem na Gorice! **Samo malo, no ... Mislil sem, tule, ob tem napušču, ob temle postajnem stranišču. Malo bova polovila ... huš-huš, jih slišite? Cel mušji roj, mmm! Takole, takoo ... Nikar se ne kujajte. Ko jo ujameva, jo hitro predelam. Če bo še veter, jo mahneva proti večeru na Gorice. Sapragolt, predebele so, teh ne bova, škoda mreže. Presuhih se ne spleča. Nobenih pravih oblin, da bi se zavrtel z njimi, hu-hu, saj komaj čakajo. Take, izdatno sočne, radovedne, da bi jih kar ugriznil, plesal z njimi do ranega jutra. Odkar sem z vami, sem postal naravnost izbirčen. To je od tega, ker ste mi že toliko povedali, zaupali o Rozi. Moj poklon, razvit čut za okus imate, se priporočam. - Čakajte, čakajte ... Da se ne smejem. Iz vaših, kaj že imate, nezaslišano, kaj slišim o - - O Rozi. (O, Rozi ... prečudežna bližina njenega imena ...) **Rekel sem: O Rozi. Pa nič več.** Ne ne, to, kako ste rekli: R o z i ... **Kar sem rekel, sem rekel.** Prepoznali ste jo, priznali. Nihče ne more živeti brez lepote, brez čuta za vzvišene cilje. **O čem pa govorite? O Rozi! O njeni čudežni lepoti. Ne poznam. Kakšne čudeže pa dela?** Ni besede, s katero bi opisal čudež, kako se premika. Premika nič ne pove. Kot mesečev žarek. Več. Ona sama mu daje svetlobo. Še sonce ne sije brez nje. **Zdaj sem, zdaj tja, kakor pač nanese, hopsasa.** Njeno neutrudno čebljanje. Njene nožice in frfotajoče krilce. Močno sumim, da ne govoriva o istem predmetu najinega zanimanja. **Jaz že. Vi pa ne.** No, pa mi ga opišite. **To vaše nežno, krhko bitje - kako se zna smejati, kako pada na uuu-huhuu! Kar smili se mi, ko jo imate za nekaj, kar ni.****

(Groza. Kdaj jo je slišal? Kje? ... Res je, nekaj tuje-ga, nenaravnega se pojavlja v njenem smehu. Ne, ne bo me silil v nizka sumničenja. Dvignil se bom nad pritlehne misli, v stanje duha. Bomo videli, če mi lahko tudi tja sledi. V nekaterih sferah me pač zanj ni. Ni. Ni-ni.) **Hu-hu-huuu, tudi mene ni, ni! Če le morem, me ni, se skrivjem. Ampak včasih vas gledam, kako vas gledam, VI, KRONA STVARSTVA, huhuhu.**

T a k o ! Pa sva si razdelila ta lepi svet. VI s svojimi rokodelskimi uslugami, umazano tehniko in smrdljivim občutkom za praktično vrednost, JAZ s svojo suprastrukturo ... **K A J ? ! K A J ? ! !** ... (Pa sem ga!) O, Rozi, Rozi v mojih sanjah, kako mi pomagaš, kako varno me vodiš, vzpostavljaš ravnotežje v naravi ... **Sapo mi jemljete. Crknil bom od smeha! Aha! Že razumem. Domišljate si, da ste nepogrešljivi, da vas bomo pomagali š i r i t i , da je vaša navzočnost tukaj izjemnega pomena za moje a r t i s t i č n o akrobatsko ravnotežje ...**

Bravo! Bravo! - Ne bom rekel, da mi ne laska, ko se naslajate nad tem, kako dovršeno pletem svoje mreže. Koristno z lepim. Kako skladna je lahko nara-

va. Te so za neumne muhe, muhe! Ne za vaše oči! - To napako bomo popravili. Ko me premami lepota, pozabim na njene skrite pasti. Kar ostaniva vsak na svojem bregu. **Ste pa urni, urni. Sapo ste mi vzeli.** Tole bom vzal kot zadrego v pomanjkanju vetra. O, to mi je pa žal. Da vam ne morem dati vetra. Na kakšen vzgon se boste zdaj dvignili? - **Počakala bova na veter.** Počakala! Mene čaka Rozi! **Bo že počakala.** Vzmahnite! ... vzmahnite! ... mahnite na vso moč, moja zlata krila ... Napijte se moči v njenih breztalnih očeh, dvignite me, poletite čez pisane lehe njenih vrtoč, pljuskajte, pljuskajte vame, valovi silnih nebeških vonjav ... **L e t i m ... Ž e l e t i m ! ...**

Prrrr - pl - pl - pl - prrr - punk - pr - pr - š t r r r r - B U N K ... Kaj ste naredili! Kaj delate, ste znoreli! Takoj ustavite! Mislite, da je to originalno, takole klavirno posnemanje! Izpraznite se kje drugje, na samem! Na takle vzgon se lovi prostaščina! Meni se nikamor tako zelo ne mudi, mene čaka Rozi! Ni treba, da pridem k njej napol mrtev! Zadihan! Rdeč od napora! Kako pa se bom ugledal v njenih očeh ...

Domov bi rad ... Peljite me domov! Takoj! Obrnite! Ne grem se več! Domov ... Domov bi rad ... Rad bi domov ... Domov ...

No, pa sva srečno prispela. Pa sva spet doma. Ljubo doma, kdor ga ima. No, pa hvala. Najlepša hvala, zbogom. **Kaj se kujate. Rajši povejte, kje so muhe.** Vprašujem vas: kje so moje muhe? Muhe?! Kaj vam pade v glavo, kdo vas je vabil! **No, saj. Saj ste hoteli, da greva domov. Zdaj pa mi boste naredili majhno protiuslugo.** O, prosim, prosim! Glejte, nobene muhe, čisto prazno, ko izumrlo. Poznam pa eno. Samo ena še živi, tam, pod stropom, pod lučjo se sprehaja. Pomagajte mi! Jaz?! Jaz naj vam - ! **Kaj pa je to takega, za vas ni to nobeno posebno delo.** - Ne bom. **O, pa boste.** Slišite vendar! Ne zahtevajte nemogoče od mene! **Pa še kako je mogoče. Nikar se ne sprenevedajte! Kdo pa jih je pokončal, na tisoče pobil, pomagal gavznit? VI! -** Kako to mislite - pokončal, pobil! **Pa še vse drugače, vse bolj iznajdljivo. Z muholovci, s flitom pa vsemi temi pošastnimi iznajdbami, da o plinu niti ne govorim.** - A tako. Tako, ja! Samo v mrežo mi jo zabrišite, drugo bom že sam. Ne bom. **Pa boste. Rečete si: če jo ujamem - tako, z zamahom roke - BO Rozi. Če je ne - NE BO Rozi. Daste si jo k ušesu. Tisto ščegetanje, kosmato, skominasto, saj poznate, tisto ... Tisto - O, seveda poznam. Ampak iz drugih virov. Lačen sem. Stvari so enostavne. Vi ste lačen Rozi. Joj, kako bom umrl lačen, že cel mesec gladujem kot za stavo, selim se iz kraja v kraj kot kakšna napaka v komunikacijskem sistemu vašega regulacijskega kroga. Sem dovolj učeno povedal? Da bo vsem jasno! Sploh veste, kako koristne so muhe? Vzemite samo ameriške bizone in Indijance. (Z enim samim prstom ... z enim samim pritiskom ga lahko ...) **O, pa ne boste. Zjutraj bi me že, zjutraj. Po kakšnih peklenskih nagibih se spravljate nadme zjutraj, zvečer pa me milostno pustite! Zvečer da prinašam darove, zjutraj pa skrb in tegobe! ČLOVEK! Ko vas še davno ni bilo, sem bil že JAZ, JAZ - in muhe, m u h e, M U H E !****

Seveda ste bili, seveda. S takimle nenadnim napadom se lahko vsak izmaže, vsak me lahko naplahta: »Pajki so bili od vekomaj!« (Sveta nebesa, moral bi pogledati v kakšen živalski leksikon.) **Kar pogledjte, kar pogledjte! Pod P, pod P ! Nas je veliko več, več kot**

si mislite. **Tak rodovnik imamo, da vas bo vse veselje minilo. Pra-pra-pra ...**

(O, moji udje nepokorni ... Otrpnil sem ... Zavdal mi je! Kakšen strup spušča vame ... Kam je izginil...Približuje se!) **Prastrige, prastrige, praščipalci. Mi smo iz viteškega rodu kot križarji. Zato se nekaj razumemo na umetnost, če veste, kaj je umetnost. Napravili smo tak razvoj, celih tristo milijonov let smo porabili, to pa je nekaj, oho! To pa je vredno vsega spoštovanja, vi zanikovalec vsega koristnega ... (Nič več ne ve. Nič več kot jaz. Tristo milijonov let ... h-h-h-h, to je nekje pobral od mene. V tem je popolnoma odvisen od mene, mene ponavlja. Zakamufliral se je za tistimi tristo milijoni. V moji dejavni podzavesti tiči. Nekje čisto spodaj ... So spodaj še druge plasti ...? Meni neznane? ... Je prodrl tudi tja ...?! Spet se približuje - !) **Vi ste prava suha južina, tak izgubljen matija. Mi smo se mu že davno odrekli. Tak drekač - polegač. Je pa tarantela - poznate tarantelo? - je pa že vse bolj imenitna. Škorpion se rajši sam usmrti, ko da bi prišel vam v roke. Vi sploh ne veste, kaj se pravi biti sam, uživati svobodo. Tarantela je glasbeno navdahnjena. Tarantela, tarantela, tarantela ...****

Nikoli ne pridem na Gorice, nikoli več ne bom ... **O, kaj vam nisem obljubil Gorice? Vam nisem? Oprostite, marsikaj pozabljam, z leti ... Ampak za tristo milijonov, to sem pa vedel. No, vidite. Lahko zdaj še jaz malo potarnam? Presneto, presneto, pa tako lepo mi jo je že zabrisala v mrežo, vi je sploh ne poznate, vaše Rozi. Kako je dobra, kako ceni te moje usluge**

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001, risba s svinčnikom, 1500 x 3000 mm

... (Kam je meril - ? Ranljiv sem!) **Ranljiv! Ranljiv!** Kakšne packarije spet motate krog mojih štren! **Hu-hu-hu**, kako je vročekrvna, kako mi jo je zagnala, kako se je usločila, vrgla naprej, kako se je vživela vame, ko sem jo zgrabil, **hu-hu!** ... (Kako jo posnema, kakšne figure dela, ne grem se več, ne grem! Zaprl se bom, čisto zaprl se bom vase.) **Ne morete. Še vedno se boste slišali.** Vprašanje pa je, če je tisto, kar slišite, zares tisto, kar bi radi slišali. (Hujska me proti meni. Splet-kari. Da bi me pridobil. S svojo trpnostjo ga omo-gočam. Kar naj mi prisluškuje, še bolj ga bom spravil ob živce, napihnil se bo od jeze h-h-h-h-h napihnjem razpočil - kot BALON!) **Ej! Ej! K a m ... Kam me nesete ... ?!**

NA G O - R I - C E ! . . . Z VAŠIM . . . B A A - L O O - N O M

K j e - s i . . . P r i - d i . . . R R O R R O Z I ! . . . V e - č e r - j a . . . Č a - k a - m o - t e . . . M a m a ! - M a m a j e u m r l a . N j e n g l a s i m a m n a t r a k u , a m p a k t i s t o n i n j e n g l a s . . . M A M A ! N A G O R I C E G R E M ! Z R O Z I , P O R O B I D N I C E ! . . .

Hu-hu-huuu! ... Ha-ha-haaa! ...Tam je! Tam! V robidju! Zdaj pa not! brz not! je že razpuščena! sproščena, se opravičujem, sproščena. Srečna, ja! Tu, na Goricah! R o s a , j i r e č e m , r o s a v p a j č e v i n i . . . P i h a j t e j i , š e j i p i h a j t e ! R o b i d n i c a ! s l a d k a r o b i d n i c a . T A M ! P O D L U Č J O ! r e g r a t o v a l u č k a , r e g r a t o v a l u č k a , P I H A J T E ! P I H A J T E ! r o s a v p a j č e v i n i , p r a v a b i s e r n a o g r l i c a , Š E , Š E ! s a d e ž , i z d a t n o s o č e n , u r o č e n s e m , u r o č e n , d a j t e m i r o k o , v c i v i l i z i r a n e m s v e t u s m o , d a j t e m i j o , 3 0 0 m i l i j o n o v j e v r e d n a , b o g m e , n e k j e s m o s e m o r a l i s r e č a t i , n e k j e s o s e k r i ž a l e n a š e p o t i , i z s k o r a j š n j e g a ž e s k o r a j i z u m r t j a s e s p e t v z a j e m n o d v i g a m o k l u č i , k l u č i ! l u č i , k a k š n o p o t s m o p r e h o d i l i , d a j t e m i j o , d a j t e , r a d v a s i m a m , r a d i m a m R o z i k o , z a l j u b l j e n s e m v G o r i c e , o b o ž u j e m t i s t o g o s t o g r m o v j e n a o b r o n k u g o z d a , r a d i m a m v i s o k o t r a v o , k a k o s e p r e m i k a , k a k o s e z i b l j e , v v e t r u , u g r i z n i t e j o , n e b o v a s b r e n i l a , z a p a l e c n a n o g i , t o i m a n a j r a j š i , n i s t e v e d e l i , j e š e n e p o z n a t e , z l a t o r o k o i m a t e , t i s t o n e p o z a b n o , n e s m r t n o š c e g e t a n j e U a a h . . . j e b i l t o e n m a r t e r . V s a k p o l , k a j b o v a , b e d r a a l i h a b i c e ? V s a k p o l . . .

Ti lenoba, pomagaj mi, si videl kje moja pisano ruto ... Za božjo voljo, tik pred samim vrhuncem ... Lej ga, že spet je tu. Nikoli nisem bil drugje. Z metlo ga bom. Zares ga bom. Roka se ti bo posušila, Rozi. Ne boš mi ušel! Ne tako, na tak način, obvladaj se. Zjutraj si mi, zdaj mi ne boš. To imam za zahvalo, si bom že zapomnil ... Vsiljivec nemarni, ti zgaga! NA! NA! AV! AV! Ne ga, Rozi, ne ga, nee! Boš ti mene, boš ti mene! NA! NA! NA! - Ušel je. Kaj se pa ti dereš?

Jaz se ne derem. *Kdo pa?* Tisti, s katerim se ti pogovarjaš. *S tabo se pogovarjam.*

Slišim, ja. *Potem pa se ne deri.* Jaz se ne derem. Rekla si: *Kaj se pa TI dereš?*

Je še kdo tu? **Pajek!** Za božjo voljo, t v o j p a j e k ! **Ljubček, pazi! Ne premikaj se ...**

ROZI, PREGRIZNIL JE NIT!

Kaj je - ? Pregriznil, vse druge potrgajo, eno samo pustijo ... *Še nikoli mi ni ušel.* A ni to fantastično! Pripravljene so, ko vstane veter. *Za otomano se je skrli.* Rozi, jaz ti govorim, kako se selijo, od tam, kjer

so zasidrani, kako iz pomanjkanja, ko primanjkuje muh, potujejo, na druga lovišča. *In ti z njimi.* Če je pa res. Na svoje oči sem videl. *To te vznemirja? Čisto rdeč si.* Kje? Nehaj se že pečat z njim, mene poslušaj! Ta naravni pojav - *Saj poslušam. V brezvetrju čaka, tako kot ti, potem pa, ko mu vstane VETER hahaha! pa pregrizne nit, si lahko predstavljaš, na eni sami nitki ti visi, boge muhe, boge muhe, kaj jih čaka, boš ti mene s pajkom, boš ti mene!* Nehaj me mečkat, ne se smejat! na tak način, tako čudaško - *Kaj ti ni všeč, mišek, kaj bi naenkrat rad?* Te njihove zračne ladje, videl sem jih, jeseni se dogaja. *Pa saj bo jesen. Pa kje je ta preklicana ruta, jo je veter odnesel, tista pisana, na meni ti je tako všeč ... Križana gora!* - Kaj je? *Bodi pri miru. Čisto na miru ... Ne premikaj se!* - Saj se ne. *Pri tebi je! P a j e k ! V r ž g a p r o č ! N E !* Ne ga, lepo ga daj. *... Zvečer prinaša srečo in darove, skoraj sem ga ubila! Kakšna sreča, da ga nisem, TU JE, POD TABO !* Kje?! *AAA! R u t a ! n a r u t i l e ž i š .* Na ruti - Dala si mi jo pod - *pod rit. Veš, da ne vem.* A to je ... A to je to ... *Ko že tako dolgo nisva bila na Goricah ... Si se spomnil. Kako dolgo, ja ...* Že celo večnost nisva bila. *Celo večnost.* In so prav take. Prav take. Še en dokaz za večnost. *Prst božji ... Potem se pa zmigaj, zmigaj se! ...*

Kako dišiš - po senenih rožah

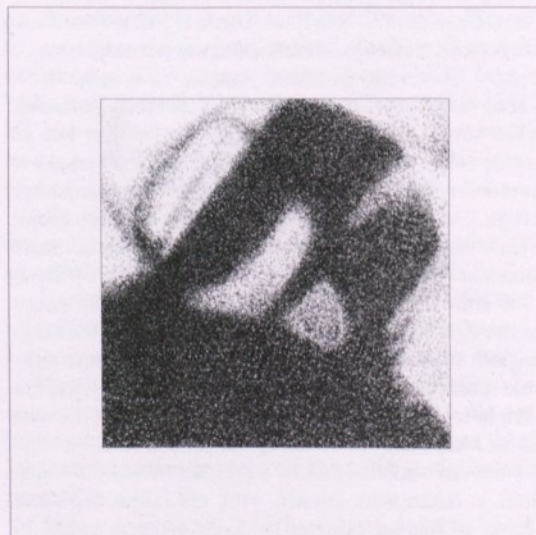
Kaj delaš . . . Ljubi, kam me neseš

HU-HU-HUU - HUU-HU-HU

Joj joj joj joj meni joj aaaaaaa

Predstavljajte si!

Ležim na otomani, pred odprtim oknom. Okno je nenadoma tako veliko, tako odprto ... Si lahko predstavljate? Ob meni Rozi. Zaspala je. Na moji roki. Jaz pa se ne morem niti premakniti. Da bi je ne zbudil. Moje Rozi.

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001, risba s svinčnikom, 2200 x 2000 mm

Rajka Medunc

NLP(P) – Neznana Ljuba Puba (Prenner)

(Mono)dramske slike:

OTROK
LEVITEV
ŠTUDENTKA
KACET
LJUBEZEN
ODHOD

Osebe

* **LPP** (Ljuba Puba Prenner; je ena, sta dvojina ženska - moški, jih je šest... ?)

* **glas** (ozvočenje, megafon, skratka off)

* **zbor** (trinajst; ženske - moški ?/!)

* **vokal(i), band**

Avtorjeve opomnje

Tragičnost Ljube Prennerjeve je v njeni nikoli preseženi žensko-moški dvojini.

Zbor naj bo njen čim pogostejši nemi pendant (gib, ples, balet).

Glasba (Prennerjeva je bila njen odličen poznavalec) naj bo nadgradnja posameznih slik in vez med njimi.

*S pomočjo glasov (sem sodijo tudi vsi zvočni efekti) ter seveda vokalno-instrumentalnega dopolnjevanja in zbora mora (mono)drama prerasti v razgibano »klasično«
gledališko predstavo. Vse to pa je seveda že v režiserjevi zavezanosti preseganju odrskih besed.*

*Igra ne prenese zaključnega priklanjanja: odzove se lahko le z »zamrznjenim«
odigranim trenutkom.*

OTROK

deklica/dekletec

Moje ime je Amalija ... Ne, drugače moram začeti.

Krstili so me za Marijo in ... M-m. Še drugače.

V krstni knjigi so pozabili zapisati, da sem Uršula, čeprav je moja gotica ... Ne! Ne! Ne!

Kličejo me Puba ... Saj ne vem. Sama, sama sem si dala ime Ljuba ...

Z imeni ne pridem nikamor. Začela bom z matičnim, upravnim, pravnim redom. V njihovi maniri.

Rojena. 19. junija 1906. leta.

Stan. Zakonska hči Prennerja Josipa in Marije, dekliško Čerče.

Mati. Viničarska hči iz Jarenine v Slovenskih gori-cah, ki je do svoje poroke služila kot dekla in pozneje kot kuharica.

Oče. Kočevar po rodu. Komaj za silo se je privadil slovenščine. Služil je domovini v 17. pešpolku v Ljubljani, znanem kot polk Krajnskih Janezov. Po sedmih letih službe cesarju rajnke stare Avstrije Francu Jožefu I. je bil orožniški stražmojster po raznih krajih na Štajerskem, ob mojem rojstvu pa dacar na Prevaljah in po Koroškem.

Verioizpoved. Krstil me je pri fari Devica Marija na Jezeru župnik Matej Riepl in mi dal tri imena. **Amalija** po moji krstni botri. **Marija** zaradi šege: pač po cerkveni zavetnici, kjer so mi ime dajali. **Uršula** pa po moji babici. Vse troje - Amalija Marija Uršula - bom samovoljno spremenila v **Ljuba**, ko bom začela z lastno glavo misliti.

Od kraj krajev se torej ni prav vedelo, kdo sem pravzaprav. Mojo gotico, prevaljsko trgovko Amalijo Zimmerl, bi bilo treba pobarati. Pa je ni več. Ona bi se zagotovo spomnila. O čem vendar se je takrat ob krstilniku v prevaljski farni cerkvi tuhtalo, ko so mi imena dajali. Zakaj in kako se je lahko vse tako naredilo, da me zdaj mama in moja mila sestra Piksi kličeta Mala pa Malči ali pa Malčka. Oče mi pravi Puba in v mestu tudi tako za mano vpijejo. Puba! Puba! Puuubaaa! Sama hočem, da bi bila za vse le Ljuba. Pravzaprav Ljuba Puba. Ljuba materi na ljubo in Puba očetu v veselje. Ljuba Puba Prenner. Samo z enim imenom si še ne upam. Samo Puba. Ali pa samo Ljuba. Bom sploh kdaj znala biti v ednini?

Božje zvezde so junija, ko sem bila rojena in krščena, sijale v znamenju dvojčkov. Nekaj že mora biti na tem, z zvezdno karto, da je tako čudno vse to. Dekle in fant. Pa Uršula in Ljuba. Uršula je tisto, kar so mi rojenice namenile, Ljuba ono, kar hočem sama iz sebe narediti. Gotovo je človeku vse od sojenic naloženo. Kako sicer razumeti, da me je ob vsej tej zmedi že čakal priimek Prenner? Prenner je iz nemško der Brenner - gorilnik.

Ljuba Puba Brenner. Natančno tako je z mano. Vse vem. Samo govoriti o tem še ne smem. Fant sem, ki v dekletu gori. Oboje je tu notri. Žge. Boli. Videti pa ni. Kako strašna je vendar ta igra! In kdo jo igra, kdo jo vodi? Čigave dolgove plačuješ, da si tako strašno kaznovan - otrok še? Od Njega, po volji najvišjega in edinega, to že ni, zakaj neizmeri sta njegovi ljubezen in dobrota.

oglasijo se zvonovi s Fare

To je naš farni zvon. Na Telovo procesijo kliče in vabi. Meni pa je sedem let. Takrat je bilo vse še tako preprosto. Pa bi tako lahko bilo in moralo biti vedno. Le oči zaprem in sem že tam.

LEPOSLOVJE

oglasí se pomladanski ptičji koncert, NLP na gugalnici

Oče me je vodil za roko, sestro pa na drugi nosil. In so se moje otroške oči napajale lepote poletnega dne po poti od fare Device Marije na Jezeru in po mednjivjskih kolovozih nazaj do cerkve, kjer je pel veliki zvon tako veličastno, da so ženske poklekale ob poti in da se je zrak tresel v dolgih valovih in pesem pevcev in pevk se je skladno zlila v hvalnico ustvarjalca vsega lepega in rodovitnega.

zaguga se

Tako smo stopali v procesiji. Oče in mati pa sta vsak v svojem jeziku v moj in sestre Josipine še nezavedni svet glavne krščanske vrednote posajala. Mama - pobožnost: oče - Frommheit, slovensko - marljivost: nemško - Arbeitsamkeit, in tako naprej - ljubezen do sočloveka: Nächstenliebe, pomoč slabotnejšim: Hilfeleistung den Schwächeren, pravičnost: Gerechtigkeit, enakost pred bogom: Gleichheit von Gott.

In tako tudi na Brinjevo goro, na kateri je stala lesena cerkev in tam je bilo žegnanje. In oče je tam kupil celo vrsto »nog«, to je mastnega peciva, krofom podobnega, ki ga je razvrstil na svojo sprehajalno palico, in jih tako nesel proti domu.

zvonovi

Potem so me na enem izmed birmanj blagi gospod škof z birmanko zamenjali. Tako živo sem jim odgovarjala o Evi in Adamu in njunem izgonu iz raja, da so mi solze zalile oči. Iz vzhičenosti nad neskončno božjo pravičnostjo in grozo pred kaznijo.

zvonovi v crescendo, potem gugalnica in zvon hkrati v stop

In že takrat, v otroku še, se je v meni komaj zavedno prvič zganilo, kako Adam in Eva nista samo iz raja izgnana, ampak sta oba tudi v meni, vsak z muko svojo. Kdo bi vedel, od kod se je priptelo: ženska in moški, véra in obup, raj in pekel. Odločeno je bilo, čeprav takrat tega še nisem vedela, da so zame na Zemlji le še vice.

Začela sem se poslavljati od deklišтва.

LEVITEV

deklič/fantič v svetlo zeleni poletni srajci s kratki mi rokavi, hlačno krilo

Sem navlekla dolgo hlačno krilo nase in se v srajco odela, kravato zavezala in na glavo poveznila čepico. Najbrž je bilo mnogo napuha v meni, zakaj pozijavala sem se v ogledalu in všeč sem si bila. Puba. Doslej sem skušala biti Puba. Odslej bom Puba.

Saj ne boš hud, če Ti povem, kako sem pričrana, da si mi Ti prišepnil, zakaj moram storiti ravno tako, kot sem se namenila.

Zato sem se taka, skoraj že fant, malo pa še

vedno dekle, namenila v enega tvojih hramov - v našo cerkev svete Elizabete. Da bi ljudje čimprej izvedeli, kdo in kaj sem v resnici.

orgle

Ni mi bilo lahko.

Po sredi ladje sem stopala in gledala samó v podobo priprošnjice na oltarju ter si od nje obetala pomoči, da bi zmogla biti, kar si mi Ti namenil. Zavetnica moja, sveta Elizabeta, mi je pomagala do pete vrste in da sem v klop na desni sedla. Na moško stran. Potem pa nič več. Tudi Ti ne. Samo sta me pustila, ko sem vaju najbolj molče klicala. Zaman sem vaju z molitvijo prosila in s sklenjenimi rokami rotila. Cerkveni mrak se mi je razlezel po glavi in hlad zalezal v srce.

Čutila sem na hrbtu in na tilniku njihov pogled, ki so ti tudi prišli slavo pet. Pa so zadelj mene koj pozabili nate. Otipavajo me. Njih misli, ugibajoče in umazane, mi trgajo obleko raz sloko, vse dotlej očuvano telo... Saj niso le nesramni in radovedni, neusmiljeni, kruti farizeji so. Veliko grdega smo ti morali storiti, da si nas takšne naredil.

Pošumevalo je v božjem hramu levo od mene. Za mano. Šepetalo z desne. Od spredaj se je k meni obračalo in se mi posmehovalo Tvoje občestvo... V Tvoji hiši sem bila, pa me je vendar preblisnila groza, da te že ne more biti, Boga, če si me naredil po svoji podobi, zdaj pa si me zatajil.

orgle v crescendo, stop

Ne, ne bodi hud. Saj vem, da si dober, samo tisti, ki te imajo radi, so zlobni.

Zbežala sem iz cerkve, da sem lahko bila s Teboj na samem.

Potem sem vekala na domačih dilah. Skrila sem se in sploh nisem marala ljudi. Nikogar. Tudi Tebe ne. Seveda me je strah tega, kar govorim. Pa nočem in ne znam drugače kot po resnici. Hočem in moram in upam si Ti povedati. Vse. Tvoje božje telo sem imela prilepljeno na mehkem nebu in nisem si ga upala pojesti, zakaj v srcu nisem bila spokojna in zatorej tvoje milosti nevredna.

Nisem mogla biti tvoj dom.

In ni šlo drugače, kot da sem hostijo z jezikom postrgala z neba in jo takšno, v solzah utopljeno, požrla.

In odleglo mi je. Toliko miru se je spočelo v meni, da sem se vsa ovila z njim. Tako dober si.

Glej, na kolenih sem pred tabo.

Z mislijo in glasom od takrat, ko sem bila zgotovo čista in brezgrešna, te kličem. Pa vendar -

Oče naš, ki si v nebesih, ali meliš?

Zdaj sem vredna, da me poslušáš. Teško bom zmogla breme za dva, ki si jima odmeril prostor v meni. Ali si me zaznamoval iz ljubezni, da me čisto ohraniš, ali me preizkušáš?

Oče moj, kateri si v nebesih, pred Tabo smo vsi enaki.

Zato si ju izgnal iz raja, Adama in Evo, da bi nam bilo v ljubezni tebi služiti vsem enako težko.

Pa si res pravično razdelil bremena ali se samo meni zdi, da si nam nekaterim naložil več?

Nebeški oče, saj me poslušáš?

Če smo pred tabo res vsi enaki, potem bi moral vsaj v Tvoji hiši še posebej paziti name: na ubogo Malčko, Uršulo in Pubana. Ti si tako določil, da smo vsi trije v meni.

Zakaj molčiš, oče naš?

Ne, ne jezi se name. Brez jeze v srcu govorim. Samo tako hudo mi je, da je nekatere besede najbrž slišati drugače, kot so povedane.

vstane, zaslišimo harmoniko (morebiti igra L. P.)

Dur in mol v enem. Tako si me hotel. Hvala Ti, ker si mi pomagal, da zdaj vedo vsi, kako je z mano. Tako mi bo lažje. Doslej so le vohali, slutili, rekel pa ni nihče nič. Na skrivaj so se mi posmehovali. Za hrbtom čvekali. Tako glasno šepetali, da jih je ja čimveč slišalo. Odslej pa bo vse drugače. Zdaj, ko se mi bo treba v obraz režati, bodo zlogoma jenjali.

Mol in dur. Moški in ženska v meni. In sploh se ne marata. Še huje. Sovražita se.

Menda mi ja nisi namenil, da bom morala prav vsak večer sama s sabo objeta zaspati?

levitev

Zdaj sem pripravljena. Zapustila bom animo in se naselila v animusu. Izselila se bom.

Ampak – zdaj vsaj vem. Nikoli več se ne bom cmerila in si hlipala v rovak.

V vežo stopim, svoj odsev na okenskem steklu pri vhodnih vratih najdem in si s škarjami za striženje ovac odrežem kiti.

ko se razvije No, je ne... se vrne na oder in se »ugleda«, ostrizena, Puba

ŠTUDENTKA

NLPP v eno čez drugo nadetih oblačilih, prikrievanje

Skrivač sem. Umikam se. Bežim. Iz mesta. Že vdruho. Slovenj Gradec je majhno, čedno, a dolgočasno mesto. Zato je tu senzacija vse. Denimo zadnje novosti iz družinskega, zakonskega in ljubezenskega življenja. Slovenj Gradec že čez pol ure vse ve: kje sta se sprla mož in žena, da so bili pri upraviteljevih otroci tepeni in da bojda tudi Uršula ni več nedolžna. Zato odhajam. Kar se je le dalo daleč. V Beograd.

priprava vlaka na odhod, para, žvižg, pošast se začne premikati, lokomotiva zajucka – iz piano v crescendo in... nazaj v odhajanje, potem le še udarjanje koles, Puba začne odlagati kos za kosom obleke

Požrlo bi me. Od zunaj. To mesto se je že predolgo nalagalo vame. Ne morem več. Ta gogovska zadušnost. Enkrat sem že pobegnila in se pregrizla na Ptuj in potem v Celju skozi nižjo gimnazijo. Potem sem se, trapa, za štiri leta vrnila in se dušila med slovenjgraškimi sodnijskimi akti pa

tipkarila v Pirnatovi in Kloarjevi advokatski kanceliji. Ne, ne morem več. Z njimi. Slovenjgradčani. Nočem. In tudi oni, purgarji, ne morejo več z mano. Ni vojne med nami, samo marajo me ne več. Najbrž se jim že kar gabim. Oni pa meni.

Požrlo bi me. Če bi ostala. V tem mestu se že od kraj krajev ni bilo več kam skriti.

čprav se razgalja, se v resnici vzpostavlja

Pretesno je bilo. Cerkvena ulica, Cerkveni trg in... in nič več. Gotovo bi me požrlo tudi od znotraj. Če bi ostala.

V življenju hočem dalj, kot mi je bilo odmerjeno, med ljudmi hočem višje, kot mi je dovoljeno, v zvestobi sebi hočem globlje, kot si upam.

Nobenega skrivanja več! Nič več pačenja in igranja nekoga drugega.

izličnil se je fant s klobukom in s kovčkom v roki

Ne, ne bo me požrlo. Ko končam gimnazijo, bom študirala jus. Hočem toliko moči in tako visoko, da bom lahko svobodna zvesta vsemu v sebi. Da bodo drugi želeli, hoteli, morali k meni. H kakršnikoli že sem.

vlak odjucka, prihod na postajo, tišina

Dobro jutro, Beograde! Zdaj sem tu. S kovčkom in petsto dinarji. Vem, petsto dinarjev bo kmalu konec, treba pa bo živeti in študirati. Četudi. Do konca, do zvezd moram. In znam do njih.

Vpisala se bom na 1. žensko realno gimnazijo. V peti razred. Kot privatist.

Na gimnaziji v Zorinovi ulici je moja profesoricca Desanka Maksimović. 28 let je stara, jaz jih imam dvajset. In Desanka je pesnica, zato zna živeti več kot drugi. In obe sva ljubezni lačni. Košava je samo izgovor, da sva lahko med pohajkovanjem po Kalemegdanu pod njenim plaščem skriti. V resnici pa ure in ure skozi tkani- no raziskujem in odkrivam njeno telo.

Mislila sem, da me bo pobralo, ko je minila zima. Najine ljubezni ni bilo več s čim prekriti. Midvi pa sva goreli. Na pomlad sva odkrili Savo in Ado Ciganlijo. Tam, na otoku, sredi vode, daleč od ljudi, sva si lahko neženirano s prepletenimi prsti vse lépo in dobro povedali. Najlubiti sva se morali za vso zimo skrivanj. V živo preiskati najini telesi.

Vzelo si naju je hrepenenje.

Potem se je zgodilo. Za trenutek predolgo sva pozabili, da so sicer daleč nekje, pa vendarle, tudi drugi. Prevaral naju je srčni utrip. Zaloteni sva bili in zaznamovani. Kot da sva si njih jemali in ne le naju...

Ni šlo drugače. Morala sem stran, tako so me ljudje jagali. Oklali bi me na mrtvo, če bi ostala. In če bi zares vedeli, kdo in kaj sem.

23. aprila mi je Desanka smela izročiti le še karto za vlak in vrnitev v Slovenj Gradec. Pred odhodom sva si na peronu komaj upali še dotakniti s konicami prstov. Zdaj vem, da po tem nikoli več.

lokomotiva, juckanje, odhod... drdranje vlaka

Dragi mali Pubi,

juče je bila sednica za rešavanje o ispitima. Ispiti u našoj školi počinju 15. juna. Ti češ kod nas polagati, ne moraš ponovno dozvolu tražiti. Kažeš da ravnodušno javljam o tome, kako neću biti u Beogradu za vreme tvojih ispita. Mali moj dečko, varaš se. Ti ne znaš koliko bih volela što skorije osetiti tvoje tople zenice i usne u svojoj blizini. Ali valjda će brzo proći i leto kao i proleće i na jesen se moramo videti. Ja sa Zagorkom moram ići pre 10. i u poslu sam.

A ti drago zlato, šta radiš? Misli uvek na mene, možda će sreća hteti da se vidimo i pre jeseni.

Svi te moji pozdravljaju i očekuju te. Ja te volim i ljubim toplo

Desanka.

Tako sem bila sredi pomladi 1927. leta spet u mojem domaćem gnezdu.

Ostala je le najina skrivnost. Ljubezen med profesorico in njenim dijakom iz beogradske 1. ženske realne gimnazije.

prihod vlaka na postajo, tišina

Vsa ošiljena kritiška peresa literarnih zgodovinarjev ne bodo niti v najbolj drznih biografskih špekulacijah najine ljubezni razvozlavala.

Desanka Maksimović in Puba Prenner. Ljubimca. Ljubimki.

zbor, šepetaje recitira, pesem Čeznja

Ne nemoj mi priči, hoću izdaleka da volim i želim tvoja oka dva jer sreća je lepa samo dok se čeka dok od sebe samo nagoveštaj da.

Ne, nemoj mi priči! Ima više čari ova slatka strepnja, čekanje i strah! Sve je mnogo lepše donde se traži o čemu se samo tek po slunji zna.

Ne, nemoj mi priči, našto to i čemu? Izdaleka samo sve ko zvezda sja, izdaleka samo divimo se svemu, ne, nek mi ne pridu oka tvoja dva.

Samo prava pesem sme biti večna luč: njen plamen ne jenja, ne stara se, vsem šepeta. Prava pesem ni na nikogar ljubosumna. Ne na mladost, ne na ljudi, še na ustnice, ki jo govoriyo, ne.

KACET

zbor: svoboda, izgradnja, prebudna - mobilizatorska pesem; vzdušje oledeni glas iz zvočnika (Ljubljana 1948, sodba v imenu ljudstva)

Vojaško sodišče v Ljubljani je po predlogu tožilca na najstrožje kazni dne 24. aprila razsodilo in danes, dne 26. aprila 1948. leta objavilo sledečo sodbo:

da se obtoženi inženir BARLE KAREL, sin Karla in Franciške, rojene Katz, rojen 3. maja 1910. v Šmartnu pri Slovenj Gradcu, slovenske narodnosti, državljan FLRJ, poročen, oče 1 otroka, inženir kemije, nazadnje zaposlen kot sekretar ekonomske komisije pri CK KPS, brez premoženja, sedaj v preiskovalnem zaporu od 8. avgusta 1947. leta, obsodi na trajno izgubo državljanskih pravic in na smrtno kazen z ustrelitvijo.

puškin pok

Justificiran 12. 5. 1948.

BARLE REZIKA, rojena 8. 4. 1925 v Wohlfurthu pri Bregenzu, nemške narodnosti, jugoslovanska državljanica, žena Karla Barleta, gospodinja, mati dve leti in pol starega otroka, aretirana 22. 9. 1947, 18. avgusta 1948 obsojena na 18 let odvzema prostosti s sprisilnim delom; na obsodbo se je pritožila, vrhovno sodišče pa jo je zavrnilo in ugodilo pritožbi javnega tožilca ter spremenilo prvotno kazen in jo obsodilo na smrt z ustrelitvijo.

puškin pok

Justificirana 5. 1. 1949.

DIEHL BRANKO. Prošnja za pomilostitev odbita.

puškin pok

Justificiran 12. 5. 1948.

OSWALD STANE. Obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo.

PUFLER JANKO. Obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo.

KRAJNC BORIS. Obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo.

STEPIŠNIK MILAN. Obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo.

LIČEN VLADIMIR. Obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo.

JURANIČ OSKAR. Obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo.

brzostrelka, rafal

Justificirani 12. 5. 1948

MRZEL LUDVIK. 6 let odvzema prostosti s prisilnim delom in pet let izgube volilne pravice, pravice javnega nastopanja, pravice do državne ali druge javne podpore.

razsodbo sprejme stoično in odide

VERŠNIK ALOJZ. 12 let strogega zapora. v stokanju se zgrudi sam vase in odplazi

RAVNIKAR JANKO. 10 let strogega zapora. obup - samo roke na glavo in v lase

HAHN HILDEGARDE. Smrt z ustrelitvijo, pomiloščena na dvajset let strogega zapora.

srhljiv, boleč ženski stok, nato jok na nogah ostane le še L. P., med prihajanjem v ospredje se začne njen monološki nastop, šele zdaj jo je prepoznati v kacetski opravi

Dne 12. julija 1949 sem bila od Uprave državne varnosti aretirana in z odločbo od 22. julija 1949 poslana na prisilno delo v žensko taborišče Ferdreng pri Kočevju.

gibalno ponazarjanje izčrpavanja, monotonije, vpijočega komandiranja; zbor - koraka, poje

Strašno je tu. Komaj tlačim solze nazaj za veke. Nočem se cmeriti! Komunističnim tutorjem namrs. Sem so me poslali, da bodo lahko na mojo pamet popazili. Če bom pretakala solze, bodo še mislili, da vekam za usmiljenje. Sploh pa ne smem jokati zadelj vseh, ki so tu z mano v isti muki. Kadar se katerakoli cmeri, nam je še težje. In vedno se najde kakšna objokana.

Strašno je tukaj, v Ferdrengu. Stotnije žensk: ene še skoraj otroci, druge so pustile šele na noge se postavljajoče prvorojence doma, mnoge so po štirih letih vojne morije komaj uspele na novo postelje pogreti... Dovolj naljubila se gotovo ni še nobena med nami.

Na večer, v mraku, ko za drobec časa pozabijo, kje so, zagotovo zatrepeče telo doli v trebuhu. Hrepenenje se prebujata v nas, me pa bi morale spat. Zato si skrivaj zasajam zobe v mezinca, da lahko vladam rokam, ki bi kar zdvijale in se dotikale teh beder, oblih ritnic, prsi, ki vzdihujejo pod strop, trebuhov, na katerih se da videti, kako srce utriplje...

Tako grdo bo slišati, toda komaj čakam na komando Ugasnite luč!

Ko na nas pazi tema, vzamem med svoje dlani Lizino roko. Isti pograd deliva. Z Lizo. Na hrbet prevajena leži ob meni in mrak gleda. Položim si njeno dlan pod lice in... mislim na dom in na Sele in na Štefko, na moje dekle. Takšni, otročje srečni, od sebe same prevarani, se mi vedno znova stori inako in ni treba dolgo, da tiho tiho zahlipam. V sebe jočem, da drugih ne prebujam iz prigaranih sanj, čeprav bi se najraje na ves glas stulila in kepo, ki v prsih raste, zvpila na desko. Samo Liza čuti, kako me nemi jok potresava, pa se obrne k meni in s prosto dlanjo zdrsi z mojih las na lica, od tam na vrat in ramo, potem pa čez prsi do trebuha ter na bok. Ko si tam za hipec oddahne, pa nazaj. In spet z las na lica, vrat, rama, prsi, trebuh, boki. Pa nazaj...

Naj mi bo odpuščeno, toda meni je te minute strašno lepo. Liza ne ve, kdo sem. Zvita sem v zarodek, kolena tiščim v trebuh, z obema rokama pa se oklepam, v mislih seveda, Štefke. Tako od sebe same prevarana lahko z glavo poležujem na Štefki dlani, Štefka moja pa mi tu pa tam z ustnicami pobere kakšno mokroto spod oči in šepetaje prepeva:

Nina nana, Ljuba je zaspala,

aja tuta, nana nina,
naša Malči - balerina.

Potem me vzame spanec in sanje mi prinesejo...

Kaj naj bi prinesle drugega, kot skalno klado, ki jo v dvoje, troje, desetero potiskamo in vlačimo, zakaj kotaliti je ni mogoče!?

Kaj naj bi prinesle drugega kot apel, ko je treba iz prvega spanca vržen opletajoč v štiristope pred barako!?

Kaj naj bi prinesle drugega kot trage z ilovico naphane? In ko jih z Lizo sprazniva na kup, na nov hrib, ki ga delamo iz včeraj nanošenega, se odpraviva nazaj k prejšnji dan dotovorjenemu. In od kdo ve kolikič že preloženega družbeno koristnega dela vlačiva novo breme na nov hrib. In tako brez konca. Še ene trage, in še ene, še ene, še...

sesede se, na svet se odzove le še za sapo dolgim, pretresljivim, nemočnim mmmmmmm..., preglasti jo iz zvočnika nov glas, v očeh, ki strmijo v dvorano/svet, groza

28 let po moriji in vsem hudem, leta 1976, je v postopku pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani javni tožilec SRS umaknil vse obtožbe zoper justicirane ali obsojene na strogi zapor, sodišče je zadevni kazenski postopek ustavilo ter obsodilne sodbe razveljavilo.

Barle Karel. Nedolžen.

Barle Rezika. Nedolžna.

Diehl Branko. Nedolžen.

Oswald Stane. Pufler Janko. Krajnc Boris...

odgovarja Ljuba

Nedolžni, nedolžni, nedolžni... in le še nemočni mmmmmmmmmmm...

LJUBEZEN

piše/bere pismo

Dragi monsignore, gospod Meško!

Imela sem pri zadnjem najinem srečanju le vtis, da vas na meni nekaj moti. Morda moje hlače? Glejte, dragi monsignore, toliko let se poznava in jaz ne bi hotela, da me imate za prismojeno avšo, ki si nekaj domišljuje, kar ne more biti. Hlače nosim, da lažje živim, v krilu mi je težko in Bog sam ve, zakaj je tako. Dolgo si nisem upala biti jaz, zdaj pa sem in končno se nihče več za to ne zmeni. Dragi gospod kanonik, odkritosrčna sem in rada bi, da mi v nobenem pogledu ne pripisujete hinavščine in lažnivosti, zakaj vse življenje se trudim biti pošten človek, odkritosrčen in resnicoljuben. Iz lastnega spoznanja sem prišla do zaključka, da dajo te lastnosti dušni mir, ki je še lepši, kakor učinek morfija. Zato lepo prosim - ne biti hud name zaradi hlače!! Vedno sem vas rada imela kot človeka in kot umetnika že izza mladih let in zelo rada bi ohranila Vašo naklonjenost za vse življenje.

S spoštovanjem
Ljuba Prenner

Tako je to z mano. Najbolj zapletene pravne formulacije zmorem iz rokava stresati, o sebi govoriti sem komaj kdaj znala in smela. Zakaj mislila sem kot moški, čutila pa po žensko. Saj vsi vedo. Pol me je ženske in rada imam ženske, z njimi živeti pa si upam le v moški opravi. Samo takšna sem dovolj hrabra, da...

Saj je vseeno. A je sploh važno? Vem samo, da iz te zanke nisem mogla in ne znam. Kot ženska moških nisem znala in mogla ljubiti, v fanta preoblečeno so se me dekleta ognila na daleč.

A samo za ljubezen gre v tem našem življenju – brez nje je vse drugo nič.

Že več kot petdeset let mi je dano biti. Saj sem hvaležna. Toda, če je že prav, da sem ustvarjena drugačna, zakaj nisem bila deležna vsaj tiste milosti, da bi mi bilo dano zaljubiti se samo vase?

Saj se ne prerekam. Le svojega storjenega greha ne morem videti, da bi doumela strašno kaznen, ki mi je naložena.

Nočem biti kot rimski bog Janus z dvema obrazoma. Jaz si vse življenje prizadevam, da ne bi bila dvoličnež, spletkar, zahrbtnjež. Ko pa imam rada, si moram vsak poljub prigarati, vsak dotik prigoljufati. Z besedami to še nakako zmorem, z njimi je še najlažje. Toda ko telo strepeče, so glasovi premalo.

nagovor na boga

Nič ne rečem... tudi obsijal si me s svojo milostjo. Si mi Štefko dal. Za to sem ti neizmerno hvaležna. Neskončno dober si bil z mano. Z nama obema. Ampak čemu za tako kratek čas? Komaj kaj let si ji dovolil biti z mano na svetu! Da sva se lahko radi imeli. Povej, s čim sem se spet pregrešila, da naju tako strašno kaznuješ in mi Štefko mojo jemlješ!? Se je morebiti napuh naselil vame, zato jo hočeš spet nazaj, k sebi? Neizmerno si pravičen, ampak zakaj ravno zdaj!? Komaj kaj več kot za hip si mi jo dovolil imeti rad, le za trenutek si nama dal tisto, kar med druge razsiplješ v izobilju. Potrpi še malo z menoj, z nama s Štefi. Odloži še, četudi le za hipec, svojo namero. Saj tebi tudi ne more biti spokojno pri srcu, če daš v srečo, potem pa koj nazaj vzameš.

na podu

Sveta Marija, ti me usliši!

Glej, klečim ob postelji
na trdem podu svoje sobe
in te prosim, devica neba,
za Štefi in za Uršulo.

Uršula, veš, to sem jaz.

Takole, vidiš, bom klečala
in takole bom molila.

Sveta Marija, devica neba,
bilo ti je tako hudo,
ko so umorili Jezusa.

Saj meni ni tako hudo,
ampak tudi jaz sem žalostna.
Če bo moja solza
na kamen padla,
kamen se bo razdelil
na dva drobna dela.
Pomagaj mi, nebeška devica,
da bom Štefko pozabila.
Ko pa bom tudi jaz umrla,
naju vzemi skupaj v nebo,
Štefko in mene, ubogo Uršulo!
Jaz bi rada prišla v raj
po tisti skriti stezi,
ki hodijo po njej v nebo
drevesa in živali.
Tam zmeraj cvete detelja,
tam so zeleni griči,
tam so okna pisana,
taka, kot jih tukaj ni
videlo oko.
Zdaj, ko pa še živim na zemlji,
naj zraste v vrtu taka roža,
da bo cvetela coprnija,
da bom Štefko pozabila,
če jo bom odtrgala.
Pa jo b o m odtrgala?
Saj ne maram pozabiti,
saj pozabiti ne smem!
Nikar ne bodi huda name:
naj roža uvene, če že rase!
Naj se zmeraj, zmeraj spominjam,
tudi takrat, ko bom stara!
Ne bodi jezna na Uršulo,
odpusti mi, devica neba,
saj meni ni tako hudo,
kot je bilo tebi nekoč,
saj mi ni tako -

ODHOD

paravan

moški vstopi s kovčkom, v njem bolnišnična krama: garderoba, toaleta, knjige... spregovori seveda med prelaganjem stvari; moška pižama, ženska spalna srajca, odloča se - potem obleče najprej moško, čeznjo žensko, nazadnje je videti tragikomično

Ljuba Puba. Dvojček.

Rakov oddelek.

Seveda se sprašujem, kam od tod? Vem, kam bi rada, kam bom smela, ve samo On.

Rakov oddelek. Carcinoma mammae.

Boli me. Še vedno isti rak. Rak na dojki. Pa ne bi več smel. Boleti. Ne bi ga smelo več biti. Zdaj lahko boli le še Halstedova radikalna mastektomija: odstranitev vse dojke, aksilarnih bezgavk in mišic prsnega koša.

Tako je to, s carcinoma mamae. Mamae – dojka.
z glavo v dlaneh

Zunaj pa je zrelo poletje. Regratove lučke so
pred mesecem ugasnile.

Vame sveti le še rak na dojki.

Predlani sem zaslutila, od lani vem, verjeti pa
še zmeraj ne morem prav.

Ah, ne tega z rakom. To, s koncem.

Vse vem, a bi še tako rada ostala. Četudi le za
hipec dalj. Četudi me Štefka čaka na koncu tiste
skrite steze. Tik pred nebesi.

iz torbe vzame stekleničko

Čudežno protirakovo zdravilo. Leatril.
Vitamin B 17. Pripravljen iz mareličnih pešk. Saj
vem, da se ne bo izšlo, poskusiti sem pa dolžna.

Krog se vedno tako sklene. Vrnjena sem v
tisto, pred čemer sem tako dolgo bežala.

klobuk na glavo, plašč čez roko, tašna, pižama

Advokat Ljuba Prenner. Klobuk, elegantna
temna obleka – kamgarn, kravata, čez levo roko
vržen plašč, v desni črna taška za sodnijske spise.
Zadeva – Ljuba proti carcinoma mamae. Sodnijski
spis – Puba z rakom na prsih. Odloženo v mapi –
rak!

se naenkrat vzpostavi

V Šmiklavžu sem tako dolgo igrala rakasto sit-
nobo, da niso več zmogli z mano in so me poslali

sem, v Ljubljano. Tako sem poskrbela, da jim je
odleglo. Da se jim je krivda odvalila. Saj to dobro
znam – vse sorte igre se igrati. Pa kaj bi o tem. Da
sem le čim dlje od svojih. Lažje nam je tako.
Obojim. Kaj naj še tam iščem? Sadje je kdaj že
docvetelo, zdaj je pa čas, da bo odrodilo.

Vem, lažje bi mi bilo to zadnje postoriti med
njimi, domačimi. Kar verjamem, da bi manj bole-
lo v senci pod šmiklavško hruško. Ali pa ne.
Morali bi se gledati...

Eh, solzava romantika. Lažna! Nič mi ne bi
bilo lažje. Nikomur ni.

Sestra! Sestra!!! Okno odprite!

zasliši se ptičji cvrkut

V Gollovem Nestlu je bilo pri petindvajsetih
od samote tako tesno, da je na dobrega angela
čakajoč sam sebe strmoglavil v onostranstvo.
Kako že pravijo? Človeku je dano biti angel, a le z
enim krilom, zato lahko leti samo objet. V dvojini.

Wolfv Hugo tudi ni znal leteti v dvoje, zato se
je v blaznost otel.

Meško. Meško je bil angel za živa. Njemu se ni
bilo treba skušati z letenjem pod nebeškim svo-
dom.

Ah, Puba Ljuba, nehaj se kisati. Ne sknecaj!

Sestra! Sestra!!! Zaprite okno. Ne morem več.
Kar nazaj vabi, med žive, jaz pa sem že skoraj
scela čez.

Zaprite že vendar!

cvrkut utihne

In vrata odprite! Popravite mi blazino, da bom
lahko sedla in lažje zmogla igrati sebe od davno
nekoč. Ko pride Božidar Jakac, slikar, pa zaprite
vrata in zagnite okence na njih, saj ni arestantska
špijonka. Ne sitnarite, ne bom si sama odpomaga-
la. Ko pride Jakac, zagnite, ne zdaj! Že zdaj pa
stopite po kozarec vina. Nikar za dovoljenje ne
sprašujte primarija.

Vino mi kri odledeni in lica pordi. Ne morem
biti kakršnakoli na portretu, ki ga bo mojster nare-
dil s črno kredo. Ne smejte se – kar pravim, ni od
morfina. Vem, kaj govorim. Pravi podobar zna
narediti, da tudi z risbe z ogljem sije barva. Zakaj
značaj je barva.

ščiplje se v lica in si jih taplja z dlanjo

Ej, kako sem nečimrna. Ženska pač.

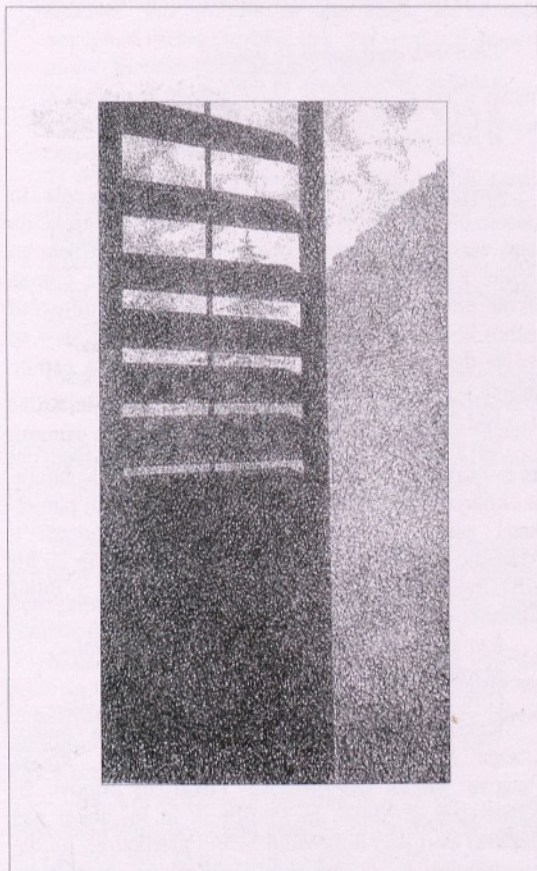
Komedija je končana. Nasanjala sem se. Bilo
je težko, toda sanj vredno. Zdaj bom spala naprej.
Dober dan, noč! Zna biti, da bi se nocojšnji
dremež zamudil v jutro, ki mu ni konca.

zvonovi

Sestra! Sestra!!! Podložite mi še eno blazino,
da ostanem pokončna! Sedé pokončna. Sestra! In
malo bližje pristavite mizo. Da bom lahko potrka-
la, ko bo treba. Na nebeška vrata.

*potrka, dvakrat, udarjanje se prekrije z glasbo...
zviije se v fetus, le še bel golob mora sfototati pod
(strop) nebo; to je seveda duša LPP*

Andrej Makuc

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum (Okno)*, 2001,
risba s svinčnikom, 1500 x 3000 mm

O ljubezni Pokržnikovega Lukana do pesnice libuškega puela

ESEJISTIKA

(O erotiki in zvezdah)

Drage tovarišice in dragi tovariši, popravljam se, najprej velja izjemoma za danes, ko se tu krešejo literarnozgodovinske in siceršnje domislice na račun pokojne pesnice iz Libuč, moj pozdrav tovarišem, saj ti so svoje že povedali, a vé bote to šele storile, se pravi orisale ne samo literarno-estetske poteze na obličju te naše Bogu, zvezdam in slovenskemu materinemu jeziku vdane pevke, ponosno-zanosne varuhinje ogroženega naroda.

Meni Milka zmeraj spet hodi po glavi v nekako nedopustni primerjavi s Christino Lavantovo v Labotskem Štebnu. Bil sem z obema prijateljsko povezan od svoje vrnitve z Raven na Koroškem, občudujoč njuno pesniško nadarjenost. Spoznal sem, da nosi vsak človek, ne samo poet in poetesa, skozi vse svoje življenje pečat gnezda, v katerem se je izlegel - izlegla: Christina - rekali smo ji Kristl (poročena Habernig-Thonhauser) - v obupno revnem gnezdu kot najmlajši kljun od devetih sestric in bratov - z očetom rudarjem (1915). Neznansko stradanje, duševna stiska in bolezen, zapuščenost, ljubezen in Bog - kakor zli krugljivi obkrožajo njeno otroško dušo, kakor smrtno nevarno valovje. Velike, razprte lačne oči, zaskrbljenost in strah, ali bota starejša brataca imela srečo in neopazno ulovila kakega onemoglega klateškega psa, da bó za v zelje, ki je pelo brez zabele ... Kosovelova Starka za vasjo ... Medtem ko se Hartmanova Milka kljub hudi gospodarski krizi po prvi vojni vendarle nekajkrat lahko vzravnana pohvali: sem zvesta pavrska hči. Torej dvoje neprimerljivih gnezd, čeprav sta obe religiozni in je obema Bog kot izvor (studenec) ustvarjalnega človeka: Milki kot vse-mogočni, modri, pomagljivi katoliški Oče, Kristini pa kot PRE-visoki Veliki Drugi, »der Grosse Zweite«, odgovoren za umetnikovo srce, ter sanjajoči gluhone-mi stari zapovédnik!

Iz 2. knjige Bistrove izdaje Milkinega opusa naj izberem tri poljubne primere njene ljubezenske lirike, iz katerih je razvidna vsa njena prikrita tiha tragika vdane erotične samoopovedi. V programatični pesmi *Srečo išči v tihoti* opozarja bralstvo, predvsem žensko, seveda:

*Kako bili bi mi ubogi,
o, če bi zvezdic ne imeli ...
zato pa k zvezdam se ozrimo,
kadar nam v srcu mrak zavlada ...*

Nekakšno prepozno zadevno spoznanje zveni iz zaključka pesmi *Pozno srečanje*:

*V nevidnih daljah, veš, sva se iskala
in v daljnih zvezdah strto srečo brala.
Vse upe so zakrili zli oblaki,
da v temno smer šli moji so koraki,
a tvoji v noč so se porazgubili ...
nekje - v lepoti duše se ljubili.*

Kakšen ganljiv pietizem!

V tretjem primeru - v *Sestanku pod lipo* - njen

lirično-erotični vzpon zdrsi spet nazaj v že kar otročje konvencionalno, pobožno žanrsko resignacijo:

*Fant moj, zavriskaj glasno,
naj vsi vedo, da si ti z menó
ob koči leseni, pri lipci zeleni,
kjer rože cveto in ptičke pojo.*

Le kako je bilo njenemu fantu pri duši!? Ubožec, degradiran na stopnjo juckavca!!!

Mojemu okusu petošolca je Milka najbolj ustrezala s pesmijo *Nate mislim*.

*Nate mislim v soju zlate zore,
nate mislim, ko zasije dan.
Duh moj splava tja čez sinje gore
k tebi, dragi, v sončno lepi stan.*

*Nate mislim, ko me vetrič boža,
kadar ptički v gaju žrvogle.
Tvoj spomin mi je dehteča roža -
v vseh samotah vonja mi v srce.*

(Kakšna mojstrica čutne sublimacije!)

*Vse večere le pri tebi čujem,
k tebi me zaziblje tiha noč.
V mislih nate rože poljubujem,
saj me ziblje tvoja tajna moč -*

(Kakšna imaginacijska transcendenčna erotika!)

*Ljubljeni, med nama so daljave,
v daljah iščeva se noč in dan.
K meni naj te vodijo višave -
ti za mojo srečo si izbran.*

Odkritosrčno priznam: kadarkoli je zapela to pesem ob spremljavi na kitari, me je tako prevzela, da sem vsakega teh verzov občutil kot njeno projekcijo vame! Kako sem bil zamaknjen v plemenite poteze okoli njenih ust, kadar so oblikovala ta milosrčni naboj libida direktno zame ali samó zame! Kakor se mi še dandanes dogaja, kadar Štrombergerca zapoje pesem o svojem Froncu ...

Kaj čemo, tempi passati!

Ko smo redki dijaki nemške Oberschule dozoreli za ljubezenska pisma in je ta ali drugi poskušal zaigrati oknarja, z našimi dekleti ni bilo mogoče kaj pametnega početi. Dušebrižniki so jih bili vtaknili v Marijino družbo! Po strogih jezuitskih načelih so jih zdresirali kaplani, pevovodje in organistke v duhu Slomškovega *Devištva*.

Ker stara para zlómek devištva preveč vzela, je mlajši njega Zlomek prodajat ga začel.

(France Prešeren: *Zabavljivi napisi, Slomšku.*)

Kakšno nepopravljivo škodo so nam delali! Uboga Milka, uboga Boharjeva Metka, uboga Petrova Micka in Kropova Tilka! In Jopove in Krištanove in Štefke in Marice in in in, ubogi naš dekliški cvet pod duhovnim bičem klerikalnih fundamentalistov, ki so vam zabičevali, da ne smete roke tistega, ki jim svojo ponudite, v svoji roki zadrževati. Feliks Bister je za svojo razpravo izkopal tudi ta

grozljivi kodeks in slaboumni indeks prepovedanih vam knjig.

Pa smo v nekih počitnicah na tihem pripravljali za Cirila in Metoda kres na Peci, dekliško. Fantovski pohod nanjo – pa ga je onemogočila Mežnarjeva Julia pa se je v meni vse navzdignilo in sem napisal svojo znamenito prvo polemiko v življenju zoper cerkveno nasilje za v tednik *Koroški Slovenec*. To je bila moja mati Ivana name ponosna!

Milka je bila lepa ženska s prijaznim rozamilim nasmehom okrog ust, ničmanj lepa Christina pa je ob bolehnem možu-slikarju, za nekaj desetletij starejšem, jela usihati. Prva s platonično resignativnim praznim tekom, druga zaljubljena zunaj katastrofalnega zakonskega plotu v lepega prijatelja slikarja – vendar brez upa zmage, saj je bil poročen. Obe opajajoči se iz iracionalnih območij. Narava in pokrajina sta jima ogledalo lastnega srca in odnosa do boga, a proletarska Christina grebe globlje vase kakor Milka: v temnih težkih akordih in temačnih slikah raste njena moč. Njena notranja pokrajina, življenje njene trpeče zavesti, travme iz otroških let jo utesnjujejo, tako da oblikuje s pretanjenim čutom za doživeti brezup prodorne ekspresionistične verzze: *»Poznate izbe, kjer se revščina obeša na jedi in prte...? Igrice deklič in smeh rastočih pobov so v njih postarani, obrabljeni.«*

Kdo izmed nas se ne bi spomnil Cankarjevega *Svetega obhajila* na klancu siromakov?

Christina Lavant z zvezdami ne ve kaj početi, si ne lasti kompetenc veroučiteljice. Takole pravi v pesmi *Preženi, pes, to zvezdo nad vasjo!*

»Preženi, pes, mi zvezdo nad vasjo, ki se reži nesramno mi brez vzroka, daj, reci vendar ji besedo pasjo! Ne vidiš, čaka tvojega naskoka...

Kaj huđega zalajaj, sosed, ji, naženi, mrho, k vragu v noč! Sozvezdja vsa od mene proč! Saj moja pasja zvezda si zdaj ti!

Ti misliš, da je to premalo za moje črno to srce? Slepó ti najde vsakršno gorje, ga žre, dokler ne bo obstalo!

Kaj nisi lačen, pes, ne stokaš? Dajta, lákotno zdaj žrita v dvoje! Zvezda zginila je, trudna hoje, zdaj plakam jaz brez vzroka.«

Pred mnogimi leti sem opozoril prevajalce Milkinih pesmi v nemščino, da so dolžni upoštevati ritem in rimo, kjer pač sta. Na kaj sem pri tem mislil? Na ljubezen in spoštovanje, ki smo ju dolžni tej samorastni pesnici in kulturni delavki našega ljudstva.

Za zaključek samo še troje kratkih ljubezenskih prizorov med Milko pa Lukanom – v najinem ljubljenskem pliberškem govoru, s prošnjo Rižnarjevemu profesorju, da jih pred natisom prekrtači.

Malo pred svojo šestdesetletnico je stala nekega jutra na vsem lepem v mojem kletnem stanovanju na Schüttgasse 5 – ona brez dohodkov, jaz brez dohodkov, ker sem bil po zaslugi koroških agentov Udbe brez dela.

- Vieš, koj bi ta rada prosuvala, Anzej, da bi ti pr doktorju Hornböcku anu besiedu záma puvožu, da bi mi kak vón dali za pesmi, ku su jih ubjavli ...

- Vieš, da bom, Milka, saj mom dojsti cajta, ku nemam deva. Jih bom prelótu tèk nadievov, da ga bu

strôh.

Pa su gospued gnadlivi dovolili, da je Milka vse verze vkup zrojtovala, tri dni je nucova, jih je bovu za blizu tavžent šilingov. Prelót je vatu koj an šiling dat za an verz, jaz sem pa dbo puerov. Pva mi pa Milka an litr sončničnega oleja zatue prnjase. Je pa djova:

- Vieš, Anzej, ani ta zmirjaju, da si komunist. Jaz jim pa zabrusim: štokeh komunistov venč pa cerkvenih hinavcov mej, bi biv pa sviet kukor guerši...

Ku j pa ži prueti devetratemu letu liezva, sm ju pa v špitovu pr Elizabetinkah ubiskov, sm ju pa pu licu pubuejžov pa na čjavu pulubu. Mov za manu ju je pa nečak Božo ubiskov, ju je pa puborov, a ji je dovhtaj, ku je koj soma v sobi. Je pa djova:

- Mov pred tuebu je biv štekej an rusast djad, maj pa pulubu.

Kmovu pu tistem sm ju pa na jajnem duemu pr Pikalovi Mariji ubiskov, sm ju pa ži na vopi puklicov, je meva duri udprte v svaju sobu:

- Ké pa je kej mvaja Milka, ké pa si – a ma čuješ, a ma pu gvosu puznoš, kieri sm, koj? Či ma buš druž zmirjova, da sm an rusast djad, za kukor ubrnm pa gram! A vieš, Milka, kek mi je ime bol kôr?

Je pa djova: Viešda viem, Petrov Anzej si, sentr pridi! Sm pa šov tentr k jé. Je pa djova:

- Na šeti stvav dov sadi, da ta bum pubuejžova ...

Sm djov, pa jo nism tvoj Angel bol pa kok zavbrn kapvon, da bi me buejžova, sm jo koj an star mežnar...

- O, ti si že ta pravi ti, jaz ta mom roda, zatue ku sa ne važeš. Sm jo jaz glih toka ku pa ti. Čvavek merš pucbek puvjadet, kor mislš, pa kor sa spokvat.

- No, štu je že riesn, somu pubožen peč nism korgent - tek ku pa ti...

- Tiste bu pa som Bueh sodu. Živet mrš tek, da ta ni treba bit srom – som pred suebu.

Štek ma j spuviedova ... Sm pa djov, vieš, Milka, venčborti sa spumijam, kek si nas šuevarje pjat učiva pa deklamirat, jaz sm ti koj čudno hvaležen, ti pa Nagele sta bova kurajžna Suavejca, ku su voju ubo gestapovci jogali, koj bi bovu, či tjabe pu plebiscitu ne bi bovu, brez tvajega pietja, brez tvaje kulture bi koroški Slovenci na tihem pučivkali ... Zahvólena za tvaju kurajžu!

Takšno je bilo moje slovo od te svetniško lepe ancillae domini, narodove učiteljice od pliberške Bistrice do ziljske Bistrice. Vèda za jajne okolárjene »domini« bi pa še an ekstra simpozij pasov, zakôj da Milke nisu za penzjon zavarovali ...

Šete Pavleja Zdovca buklce z jajnega Libuškega puela mom pa v svojem tabrnakeljnu hrójene, ku mi je anu čudnu liepu pesm netr našribova. Koj pošušate:

Roda sm ta meva, / pa zatue / sm ti štue v spomin zapeva. 17. 3. 77 Milka Hartman.

V impresumu pa je zapisano: naklada tisoč oštevilčenih izvodov, številke 1 – 250 je pesnica podpisala na tej strani, številke 1 – 50 ne pridejo v prodajo, moj izvod ima številko 0009, Milka H.

To je zlata knjižica koroških Slovencev. Bestseller. Kdaj bo izšel ponatis?

Kôka zákej žienska! Kakšen finofajn karakter!

Janko Messner

(Referat na simpoziju Milka Hartman, pesnica Libuškega puela v Pliberku 23. februarja 2002.)

Era navideznosti ali Platon versus kozmetična kirurgija

ESEJISTIKA

**Baudrillard
sugerira, da smo
Platona obrnili
na glavo in dali
sencam prednost
pred dejanskostjo,
še več, da so
sence danes vse,
kar ima za nas
smisel in pomen.**

Platon (423-347 BC) je večkrat označen kot najpomembnejši mož zahodne filozofije. Zgodovinarji radi citirajo Whiteheada, ki je izjavil, da zahodna filozofija ni nič drugega kot opombe k Platonu. Vsekakor je res, da so Platonovi filozofski teksti iz časov pred Kristusom izjemno odprti za dialog z modernim bralcem, da jih lahko postavimo v odnos do cele vrste aktualnih problemov.

V pričujočem eseju bom Platonovo dihotomijo dveh svetov iz Države uporabila kot osnovo za premislek o postmoderne kulture simulakrov (navideznosti in imidžev).

Platon je med filozofi tisti, ki ga (sicer poenostavljeno) asociiram z dihotomijo dveh svetov. In eni strani je svet idej, ki so popolnosti z božanskimi atributi. So večne in nespremenljive, neustvarjene, so originali, vzor, so skratka popolnost in dovršenost kot taka. Svet idej je cilj človekovega hrepenenja in spoznavanja, kajti svet idej je resničnost, spoznanje o idejah je ideal vedenja in znanja ter resnica per se. Na drugi strani je svet, v katerem živimo, svet čutnih predmetov in ta svet je kot prvo nepopoln in kot drugo je iluzija, navideznost, odsev, posnetek in bled približek resničnosti oz. svetu nadčutnih idej. Platon v ilustracijo metafizike postreže z znano prisposodbo o votlini. Predstavljajmo si votlino, v kateri so ljudje vklenjeni tako, da lahko vidijo samo steno pred sabo. Za njimi so predmeti, ki v soju ognja mečejo sence na steno in to je vse, kar vklenjeni v votlini vidijo. Očitna posledica je, da imajo sence predmetov za dejanskost, za edino resničnost in za vse, kar obstaja. Bili bi šokirani, če bi ugotovili, da obstajajo še predmeti, ki mečejo vse te sence ter poleg tega še svet in sončna svetloba zunaj votline. Očitno je, da bi sence vzeli za manj dejanske od predmetov, katerih sence so, sence bi bile v primerjavi s predmeti drugorazredne. Sence v prisposodbi ponazarjajo svet navideznosti, predmeti sveta nad votlino predstavljajo resničnost oz. svet idej.

Ekskurz v Platona služi kot osnova nadaljnega premisleka o dejanskem in navideznem v časih postmodernizma in postindustrijskega potrošniškega kapitalizma. Platonova dihotomija namreč ustvari hierarhijo bivajočega, v kateri ima original dejansko oz. resnično prednost pred posnetkom, pred navideznim, pred simulacijo dejanskega. Obstaja jasna razlika med dejanskim in med iluzijo oz. modifikacijo dejanskega, razlika med originalom in posnetkom. Nadalje obstaja za Platona privilegirana dejanskega, ki je isto kot resnica in popolnost, medtem ko je iluzija samo popačenost dejanskosti in kot taka nepopolnost, izkrivljenost. Realno je pomembnejše od navideznega. Obstaja tudi ideal izobraženega in racionalnega posameznika, ki je po Platonu tisti, ki se zaveda razlike med originalom in posnetkom, ki zna ločiti med resničnostjo in videzom.

Francoški filozof Jean Baudrillard meni, da je v postmoderne kulture izginila razlika med dejanskim in navideznim, med originalom in posnetkom (imidžem). Resnični dogodki in televizijska produkcija, oboje je za nas spektakel in oboje je virtualnost. Ni razlike med računalniško simulacijo in dejansko vojno. V simulatorjih lahko bombardiraš Kuvajt, in na drugi strani piloti, ki so dejansko bombardirali Kuvajt, izkušnje opišejo kot računalniško igrice. Danes so pomembne samo simulacije realnosti. Howard Beale gledalcem TV posreduje številna iskrena sporočila o svoji zaskrbljenosti zaradi vpliva, ki ga imajo mass mediji. Med drugim svetuje, da naj ugašnejo prekleto kišto. Gledalci navdušeno poskajo. Navdušeni so nad Bealovim strastnim nastopom, všeč jim je lik jezne preroka, ki opozarja na propadlost našega časa. Baudrillard torej sugerira, da smo Platona obrnili na glavo in dali sencam prednost pred dejanskostjo, še več, da so sence danes vse, kar ima za nas smisel in pomen.

Menim, da ima Baudrillard prav. Vsi 'vemo', da je Cher in tako rekoč vsaka medijska zvezda nad 25 plastični produkt številnih kozmetičnih operacij obraza in telesa. Nekateri se celo spominjajo, kakšna je Cher izvirno bila. Toda v času simulacij in hiperrealnega (po Baudrillardu) zavedanje izvirnega ni pomembno v primerjavi s prepričljivo novo podobo Cher. Imidž zmaga, koga briga Cher pred kirurškimi posegi. Trenutni imidž in pojava je vse, kar nekaj pomeni, je to, kar prepriča, je to, kar nadomesti original, ki ni pomemben. Cherino izvirno (resnično) telo nima statusa originala, ki ga je zakrila lažna kopija, ne, Cherino izvirno telo je samo defekt, ki je bil popravljen. Kot defekt ga jemljemo prav zaradi tega, ker je imidž dominantna realnost in standard oz. merilo. Na tem mestu je sprevrženost Platonove hierarhije originala in posnetka osupljiva. Če je prej predmet tisti standard, v odnosu do katerega ima senca manjši pomen, je zdaj senca (kopija) tisti standard, ki naredi izvirnik za nepopolnega.

Biološka danost (izvirno) ni več nekaj, kar se moramo naučiti sprejeti. Naša zrelost se ne meri več po tem, koliko smo sproščeno in brez kompleksov doma v naših telesih. Biološka danost oz. telo je plastični potencial, ki se mora podrediti podobi, ki jo izberemo. Telo je samo masa, ki jo uredimo, oblikujemo, popravimo, prilagodimo po želji. Imidž zmaga v določa standard, imidž je norma.

Zagovorniki kozmetične kirurgije menijo, da omogoča izbiro, odločanje o sebi, svobodno določanje samega sebe, omogoča, da vzamemo sebe, svoje telo in svoje življenje v svoje roke. Olalala, pesmica za ušesa avtonomnega nedoločene posameznika postmoderne kulture, svobodnega potrošnika pred neomejeno izbiro. Pa res svobodno izbere-

mo pojavnost, v katero se želimo preoblikovati? Ne! Podobe lepote, moči in uspeha so določene in imajo preko mass medijev (z nekaj variacijami) globalni vpliv. Reklame, ki apelirajo na črнке, še vedno govorijo o voljnih in mehkih laseh ter obledeli čokoladni polti, modeli z ozkimi boki in dolgimi nogami so večinoma proizvod anglo-saksonskega genetskega bazena. Že res, da imajo modeli visoke mode pridih eksotičnega, npr. s kolagenom podložene ustnice ali afriški stil frizure na belopolnih manekenkah, vendar samo do tiste mere, kot to narekuje in določa potrošniški kapitalizem v želji po novem in svežem za stimulacijo poženja.

Eksotični in marginalni elementi so vedno eksplicitno določeni kot eksotika in niso alternativa obstoječim modelom lepote in uspeha. Belopolte manekenke si resda odebeltijo ustnice, toda črnopolti modeli imajo čokoladasto obledelo polt in anglo-saksonske poteze ter postavjo. (Če seveda 'črno' ni izrabljeno kot v mnogih reklamah, kjer črnopolte ženske predstavljajo prvinsko (živalsko) seksualno poženje). Meje normalnega so (bolj ali manj eksplicitno) določene, prav tako so določene meje kulturno sprejemljivega. Sistem kulturnih norm se jasno odraža v zahtevah po lepotnih popravkih: ali kdo iz zahodne kulture želi nosno kirurgijo, da bi bil bolj afriški, židovski, arabski, ali so temno rjave očesne leče modni krik?

Cher pred javnostjo izpostavlja svojo individualnost, iskrenost, proaktivnost in upor normam. V očeh mnogih predstavlja žensko moč, drznost in nekonvencionalnost. Toda če mimo teh »sporočil« za javnost pogledamo Cherino podobo, opazimo, da so vse operacije »popravile« njeno etno podobo tako, da je sedaj bolj simetrična, delikatna, konvencionalna (anglo-saksonska) ter v skladu z zahtevo po vedno sveži ženski lepoti. Cher si je uredila prsi, nos, poravnala zobe, oblikovala zadnjico, odstranila rebro, dvignila ličnice... Po Foucaultu se je Cher normalizirala (normirala, uskladila po normi) in njena (normalna) podoba zdaj podpira obstoječo normo lepote, glede na katero se bodo popravile oz. normalizirale še mnoge druge ženske.

Normalizacija je zakrita in mistificirana v naši kulturi, skriva se pod krinko 'izbire ter samo-določenosti', ki igra izjemno pomembno vlogo v reklamah o dietah, telovadbi, modnih popravkih itd. V ozadju lepote komercialne je nasilje oz. norma vitkosti in fitness estetike. Nastane pa preobrat in namesto z normalizacijo reklame na nas apelirajo s samo-določevanjem. Telo, ki ga normaliziramo, je predstavljeno kot telo sam izbire, kreativne samo-določenosti. Zavedeni smo v normalizacijo preko sporočil o svobodi, izbiri in uporu. 'Telo je tvoje, izbira je tvoja'. (Ja, seveda, svobodne smo, da izberemo zanemarjeno zunanost in zalitost?) Za ponazoritev primer Reebok reklame, ki prikazuje mlado, vitko, športno, zagorelo, privlačno žensko po telesni vadbi. Sporočilo pod reklamo: »Verjamem, da je znak zdrave individualnosti, če, ko gledaš nase, vidiš tisto, kar je dobro, namesto tistega, kar je pomanjkljivo.« Seveda smo zavedeni v to, da na mlado žensko iz reklame gledamo kot na uporno, močno in samozavestno ter tisto, ki se ne

obremenjuje s telesom in ni negotova glede videza. Krasno, torej z modo neobremenjena mlada ženska, upornica zoper lepote norme. Toda poleg besednega sporočila je tu še vizualna podoba mlade ženske, ki natančno ustreza lepotni normi in ki je točno tista ikona, s katero se ženske primerjajo, ko se pogledajo v ogledalo in ugotavljajo, kaj vse je na njih pomanjkljivo. Reklama učinkuje tako, da daje jasno sporočilo o normi in o vsem pomanjkljivem, hkrati pa ženskam sporoča še, da se tiste močne in uspešne s podobo ne obremenjujejo. Na eni strani ženske sooči z njihovo nepopolnostjo in normo, ki se ji naj približajo, ter jih hkrati okara kot nezdrave, ker se z videzom obremenjujejo. Sugerirana rešitev za ženske je seveda, da kupijo izdelke Rebook in da postanejo kot popolna ženska iz reklame. Reklama sporoča upornost nasilju norm in doseže normiranje žensk.

Zavedati se moramo, da večina reklam deluje na tej bazi: pretvarjajo se, da zavračajo zlorabo žensk kot objektov in zagovarjajo žensko asertivnost, individualnost ter nepodrejenost normam, hkrati pa jih prepričujejo, naj glede sebe kaj ukredujejo. Skratka: Bodi svobodna, samosvoja, individualna, uporniška in drugačna ter izberi Rebook, ker so to storile vse ženske, ki so lepe, mlade in vitke.

Problem, ki ga želim izpostaviti, ni moda *per se*, problem ni pozornost, ki jo ženske namenimo telesu, videzu, lepoti in posledično kozmetiki, problem ni ta, da ženske najbrž od pradavnine naprej uporabljamo videz za pritegovanje pozornosti in pridobivanje ugodnosti. Resnični problem vidim v tem, da seksizma, racizma in ageizma nismo presegli, ker se vedno (prikrito) določajo norme v naši kulturi. Te norme določajo na izjemno prefinjen način prav zato, ker ustvarjajo iluzijo svobode, avtonomije, individualnosti in proste izbire. Ustvarjajo iluzijo, da ima drugačnost že vse možnosti v naši kulturi, da za drugačnost ni treba več tvegati in se izpostavljati, da smo presegli ujetosti v norme, da posamezniku in družbi v smeri dopuščanja drugačnosti ni potrebno več napredovati, da se normaliziranje ne dogaja več. Ustvarijo iluzijo osvobojenega in zrelega posameznika ter družbe, iluzijo, ki ne ustreza resničnemu stanju.

Na Platonovo prisposodbo o votlini lahko gledamo tudi kot na opis poti do zrelosti in zavedanja, torej kot na opis izobraževanja. Zrel, izobražen posameznik je sposoben ločiti podobe od dejanskosti, je sposoben preseči učaranost oz. manipulacijo s sencami, je sposoben navidezno primerjati z realnim, je sposoben videti diskrepance in paradokse. Posameznik, ki se je iz votline senc osvobodil na prosto, je sposoben spregledati komercialne manipulacije in uvideti neusklajenost med medijskimi sporočili in dejanskostjo, vidi diskrepanco med medijsko Cher-upornico in dejansko Cher-normalizirano.

Je potemtakem resnični problem še kje drugje? Namreč v (majhni) pozornosti, ki jo namenjamo izobraževanju (v polnem pomenu besede) posameznika v postmoderni kulturi?

Barbara Rotovnik

ESEJISTIKA

Posameznik, ki se je iz votline senc osvobodil na prosto, je sposoben spregledati komercialne manipulacije in uvideti neusklajenost med medijskimi sporočili in dejanskostjo.

Zamenhof – prerok pravičnega miru

ESEJISTIKA

Mir sam po sebi ni najvišja etična vrednota, sam po sebi celo sploh ni vrednota, temveč preprosto stanje ... Etičnost miru določa etičnost tega, čemur mir služi.

Mir velja v sodobni človeški zavesti kot apriorna vrednota najvišjega reda. O tem so si danes edini pripadniki skoraj vseh naziranj, verovanj in znanstvenih tez. In vendar je to, kakor tolikokrat, edinost v zmoti in ne edinost v resnici. Mir namreč ni enak miru. Dober mir, se pravi etično nesporen mir bi bil samo tisti mir, ki bi služil najvišji etični vrednoti, ki je pravičnost. Mir sam po sebi ni najvišja etična vrednota, sam po sebi celo sploh ni vrednota, temveč preprosto stanje: fizično, politično, socialno, psihično ali duhovno. Etičnost miru tako določa etičnost tega, čemur mir služi. To pa je najvišje dobro, ki se v človeški družbi na imanentni, se pravi tostranski ravni izraža kot pravičnost.

Če bi ne bilo tako, potem bi bili upori sužnjev v nasprotju z etiko, saj so pomenili porušenje miru tiste ga časa. Potem bi bila obramba domovine pred zunanjim napadom v nasprotju z etiko, saj tudi ta razdre mir, kakor ga skušajo vzpostaviti osvajalci. Že zdrav razum, kaj šele globlji filozofski premislek, pa človeku pove, da se ima zoper trajno in nasilno krivico pravico upreti z lastnim nasiljem, če je cilj takega upora ponovna vzpostavitev pravičnosti in če v uporu in njegovem načinu temu cilju ostaja dosledno zvest. Tako je bila vojna proti Hitlerju na lestvici etičnega neprimerljivo višje kakor pa mir, ki ga je Hitler skušal vsiliti okupiranim deželam.

Ko so pred štirinajstimi leti v Gradcu odgrinjali spomenik ideji mednarodnega jezika, je bil slavnostni govornik kmalu nato umrl dr. Ivo Lapenna, najbrž za Zamenhofom drugi največji esperantist v 114 letih zgodovine tega jezika. Bil je tudi udeleženec partizanskega upora proti ustaškemu režimu na Hrvaškem, po vojni pa je spet iz razlogov nestrinjanja z novo diktaturo emigriral v Anglijo in je bil profesor mednarodnega prava na londonski univerzi. Nato je dolga leta predsedoval Svetovni esperantski zvezi in ji vtisnil neizbrisen pečat vrhunskega intelektualca in diplomata. V svojem govoru je povedal tudi naslednje – povzeto po spominu, saj sem prireditvi in govoru tudi sam prisostvoval: Dobro vem, kaj je vojna. A če bi se znova znašel v dilemi, ali naj živim v miru tiranije in suženjstva ali pa se znova grem vojskovat in sem pri tem svoboden, bi se spet odločil enako, za vojskovanje v svobodi! Velik del občinstva teh njegovih besed ni razumel. Slovenec, ki mu zvenijo v ušesih Prešernovi verzi iz Krsta pri Savici: Manj strašna noč je v črne zemlje krili, / ko so pod svetlim soncem sužni dnovi – ali pa verzi pesnika Karla Destovnika: Za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti! – bi moral temu govoru zaploskati, kar sem z velikim navdušenjem tudi storil. Tudi esperantist, ki je po naravi jezika, za katerega si prizadeva, vnet delavec za mir, če je ohranil temeljne koordinate človeškega etičnega sistema, ne more drugače, kakor da v skrajni izbiri da prednost boju v svobodi in za svobodo pred zunanjim mirom zaslužjenosti, kakor ga poznamo iz zgodovine

pod izrazoma *pax romana* ali pa pozneje *pax teutonica*, kadar mislimo na Hitlerjevo Nemčijo.

V osnovi pa je esperanto jezik, ki se ni rodil samo kot slovnična struktura in kot leksikalni seznam besednih korenov, rodil se je tudi kot vsebina, od vzorčnih besedil, med katerimi preseneča krščanska Gospodova molitev *Očenaš*, ki ga je tudi verski jud in ne samo etnični Jud Zamenhof kot edino molitev uvrstil v svoj prvi učbenik, pa do jezikovnih vaj, v katerih mrgoli socialnih in etičnih vzorcev, ki sestavljajo podobo človekoljuba in delavca za mir. Esperanto je edini jezik za mednarodno rabo, ki ni nastal iz razlogov koristnosti in praktičnosti, temveč iz razlogov miru. Zamenhofa ni zanimala trgovska prednost preprostega mednarodnega jezika, ki je nedvomno velika, ko bi trgovci poleg preprostega računanja obvladali tudi mišljenje v obzorjih, ki presegajo kupno okolje lastne trgovine, zanimala ga je vloga jezika pri ustvarjanju miru, a ne kakršnega koli miru, temveč miru v pravičnosti, ki je po Mojzesovi postavi, se pravi po judovskem verskem izročilu, ki mu je tudi sam pripadal, pa tudi po Jezusovi zapovedi ljubezni, edini pravi mir.

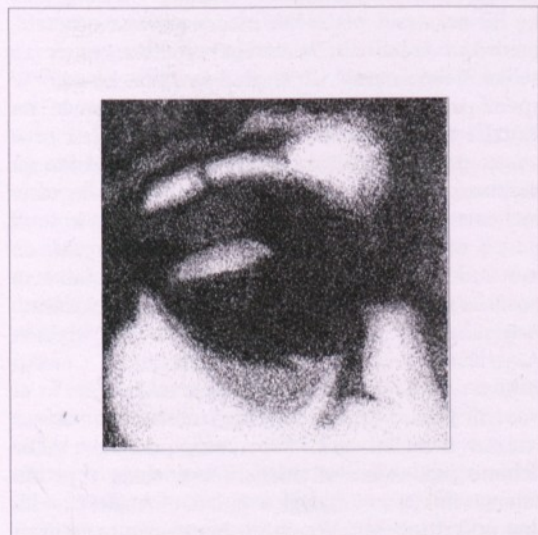
A ne le vsebinska sestava prvega učbenika, tudi prva Zamenhofova lastna literarna besedila in prevodi govorijo o istem. Zamenhof je bil literarno klasično izobražen človek in je vedel, kaj sestavlja vrh človeške besedne umetnosti. A za prvi večji literarni prevod si ni izbral kakega velikega klasičnega dela - Shakespearovo dramo *Hamlet* je prevedel nekoliko pozneje, Staro zavezo *Svetega pisma* je prevajal in do konca uspešno prevedel v zadnjih letih pred smrtjo -, temveč tedaj moderno delo poljske pisateljice Luise Orzeszkowe: *Marta*. Gre za roman, katerega tema je še danes na moč aktualna: emancipacija ženske v tedanji poljski družbi. Zavzetost za najbolj zatirane in odrinjene je bila Zamenhofova orientacija tudi v literarnem izboru in ne le v vsakdanjem življenju, kjer je njegova skrb za uboge in odrinjene dosegala pregovorno razsežnost. Zamenhof svojega jezika ni namenil kapitalu, da bi se ta še lažje in hitreje širil, čeprav bi tudi to bilo možno, namenil ga je njegovim žrtvam, tedanjim, sedanjim in prihodnjim, ki jih ne bo vedno manj.

Kdo je bil ta človek, ki ga je sicer mogoče najti v vseh leksikonih, tudi manjših, a je geslo z njegovim imenom skoraj povsod obdelano površno in mestoma tudi neresnično? Kdo je bil mož, čigar kipi in poprsja krasijo mesta po vsem svetu, od Dunaja do Ria; kdo je bil, ki njegovo ime poznajo vsaj poštarji vsega sveta, ki raznašajo pisma tudi po ulicah in cestah, poimenovalih po njem, čeprav komaj kdo ve, kaj naj bi to ime pomenilo?

Bialistok je bil v Zamenhofovem času, se pravi v

petdesetih letih 19. stoletja, majhno provincijsko mesto na severovzhodu Poljske, v zgodovinski Litvi, pokrajini, ki je v tistem času pripadala ruskemu carstvu, kakor mu je pripadal ves vzhodni del Poljske z Varšavo vred. Zamenhofa je kot mladeniča predvsem oblikovalo dvoje: na eni strani lastnosti njegovih staršev, na drugi pa danosti njegovega mesta in njegovega judovskega rodu v tem mestu. Njegov oče je bil profesor modernih jezikov na gimnaziji in obenem ruski carski cenzor. Po značaju je bil strog človek, dosleden, a pravičen in pošten. Versko je bil brezbrizen, imel pa je stroga moralna načela, v katerih je vzgajal tudi svoje otroke. Mati pa je bila bolj muzične naravi, po srcu mehka in dobrotna žena, globoko verna judinja. Zamenhof je dedoval od obeh: po očetu vztrajnost in doslednost pri delu, čut za red in disciplino, za logiko in jezike. Po materi pa je dobil odprtost za vero, mehko srce za uboge in čut za poezijo, tudi nekaj pesniškega talenta. Mesto pa mu je dalo sceno groze, kakršno danes poznamo, denimo, iz obleganega Sarajeva. Vsakih nekaj let je vdrla v mesto ruska soldateska in opravila pogrom nad judovskim prebivalstvom, ki je sestavljalo tri četrtine vsega mestnega prebivalstva. Požigali so jim hiše, z železnimi palicami na cesti pobijali starčke in otroke, iztikali ljudem oči, posiljevali in se drugače znašali nad mirnimi meščani Bialistoka, katerih edini greh v očeh napadalcev je bil, da so pripadali Abrahamovemu rodu. V mirnem času med pogromi pa so prebivalci Bialistoka trpeli duševno: verovali so sicer v istega Boga, a vsak po svoje: judje, pravoslavni, katoliški in reformirani kristjani in okoliški muslimanski Tataři. Le redki verski izobraženci so vedeli, da vsa ta različna češčenja in obredja v resnici veljajo istemu skritemu bitju, ki ima veliko imen, a isto bit. Govorili so različne jezike: poljsko, rusko, nemško, litvansko, jidiš, izobraženci tudi francosko – in se med seboj niso razumeli, kar je sovraštvo med njimi še poglobljalo.

Takih mest je na našem svetu veliko. V nekem smislu je vsako človeško mesto take vrste, pa naj bo to očitno ali zakrito. Samo eno teh mest, eno tistih, kjer je bila ta strahota najbolj očitna, pa je postalo rojstno

Miro Hajnc, *Opus Alchymicum*, 2001, risba s svinčnikom, 2200 x 2000 mm

mesto človeka, ki se s to strašno danostjo ni sprijaznil, ki ji je hotel poiskati vzrok in rešitve. V Bialistoku se je rodil in odraščal, se človeško in intelektualno ter versko oblikoval deček in mladenič Lazar Ludvik Zamenhof, tam mu je že kot dijaku šinila misel: človeštvo potrebuje skupen izraz nadnaravne vere – in človeštvo potrebuje skupen jezik. To samo po sebi še ne bi bilo tako izjemno spoznanje. Kar dela to misel genialno, je Zamenhofova formula, po kateri naj bi skupna izpoved občečloveške vere ne izrinjala posameznih zgodovinskih ver, in skupni jezik naj ne bi izrinjal posameznih narodnih jezikov. Tega se pred njim v taki jasnosti in logičnosti ni domislil še nihče. Že tisoč let pred njim so bili poskusji, zavestno oblikovati jezik, ki bi služil prometu med narodi. A to je bila trgovska, včasih znanstvena, kvečjemu pragmatična zamisel. Samo Zamenhof pa se je domislil, da oba problema, razdeljenost v veri in razdeljenost v jeziku, izvirata iz istega korena, da rasteta iz istih ruševin babilonskega stolpa, ki ga judje, kristjani in muslimani vsi enako dobro poznamo, čeprav skušamo s posledicami te prazgodovinske, a tako bistvene človeške tragedije vsak drugače živeti in ravnati.

Kar zadeva vero, se je Zamenhof oprl na judovskega preroka Hileja, Jezusovega sodobnika, ki je učil praktično enako etiko, kakor jo lahko izluščimo iz nauka druge Božje osebe. Tudi ta prerok je formuliral enako zlato pravilo, kakor ga sicer poleg evangeljskih navedkov poznamo tudi iz budizma, konfucianizma in islama. Kar želiš, da bi drugi storili tebi, stori tudi ti njim! Tako je pozneje – skrivaje se za psevdonimi, da ne bi škodoval jeziku, ki ga je medtem poslal v svet – oblikoval nekakšno minimalno občečloveško versko formulo, ki jo je imenoval po tem preroku kot »hilelismo«. Pozneje se mu je zdelo, da je to vendarle preveč obarvano z judovskim izročilom in je svoj verski nauk poimenoval z besedo »homaranismo«, kar pomeni nekaj takega kakor nazor človeštva. Ta minimalna Zamenhofova verska formula, ki jo lahko sprejme vsak človek dobre volje, ne da bi zato odložil vero, v kateri je bil vzgojen in v kateri živi, ne da bi torej nehal biti katoličan, protestant, pravoslaven, jud ali musliman, je sestavljena iz treh temeljnih resnic, ki bi jim lahko rekli tudi Zamenhofove dogme. Te so nekako tele:

1. Obstaja nevidna skrivnostna Moč (*Forto Mistera*), ki je ustvarila svet in človeka, ki ima s svetom in človekom dober namen – in ji nekateri pravijo Bog.

2. Ta skrivnostna Moč je zapisala svoje zakone vsakemu človeku v srce. Za tako imenovane svete knjige pa velja, da so človeški komentarji teh zakonov, ki so lahko resnični ali pa tudi ne.

3. Bistvo in povzetek zakonov, ki jih je skrivnostna Moč vtisnila vsakemu človeku v srce, je izraženo v t.i. zlatem pravilu, kakor ga poznajo velika zgodovinska verstva: Kar želiš, da bi drugi storili tebi, stori tudi ti njim – in česar ne želiš, da bi ti drugi storili, tega tudi ti njim ne stori.

To je po Zamenhofu – in če jemljemo Jezusovo priliko o usmiljenem Samarijanu zares, tudi Jezusu samemu – dovolj, da človek reši vprašanje svoje neumrljive duše, ko je zadostil zakonu, kakor mu ga je skrivnostna Moč vpisala v srce. Zamenhof ne želi

ESEJISTIKA

Zamenhof se je domislil, da oba problema, razdeljenost v veri in razdeljenost v jeziku, izvirata iz istega korena, da rasteta iz istih ruševin babilonskega stolpa, ki ga judje, kristjani in muslimani vsi enako dobro poznamo ...

ESEJISTIKA

**Dober mir je
sad pravičnosti.
Dober mir ni
ustvarjeno dejstvo
moči in premoči,
temveč dogovor-
jena smer,
dogovorjena ure-
ditev skupnih
stvari človeštva v
skladu z resnico
in pravičnostjo.**

reducirati človeške religije na te tri stavke skupne človeške vere, pač pa želi, da bi vsaj po tej minimalni verski izjavi prepoznali drug v drugem človeka, ki ima pred to skrivnostno Močjo, ki ji mi pravimo Bog, enak dušni in duhovni status. Vse, kar kdorkoli vidi in veruje v svoji veri več in drugače, je prepuščeno njemu in njegovemu verskemu občestvu, a to najmanjše je zajeto v vsakem večjem, obsežnejšem in drugačnem in mu bistveno ne nasprotuje. Tako naj bi po Zamenhofu imel vsak človek nekako dve verski ravni: tisto, v kateri je bil vzgojen in v kateri praktično živi – in občečloveški povzetek vseh teh ver, s katerim se lahko v miru in prijaznosti ter celo obredno tudi versko srečuje s pripadniki katerih koli ver, ne glede na njihove dodatke in posebnosti.

Enako logiko je uporabil pri svoji rešitvi svetovnega jezikovnega vprašanja. Rešitve ni videl v podreditvi kateremu od najmočnejših jezikov – v njegovem času je bila to francoščina, kakor je danes angleščina in kakor bo jutro morda španščina in kdaj pozneje arabščina ali kitajščina – temveč v prostovoljnem sprejetju nacionalno nevtralnega skupnega jezika. Na voljo sta mu bili samo dve rešitvi: ali nanovo oživitvi katerega od klasičnih jezikov, ki so nevtralni zato, ker niso več last nobenega naroda, kakor stara grščina ali latinščina – ali pa iz obstoječega jezikovnega gradiva kulturno najbolj razvitih narodov in jezikov sestaviti nov skupni jezik.

Čeprav je sam zelo dobro obvladal oba klasična jezika, grščino in latinščino, obvladal je celo staro hebrejščino, iz katere je pozneje prevedel celotno Staro zavezo; ne čeprav, prav zato, ker je te jezike znal, mu je bilo kmalu jasno, da bi to utegnila biti rešitev za ozko elito človeštva, ki si lahko privoščiti tako zahtevno izobrazbo, nikakor pa to ne bi mogla biti rešitev za množice preprostih ljudi. In za te, ne za elito, je hotel Zamenhof najti ustrezno rešitev. Zato se je po začetnem spogledovanju z idejo o oživljanju latinščine kmalu odločil, da to zares iluzorno misel opusti. V očetovi knjižnici ga je namreč čakalo odkritje, ki je bilo usodno in smo mi danes dediči te nedolžne, a tako usodne najdbe.

V tistem času so bili, prav tako kakor danes, v modi večjezični slovarji. Tak peterojezičen slovar je našel gimnazijec Zamenhof v očetovi knjižnici. Kmalu je odkril, da je jezik, ki ga išče, jezik za mir in jezik za množice preprostih in revnih ljudi, dejansko že davno prisoten, čeprav skrito, a za njegove jezikovno izostrene oči dovolj očitno prisoten med platnicama tega slovarja. Pri primerjanju besed je namreč kmalu ugotovil, da je domnevani prastari indoevropski jezik sicer že davno izumrl in razpadel na posamezne veje, te pa spet na posamezne jezike in narečja, da pa se je v marsičem, predvsem seveda v podobnih ali celo skoraj ali tudi čisto enakih besedah za isto stvar po svoje le ohranil. Treba ga je bilo le izluščiti in mu dati logično slovnično in skladijsko ureditev. To pa je pomenilo, da je mogoče tak jezik tudi očistiti vseh balastnih pojavov in oblik, ki tako otežujejo učenje narodnih jezikov. Pri angleščini je denimo videl, da je prav tako dobro mogoče shajati tudi brez slovničnega spola. Nemščina brez »die, der, das« bi

postala že samo zaradi tega za polovico lažja za učenje! To, česar ni mogoče narediti v narodnem jeziku, pa je vsekakor mogoče uvesti v jezik, ki šele nastaja po človekovi zavestni odločitvi. A če smo že pri takem delu, potem je po drugi strani mogoče uvesti v tak jezik tudi marsikaj, česar narodni jeziki nimajo ali vsaj nimajo dosledno za vse primere. Tako je vpeljal v svoj jezik glagolski vid, ki je bogastvo slovanskih jezikov, vpeljal pa je tudi možnost preprostega sestavljanja besed, ki je prednost in bogastvo germanskih, predvsem pa še nemškega jezika. Ker pa je večino besed, filtrirano skozi peterico tedaj najbolj razvitih svetovnih jezikov (francoščine, nemščine, angleščine, poljščine in ruščine) sprejel iz latinske zakladnice, ima njegov jezik romanski zven, ki ga dela s funkcionalnega vidika zelo razločnega, fonetiki bi rekli selektivnega, z vidika lepote pa milozvočnega v bližini italijanščine in španščine.

Glavni problem pri ureditvi novega jezika iz večti-sočletnega gradiva indoevropskih jezikov pa ni bil lek-sika ali morfologija, se pravi slovar in slovnica, temveč harmonija med vsemi temi sestavinami. Prav v zadevi harmonije, ki naredi jezik ne samo natančen in logičen, temveč tudi lep in privlačen, pa je imel Zamenhof absolutno prednost pred vsemi drugimi podobnimi poskusi, katerih avtorji so bili znanstveniki, filozofi, matematiki ali jezikoslovci. Zamenhof je bil pesnik. Ni bil velik pesnik, ni bil esperantski Prešeren, bil pa je esperantski Valentin Vodnik, brez katerega bi tudi Prešerna najbrž ne bilo. Bil je dovolj pesnika, po srcu in po obvladanju formalnih pesniških oblik, čeprav ne tudi po virtuoznosti in genialnosti, brez katere ni pravega pesnika, da je imel skoraj nezmotljiv čut za harmonijo v jeziku. Svojega jezika ni sestavljal na notnem papirju, sestavljal ga je z rokami na tastaturi klavirja. Kar ni prav zvenelo, je zavrgel, kar je dobro zvenelo, je uporabil.

Selektivnost esperanta, tako vizualna, kakor tudi fonetična, pa je za jezik, ki je apriori namenjen mednarodni rabi, še posebnega pomena. Svetovne tiskovne agencije, še bolj pa vlade in njihove ustanove sicer skušajo kar najbolj prikriti dejstvo, da je raba angleščine na nekaterih področjih mednarodnega prometa, predvsem še seveda letalskega prometa, vzrok za veliko število nesreč. Prav pred kratkim, ko smo se spominjali največje slovenske letalske nesreče na Korziki pred dvajsetimi leti, smo prvič slišali priznanje, da se je nesreča zgodila zaradi jezikovnega nesporazuma. Pilot ni razumel, ni dobro in prav razumel navodil. Kdor misli, da gre tu za človeka, ki se ni dovolj dobro naučil angleščine, mu predlagam, da sam sede v letalsko kabino, si natakne slušalke in poskuša prevajati to, kar bo slišal v letalski angleščini. Angleščina je gotovo najboljši jezik za Angleže, Američane, Avstralce in Novozelandske – enako gotovo pa je to najslabši jezik za vse tiste, ki jim to ni materni jezik. Njegova fonetična nesreča je namreč izrazita neselektivnost. Esperanto, podobno kakor denimo japonščina ali italijanščina, shaja s petimi samoglasniki v srednji legi: a, e, i, o, u. Angleščina jih ima prek štirideset! Včasih jih je mogoče razlikovati po pisavi, včasih tudi ne. V tej goščavi samoglasnikov, ki pa so odločilni za pomen besede, se lahko znajde

samo tisti, ki mu je angleščina materni jezik. Bistvena lastnost pa, ki jo mora imeti jezik za mednarodno rabo, je prav selektivnost, se pravi izgovorna in pomenska jasnost. Če se v angleškem izgovoru zmotiš le za nianso, si spremenil pomen besede, kar lahko povzroči katastrofo. Pri esperantu pa je lahko izgovarjava celo izrazito malomarna, in vendar je tudi to še vedno povsem razumljivo. A ljudje, ki vodijo velike posle tega sveta, raje zmolčujejo resnico, kakor pa, da bi iskali rešitve, ki so v skladu z dejstvi. Moč kapitala in vojaških sil, ki stojijo za angleškim jezikom, je zanje neprimerno bolj prepričljiv argument kakor pa resnične kvalitete kakega jezika.

Zakaj pravimo, da je esperanto jezik miru - in je potemtakem Zamenhof prerok tega miru? Dober mir je sad pravičnosti. Dober mir ni ustvarjeno dejstvo moči in premoči, temveč dogovorjena smer, dogovorjena ureditev skupnih stvari človeštva v skladu z resnico in pravičnostjo. V človekovi naravi je, da skuša braniti, kar ima za domovino, in da skuša napadati to, kar je zanj tujina. Mir je tako mogoče širiti samo toliko, kolikor širimo tudi obzorje začuten domovine v vsakem človeku posebej. Dokler so ljudje imeli za domovino samo svoje neposredno okolje, v katerem so živeli, so bile majhne, a nič manj nadležne vojne med posameznimi mesti, grofijami in pokrajinami na dnevnem redu. Šele povečanje domovinskega obzorja v zavesti in v čutenju na ravni nacionalne države je te majhne vojne ustavilo in vzpostavilo nacionalni mir. Zdaj gre za to, da obzorje domovine v glavi in srcu vsakega človeka tako razširimo, da bo vsakdo, kakor je pred dva tisoč petsto leti to že bilo pri Sokratu, pojmoval in čutil za svojo domovino ves svet.

Danes smo še vedno sredi povsem napačnega prizadevanja, da bi namreč svet vse bolj postajal povečana Amerika. Tudi aktualni dogodki nam kažejo, da se tak poskus ne more dobro končati, kakor se ni dobro končal poskus, da bi bil svet povečana Francija, Nemčija ali Rusija. Uvideti moramo, da tisti, ki - denimo - v naših razmeroma majhnih in odročnih Prevaljah smešijo sebe in kraj s tem, da na svoje fasade obešajo napise v nekakšni angleščini, v resnici ne delajo drugače kakor njihovi očetje ali dedje, ki so na iste fasade nekoč obešali napise v nemščini. Nikakor niso za to, da začnemo na to bolj smešno kakor nevarno početje gledati kakor na narodno izdajstvo, saj prihaja do takih pojavov predvsem iz hude provincialnosti in nevednosti, ne pa iz hudobnega namena škodovati lastnemu narodu. Vsekakor pa sem za to, da skušamo tem ljudem, kolikor obstaja za to dovolj močna podlaga v intelektu, odpreti oči za to, kaj v resnici delajo in kakšne utegnejo biti posledice takega vedenja.

Potujčevanju doma, tudi v najbolj odročni vasi - in sramotnemu poklekanju narodnih in političnih voditeljev pred največjimi močmi sveta pa ne bomo kos niti s preganjanjem vizualne amerikanizacije naših mest in njihovih ulic niti s prijaznim prepričevanjem, rešitev je mogoče videti samo v dosledni rešitvi svetovnega jezikovnega, s tem pa tudi kulturnega, političnega in mirovnega vprašanja. Naši kraji, naše ustano-

ve, naša podjetja, tudi naše cerkve in drugi duhovni hrami morajo dobiti znamenje in informacijo svetovnega, a ne za ceno umika in pozabe domačega. To pa je možno samo tako, da že v najmanjšem merilu, kjer lahko o tem sami odločamo, začnemo uporabljati sistemsko vertikalno trojezičnost domačega narečja, narodnega knjižnega jezika in mednarodnega jezika esperanta. Ker narečje nima svoje pisne podobe, to v praksi pomeni pisno dvojezičnost: Prevalje je tudi Prevalo; gostilna je tudi *gastejo*; občina je tudi *komunumo*; župnija je tudi *parohho*; družbeni dom je tudi *kulturdomo*; trgovina je tudi *vendejo*; tržnica je tudi *bazaro*; železniška postaja je tudi *stacidomo*; avtobusna postaja je tudi *bushaltejo* itd. Da kak kraj, kako mesto na svojem območju uvede model prihodnjega, v tem pogledu pravičnega sveta, s tem pa tudi sveta miru, ni treba čakati na svetovne dogodke in dogovore, niti na dogodke in dogovore v okviru lastne države ne. Če država ne nasprotuje napisom v jeziku tuje države, ne vidim razloga, zakaj bi nastopila proti napisom v jeziku, ki je tudi jezik številnih Slovencev in drugih državljanov te države, pri tem pa je nevtralen in ne pomeni ogrožanja lastnega jezika in kulture, temveč prav nasprotno, njuno utrjevanje.

Jasno, od okolja, ki je z enako naklonjenostjo sprejelo tirana s severa, kakor je štiri leta pozneje sprejelo tirana z juga in so bili organizatorji obeh pristranih sprejemov navadno kar isti junaki, ne morem pričakovati, da bi si skušalo pridobiti čast tistega, ki je gledal daleč naprej in postavil vzor že tedaj, ko se vsi drugi temu še smejejo. Kakor se na Prevaljah ni rodila zamisel samostojne slovenske države, pač pa jo je desetletja dolgo, zasmehovan od vseh, od leve in desnice, od pristašev režima do disidentov tega režima, gojil in iz svojega žepa oznanjal slovenski partizan in časnikar, Kocbekov krščanski socialist Franc Jeza v Trstu, ki se ga danes komaj še kdo spominja, tako najbrž ni zelo verjetno, da bi prav tu nastal model naše jezikovne prihodnosti, ki je eden izmed temeljnih pogojev mednarodnega miru: model dosledne vertikalne trojezičnosti, ob katerem bi bil za vse čase končan spopad med narodi in jeziki za njihovo prvenstvo in nadoblast.

Kljub temu pa Prevalje ne bodo čisto brez vsakega deleža v zgodovini spreminjanja svetovne jezikovne paradigme. Kakor so se na začetku dvajsetega stoletja za vse čase vpisale v zgodovino slovenskega založništva in literature, ko so dale zatočišče Mohorjevi iz Celovca, ko je po razpadu dvojne monarhije z vso opremo in osebjem pribežala iz Celovca in se za sedem let ustavila s tiskarno na Prevaljah, z uredniško pisarno pa na Fari, tako šteje osnovna šola na Prevaljah med redke podobne ustanove na Slovenskem, ki je v sedemdesetih letih omogočila poučevanje mednarodnega jezika v višjih razredih in kamor je danes našemu rojaku gospodu Davorinu Juraču uspelo pripeljati vsedrjavno spominsko prireditel - Zamenhofov dan.

Vinko Ošlak

(Povedano na državni proslavi Zamenhofovega dne 15. 12. 2001 v Družbenem domu na Prevaljah.)

ESEJISTIKA

Danes smo še vedno sredi povsem napačnega prizadevanja, da bi namreč svet vse bolj postajal povečana Amerika. Tudi aktualni dogodki nam kažejo, da se tak poskus ne more dobro končati ...

OKOLJSKA ETIKA

ESEJISTIKA

Velika večina ljudi se danes zaveda ogroženosti okolja in iz tega izhajajoče nujne skrbi za okolje ... Cilj okoljske etike torej ni prepričevati javnost o nujnosti okoljske ozaveščenosti.

Okoljska etika se sprašuje po moralni osnovi za okoljsko odgovornost oz. za odgovoren odnos človeka do okolja. V sedanjem okoljsko ozavešenem času se – tako rekoč – vsakdo strinja, da moramo biti do okolja dosledno odgovorni. Toksični odpadki zastrupljajo podtalnico, izlito olje uničuje obalna območja, fosilna gorila proizvajajo CO₂, kar pospešuje učinek tople grede, uporaba fluorokarbonskih plinov tanjša zaščitno ozonsko plast, naravno ravnovesje se krha, živalske vrste izumirajo. Cilj okoljske etike torej ni prepričevati javnost o nujnosti okoljske ozaveščenosti. Velika večina ljudi se danes zaveda ogroženosti okolja in iz tega izhajajoče nujne skrbi za okolje na različnih ravneh. Namesto tega se okoljska etika osredotoča na moralne temelje, iz katerih lahko izpeljemo okoljsko odgovornost, in na vprašanja o tem, do kod sega okoljska odgovornost. Varstvo okolja, ekologija ter etika so med seboj tesno povezani, kajti varstvo je osnova zdravega okolja in okoljska etika daje vrednost biološki raznolikosti, ki jo poskušamo obvarovati. Znotraj okoljske etike se sprašujemo, kakšen odnos med človekom in naravo bo omogočal trajen razvoj Zemlje ter vseh njenih prebivalcev. Okoljska etika prinese razširitev etike od uravnavanja medčloveških odnosov do uravnavanja človekovih odnosov do okolja – narave. Obstajajo različne teorije o moralnih temeljih za odgovornost do okolja. Čeprav vsaka od njih podpira okoljsko odgovornost in dolžnosti človeka do okolja, se njihovi pristopi radikalno razlikujejo.

OKOLJSKI ANTROPOCENTRIZEM

Prva pomembna teorija o okoljski odgovornosti je antropocentrična ali osredotočena na človeka ter izhajajoča iz človekovih potreb. Okoljski antropocentrizem zagovarja idejo, da je okoljska odgovornost izpeljana zgolj iz človekovih interesov in koristi. Predpostavka antropocentričnosti je, da je samo človeško bitje nosilec morale, lahko zavzame etično stališče ter ima iz etike izhajajoče pravice ter dolžnosti. Ker je okolje izrednega pomena za človekovo preživetje in blaginjo, imamo posredno dolžnost do okolja. Ta dolžnost je izpeljana iz skrbi za interese človeške vrste. Naša dolžnost je poskrbeti, da planet Zemlja ostane zmožen preživljati človeštvo ter da ostanejo lepote in zaloge v takem stanju, da bo življenje na Zemlji še naprej prijetno. Nekateri menijo, da naše posredne dolžnosti do okolja izhajajo tako iz koristi, ki jih obstoječe generacije prejemajo od okolja, kot tudi iz koristi, ki jih bodo oz. naj bi jih bile deležne prihodnje generacije. Vendar lahko ugovarjamo, ker bodoče generacije še ne obstajajo, zato v strogem smislu ne morejo imeti pravic, kot nimajo več pravic preteklega generacije oz. umrli. Vendar pa je skupno vsem, da okoljsko zavest, skrb in odgovornost izpeljujejo zgolj iz človekovih interesov. Antropocentrizem se začne in konča s človekom. Okolje je sredstvo, ki ga je treba ohraniti zaradi človeka.

Gledano antropocentrično, ima okolje instrumentalno vrednost, ki jo lahko razdelimo v štiri kategorije: blagovna, storitvena, informacijska in psiho-duhovna. Okolje je izvor in zaloga blaga: hrane, goriva, tekstila, zdravil. Nadalje je okolje določene vrste servis: zelena drevesa so pljuča planeta, žuželke ter ptiči skrbijo za razmnoževanje številnih rastlin, ki imajo čudovite cvetove in plodove, mikroorganizmi ter glive poskrbijo za razpad organskega materiala in igrajo ključno vlogo pri presnovi ... Ekosistem kot tak je izvor dragocenih informacij za znanost. Biološka raznovrstnost je odraz »modrosti« narave in ključnega pomena za prihodnost. »Znanje« narave je vpisano v DNA vsake žive celice, pestrost genetskih informacij je osnovno gonilo evolucije, je temelj imunskega sistema, izvor prilagodljivosti. Narava omogoča psihično - duhovno sprostitvev, je zdravilišče za človeka iz velemestnega vrveža. Narava je protistresna terapija, je lepota in prvinskost, ki nas duhovno napolni in dvigne.

EKOCENTRIZEM

Radikalen pristop k okoljski odgovornosti se imenuje ekocentrizem in zagovarja idejo, da okolje zasluži direkten moralen odnos, in ne samo takega, ki je izpeljan iz človekovih interesov. Okolje ima neposredne pravice, je na nivoju moralne osebe, ima vrednost samo po sebi, je vredno in vrednota po svojem bistvu. Okolje kot tako je človekov moralni partner, je, etično gledano, s človekom na istem nivoju.

Okolju tako določamo vrednost na osnovi dveh glavnih stališč: vrednostni instrumentalizem oz. utilitarizem (okolje ima vrednost, ker in če koristi človeku) nasproti vrednosti, ki je položena v okolje oz. mu pripada po bistvu samem. Antropocentrični pogled temelji na utilitarizmu: okolje ima vrednost samo kot človekovo sredstvo za preživetje, blaginjo, ohranitev itd. Ekocentrični ali biocentrični pogled je nasprotje antropocentričnemu in temelji na ideji o vrojeni in neposredni vrednosti okolja. Okolje je vredno, je vrednota samo po sebi, neodvisno od človeka. Človek okolju vrednosti ne določi po svoji presoji, ampak jo prepozna, se ji – tako rekoč – prikloni.

ALDO LEOPOLD: ZAGOVORNIK EKOCENTRIZMA

Aldo Leopold je pionir ameriške ekologije divjine in eden prvih ekologov, ki so ekološke ideje razvili v okoljsko etiko. Svojo kariero je začel 1909 kot upravljavec nacionalnih gozdov v Arizoni in Novi Mehiki. Duh takratnega časa je bilo utilitaristično okoljevarstvo, ki je v skladu z utilitarizmom vrste delilo na škodljive in koristne ter težilo k ohranjanju koristnih. Med svojim prvim projektom je Leopold naletel na situacijo, zaradi katere je začel presegati miselne okvire antropocentrizma. Projekt je imel cilj iztrebiti vse »škodljive« plenilce (volkove in pume), da bi tako zaščitili »koristne« živali (srnjad in živino). Nekega popoldneva so Leopold in njegovi tovariši sedeli na pečini nad reko New Mexico in zagledali

volkuljo, ki je prečkala reko skupaj s šestimi nedoraslimi mladiči. Takoj so začeli streljati, saj je manj volkov pomenilo, da bo več divjadi in več divjadi je raj za lovce. Leopold se je približal umirajoči volkulji v trenutkih, ko je v njenih očeh zamiral divji zelen ogenj. »Takrat me je prešinilo in tega sem se zavedal vselej kasneje, da je bilo zame nekaj presunljivo novega v tistih divjih očeh.« (Leopold, 1966). Na osnovi tega dogodka je Leopold spoznal, da so volkovi in ostali plenilci v naravi nujni ter da imata njihova prisotnost in ohranitev ekološke in etične temelje. Leopold prvi govori o etični pravici, ki jo imajo vse vrste, ne samo tiste z ekonomsko vrednostjo za človeka. Pred njim so ameriški okoljevarstveniki opravičevali in utemeljevali svoja okoljevarstvena prizadevanja na ekonomskih, estetskih in religioznih predpostavkah. Vse te utemeljitve so izpostavljale človekove dobrobiti in koristi in so bile torej antropocentrične.

Ekocentizem je pogled, ki ga kot eden prvih zagovarja Aldo Leopold v svojem vplivnem eseju »The Land Ethic« (1949). Leopold začne esej z razlago o tem, kako se je morala razvijala skozi tisočletja. V začetku morala regulira odnose in obnašanje med posamezniki in kot taka odraža deset zapovedi. Kasneje se nadgradi in regulira odnose med posameznikom in družbo, kot se to odraža v zlatem pravilu. Leopoldova teza je, da smo v prvem stadiju naslednjega razvoja morale, ki naj bi v prihodnje regulirala odnose med človekom in okoljem - naravo. V vseh treh fazah razvoja morale je osnovna premisa ista: posameznik je član skupnosti, ki jo sestavljajo soodvisni deli. Leopold meni, da »etika krajine« enostavno razširi meje skupnosti tako, da skupnost sedaj poleg ljudi vključuje tudi prst, vodo, rastline, živali - ali kratko: krajino. Leopoldova etika krajine govori o skupnosti prsti, voda, rastlin, živali in ljudi, kjer so vsi deli enakopravni člani in prebivalci te skupnosti. (Leopold, 1966). Za etiko krajine je nujen radikalen preobrat v pogledih na odnos med naravo in človeštvom. Izvorno ljudje nase gledamo kot na zavojevalce, gospodarje, posedovalce in oblikovalce krajine. Če sledimo etiki krajine, moramo razumeti, da smo enakopravni člani skupnosti, ki vključuje vse ostale elemente krajine. Vloga zavojevalcev je slepilo, ker predpostavlja človekovo superiornost, predpostavlja, da človek kot zavojevalec ve in razume vse o okolju. Vendar pa še zdaleč ne poznamo kompleksnosti okolja. Leopold ponazori to naše nepoznavanje na primerih o tem, kako smo na osnovi nepoznavanja rušili naravno ravnovesje ter zakonitosti in si nakopali probleme (bolezen norih krav bi bila tu zgovoren primer).

Leopold kritizira okoljsko odgovornost, ki temelji na koristih obdelovalcev in lastnikov zemlje. Namesto tega potrebujemo razvijanje ekološke zavesti, ki bo osnova za etiko krajine. Glavni problem pri okoljski odgovornosti, ki temelji na ekonomiji in profitu, je ta, da številne vrste nimajo ekonomske vrednosti. Zaradi tega so si v preteklosti okoljevarstveniki izmišljali ekonomsko vrednost za najrazličnejše vrste, da so bile te posledično deležne zaščite. Čeprav imajo dobre namene, po Leopoldovem mnenju zgrešijo poanto, ker vrste zaslužijo zaščito in obzirnost na osnovi biotske pravičnosti, ne zaradi morebitne koristnosti.

Da bi laže razvili pravilno ekološko zavest, rabi-

mo po Leopoldu mentalno sliko, na katero se lahko osredotočimo. Predlaga sliko krajinske piramide, ki bi bila sestavljena iz prehrambnih verig tako, da so višji nivoji piramide neposredno odvisni od vseh nižjih. Ravni piramide si sledijo tako, da so na dnu prsti, rastline, insekti, živali, ki se prehranjujejo z insekti, omnivori ter karnivori. Človek spada h karnivorom skupaj z rakuni ter medvedi. Leopold razlaga, da obstaja neprekinjen pretok energije od spodaj navgor v piramidi na tak način, da če se poškoduje tok energije v spodnjih nivojih, to prizadene celotno piramido. Nekatere regije sveta, npr. Japonska in Evropa, so bile zmožne bolj ali manj ohraniti okoljsko ravnovesje kljub številnim spremembam, ki jih je človek vsilil okolju. Druga območja sveta niso imela take sreče in poleg tega nemalokrat tudi plačujejo za škodo, ki jo je okolju povzročil razviti Zahod.

Leopold meni, da se bosta na vseh ravneh skrbi za ohranitev okolja (gozdarstvo, kmetijstvo, divjina) izoblikovali dve miselnosti. Ena bo gledala na krajino kot na sredstvo za proizvodnjo dobrin, kjer je človek zavojevalec in gospodar, druga pa s širše perspektive in bo na človeka gledala kot na enega od prebivalcev krajine. Največja ovira do realizacije etike krajine je ekonomska miselnost. Leopold predlaga princip, ki naj bi razširil našo zavest o okolju in okoljsko odgovornost: »Ravnanje je pravilno, če služi ohranjanju integritete, stabilnosti in lepote biotske skupnosti. Če služi čemu drugemu, je naše okoljsko ravnanje napačno.«

Profesor okoljske etike je nenehno ponavljal svojim študentom: »Še zdaleč ni dovolj, če samo reciklirate, vedeti morate, zakaj reciklirate.« Ekocentričen nudi odgovor na vprašanje, zakaj imamo do okolja etične dolžnosti. Odgovor ekocentriзма temelji na pojmovanju narave, ki postane etični subjekt s pravicami in dostojanstvom, ki ji pripadajo po bistvu samem. Ekocentričen črpa iz odnosa, ki so ga do narave imela arhaična ljudstva, npr. severnoameriški Indijanci, ki nase niso gledali kot na zavojevalce in gospodarje Zemlje, ampak kot na njene sodelavce in partnerje. Spoštovali in čuvali so jo kot bitje s pravicami do dostojnega življenja in ne zaradi koristi, ki so jih od nje imeli. Indijanci so naravo posebili, ljudje Zahoda pa smo jo popredmetili in naredili za nam razpoložljivo stvar. Če želimo boljšo prihodnost, je čas, da presežemo pragmatizem in utilitarizem tako v medčloveških odnosih kot v odnosih do Narave.

Marija Rotovnik

VIRI:

- R. Attfield, *The Ethics of Environmental Concern* (Blackwell, 1983).
 - W.F. Baxter, *People or Penguins: The Case for Optimal Pollution* (New York: Columbia University Press, 1974). / - J. Baird Callicott, ed. *Companion to A Sand County Almanac* (University of Wisconsin, 1987). / - James Fieser, »Callicott and the Metaphysical Basis of Eco-Centric Morality.« in *Environmental Ethics*, 1993, Vol. 15. / - Brian Norton, *Why Preserve Natural Variety?* (Princeton University Press, 1988). / - E. Partridge, ed., *Obligations to Future Generations* (Prometheus, 1981). / - Tom Regan, *Earthbound: New Introductory Essays in Environmental Ethics* (Random House, 1983). / - Holmes Rolston III, *Environmental Ethics: Duties to and Values in the Natural World* (Temple University Press, 1988). / - P. Taylor, *Respect for Nature* (Princeton University Press, 1986). / - Donald VanDeVeer, ed., *People, Penguins and Plastic Trees: Basic Issues in Environmental Ethics* (Wadsworth, 1986). / - Boris Krystufek, *Osnove varstvene biologije* (Tehniška založba Slovenije, 1999).

ESEJISTIKA

Ravnanje je pravilno, če služi ohranjanju integritete, stabilnosti in lepote biotske skupnosti. Če služi čemu drugemu, je naše okoljsko ravnanje napačno.

TOPLAR – ARHITEKTURNA IDENTITETA MISLINJSKE DOLINE ali PREPOZNAVANOST TOPLARJA V DEŽELI JANKA IN METKE

ESEJISTIKA

»Imel sem šest, mogoče sedem let, ko sem lahko skupaj z očetom začel hoditi po prostranih pohorskih planjavah, kjer so se ritmično ter razgibano menjavale zaplate gozdov in frate, na katerih so bili travniki, njive in seveda kmečke domačije. Oče je bil gozdar, zato je poznal vsako stezo, vsako bližnjico in ne bi se izgubil verjetno niti v trdi temi, saj je bil v teh hribih tudi rojen. Tako so ga poznali tudi domačini – kmetje, ki jim je nemalokrat ob košnji ali žetvi skupaj z mamo priskočil na pomoč.

No, enkrat tistega poznega poletja smo odšli na kmetijo, kjer se je po domače reklo pri Temnikarju in kjer je bil gospodar očetov stric, da bi pomagali požeti njivo rži. Delo je, tako kot povsod na strmih pobočjih, potekalo ročno. Nekaj moških je imelo v rokah neko prav posebno koso, ki se je od navadne razlikovala po tem, da je imela poseben lesen nastavek (roko), ki je preprečevala lomljenje stebel in je le ta lepo zbirala in odlagala na tla. Nekaj žensk – žanjic je želo s klasičnimi ukrivljenimi srpi, spet druge so snope vezale kar s stebli rži, ki so jih oblikovale v nekakšen pas.

Še preden je bila glavnina zaključila z delom in ko so bili zlato rumeni snopi že lepo pokonci in grupirani v manjše skupine, je gospodar na njivo z vprego volov pripeljal prav posebne kole in rante. Koli so bili premera kakšnih 10 centimetrov in dolgi približno dva in pol metra. Bila so to mlada smrekova debla, polnolesna, brez vej in na koncu lepo ošiljena. Najbolj zanimivi pri teh kolih pa so bili leseni »cveki«, nekakšni žebliji, ki so bili za colo debeli in pod kotom 60° zabiti v izvrtane luknje. Končna podoba je spominjala na prežagano lestev s krivimi nastopnimi cveki. Te kole so zabili v zemljo, narazen približno za dolžino rant, ki so bile ravno tako okroglega prereza in dolge do tri metre. Na koncu so v tako pripravljene štante v obliki šahovnice začeli premenoma zlagati snope, enkrat navzven z ritovjem, enkrat s klasjem.

Pravega kozolca pri Temnikarju niso imeli zavoljo prostora in strmega terena. Imeli pa so tri okna z rantami kar na nadstropju hleva, ki so mu pravili »gumno« in imeli so te preproste sušilne naprave, s katero sem se takrat prvič srečal, in ki je zgovorno pričala o iznajdljivosti in preprostosti takratnega samorastniškega koroškega človeka. In kadar dandanes iščem to preprostost, je ne iščem v mestu ne med prijatelji, ampak se odpravim prav tja, kjer sem jih v zgodnji mladosti spoznal.«

Če začnem razmišljati in pisati o nečem, kar naj bi bilo edino avtohtono in naše, kar naj bi bil spomenik ljudski ustvarjalnosti in vrhunec slovenskega stavbarstva, potem mi misli in čustva kar kipijo in nalivnik – kot da ga ne vodim jaz, ampak duh kozolca samega.

Ta vraščenost kozolca v slovensko zavest je povsem naravna, zgodovinsko in razvojno dokazljiva posledica večstoletne simbioze preprostega človeka z njegovim stavbarstvom. S čim in od kod je dosežena ta mikavnost, vraščenost v kmečko domačijo in lepota reda te preproste arhitekture? Odgovor se skriva ravno v tej preprostosti in utilitarnosti, iz katere se je razvila ta preprostost, naivnost, simetrija, geometrija in nenazadnje velikost, proporciji in prilagodljivost človeku kot glavno merilo. Pa še nekaj je igralo ključno vlogo pri podobi kozolcev in drugega stavbarstva, to je bila geografska lega in poraščenost naše pokrajine z mnogo gozdovi, ki so predstavljali obnovljiv vir kvalitetnega lesa. Tako imenovana brunasta gradnja se je razvila do potankosti pri kmečkih hišah, kaščah, skednjih in pastirskih kočah. Vrhunec tega oblikovanja pa nedvomno predstavlja KOZOLEC – gospodarsko poslopje za sušenje in shranjevanje sena, drugih pridelkov in kmečkega orodja.

Naj najprej opozorim na temeljno razločevanje neke skupne in individualne identitete. Vse skupaj je zelo podobno kot pri programih za risanje, kjer lahko z »zumiranjem« obdelamo neskončno majhen detajl in se zopet vrnemo na celoto.

Skupna identiteta določenega relativno majhnega prostora nam poda splošno razpoznavnost, ki je združevalnega in pripadnostnega pomena, medtem ko pri individualni identiteti gledamo ozko, iščemo dodatne vrednosti in pri tem primere med seboj ločujemo. Vsak prostor ima svojo bolj ali manj zanimivo individualno identiteto, zato ta ne more biti temeljna za merilo vrednotenja – to je

Pungartnikov kozolec

Sibilov v Šmartnem

Plaćnikov na Brdah

Plesnikov kozolec na Legnu

lahko samo z določenimi vzorci in merili ovrednotena skupna identiteta.

Ko iščemo lastnosti, s katerimi bi lažje pravilno določili identiteto (pa naj bo to skupna ali individualna) arhitekturnega prostora, najprej pomislimo na stavbarstvo, čeprav je verjetno še močnejša prepoznavna sestavina naravno okolje samo, ki pa je v naši zavesti nekako že samo po sebi umevno. Stavbarstvo potrebuje prostor, ki ga nudi naravno okolje (obratno ne velja). In tu smo že pri najpomembnejši stvari, ki zadeva odnos arhitekture do naravnega okolja, pa naj ta že ima urbanizirano podobo ali ne.

Naj opozorim, da se razmišljanja nanašajo izključno na »prave« identitetne vzorce, ki so zgodovinsko in strokovno večkrat preverjeni. Z besedno zvezo »prava identiteta« sem imel v mislih samo tiste primarne vzorce, ki jasno kažejo na postopno kontinuiteto razvoja stavbarstva, so razpoznavni in nosijo dodatne vrednote za obravnavani prostor. Pri tem je potrebno razjasniti tudi to, da z gostoto pozidave omenjena tipologija eksponentno izginja, in da v urbanem centru kot je Slovenj Gradec, popolnoma izgine.

Koroška regija je bila vsa pretekla obdobja zaprta do sosednjih slovenskih regij, čeprav je že v rimski dobi čeznjo tekla cesta, ki je preko Mislinjske doline vezala Celovško kotlino z drugimi rimskimi postojankami na našem ozemlju. Tako je morala na regijo v največji meri vplivati le avstrijska vzhodna Koroška. Temu pritrjuje tudi današnja razpoznavnost obeh predelov, tako na ravni krajine, naselij ali po stavbnih tipih.

Marovškov, Turiška vas

Za razliko od drugih predelov regije (Ravne, Prevalje, Mežica, Žerjav, Črna) je v Mislinjski dolini prostor ob reki, med hribi Pohorja in Uršlje gore, nenavadno razširjen. Takšen prostor je dovoljeval hiter razcvet kmetijstva (predvsem v 19. stoletju) in industrije, s tem pa je Slovenj Gradec počasi prevzemal izhodiščno centralno mesto v regiji.

Vzdolž doline in na obronkih oboda so se tako razvile prav posebne prepoznavne značilnosti. Večja naselja in vasi so se formirala ob strugi reke ali v bližini (kar nedvomno kaže na prvobitno

povezanost reke z življenjem ljudi - mlini, žage...), manjši zaselki pa na dveh dvignjenih terasah ali ob vznožjih okoliških hribov. Med naselji so značilni zeleni pasovi travnikov, njiv in gozdov.

Mislinjska dolina ni dežela tipološko bogato razvejanih kozolcev, tu namreč najdemo samo dvojni vezani kozolec - toplar. Slednjo trditev lahko potrdim s primerjavo obeh tipologij (slovenske in mislinjske).

V Mislinjski dolini ne najdemo:

- stegnjenega kozolca z zidanimi ali betonskimi stebri,
- dvojnega stegnjenega kozolca,
- toplarjev v eno drevo (brez jedra),

ker pa je tudi številčnost naslednjih vrst:

- enojni stegnjeni kozolec,
- enojni stegnjeni kozolec s plaščem,
- kozolec na psa,
- dvojni križni kozolec,

zanemarljiva, smemo govoriti o značilnem kozolcu Mislinjske doline le za toplar v dve dreve-

Popijalov kozolec na Legnu

si. Ta oblika pozna znotraj pokrajine dve odstopenji, in sicer: toplar v dve drevesi z zidanimi ali betonskimi stebri in toplar v dve drevesi z zunanjim »gankom« v višini kapne lege.

KOZOLEC	ŠTEVILO	%
Toplar	82	91.11
Toplar z repom	2	2.22
Na psa	1	1.11
Nizki	1	1.11
Stegnj. s plaščem	2	2.22
Enojni stegnjeni	1	1.11
Dvojni križni	1	1.11
SKUPAJ	90	100.00

Vzroke za tipološko premoč toplarja v Mislinjski dolini lahko iščemo v več smereh:

- kljub dejstvu, da je bila Koroška pred plebiscitom (1920) močno povezana z avstrijsko Koroško in da je bil od tam prinesen marsikateri vpliv (tudi na stavbarstvo) in kljub uvodni trditvi,

ESEJISTIKA

Pred arhitekturo si ne moreš zatiskati ušes ne zakrivati oči ne varati drugih čutov, še več, prisiljen si jo uporabljati in z njo živeti.

ESEJISTIKA

Smonkarjev kozolec

Levovnikov kozolec

da je bil ta prostor Mislinjske doline proti slovenski strani zaprt, moramo topolarju iskati povezavo vendarle na slovensko stran proti Zgornji Savinjski dolini, kjer je topolar prav tako v večini;

- položaj kmetij in lega njenih površin, ki je skoraj vedno okoliška (je v bližini domačije), je botroval temu, da se druge vrste kozolcev, ki so drugod po Sloveniji tipične nedomačijske (srečamo jih na travnikih in njivah daleč od domačije), v Mislinjski dolini niso mogle razviti ali v večjem številu prijeti; topolar pa je bil zaradi svoje multifunkcionalnosti kot nalašč ustvarjen za postavitev ob ostali stavbni dvoriščni kompleks; tako je bilo seno za živino v hlevih vedno pri roki, topolar pa je nudil tudi streho za razna kmečka dela;

- vzroke lahko iščemo tudi pri takratnem načinu življenja v Mislinjski dolini; ugotovljeno je, da je največ topolarjev nastalo konec 19. stoletja, ko jih je bilo v dobi dvajsetih let zgrajenih prek 30, nemalokrat po trije v enem letu; na tako malem prostoru, kjer so se vsi med seboj poznali, so nedvomno obstajale tesarske skupine, ki so se predstavljale s kmetije na kmetijo (od soseda k sosedu); temu kažejo tudi detajli, ki so na določenih topolarjih popolnoma enaki in zanesljivo delo enega in istega tesarskega mojstra;

- topolar je bil poleg hiše najnatančnejši kazalec družbene (premožnostne) razslojenosti kmečkega prebivalstva; tako je gradnja topolarjev postala tudi prestižnega in simbolnega značaja, tako kot je bila prestižna in že domala izzivalna gradnja cerkva na umetnih otokih Benetk, ki je kazala vse prej na moč tamkajšnjih trgovcev kot na verske poteze in potrebe;

- ker so bili okoliški hribi polni gozdov in so se ob rekah in potokih že zgodaj formirale prve žage, gradivo in žagan les nista bila nikakršen problem.

Nadalje ugotavljam, da je topolar posebnost koroške regije samo znotraj Mislinjske doline. Jasni meji predstavljata mesto Slovenj Gradec in vas Mislinja. To je tudi področje, ki je najbolj odprto in kjer je največ ravnih kmetijskih površin.

Če se vrnem na nacionalni nivo in pogledam razširjenost, stopnjevanje, podnebne značilnosti in naravne materiale na določenih območjih, ugotovim naslednje:

Žolgarjev kozolec

- da območje kozolca sovпада z območji bolj ostre klime alpskega visokogorstva in predalpskega in dinarskega območja;

- da je na vseh teh področjih največ padavin v Sloveniji (I. in II. cona);

- da se kozolec nahaja povsod tam, kjer je bilo dovolj gozdov in posredno poskrbljeno za trgovino z žaganim lesom;

- da prihaja do stopnjevanja dovršenosti v detajlih v smeri proti vzhodu.

Vse do sedaj izdelane grafične podloge za slovenski etnični ali državni prostor so Mislinjsko dolino priključevale k prehodnemu pasu, saj A. Melik pravi, navajam: »... se suši tudi v ostrveh odnosno v stavah, v kozolcu samo deloma; v veliki meri ali celo največ se uporablja kozolec brez strehe odnosno prislonec, pokritih kozolcev je manj« ali Cevc, »v okolici Slovenj Gradca sušijo seno v lesenih razstavljenih štantih; te postavijo v času košnje na travnik in jih spet pospravijo, ko je seno spravljeno na gumno« in še bi lahko navajal trditve, ki pa so samo deloma točne, nepravilne ali nepopolne. Kljub naši majhnosti je (kot je videti) zelo težko dobro poznati vsa območja, o katerih v svojih strokovnih razpravah pišemo.

Če se vendarle pokorim ugotovitvam svojih predhodnikov in sprejemem mogoče edini njihov argument, da topolar v Mislinjski dolini sicer je, vendar kljub svoji pojavnosti in številčnosti ni prepoznavni element (odnosno je prekrit), še manj - ni nosilec identitete prostora, se vseeno vprašam o merilih vrednotenja in ocenjevanja te prepoznavnosti.

Nogarjev topolar

Še posebej rad opazujem slovensko pokrajino, ko se tedensko vozim mimo Šempetra, Trojan, Domžal ali po Tuhinjski dolini do Ljubljane, tako da mi je znano tudi širše ruralno zaledje območja, ki spada pod ozemlje s popolnim gospodvom kozolca, in takrat oko nemalokrat išče primerjavo, razum pa ustrezno razlago, ki je mogoče ključ:

- gostota kmetij je na teh območjih bistveno manjša kot v Mislinjski dolini (tu po nekaj kmetij in drugih bližnjih enodružinskih hiš tvori strjeno gručo, okrog katere so obdelovalne površine;

kozolci toplarji se večinoma nahajajo, kot že povedano, ob dvoriščnih kompleksih – se pravi v tej gruči);

– kjer je gostota manjša, je razpoznavnost »pravih« nosilcev identitete, ki stojijo po možnosti še na samotnih neurbanih travnikih in poljih, toliko večja;

– iz tega sledi, da se topelar v Mislinjski dolini, vsaj na prvi terasi vzdolž reke Mislinje in glavne ceste izgublja v množici po vojni zgrajenih enodružinskih hiš in drugih objektov vsem varuhom dediščine navkljub.

Če gradove in cerkve skupaj z drugim identitetnim stavbarstvom uvrščamo med nosilne elemente naše slovenske prepoznavnosti, naj namenim še kratko razmišljanje nastajanju druge skupine, ki je v Mislinjski dolini in tudi drugod ustvarila to gostoto (o kateri sem govoril malo prej) in ki ne nosi naše identitete, pač pa jo razbija.

Vsa arhitektura se spreminja v deželo Janka in Metke, kjer je na pohodu umetnost kukerlov in balustrad. Da smo v letih po drugi svetovni vojni na hitro potrebovali dovolj velik stanovanjski fond

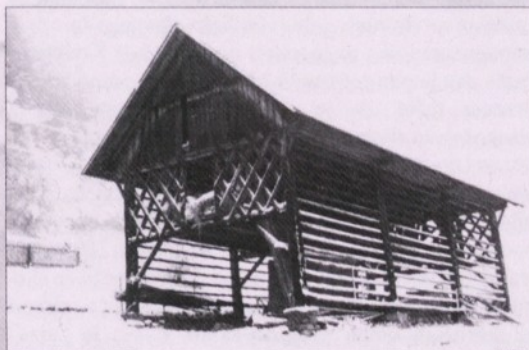

Makovnikov kozolec toplar

in s tem največkrat hiteli pri projektiranju in izvedbi, s tem pa napravili nepopravljivo škodo naši razpoznavnosti (dediščini), ki so jo tako lepo negovali in nadgrajevali tesarski, zidarski in drugi mojstri z izrednim poslušom za kompozicijo celote, detajla in proporcijsko merilo človeka, še razumem, ne razumem pa podobne neodgovornosti danes, ko bi morali vse urbane vplive, še posebej tiste, ki posegajo na še ohranjena marginalna in ruralna območja, posebej pazljivo predvideti. Ni res, da je za nastalo stanje kriva le arhitekturna stroka, ki največkrat v času kolektivne družbene zazidave pri gradnji individualnih enodružinskih hiš sploh ni sodelovala (v večini primerov še danes ne), ampak gre vzroke iskati širše - interdisciplinarno. Podatek, da večina hiš niso črne gradnje drži, vendar vse skupaj velja po zazidalnem načrtu le do 3. gradbene faze (hiša brez fasade, ograj, dodatnih prizidkov ali zasteklitev ali drugih kasnejših posegov v arhitekturno lupino, ki v prvotnem načrtu niso bili predvideni), naprej lahko vsak dela, kar hoče. »Celo najimtimnejša

arhitektura končno le ni zadeva samo posameznika, ampak s tem, da je postala resničnost življenja, tudi zadeva drugih, družbe realnega sveta sploh.« (F. Stele)

Arhitekt je umetnik, vendar njegov pravi atelje ni zaprt med štiri stene pozabljenega podstrešja ali kleti, ampak je odprt prostor, namenjen vsem. V ta odprt galerijski prostor, ki mu zaradi množice že razstavljenih del pravimo mesto, vas, arhitekt postavlja na ogled svojo sliko, ki je ni moč čez noč sneti in jo zamenjati.

Mrzdovnikov kozolec

Če si ljubiteljstvo do drugih vrst umetnosti še lahko potešimo samovoljno, nam je arhitektura vsem hočeš nočeš vsiljena. Pred njo si ne moreš zatiskati ušes ne zakrivati oči ne varati drugih čutov, še več, prisiljen si jo uporabljati in z njo živeti. Zato je naše delo tako odgovorno.

Kako ohraniti kozolec in ali je res do konca funkcijsko preživet in za kmeta neuporaben? Ali bo res ostala vidna le peščica etnološko zaščitenehih (pri katerih vzdrževanju finančno pomaga država), ostali pa bodo počasi omagali pod težo časa? Ali bomo svojim vnukom lahko pokazali le še fotografije kozolcev in drugo dediščino naših dedov?

Sedaj, ko iščem odgovore na ta vprašanja, zunaj dežuje in v mislih se mi prikažejo vsi toplarji v Mislinjski dolini, ki jim prav ta trenutek zamaka streha. In ta občutek mi vsiljuje odgovore na prejšnja vprašanja. Samo v času zbiranja gradiva in študija za to nalogo so v Mislinjski dolini izgini-li trije mogočni toplarji. Eden je menda pogorel, druga dva so podrli lastniki sami.

Zato velja ob koncu pohvaliti vse vestne in rodoljubne lastnike, ki so v zadnjih letih kljub pomanjkanju denarja z dobro voljo uspeli obnoviti svoje toplarje in s tem ohranili lepoto, ki so jim jo zapustili dedje.

Naj čisto na koncu citiram še Maksa Fabianija, ki je o dediščini starih zapisal takole:

»V pogledu nazora, spoznanja in znanja smo šli daleč naprej, v pogledu lepote izraza pa se bomo morali še dolgo, morda za vedno, učiti od starih.«

Boštjan Temniker

ESEJISTIKA

Arhitekt je umetnik, vendar njegov pravi atelje ni zaprt med štiri stene pozabljenega podstrešja ali kleti, ampak je odprt prostor, namenjen vsem.

KOROŠKI ZBORNIK 3

RECENZIJE

Gre za lep primer kakovostne in količinske rasti ter pomemben dosežek uredniškega odbora, čeprav še vedno ni poskrbel za CIP - kataložni zapis o publikaciji, - tako ostaja zbornik širši javnosti neznan.

Približno proti koncu leta 2001 je Zgodovinsko društvo za Koroško objavilo svoj tretji zbornik (prvega leta 1995, drugega 1997). Prepričan sem, da gre za lep primer kakovostne in količinske rasti in s tem za čedalje pomembnejši dosežek uredniškega odbora, za katerega so tokrat zapisani Marko Košan, Romana Košutnik, Karla Oder in Brigita Rajšter (zasedba se zmerno spreminja), zahtevno delo glavnega in odgovornega urednika pa je tokrat opravil Alojz Krivograd (prva dva je namreč uredil M. Košan) in edino zanj si drznem trditi, da je poklicni zgodovinar tudi z visokošolsko diplomo. Seveda ima vsaka stroka svojo lastno zgodovino in zares spodbudno je, da se v koroškem zgodovinskem društvu in njegovem zborniku tako dostojno uveljavljajo. Pri drugih osnovnih podatkih o knjigi srednje velikega obsega 250 strani (razveseljivo je obseg s tem glede na prvo večji že skoraj za sto strani) me je presenetilo, da je njen izid od 12 koroških občin podprlo samo 9. Ne le zaradi krajšega naštevanja bom tu navedel samo tiste tri, ki ga ne prej ne slej še niso: Ribnica na Pohorju, Podvelka in Prevalje, pri čemer me seveda še najbolj preseneča prav slednja. Še bolj pa me je presenetil urednik sam s tem, da še vedno ni poskrbel za CIP, vpis zbornika v ljubljanski ali mariborski univerzitetni katalog, kar žal pomeni, da širši domači in mednarodni javnosti še naprej ostaja neznan.

Da je to nepotrebna škoda, bodo bralca prepričali domala vsi prispevki v obravnavani knjigi. Na prvem mestu je objavljen urednikov *Prispevek k poznavanju oglarjenja pri nekdanji mislinjski železarni*. Napisal ga je lahko na osnovi bogatega arhiva mislinjske tovarne, hrani ga ravenski muzej. Bolj kakor sama gospodarska zgodovina, ki jo zaznavamo v naslovu, je zanj značilna socialna zgodovina kraja, saj je avtor s poglobljenim študijem železarstva in oglarstva raziskal predvsem gospodarske posledice enega in drugega težaškega dela, najpogosteje značilnega za vso družino, torej tudi za njen otroški in ženski del, se pravi splošne življenjske razmere. Predmet raziskave je bil še zahtevnejši zaradi 'arhivske' nemščine, ki je očitno zakrivila nekaj slovničnih in pravopisnih napak, saj npr. nemškemu povzetku ne moremo očitati nič takšnega. V primerjavi z enako staro slovenščino iz, recimo, prve polovice 19. stoletja se sicer nemščina bere veliko manj zastarano, kar pa ne more biti razlog, da je avtor v navedenih raznih naslovov sploh ni prevajal. Vedno mi je pač ljubše izhodišče, da od bralca niti v strokovnih spisih ne smemo pričakovati, naj jih bere v tujem izvorniku, kot je to Krivograd s sprotnimi prevodi vzorno upošteval pri posameznih strokovnih izrazih. Vsekakor pa mu čestitam, da je navzlic manj privlačni tvarini uspel napisati zelo berljivo besedilo, iz katerega vre množica zahtevnih podatkov, nazadnje razporejenih v številnih preglednicah skupaj s pravim bogastvom družinskih imen (prevladujejo lepi izvorni slovenski priimki, ki bi jih kakšen družboslovec najbrž z

veseljem primerjal s tistimi v nekaj mlajši zlati knjigi mislinjske šole iz leta 1835).

Sledi moj prispevek *Ravensko osnovno šolstvo slavi tristoletnico (1700 - 2000)*, o katerem se mi v smislu poročanja ne spodobi napisati kaj drugega, kot da gre za del moje daljše raziskave zgodovine šolstva na Ravnah, ki na OŠ Prežihovega Voranca še čaka na knjižno objavo. Vsekakor pa se smem pritožiti nad nekaterimi nerazumljivimi napakami v besedilu, za katere nikakor ne nameravam priznati, da sem jih zagrešil. Nadalje izjavljam, da (meni neznan in tuja) raba ...'je šolo prevzel v časti najstarejšega učitelja...' ni moja, ker sem napisal ...'v svjetstvu'..., ki ga potrjuje tudi najnovejši Toporišičev prapovpis. In slednjič: Neoprostljive so začetniške slovnične napake v nemškem povzetku; precejšnja je samovolja pri slovenskih in nemških oblikah krajevnih imen ter imen šol. Zadnji odstavek je povsem izmaličen, ker prevajalec (sicer v drugih povzetkih dober in brezhiben W. Zitta) ni ločil prenove osnovne šole od obnove šolske stavbe in je za prvo gladko uporabil izraz *Renovierung des Gebäudes* (torej obnova stavbe), kar se potem nikakor ne more ujemati z nadaljnjim besedilom moje sklepne misli. Ker sem tudi sam germanist, bi kdo naštete spodrsnjaje prenegljeno pač lahko pomotoma pripisal meni.

Nedvomno bo izredno zanimivo branje za vsakogar spis Marjana Linasija *Kako je nemški okupator ocenjeval razmere v Mežiški dolini 1941 - 45*. Izrecno ga je utemeljil s tem, ... 'ker smo v zadnjih letih priče omalovaževanja protinacističnega odpora' oziroma osvobodilnega gibanja. Proučil je namreč množico zadevnih nemških poročil, ki zares sprva omalovažujejo samo kulturno razvitost Slovencev, čedalje bolj pa jih osuplja visoka narodna zavest in skorajda soglasna podpora slovenskemu partizanstvu, v katerem so morali prepoznavati čedalje bolj upoštevanja vrednega nasprotnika in proti njemu postavljati čedalje močnejše policijske in vojaške sile ter tovarniške straže. Z nekaterimi manjšimi izjemami se je pisec vzorno potrudil s sprotnim prevajanjem nemščine. Spomniti pa ga moram, da naj Slovenci poleg Dunaja le uporabljamo tudi našo obliko Gradec, ker Graz v slovenskem stavku deluje povsem tuje. Enako velja kot samoumevno, da so v svoji upravni razdelitvi Dravograd Nemci dodelili precej oddaljenemu prav tako koroškemu Wolfsbergu (tu in tam še slišimo ali beremo staro ljudsko obliko Volšperk), saj je tja spadal vse do konca cesarstva leta 1918 - za razliko od sosednjega Šentjanža pri Dravogradu, ki je okrajno glavarstvo navzlic svojemu krajevnemu imenu imel v neprimer- no bližjem takrat prav tako štajerskem Slovenjem Gradcu. Beremo še, da znano neuspešnost izobraževalnega dela nemških šol in uvajanja nemške kulture nemška poročila ocenjujejo skoraj enako kakor slovenska o isti zadevi. Napak pa je nasploh zelo malo in v nemškem povzetku nobene. Želimo si

lahko samo, da bi se mag. M. Linasi odločil še za podobno raziskavo v Mislinjski in Dravski dolini, za kakovostno dopolnitev pa zatem tudi za knjižno obliko.

Sklepni del okupacijskega obdobja na sorazmerno strnjen način in po lastnem poudarku namerno brez kakršnih koli presoj prikazuje Risto Stojanović v sestavku *Nekatero kontroverze v zgodovini pisju o številu zajetih in usmrčenih na Koroškem ob koncu druge svetovne vojne v Evropi*; zapis je sicer izvleček iz njegove doktorske disertacije. Seznanja nas z velikim številom nepotrebnih žrtev, ker se okupatorji in njihovi jugoslovanski kvisingi niso hoteli predati takrat že zavezniški jugoslovanski in slovenski partizanski vojski. Natančni podatki so znani samo za partizansko stran (blizu sto padlih v Doliču in okrog 400 v Borovljah), seveda že v dneh, ko je zavezniška Evropa praznovala zmago nad fašizmom, za nasprotno stran pa se razlikujejo celo desetkratno. Najbrž pa so tudi o tem že dostopni vsaj nemški viri, ker jih sicer M. Linasi še ne bi bil mogel uporabljati.

Samo na kakšno leto mlajše obdobje, trajalo je do smrtnih in drugih težkih obsodb leta 1950 v Šoštanj, se navezuje Veronika Podkrižnik v prispevku *Požarjeva skupina - križarsko-kmečki upor ali udbovska provokacija?* Čeprav se o križarstvu tu in tam kaj zve s širšega območja Štajerske, se ta prispevek osredotoča samo na slovenjegraško-šoštanjško območje. Gre za razmeroma slabo raziskan temnejši pojav slovenske poosvoboditvene zgodovine, o katerem bomo zaman kaj iskali npr. v Enciklopediji Slovenije, in ni čudno, da se je avtorica mogla opreti predvsem na sodnijske arhive in žive priče. Uspelo ji je zahtevno delo, ki bo dobrodošlo vsakemu nadaljnjemu zadevnemu raziskovalcu. Po človeški plati gre za žalostne usode zavedenih ljudi, ki so se upirali nasilju sovjetskega (=socialističnega) kmetijstva - tudi v prepričanju, da bo kraljeva vojska, ali katera koli z zahoda že, iz Slovenije vsak čas pregnala komunizem. V sklepnem delu se Podkrižnikova odloči za potrditev druge možnosti v odgovoru na naslovno vprašanje, saj jo v tem podpira tudi sodna rehabilitacija nekaterih obsojenih (leta 1998).

Jože Potočnik z *Orisom upravno-političnih enot v koroški pokrajini* nadaljuje niz odličnih prispevkov, s katerimi se uveljavlja ta zbornik. Upravno ureditev Koroške bolj ali manj smotro povezuje s siceršnjo zgodovino pokrajine vse od njenega najstarejšega časa. Nedvomno gre za zanimivo in pestro vsebino, v kateri se zlasti odraža pomen cesarsko-kraljevega okrajnega glavarstva Slovenj Gradec, upravnega središča obsežnega območja od avstrijske Sobote nad Muto preko Šoštanja do Gornjega Grada v Savinjski dolini (do slednjega vsaj s šolskim nadzorom). Za okrajno vlogo je nasploh značilno, da se je njeno središče pogosto selilo po vseh koroških dolinah in celo v Šoštanj, daleč najdaljšo takšno dobo pa je vseeno nabral ravno Slovenj Gradec. V zvezi z novejšo upravno-politično členitvijo Koroške od priprav na osamosvojitve v letu 1990 dalje naj pripomnim, da slovenska enciklopedija navaja, da je samostojnost Slovenije konec leta 1990 potrdilo kar 88,5 % volilnih upravičencev oziroma dobra desetina več, kot beremo v tem prispevku. Prof. Potočnik besedilo nazorno dopolnjuje s štirimi zemljevidi, ki segajo od

leta 1919 do zadnjega povečanja števila koroških občin od 10 na 12 v letu 1998. Verjetno bo še kdo od bralcev pogrešal kakšnega, ki bi glede na vsebino prikazal tudi katero starejše obdobje.

Na zelo privlačen in temeljit način nam Andraž Melanšek v obsežnem, 40 strani dolgim prispevku *Pod raztegnjenim hribom - v prstenem telesu je kraj čudovit* opisuje spoštovanja dolgo preteklost mežiškega rudnika. Z navedkom, da je v Slovenj Gradcu v 17. stoletju deloval rudarski sodnik za vse območje od Črne do tega mesta, se spet izpričuje, kako zelo je Koroška, kakor jo pojmujejo danes, že od nekdaj povezana. Prispevek je poln zanimivih vstavkov in preglednic, tako rekoč mimogrede pa še zvemo marsikaj iz zgodovine mežiške rudarske šole in bolnišnice v Črni. Tu pogrešam vsaj nekatera imena učiteljev, sicer pa bi v tako obsežno besedilo imen, tudi rudarjev in drugih, skoraj nedvomno sodilo več.

S prelepo barvno razkošnostjo biserov narave nas razveseljuje članek *Skriti zakladi - minerali Koroške Zmaga Žorža*. Najbrž se je uredništvo za to objavo odločilo prav zaradi tega, da se nam kolikor toliko spočijejo oči od sila malih črk v vsem gradivu na dotukajšnjih 170 straneh. Navzlic vsej svoji lepoti ta prispevek bolj spada v kakšno naravoslovno besedilo. Ali pa se morda s tem posrečeno napoveduje želja po vsebinskem širjenju zbornika še na druga strokovna področja? Tudi s tega vidika že vseskozi pogrešam urednikov uvodnik!

Naj ta vseskozi dobronameren pregled sklenem z navedkom vseh treh objavljenih *Poročil: Še nekaj drobcev iz življenja v prvih stoletjih na naših tleh* Saše Djura Jelenko, pri čemer navzlic njenemu duhovitemu pristavku ni povsem jasno, za katera stoletja in za katere prednike gre, čeprav nam to naša arheologinja seveda razjasni z rimljanskimi izkopaninami v Starem trgu. Marijan Gerdej je sestavil *Popis arhivskega gradiva župnij sv. Danijela in sv. Urha v šentanelškem župnijskem uradu*, nedvomno pomemben - in to ne le zaradi Meška, a je škoda, da si zanj ni vzel kaj več časa za vsebino posameznih katalogiziranih postavk, saj nam recimo pojem 'korespondenca' ne pove skoraj nič, če ne zvemo tudi, kdo komu kdaj. Urednik mu bo nedvomno dal priložnost, da pomanjkljivost odpravi! Veliko bo storjenega že, če se bo hotel zgledovati po Brigiti Rajšter v njenem poročilu *Dr. Ljuba Prenner (1906 - 1977) - arhivsko gradivo* in posamezne sklope še vsebinsko osvetliti.

Na koncu so še poročila drugačne vrste - o štirih razstavah v slovenjegraškem muzeju, kar je za triletno obdobje koroških muzejev pravzaprav malo. Tu gre za tiste o Maksu Kuncu, mislinjski progji, otroških igrah in starih grafičnih upodobitvah Slovenjega Gradca, ki so jih po vrsti prispevali B. Rajšter, Valerija Grabner, še enkrat B. R. ter M. Košan. Na koncu beremo lep zapis Majde Kotnik Verčko *Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika pred izzivi novega tisočletja*. Ne vidim razloga, zakaj tudi ti prispevki v kazalu ne bi mogli biti avtorizirani.

Samo še predlog: Povzetek v tujem jeziku naj vendarle spremlja tudi slovenski izvirnik. Bralcem pride prav in takšen je običaj v drugih glasilih.

Franček Lasbaher

RECENZIJE

Z navedkom, da je v Slovenj Gradcu v 17. stoletju deloval rudarski sodnik za vse območje od Črne do tega mesta, se spet izpričuje, kako zelo je Koroška, kakor jo pojmujejo danes, že od nekdaj povezana.

Alojz Kuhar: Pokristjanjevanje Slovencev in nemško-slovanska etnična meja v vzhodnih Alpah

RECENZIJE

Original je izšel v angleščini, napisan za svoj drugi doktorat v Cambridgu leta 1949. V tisku pa je izšla disertacija leto po njegovi smrti - 1959 v New Yorku z naslovom: The Convesion of thex Slovenes and the German-Slav ethnic Boundary in the Eastern Alps

By

Aloysius L. Kuhar

League of C: S. A. New York - Washington 1959

V slovenščino je iz izvirnika prevedel profesor Jože Plešej, nekdanji maturant gimnazije na Ravnah in bil tudi nekaj let profesor na njej.

K prevajanju ga je pritegnil Joško Kert s Prevalj.

Izdala in založila: Koroški muzej Ravne na Koroškem (zanj mag. Karla Oder) in Mohorjeva založba v Celovcu (zanjo d. i. Franc Kattinig). Knjiga je izšla leta 2001, tiskana na Prevaljah - Forma film, naklada 1000 izvodov.

Knjigo je podprlo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Pri celotnem projektu je sodelovalo društvo Mohorjan na Prevaljah (zanj Joško Kert).

To je veliko znanstveno delo dr. Alojza Kuharja, po domače tudi Prežihovega Lojza, mlajšega brata pisatelja Lovra Kuharja, Prežihovega Voranca. S tem delom je stopil dr. Alojz Kuhar v slovensko znanstveno srenjo, predvsem zdaj, ko je dosegljivo v slovenskem prevodu.

Domače Kotlje so spoznale še enega velikega Kuharja, ki je bil v Sloveniji, pa celo v domačih Kotljah vsekakor od leta 1941, zlasti pa v času vladajočega komunizma, zamočan. Celo skromno nagrobno ploščo je brat Avgust Kuhar s strahom dal pritrditi ob slovečem nagrobniku Lovra Kuharja.

Lojz je živel med Anglijo in ZDA. Tam je umrl, star 62 let, tri dni po slavnostnem govoru, ki ga je imel ob 40-letnici prve slovenske vlade 1918. Ta njegov nastop je bil 29. oktobra 1958.

Disertacijo je v bistvu posredoval angleško govorečim znanstvenikom, ki o državi sredi Alp niso niti kaj prida vedeli, v kakšnih političnih in verskih pritiskih je živela. Do neke mere je bila aluzija na položaj Slovenije v novejšem času.

Z dr. Ehrlichom je spoznaval probleme male države, ko ga je Alojz Kuhar spremljal v Pariz na mirovna pogajanja leta 1919, poznal je misel o samostojni Sloveniji dr. Ehrlicha v »višarski« viziji o Sloveniji kot o samostojni Sloveniji (1935).

Z znanstveno natančnostjo je predstavil nemško pot, usmerjeno iz Salzburga, kasneje tudi iz Freisinga in Passaua, pokristjanjevanja Slovencev (Sclavorum).

»Leto 743 je za Slovence datum, ko je bilo nenadoma za vedno konec njihove politične samostojnosti, datum, ko so jih vključili v nemški del zahodne Evrope.

Hkrati pa pomeni leto, ko so jih začeli sistematično spreobračati h krščanski veri nemški misijonarji in nemški naseljenci; ti so v naslednjih 300 letih naredili deželo krščansko, hkrati pa so germanizirali dve tretjini domačega prebivalstva.« (27)

Drugi del te razprave govori o misijonarskih smereh, obsegu in metodah. Področje obsega več ali manj današnje Slovenijo z delom Karantanije, južno od Drave. Dr. Kuhar z narodnostnega vidika izpostavi jasno spoznanje, »da vsi obstoječi viri iz 9. ali 10. stoletja, razen redkih izjem, navajajo krajevna imena v njihovi slovenski obliki, kar je močan dokaz, da se oglejski misijoni niso vmešavali v običaje Slovencev.

Etnična meja na slovenskem območju - kakršna je pač bila - se ni spremenila v vseh dvesto letih oglejskih misijonov.

... prebivalcem, ki so sprejeli Kristusov evangelij, tega ni bilo treba plačati z izgubo svoje etnične identitete.« (Str. 83/84)

Verjetno je najbolj srčen del razprave Slovensko cerkveno središče v Panoniji.

V bistvu se osredotoči na delovanje kneza Koclja v Panoniji in svetih bratov Konstantina (Cirila) in Metoda, posebno delovanje sv. Metoda - v času med leti 864 in 874.

Za tuje bralce je to poglavje lahko posebej poučno. Dopadljivo moramo sprejeti evangelijsko vneto, še zlasti sv. Metoda.

Sv. Ciril je sorazmerno hitro umrl. Poudarja izredno dober papežev sprejem njunega dela, slovanskega bogoslužja. Nasprotno temu so bili nemški škofje, ki so celo grobo posegli v Metodovo delo - papež ga je že potrdil za nadškofa in metropolita. Papež - bil je Janez VIII. - se je odločno zavzel za sv. Metoda, ko so ga nemški škofje imeli tri leta zaprtega in ga je passauski škof hotel prebičati (glej str. 101).

Zmagovito napredovanje slovenskega bogoslužja v Panoniji od leta 870 naprej je poudarjeno v prej omenjenem odlomku iz *Conversio*, kjer piše, da je maševanje, branje evangelija in obredov potekalo v slovanskem jeziku, in poudarja, da je to pridobilo takšno naklonjenost ljudi, da so nemški duhovniki morali oditi. Če verjamemo spisu *Conversio*, je to skoraj nekakšen plebiscit, s katerim so panonski Slovenci enotno zavrgli nemške misionarje in se navezali na sv. Metoda, čigar metode so osvojile njihova srca (104/105).

V sklepnih poglavjih govori dr. Kuhar o vdoru Madžarov in negativnih posledicah za Slovence v Panoniji oz. sledeh delovanja nemških škofij, ki so kolonizirali in germanizirali slovensko deželo. Salzburška nadškofija si je pridobila veliko posesti na Štajerskem in Koroškem, naseljevala svoje ljudi in tako je izginjal slovenski jezik s tega območja. Freisingška škofija je posedovala pretežno Kranjsko, kjer so naseljevali bavarske koloniste. Regensburška škofija ni posebno posegala po slovenskem ozemlju. Passauska je urejala posesti vzdolž Donave, kjer so svojčas bivali tudi Slovenci, ki pa so se etnično zgubili. Kolonizacija, ki jo je opravil Brixen, je z etničnega gledišča naredila domačim Slovincem manj škode kot tista, ki so jo izpeljali Salzburg, Bamberg in Freising (118). Bamberški škofje so bili najprodnarnejši kolonisti na slovenskem. Oglejska pokristjanjevalna invazija za Slovence ni bila nevarna.

Pretnes samostanov na slovenskih tleh je zanimiv, saj navaja obstoječe in že pozabljene samostane.

»Na ozemlju proti jugu je krščanstvo okrepilo narodno zavest in Slovenci so preživeli. Severno od Drave pa so izgubili svojo etnično identiteto in vsrkala so jih ljudstva, ki so jih spreobrnili.

Novejši zgodovinar Bavarske je opisal pridobitev tega območja kot velik dosežek nemškega ljudstva.« (135)

Današnji spori in problemi koreninijo že v srednjem veku. »Ta študija bi lahko rabila kot ozadje za te spore in pomagala pojasniti njihov obstoj.« (135)

To je nedvomno izredno pomembno znanstveno delo dr. Alojza Kuharja in ne kaže pozabiti, da ga je napisal v prvi vrsti tujim, neslovenskim znanstvenikom. Predstavil jim je znanstveno pisano podobo usode majhnega, za mnoge domala neznanega naroda – Slovence.

In zdaj, ko je pred nami v slovenskem prevodu, bi jo naj brali s tisto vnemo, kot jo je pisal avtor, ki je podoživljal usodo svojega naroda ob svojem času.

Tone Sušnik

ZBORNIK KOROŠKA POKRAJINA

RECENZIJE

NE DOPUSTITI, DA BI BILI »LEVI DEVŽEJ«

Zbornik Koroška pokrajina, ki ga je izdal svet koroških občin lani novembra, je politično-strokovna publikacija. Iz politike je vzklila pobuda zanj (regionalizacija Slovenije in z njo vprašanje, ali naj bo Koroška samostojna pokrajina ali ne) in političen je tudi forum, ki stoji za njim - torej svet koroških občin s predsednikom Ivanom Draušbaherjem v času izida zbornika. Odločil se je strokovno utemeljiti, da je edina logična možnost samostojna Koroška. To mu je odlično uspelo s pomočjo piscev za naslednja povezovalna področja: gospodarskogeografsko (piše dr. Ivan Gams), upravno-teritorialno (Jože Potočnik), gospodarsko (Tatjana Kupnik), trg dela (Branka Škulj Nussdorfer), regionalni razvojni program (Davorin Rogina), promet in prometna infrastruktura (Aljoša Krivec), gozdovi oz. gospodarjenje z njimi (dr. Dušan Mlinšek in Branko Gradišnik), kmetijstvo (mag. Jože Pratneker), turizem (Primož Vodovnik), zdravstvo (prim. Drago Plešivčnik), varstvo starostnikov (mag. Simona Svetina), srednje šolstvo (Franček Lasbacher), kultura (Tone Turičnik), umetnostna dediščina (Marko Košan), mediji (Miro Petek) ter šport in telesna kultura (Jože Šater). Tako je nastalo 17 člankov, vsi z namenom, da ne le Koroški, ampak predvsem »Ljubljani« utemeljijo potrebo po samostojni pokrajini za Dravsko, Mislinjsko in Mežiško dolino. To so zelo jasno izpostavili tudi vsi trije uvodničarji. Vojko Močnik za Voranca, ki je knjigo izdal (»... utrditi zavest o Koroški pokrajini pri (naših ljudeh) ... in predstaviti (drugim) tiste značilnosti, ki to okolje vežejo skupaj.«) ter bivša poslanca državnega zbora, pobudnika koroške regije, Peter Petrovič in Herman Tomažič (»Gre za animacijo, za prepričanje tistih Slovencev in Slovencev, ki živimo na Koroškem in za Koroško v Republiki Sloveniji; pokrajino si zaslužimo, kajti zagotovila bo stopnjo tistega odločanja, ki je zdaj dovolj nejasno med občino in državo. Kaže pa zapisati še obet, da lahko s tem prispevamo k pospešitvi postopka za revizijo ustave. Kot državnotvorno dejanje. Kot prispevek k oblikovanju naše organiziranosti v duhu evropske tradicije.«).

Z argumenti, ki so vsekakor odlika te »bele« knjige za Koroško (po besedah novinarja Dela Ivana Praprotnika), in z dokumenti (med drugim tudi v tej knjigi objavljeno pismo o nameri županov koroških občin za ustanovitev regije in knjiga Koroška pokrajina sama) Korošci kažemo, da je samostojna Koroška naš življenjski cilj.

H. Merkač

Janez Mrdavšič: Krajevna in domača imena v Mežiški dolini

RECENZIJE

Pri Založbi ČZP Voranc na Ravnah na Koroškem je ob koncu leta 2001 izšla knjiga Janeza Mrdavšiča z naslovom *Krajevna in domača imena v Mežiški dolini*.

Avtor se je rodil leta 1928 v Črni na Koroškem. Po maturi na ravenski gimnaziji je študiral slavistiko na Filozofski fakulteti in po diplomu leta 1957 dvaindvajset let poučeval slovenščino na ravenski gimnaziji. Do upokojitve 1994 je bil ravnatelj Koroške osrednje knjižnice, v katero je formalno združil vse krajevne knjižnice. Poskrbel je za nujno računalniško opremo in omogočil prehod na avtomatizacijo vseh knjižničnih funkcij in njeno vključitev v knjižnične in druge sisteme informiranja. Še posebej je skrbel za zbiranje in obdelavo domoznanskega gradiva za vso koroško regijo. Delu Prežihovega Voranca je posvetil svojo diplomsko nalogo *K razumevanju Jamnice*, napisal več razprav o njem, si prizadeval za ureditev Prežihovega spominskega muzeja v Prežihovi bajti in sodeloval kot urednik dveh zbornikov referatov: *Odmev živega človeka in krajine* (1983) ter *Prežihov Voranc (1893-1993)*. Pomembna dela so še: *Dr. Alojz Kuhar - Skica za oris njegovega življenja in dela* (1998), zbornik *Med Peco in Pohorjem* (1986), *Spomeniki in znamenja NOB v Mežiški dolini* (1990) ter fotomonografija *Mežiška dolina* (1993). Janez Mrdavšič piše tudi literarna dela: *Še pomnite, tovariši* (1948), *Utrujeno otroštvo* (1975), *Skozi soteske* (1997).

Krajevnim in domačim imenom v Črni na Koroškem je posvetil svoje raziskovalno delo že leta 1988 v posebni knjižici. V delu *Krajevna in domača imena v Mežiški dolini* (2001) je zbral rezultate svojega dolgoletnega zanimanja za imenoslovje. Knjigo sestavljajo temeljna poglavja o krajevnih imenih v Mežiški dolini, kakor so zapisana v leksikonu *Slovenskih krajevnih imen*, o imenih manjših zaselkov, o prepletanju priimkov, osebnih, hišnih, domačijskih imen v Mežiški dolini. V seznamu je zapisano najprej uradno hišno ime, sledi mu okrajšava krajevnih imen, kjer domačije so ali so bile, nato je zapisan priimek sedanjih gospodarjev, sledijo imena, kot so zapisana na Karti občine Ravne na Koroškem. V drugem odstavku so narečno fonetično zapisana imena gospodarjev, gospodinj, nato mestniška oblika hišnega imena s predlogom ter svojilni pridevnik iz imena.

V knjigi je obravnavanih 24 uradnih krajevnih imen, 15 manjših naselij, 20 sosesk in okrog 550

domačih imen z dodano razlago pomena.

Velik del domačih imen je enak osebnim imenom ali njihovim izpeljankam. Iz imen očetov so nastajali priimki potomcev s pripono -ič. Imena so nastajala tudi iz poimenovanja poklicev, obrti in iz ledinskih imen. Vir priimkov so bili vzdevki, nastali po telesnih in duševnih lastnostih, po površinski razgibanosti doline, po drevesnih imenih ipd.

Dragoceni so zapisi imen gospodinj; priponska obrazila zanje so: -inja, ki se v narečju obrusi v -ija, -ina, -na, -ja/-je, -na/-ne, -ica, -ca, -ka, -a.

Drugotna imena domačij so tvorjena s pripomami: -ija (*Ciganija*), -je (*Janeče*), -sko/-ško (*Kavsko*), -čko (*Konečko*).

Narečjeslovcu je knjiga Janeza Mrdavšiča tudi dragocen vir za študij glasoslovnih, oblikoslovnih in besedotvornih koroških dialektizmov. Tako se v imenskem gradivu pojavljajo koroški glasovni razvoji: temeljna koroška dvoglasnika sta *ie* in *uo* (*Brieznik, Gruobar*) za dolgi jat, *e* in *o*. V govorih podjunskega narečja se govori *a* za dolgi nosni *e* in dolgi polglasnik ter *o* za dolgi *a*: (*Desatnik, Onži*). Na Strojni se še danes ohranja preglas *a-ja* v *-e*: *Božankne, Čriešje*. Nekdanji trdi *l* se pred *a, o, u* izgovarja kot *v*: *Govob, Vadinik, Vagojat, Vah*. V mestniku ednine moškega spola danes prevladuje končnica *-u*, v imenih pa se pojavlja tudi končnica *-i*. Vsako ime ima zapisan naglas, ki je dolg ali kratek, lahko pa je tudi premaknjen na priponsko obrazilo: *Rebernik*.

Znanstveno raziskovanje slovenskih imen se je začelo v drugi polovici 19. stoletja s Francem Miklošičem. Zgodovinsko imensko gradivo so zbirali med drugimi: Franc Kos, Milko Kos, Pavle Blaznik, Otto Kronsteiner, Johan Scheinigg, Anton Breznik, Ivan Koštial, Josip Mravljak, Janez Keber, Franc Jakopin idr. Veliko koroških hišnih imen sta zbrala Fabiani Kulterer in Bertrand Kotnik.

Knjiga Janeza Mrdavšiča *Krajevna in domača imena v Mežiški dolini* prinaša izjemno dragocene podatke za imenoslovje, besedotvorje in glasovje koroškega narečja, in to z natančno znanstveno metodo povezovanja zgodovinskih in jezikovnih zakonitosti. Dodane izbrane fotografije bodo pritegnile tudi najbolj zahtevnega bralca. Požrtvovalnemu avtorju se zahvaljujemo za imenitno dolgoletno imenoslovno delo, ki vabi k branju in razmišljanju.

Zinka Zorko

*Miro Hajnc, Opus Alchymicum (Voda), 2000,
risba s svinčnikom, 1500 x 3000 mm*

SAŠA FUŽIR

ZAPLETENO OKOLJE SRCA

PESNICA

Rodila se je 14. 10. 1973 v Slovenj Gradcu. Po osnovni šoli v Črni je končala gimnazijo na Ravnah na Koroškem in študirala pedagogiko na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. V gimnaziji je s prijatelji obudila literarno glasilo Misli mladih. Pesmi je objavljala v Kmečkem glasilu in v Odsevanjih.

Delo - pesniška zbirka: Nedolžnost besa, 1997

Literatura: H. Merkač, Prvenec, Zrelo pesniško dejanje, Odsevanja 1997, št. 29, str. 28

V zbirki *Nedolžnost besa* (1997) Saše Fužir je sicer zapisan verz »Zgodbe se nočejo ujeti«, a je mogoče zgodbo lirskega subjekta zaslutiti s pomočjo naslovne genitivne metafore. Na eni strani je izpostavljena njegova ničesar kriva čistost, nepokvarjenost in naivnost, na drugi pa divja nejevoljnost, hipna silovitost, napadalnost, povezana s poskusi zarotitev. Strašno ljubezensko zgodbo ponazarjajo: retorično vprašanje »Kako očistiti / zapleteno okolje srca«, demonska besnost »s tempom razpoložljivega srca / postanem budna boginja pogube«, vdanost v usodo »pred varljivo globino / ne ščitijo več uroki srca« in trpko spoznanje »srce se postavlja v ozadje«. Položaj lirskega subjekta je razpet med nesrečo in srečo. Zadovoljstvo po telesnem ugodju ob izpolnitvi želje zamenjajo »panika prihodnosti«, duševne bolečine »opeharjenega plena«, besnilo sovraštva in zlobe, ki prerašča v bestialnost, bolečino ter grozo. Po sestopu »od zvezde smolnice« h »kresnici, ki sveti v temo«, pristane na položaj nemogočega bitja »v trudu vključevanja / nočem stati pogumno, nočem vztrajati / strogo in neizprosno«; po poskusu osamosvojitve »Prebij / z ostrino sebičnosti prebodi« prizna dominacijo moškemu: »polasti se, vzemi«, »v osrčje, ne na stran me vodi«. Negativne kategorije in posmeh sta opazni stilni sredstvi v poeziji Saše Fužir. V antonimih lirski subjekt izraža različna stanja: nevednost, nespametnost, nezmožnost, nemir, neprijetnost... V nikalnih glagolskih oblikah pa prehaja v samooboževanje: »še vedno ne razmem«, »nimam svoje resničnosti«, »nikjer ni prostora zame« in se stopnjuje v izginevanje: »sem kot razmetan nič, ležeča vsepovsod«; »nikoli ne izgubljam ali / se vračamo domov, ker ne bi našli ničesar svojega, / še sebe ne!« Smeh v tej poeziji opravlja katarzično vlogo: »Spomini so gumirano platno. / Vibrirajo pod jeki smeha. / Oblikujem ga v mehurje, ki / se dvigajo pod strop in / prostor čistijo nestrpnosti«.

Miran Kodrin

Saša Fužir

NOČEM, HOČEM

*Goreča objestnost zida,
ledena obzirnost ruši.
V slutnjah se kopičijo
zavračanja, izgube,
prilaščanja konca.
Prsi upadajo.
Strah me je.
Jezik je boleč, tako
klečeplazim z njim.
Potem, nenadoma ti
zrastejo ušesa in nisem lačna,
kadar govoriš z menoj,
pijem užitek z očmi.
Nič nočem, samo
dotakniti se tebe, sebe,
vesoljno, vsezmožno,
vsemoje, vsatvoja, svoja.*

Z ostjo v jeziku
zapiram usodo.
Prek žarečega
hrbta vlečem
grebalo poželenja.
Praskam kamen pod zobmi.
Dlačice v nosu spletam.
Gnetem zaspance.
Tujec
si poležal meni ljubo
lažno nado.

* * *

Dvomi
v vršilce solidarnosti,
v neizvedljive
vzvišene besede, ki
čakajo pred vsakim spanjem.
Pred varljivo globino
ne ščitijo več uroki srca.
Nikar ne begaj
v ruševje mladostniške vdanosti.
Naj prevzvišene
nabrekle želje
ne padajo kot temna noč
nad zmožnost udejanjanja.
Prebij.
Z ostrino sebičnosti prebodi.

* * *

Sneg napojen z bolečino
je plemenita vrlina zvestobe.
Omahnjena v zimo
stopam ob ugodju mraza.
Vrednost trajanja
znižuje proizvodnjo obrambe,
skrita sila dvomov zamrzne in
me osvobodi tihotapstva.
Povabilo v tople dlani,
v obstanek mi daješ.
Vsrkavam svoj pot in
prevzamem nedolžnost besa.

MIRO HAJNC

s l i k a r

LIKOVNI PORTRET

Rojen leta 1955 v Zgornji Vižingi. Šolal se je na Pedagoški akademiji v Mariboru. Živi in ustvarja v Radljah ob Dravi. Sodeloval je na skupinskih razstavah DSLU - Maribor doma in v tujini. Med pomembnejšimi domačimi razstavami so selekcijske razstave Majske salon v Jakopičevi galeriji v Ljubljani leta 1999 in 2000 ter Bienale v Mali galeriji v Kranju leta 2000.

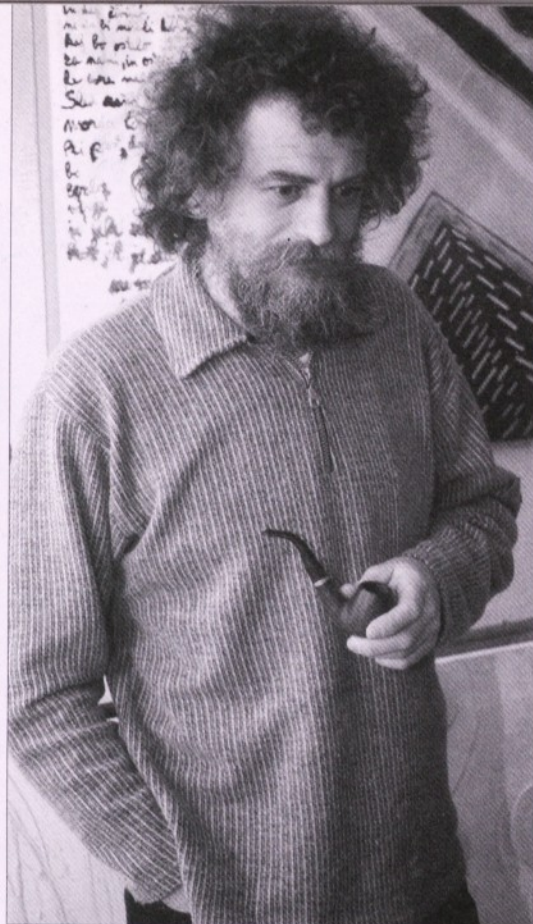
Postavitev razstave s performansom Opus Alchymicum (idejna zasnova in likovna interpretacija Miro Hajnc, glasba Izidor Leitinger, koreografija in ples Edvard Clug in Valentina Turcu, spremna študija Mario Berdič) v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu decembra 2001 je bila projektna in je nastajala dve leti. Avtor vsako novo postavitev nadgradi in izpopolni. 21. marec 2002 - druga postavitev v Miheličevi galeriji na Ptuju.

Opus Alchymicum

V Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu smo razstavno bero v letu 2001 zaključili s predstavitvijo domačega avtorja, koroškega slikarja Mira Hajнца iz Radelj ob Dravi. Vsakoletna predstavitev koroških likovnih umetnikov je tradicionalna razstavna politika galerije, ki ob proučevanju in prezentiranju sodobne vizualne umetnosti v Sloveniji in tujini posveča posebno skrb koroškim likovnim umetnikom, tako tistim, ki živijo in ustvarjajo v prostoru treh dolin, Mislinjske, Mežiške in Dravske, kot tudi drugim, ki so kakorkoli povezani z dogajanjem na Koroškem. Spremljamo tudi koroško likovno sceno na drugi strani državne meje in pogosto načrtujemo razstave skupaj z galerijami v Avstriji. Specifičnost koroških likovnih umetnikov se kaže na različne načine, pogojuje jo t. i. genius loci, duša pokrajine, ki ji ni tuje občutenje trpkega življenjskega sloga. Mističnost in duhovnost se mešata z elementarnimi prvini, umetniki pa črpajo iz vrelcev teh danosti.

*

Opus Alchymicum Mira Hajнца je nastajal ob spodbudah iz narave in razmišljanju o smislu življenja, vendar ne le ob opazovanju in čudenju ob naravnih cikličnih rojevanja in minevanja, temveč

Miro Hajnc

(foto: Borut Godec)

v iskanju eliksirja življenja in obračanja v duhovno. Pristen stik z naravo je lahko ustvaril ob izčiščenem pogledu, potem ko je odpadel balast vsega odvečnega in vsakdanjega. Dolgi sprehodi in kontemplacija v samoti Pohorja in Kozjaka, kamor je vpeta čarobna dolina reke Drave, so omogočili nastanek cikla Razvoj semena v poznih osemdesetih letih, odkrivanje sile hudournikov (umetnik jih je intenzivno slikal v letih 1999 - 2000) in opazovanje reke s počasnim tokom - tekoče vode, ki je tok življenja in smrti, simbolično pa univerzalna možnost: to so torej vzgibi za rojstvo projekta Opus Alchymicum.

Najprej je dogajanja v naravi začel beležiti s fotografskim aparatom. Posnel je na stotine »pogledov« na naravo v ciklu dneva, ki simbolizira etapo v duhovnem vzponu. Temu je analogen cikel letnih časov, ki ponavljajo štiri dele dneva: pomlad je jutro, poletje - dan, jesen - sončni zahod in zima - noč. Nastajale so »klasične« slike in objekti, nabiti z energijo, želel pa se je izraziti še kompleksneje in ne le na dvodimenzionalni površini naslikati štiri elemente. Elemente, ki so počelo vsega, moramo doživeti drugače. Dilemo je rešil z instalacijo, prostorsko postavitev v kombinaciji s tradicionalnimi likovnimi deli (poudarek na risbi), ki jih je nadgradil z glasbo in plesnim performansom (glasba Izidor Leitinger, ples Edvard Clug in Valentina Turcu). Kljub multi-medijski zasnovi pa izstopa likovni del, ki temelji

na najosnovnejšem likovnem pristopu - risbi. Hajnc je ustvaril risbe velikih formatov, ki zahtevajo posebno zbranost in predstavnost ustvarjalca, na način, ki so ga včasih potrebovali stari mojstri ob pripravi kartonov in slikanju fresk, ko so ustvarjali visoko pod stropovi cerkva in so stvaritev lahko videli šele potem, ko so odstranili odre in so freske zasijale v vsej veličini.

Enako doživetje je za umetnika razstava, zlasti takrat, ko razstavlja dela, namenjena določenemu prostoru, in ne more sproti preverjati svojih stvaritev. Risba kot najintimnejši avtorski zapis se je torej soočila z velikim prostorom t. i. nove slovenjgraške galerije. Soočenje je bilo v celoti v prid likovnim stvaritvam - risbi, s katero je avtorju uspelo suvereno obvladati prostor: gre za risbe monumentalnih razsežnosti, ki nas osupnejo. Učinkovitost zamisli je dovršena prav zaradi prvinskosti risbe, ki ni le zapis, ampak osnovna gesta - gib. Ponazarja stvarjenje - prvinski dotik, ki daje življenje. Avtorjeva zamisel celotnega projekta je zasnovana tako, da s postavitvijo razstave v simuliranem simboličnem trikotniku, kamor umesti risbe štirih elementov - zemljo, vodo, zrak in ogenj, vodi obiskovalca po poti iniciacije. Štiri je tudi arhetipski temelj človekove psihe, vseh zavestnih in nezavestnih psihičnih procesov (po Jungu). Hajnčev namen je dvojen: spodbuditi prvobitna čustva v stiku z materijo risb in se dvigniti v nadčutni svet (iniciacija) ob »razodetju« celostne predstavitve. Potegniti črto pomeni narediti znak, pri tem grafi-

zem v enaki meri izraža tako ritme kot oblike; torej je povezava plesa in risbe logična. Celotna inscenacija sloni na duhovni podlagi, kjer gib in ritem ob simboličnem prenosu skozi glasbo oživljata materijo risbe. V celotnem Hajnčevem opusu se kaže dvojnost: na eni strani goji tradicionalno likovno izrazilo v smislu renesančnega umetnika, na drugi pa se prepušča mistiki in filozofskim interpretacijam vidnega sveta. Današnji čas je bolj kot desetletja pred tem naklonjen tovrstnim ustvarjalnim poetikam, torej prvinam fantastike in magičnosti, kaže se potreba po duhovnem in iracionalnem.

Eden velikih znanilcev novega časa je bil že France Mihelič, ki je svoje fantazijske vizije prepletal z vrhunskimi formalnimi rešitvami. Njegov gledališki ekskurz, kjer je leta 1964 za Maeterlinckovo pravljico Sinjo ptico naredil scenografijo in kostumografijo, je napoved prav takšnih vizualnih realizacij. Francetu Miheliču (1907 - 1998) - velikemu mojstru fantazije in risbe - se je poklonil tudi koroški slikar Miro Hajnc. Postavitev v Miheličevi galeriji na Ptujju je podrejena specifični prostora, ki jo diktira vrisan krog. Krog pa je simbol kozmičnega neba in časa, ki ureja in določa življenje: sonce kot krog vseh krogov vodi kozmični razum in univerzalni duh. Pomladanski ekvinkcij je postal druga simbolična postavitev Opusa Alchymicum Mira Hajncja.

Milena Zlatar

LIKOVNI PORTRET

Miro Hajnc v ateleju

(foto: Foto Anka - Izidor Jesenk)

FRANC BERNEKER –

pionir slovenskega modernega kiparstva

KULTURA

V Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec je bila med 3. 12. 2001 in 28. 2. 2002 na ogled monografska razstava del kiparja Franca Bernekerja (1874 - 1932), pionirja slovenskega modernega kiparstva. Razstava je vključevala dostopna kiparjeva dela (preko dvajset v bronu, devet marmornih portretov, tri mavčne plastike ter štiri risbe), fotografske povečave nepremičnih javnih in nagrobnih spomenikov, a tudi dragoceno arhivsko gradivo (originalne dokumente in listine, korespondenco ter fotografije). Hkrati je izšel razstavni katalog s študijo o življenju in delu kiparja Bernekerja ter izbranim dokumentarnim gradivom.

Kiparja Franca Bernekerja, rojenega 1874. leta na Gradišču pri Slovenj Gradcu, uvrščamo v generacijo slovenskih umetnikov s preloma stoletja, ki so se zlagoma osvobajali konservativne umetnostne tradicije 19. stoletja ter postavljali temelje za moderno umetnost 20. stoletja. Ob nadarjeni generaciji slikarjev - impresionistov, ki so utemeljili slovensko moderno umetnost ter njen položaj v družbi, je bila dejavna tudi skupina slovenskih kiparjev, akademsko izšolanih na Dunaju. Kiparji niso bili tako prodorni kot njihovi umetniški kolegi slikarji z Rihardom Jakopičem na čelu, predvsem so manj radikalno presekali s starejšo umetniško tradicijo (zlasti podobarskih delavnic), kot so to storili impresionisti, ter bili manj prisotni v burnem slovenskem umetniškem dogajanju. Tako je kiparstvo osta(ja)lo v senci slikarstva, ki ga še danes pretežno enačimo z začetki slovenske moderne umetnosti, pri čemer prevečkrat pozabljamo na delež kiparskega ustvarjanja.

Najizrazitejša osebnost generacije kiparjev ok. 1900 in edini kipar, ki je bil vključen v umetniški klub *Sava*, je bil Franc Berneker. Že v svojem času je bil prepoznan za najbolj nadarjenega kiparja svoje generacije, ki pa zaradi življenjske usode ni (z)mogel ustvariti večine načrtovanih projektov. Nekako pozabljen je (ob)veljal za sopotnika impresionistov, čeprav je bil prvi moderni kipar pri nas, avtor prvega modernega portreta ter prvega modernega spomenika - spomenika *Primožu Trubarju*; ta si je pridobil in do danes zadržal sloves najlepše ljubljanske spomeniške plastike. Kipar Berneker je prelomil z akademsko kiparsko tradicijo in utemeljil modernističen kiparski izraz, njegova dela s preloma stoletja pa zajemajo različne slogovne usmeritve, od dunajske secesije, simbolizma, socialno zaznamovanega realizma, novega monumentalizma ter zlasti oblikovne in vsebin-

ske poteze Rodinovega kiparstva (prevladujeta slikovita »impresionistična« modelacija ter estetski princip *non finita*).

Vse od začetkov delovanja na Dunaju, kjer je do prve svetovne vojne ustvaril glavino svojega opusa, Bernekerjeva dela preveva socialna nota, dopolnjena s pesimističnim, celo tragičnim odnosom do sveta, ki se mestoma dokončno prevesi v brezizhodnost. Ta svojevrstna kiparjeva osebna nota, zaznamovana z melanholijo ter liričnim vzdušjem, se pojavlja tako v kiparjevih akademskih kompozicijah, odmeva v njegovih portretih ter nagrobni in javni spomeniški plastiki. Poleg zavezanosti »klasičnemu« kiparskemu materialu - marmorju - je ravno tematika njegovih del, natančneje, izvirna kiparska poetika, tisti dejavnik, ki umetnika nezmotljivo ločuje od del kiparskih sodobnikov.

Kipar se je namreč v svojem času proslavil in zaslovel na področju javne spomeniške plastike, čeprav je izvedel zgolj dve deli, ki sta bili pravzaprav privatni naročili (poleg omenjanega *Trubarjevega spomenika*, nastalega med leti 1908 - 1910, po naročilu in s plačilom ljubljanskega

Štirje letni časi, glava,
1900 - 1901

Putto, fragment,
1900 - 1901

Majdičev vodnjak v Kranju

(foto: Tomo Jeseničnik)

Trubarjev spomenik v Ljubljani (foto: Tomo Jeseničnik)

župana Ivana Hribarja, še vodnjak sv. Janeza Nepomuka v Kranju, 1913, kot volilo kranjskega trgovca Majdiča). Sodobniki so nasprotno predvsem občudovali njegove »žalosti polne« kiperske stvaritve (med drugim kiperske skupine *Naplavljenca*, *Samota*, *Drama*, *Žrtve* ter lirične portrete), Jakopič in njegov krog, zlasti Ivan Cankar in Oton Župančič, pa je Bernekerja intuitivno prepoznal za rojenega umetnika, ki motiviko črpa iz duše kot prostoru stvarjenja.

Enega izmed svojih ustvarjalnih vrhuncev je Franc Berneker dosegel v vrsti portretnih upodobitev, izklesanih v plemenitem marmorju; med njimi omenimo zgolj Portret dečka (1904), dvojni portret Zdenka Vidic in Mira Ban (ok. 1907) ter portret deklice, imenovan *Suzanica* (ok. 1910). Žal imamo danes ohranjenih več osnutkov, bodisi v neplemenitem materialu (mavcu), bodisi odlitih v bron, kot pa izklesanih Bernekerjevih del.

Ta dela se pomembno razlikujejo od kiperske izvedbe v kamnu, modelacija je bistveno bolj slikovita, kretnja kiparjeve roke bolj nemirna, detajlna in skicozna. Kipar je v portretih pokazal velik razpon klesarskega znanja, iz kamna je znal potegniti najmanjše oblikovne detajle, obrazno fiziognomijo, notranjo napetost in čustvovanje protagonistov, kar ustvarja dovršeno iluzijo živega upodobljenca in potrjuje njegov izpričan umetniški namen: »... mrtvi material oživiti, tako da postane življenje, kakor ga vidim«.¹

Manj znano je umetnikovo javno delovanje,

povezano s Savani, ki so si prizadevali za uveljavitev slovenske umetnosti in ustanovitev umetniške akademije v Ljubljani, vzpostavitev slovenskega umetniškega trga, hkrati z nacionalno galerijo slovenske umetnosti, ozaveščenim občinstvom, kritiško strokovno javnostjo ter naročniki. Zlasti Berneker je veskokozi trmasto poudarjal svoje umetniško poslanstvo in položaj umetnika v družbi, čeprav mu je to prinašalo nemalo težav pri komunikaciji tudi z najtesnejšimi naročniki.

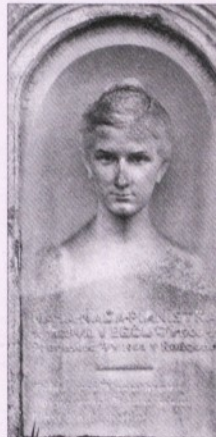
Raziskava življenja in dela Franca Bernekerja

Prvo informacijo o kiparju Bernekerju je ponudila Retrospektivna razstava ob 110-letnici umetnikovega rojstva, to so leta 1984 pripravili v slovenjegraški galeriji v sodelovanju z Narodno galerijo v Ljubljani. Avtorica spremne študije, ki je bila natisnjena v spremnem katalogu, je bila dr. Špelca Čopič, ki se je s tematiko kiparstva prve polovice 20. stoletja ukvarjala v vrsti strokovnih člankov in monografskih publikacij ter sredi sedemdesetih let prispevala študijo, ki do danes ostaja temeljna referenca za raziskovanje slovenskega kiparstva omenjenega obdobja.² S kiparsko problematiko v obdobju preloma v modernizem se je ukvarjalo še nekaj avtorjev in publikacij, omenimo le dr. Sonjo Žitko, ki se je osredotočila na vprašanje historizma v kiparstvu, ter katalog ljubljanske Narodne galerije Kiparstvo okoli 1900 s študijo Tomislava Vignjevića, ki je zajela tudi kiparsko ustvarjanje Franca Bernekerja.³ Dotedanje izsledke in strokovne opredelitve je povzela in dopolnila diplomska naloga Špele Spanžel (Oddelek za umetnostno zgodovino v Ljubljani, mentor dr. M. Komelj, 1999)⁴, ki je s pomočjo tiskanih virov, umetniških zapuščin, sočasne in moderne literature izrisala monografsko študijo kiparja, vključno z umetnostnozgodovinsko analizo njegovih del ter razširitvijo kiperske problematike na širši socialni, družbeni in kulturni diskurz.

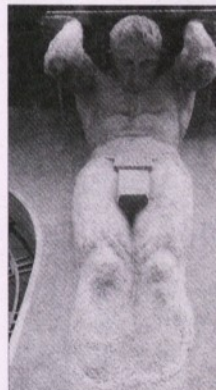
Omenjena naloga je obenem predstavljala temelj za našo nadaljnjo raziskavo.

Razstavo v Galeriji likovnih umetnosti Slovenj

KULTURA

Nagrobnik v Gornji Radgoni

Atlanti v Ljubljani, po 1923, kamen

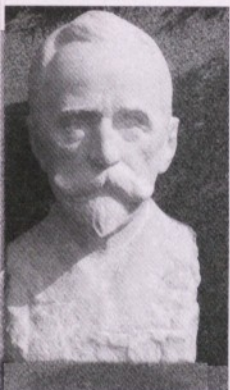

Atlanti v Ljubljani

(foto: Tomo Jeseničnik)

Nagrobnik s poprsjem
dr. Ivana Dečka,
ok. 1910, kamen

Portretno poprsje
dr. Pavla Turnerja,
1924, marmor

Gradec smo zasnovali kot monografsko predstavitev kiparja Franca Bernekerja in vanjo vključili vse znane kiparske stvaritve ter dokumentarno gradivo o kiparju. Tako so bila razstavljena Bernekerjeva kiparska dela, ki jih večinoma hranita slovenjegraška galerija in Narodna galerija v Ljubljani, s fotografskimi povečavami ali reprodukcijami pa so bili predstavljeni tudi uničeni oz. izgubljeni kipi in na novo atribuirana kiparska dela. Zlasti slednje skupaj z razstavljenim arhivskim gradivom pomeni novost, ki zadeva vedenje o kiparju Bernekerju.

Do sedaj je bila strokovni in širši javnosti znana le Bernekerjeva avtobiografija, ki jo je uredila in objavila prof. Alenka Glazer,⁵ enako kot je bila kiparjeva fizična podoba znana zgolj po fotografiji, objavljeni v reviji Slovan leta 1902. Na tokratni razstavi je bil prvič na ogled postavljen izbor iz dragocenega dokumentarnega gradiva iz različnih virov; in sicer:

- *Bernekerjeve zapuščine in Dokumentarnega gradiva*, ki ga hrani Narodna galerija v Ljubljani in obsega preko 850 enot, med drugim kiparjeve dokumente, listine, korespondenco, polemične spise, risbe, osnutke in fotografije del;

- *zapuščine Frana Vesela (Personalne mape Fran Berneker)*, Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani; ta vsebuje nekaj dragocenih fotografij kiparja in njegovih del fotografa Frana Vesela;

- *Jakopičeve zapuščine (Korespondenca Frana Bernekerja Rihardu Jakopiču)*, Moderna galerija v Ljubljani (ured. dr. Jože Ilic), ki obsega 85 enot - korespondenco med leti 1902 - 1922 ter umetnikovo avtobiografijo;

- *Turnerjevega fonda (Korespondenca Frana Bernekerja Pavlu Turnerju)*, Pokrajinski arhiv Maribor. Ta vsebuje 21 Bernekerjevih pisem, pismo njegovega profesorja Edmunda Helmerja ter pet fotografij njegovih akademijskih kipov, od tega dva do sedaj neznana;

- *dokumentarnega gradiva Berneker - Vidic* iz Univerzitetne knjižnice Maribor, ki vključuje sodni akt in korespondenco med leti 1915 - 1925 (skupaj okrog 85 enot).

Navedeno gradivo predstavlja bistveno razširitev dostopnega gradiva o kiparju in predvsem prinaša nove informacije, in to o njegovih delih in življenju ter zlasti še o umetniškem in kulturnem delovanju.

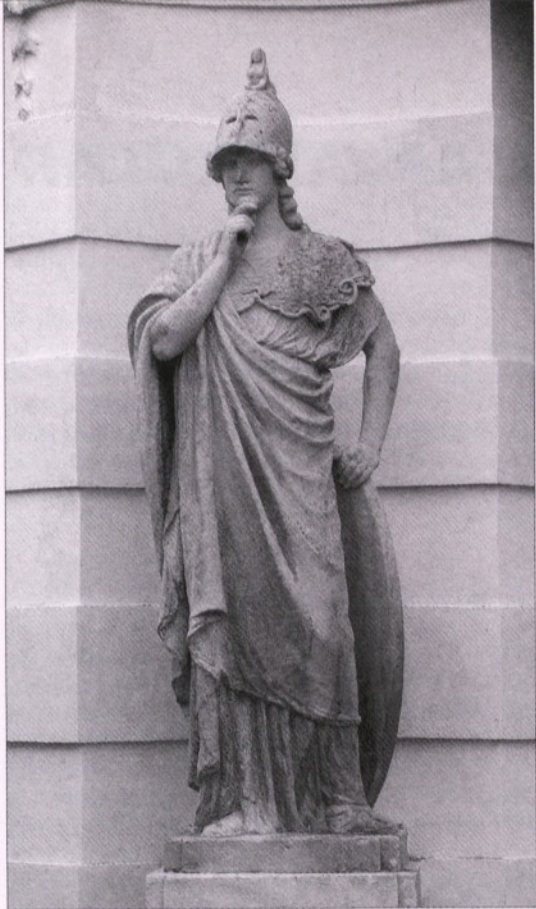
Med razstavljenim dokumentarnim gradivom smo posebno pozornost namenili polemičnim spisom iz Bernekerjeve zapuščine, v katerih se je kipar ukvarjal z več aktualnimi temami, povezanimi s položajem umetnosti in umetnikov v tedanji družbi: o reformi obrtne šole, organiziranju umetnikov (stanovska društva akademsko izobraženih umetnikov za razliko od obrtnikov), propagandi umetnosti v javnem življenju (pospeševanju umet-

nosti, ugledu umetnikov in umetniških del, njihove denarne vrednosti ter ustreznih kuratorjih), neuki publiki in neenakem položaju umetnikov samih v družbi, zlasti pa nastajanju spomenikov (v eseju z naslovom *Konkurenca in spomenik ali spominek* kipar kritično razpravlja o natečajih, žirijah, osnutkih za spomenik, drugje pa razčlenjuje koncept Cankarjevega spomenika na Vrhniki in spomenika kralju Petru I. v Ljubljani). Izmed listin, ki dokazujejo Bernekerjevo živahno delovanje v novo ustanovljenih stanovskih društvih (Društvu slovenskih upodablajočih umetnikov, Strokovnem združenju jugoslovenskih oblikujočih umetnikov, društvu Probuda, Društvu akademičnih likovnih umetnikov) ter gibanju za ustanovitev prvega slovenskega nacionalnega razstavišča (Berneker je bil ustanovni oz. redni član Narodne galerije, član umetnostnega sveta za nakupe ter član umetnostne komisije NG) izstopa zlasti sklop zapisov, posvečenih problemu umetniške akademije v Ljubljani. Kipar se je z idejo o potrebi umetniške akademije v Sloveniji samostojno ukvarjal tudi po neuspešni akciji Savanov iz leta 1919, kar potrjuje obsežen esej o nujnosti ustanovitve akademije v Ljubljani za šolanje slovenskih umetnikov v domačem okolju (verjetno je nastal leta 1927). Kipar je izdelal popoln načrt šol; ta obsega pro-

Diana, 1902, kamen

(foto: Tomo Jeseničnik)

Palas Atena, 1902, kamen, Jemnice (foto: T. Jeseničnik)

gram izobraževanja po letnikih, seznam potrebnih prostorov in inventarja, popis izdatkov za profesorje, tajništvo, upravo, modele, biblioteko, galerijo ter splošnih izdatkov, premij in štipendij za najboljše študente. Priloženi so tudi osnutki formularjev akademije, od spričeval, dekretov, potrdil do skic stavbe akademije. S prošnjo za pomoč pri ustanavljanju te šole se je kipar obrnil na industrialca Henryja Forda, o katerem je prebral članek v Slovencu, in mu v zameno za donacijo milijon dolarjev predložil poimenovanje šole po njem ter postavitev njegovega kipa. Žal ničesar ne vemo o uresničitvi kiparjevih načrtov in morebitnem Fordovem odgovoru.

V zvezi z navedbami iz kiparjeve korespondence, arhivskega gradiva in poročil v sočasnem tisku smo opravili obsežno terensko raziskavo v Sloveniji in tujini. Stanje kiparjevih javnih nagrobnih in spomeniških plastik v Sloveniji ni spodbudno, ob neizbežnem propadanju so neprecenljivo škodo povzročili predvsem vandalizmi, ki so uničili portret dr. Serneca na pokopališču na Golovcu v Celju. Sistemsko neurejeno delovanje zavodov za spomeniško varstvo - žal - ne zagotavlja trajne rešitve varovanja slovenskega spomeniškega kiparstva v prihodnosti. Pogrešan je portret Ivana Levarja v »javni lasti« iz SNG Drama v Ljubljani. Študijsko bivanje v Zagrebu, kjer je naš kipar preživel prvo vojno, žal ni prineslo pozitivnih rezultatov: za v preteklosti znanimi deli so se izgubile sledi, enako tudi ni omemb Bernekerja v

zagrebških arhivih. Bolj uspešna je bila gotovo pot v Jemnice na Moravsko (Češka), v nekdanjo graščino grofa Pallavicinija. Za grofa je izdelal Berneker (na Dunaju) Štiri letne čase, skupino štirih puttov v naravni velikosti (1900-1901), ki so krasili graščinski park, danes pa so močno poškodovani in ohranjeni le fragmentarno. Domneva, da je za istega naročnika izdelal še dva kipa - Palas Ateno in Diano - se je izkazala za zelo verjetno. Na glavnem vhodu v graščino namreč stojita omenjena kipa, ki izvirata iz istega časa (tj. okoli 1902) kot druga dekoracija graščine, za katero je nedvomno izpričano avtorstvo. Kljub izjemno težki oceni avtorstva omenjenih plastik, zlasti zaradi poškodb poroznega kamna in forme dekorativne plastike, se zdi domneva o Bernekerjevi roki upravičena, kakor ugotavljajo tudi kolegi iz Zavoda za spomeniško varstvo v Brnu.

Tokratna razstava in razstavna publikacija sta torej prispevali kar nekaj novosti k vedenju o kiparju Francu Bernekerju in njegovem mestu v slovenski zgodovini umetnosti, seveda pa nista dokončni in popolnoma zaključeni. Kljub novim informacijam, ki so se že pojavile med razstavo in se bodo še v prihodnosti - te nam bodo pomagale pojasniti še kakšen vidik Bernekerjevega ustvarjanja ali predstaviti kakšno njegovo manj znano delo - podatki ne bodo bistveno vplivali na strokovno interpretacijo umetnosti Franca Bernekerja, pionirja slovenskega modernega kiparstva.

Špela Spanžel

- 1 *Slovenski biografski leksikon* (ur. I. Cankar, F.K. Lukman), 1. zvezek, Ljubljana 1925, str. 34.
- 2 ČOPIČ, Š.: *Pola veka slovenačkok vajarstva 1900-1950*, v: »Jugoslovenska umetnost XX. veka: Jugoslovenska skulptura 1870-1900«, (Beograd, Muzej savremene umetnosti, r.k.) Beograd 1975.
- 3 ŽITKO, S.: *Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1989; VIGNJEVIČ, T.: *Kiparstvo okoli leta 1900*, v: »Kiparstvo okoli leta 1900. Iz zbirke Narodne galerije« (Ljubljana, Narodna galerija, r.k.), Ljubljana 1998.
- 4 SPANŽEL, Š.: *Franc Berneker. Tiha tragedija slovenskega umetnika* (diplomska naloga). Slovenj Gradec 1999.
- 5 A. GLAZER: *Fran Berneker o sebi*, v: »Koroški fužinar«, Ravne na Koroškem, 23. 11. 1972, str. 17-24, in *Dve avtobiografiji Franca Bernekerja*, v: »Večer«, Maribor, leto XXX, št. 214-228, 14. 9.-1. 10. 1974, str. 5 ali 7.

KULTURA

Stirje letni časi, zima (stanje leta 1964)

Dekliški portret, pred 1904, osnutek v mavcu

Drama (Katastrofa), 1905, bron

MARJAN KOLAR

PISATELJ, NEZNAN OSAMELEC?

Kolarjeva ata in mama sta bila soseda v delavskem Zagradu nad Celjem. Otroci so morali zgodaj za kruhom. Mama služiti v Ljubljano in Trst, med svetovno vojno v tovarno municije pri Dunaju. Ata je bil izučen kamnosek, vojak na soški fronti, po njej železniški uradnik. Vsak otrok se jima je rodil v drugem kraju. Postaje so bile: Pesnica, Ponikva, Slovenj Gradec.

Marjan Kolar je bil četrti otrok, »pošobanček«; brat in sestri so se rodili v 20. letih, on 6. oktobra 1933, v letu, ko je prišel v Nemčiji na oblast Hitler. To ime je v otroštvu slišal zelo pogostno. Doma na železniški postaji je zgodaj postal dvojezičen, ob latinici pa se je iz napisov učil še cirilice: NE NAGINJI SE KROZ PROZOR - RUČNA KOČNICA - NUŽNIK - ČAKALNICA - MOŠKI - ŽENSKÉ - IZHOD.

Lokomotive so bile ogromne, črne, dim in saje puhajoče pošasti, ki so jih vozili črni strojevodje in jih s premogom krmili črni kurjači, tovarne vagona so premikali črni zavirači. Vlaki so s svojo železno težo stresali postajo. Ljudje so vsak dan prihajali kdove od kod in odhajali nekam daleč ...

Ni mu še bilo 6 let, ko je oče postal postajni načelnik in so se preselili v Mislinjo. Tu se je počutil doma, ker je pretaknil vso majhno vas Šentlenart, ker je na hribu pri Foltanu smel v hlev med krave, ker je stikal ob rečici s strašno mrzlo vodo, vsak dan prehodil pot do šole v Šentilju in nazaj. Tu je dočakal prihod Nemcev, prekrstitev kraja in ljudi z novimi imeni, se učil nemško, ko je pomen besed le ugibal. Začele so se selitve celih družin in brat je izginil v partizane. Po nedolžnem sta bila ubita dva domačina.

Ata je bil premeščen na Bavarsko. Ko so poleti 1942 brata ujeli, je Kolarjeva družina odšla v izgnanstvo za tri leta.

V Celju so zadirčni esesovci zganjali človeško čredo od Kozjega do Savinjske doline. Sledil je transport v frohnleitenske barake pri Gradcu, kmalu pa naprej v samostan v Forchheimu. Tam so bile samo ženske z otroki, brez moških, saj je bil njihov naziv »svojci ustreljenih banditov«. Ženske so odhajale na delo v tovarno, otroci so imeli improviziran pouk. Včasih jih je medicinska sestra vodila na izlet v okolico mesta, sicer so smeli samo na majhen, ograjen samostanski vrt. Sledila je še selitev v taborišči Bamberg in Coburg, od tam jim je oče izprosil izpust v kraj svojega službovanja.

Höchstädt je bil majhno mesto ob Donavi, kjer so otroci vsak dan gnali goske na pašo, meščani – kmetje pa so delali na poljih. Kolar se je v šoli med samimi domačini kmalu naučil njihovega jezika, oni pa so se čudili, da je mogoče v tako čudnem jeziku, kot je slovensčina, tudi prepevati in moliti. Postal je ministrant, spoznal pa je tudi, da vsi Nemci niso nacisti.

Zadnje leto vojne so zavezniki vsako noč bombardirali okoliška velika mesta. Ko so aprila 1945 prišli Američani, so očeta iz službe odpeljali v taborišče ob Renu. Zato se je družina vrnila domov šele septembra.

Po nižji gimnaziji v Slovenj Gradcu se je vpisal na Ravnah. Zvez z vlakom ni bilo, zato je bilo treba v internat. Tam je bil dnevni red strog in disciplina polvojaška. Ko so začeli graditi novo gimnazijo, je postalo udarniško delo vsakdanje celo med šolskim letom, v počitnicah pa obvezno. Udeležil se je štirih delovnih brigad na Ravnah in v Bosni.

Na natečaju za glasilo Nova brazda je za zgodbo OSAMELEC prejel prvo nagrado. Besedilo se je zdelo politično zelo sporno in pred izključitvijo iz gimnazije so ga rešila pozitivna mnenja profesorjev, članov žirije.

Tri leta po maturi 1953 ga je najbolj zaznamovala pljučna TBC. Ko so sošolci odšli na študij, je za dva meseca obležal v bolnišnici zaradi plevritisa. Primarij dr. Lojze Simoniti je resno odsvetoval študentsko življenje, zato je 9 mesecev delal v Okrajni knjižnici Slovenj Gradec in začel pisati v revijo *Svit*. Jeseni 1954 je brez štipendije odšel v Ljubljano na germanistiko. Pisal je recenzije za *Slovenski poročevalec* ter objavljaj v *Svitu* prozo in članke. Zbolel je za TBC, se 8 mesecev zdravil v Topolšici, dobil honorarno zaposlitev v Študijski knjižnici na Ravnah in vpisal študij ob delu.

Zaradi kritične vsebine je bila *Svitu* odtegnjena dotacija in je prenehal izhajati. Kolar je v njem preizkusil način ameriškega pisatelja Dos Passosa - reportažne lepljenke iz vsakdanjega življenja. Verjel je tudi, da mora proza družbi »držati ogledalo«. V člankih je omenil krivice, ki so jih trpeli kmetje, in zapisal, da mladi ne marajo nedotakljivih stvari ne resnic v vitrinah.

SVIT

Zadnja številka

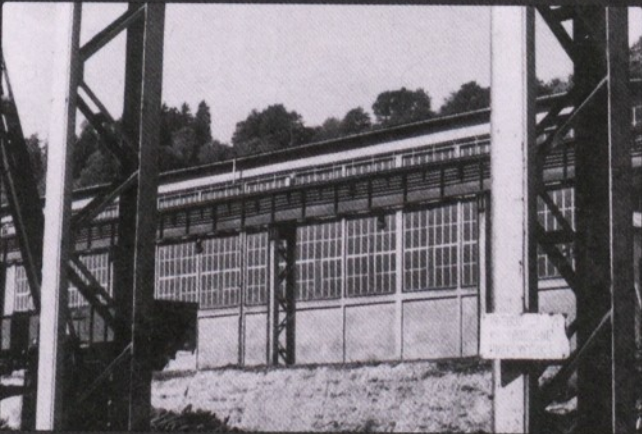

Leta med 1956 in 1961 v študijski knjižnici spadajo med Kolarjeva najbolj plodna. Kratko prozo je začel objavljati v *Naši sodobnosti*, *Novih obzorjih* in *Reviji 57*.

Nastal je *Nepravilni trikotnik*, kasneje največkrat prevedena črtica, satira *Samomor v nebesih*, ki je dala ime zbirki. (Fotografija: na kravato se, v duhu črtice, obeša tudi legendarni Ježek).

Vojne črtice so 20 let pozneje našle prostor v romanu *Zvezde in križi*, satira *Revolucij ne bo več* je kot enodejanka postala del *Male žehte*. Redno delo v knjižnici je bilo mizerno plačano, zato je v prostem času za Gozdno upravo v Slovenj Gradcu kartiral zemljevide. Opravil je nekaj izpitov na fakulteti in strokovni izpit za knjižničarja.

Ko je protestiral proti 5-letni honorarni zaposlitvi, je od občine Ravne dobil odpoved in našel zaposlitev v strokovni knjižnici Železarne Ravne. Leta 1961 je izšla prva Kolarjeva zbirka novel *Prazno nebo*, ki je »tenkočutno oblikovala sodobno življenje v majhnem mestu«, l. 1964 ji je sledila zbirka satir *Samomor v nebesih*, ki je »obdelala nekatere boleče probleme sodobne družbe«.

Po smrti Avgusta Kuharja (1964) je Kolar prevzel urejanje trimesečnika *Koroški fužinar* in ustanovil mesečnik *Informativni fužinar*. To je dalo veliko dela, a je pomenilo socialno varnost in družinsko stanovanje. Vsakdanja bližina proizvodnje v težkih obratih mu je odpirala nove poglede in dajala gradivo, iz katerega je kasneje nastal krajši roman *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo*. Sploh so dozorevale teme, preobširne za kratko prozo, in začel je snovati daljša besedila.

Čeprav nikoli ni bil član ZK, je bil vključen v uredniški odbor *Sodobnosti*, podpisal je izjavo proti ukinitvi *Perspektiv* in l. 1965 v novi mariborski reviji *Dialogi* postal urednik za prozo.

Kljub slabim izkušnjam z oblastjo ob *Svitu*, kljub ukinitvam *Besede*, *Revije 57* in *Perspektiv* se je od nekdaj jemal optimizem, da bodo *Dialogi* vsaj nekoliko sposobni nadaljevati tradicijo omenjenih revij. Zato je Kolar začel po vrsti vabiti ugledne slovenske pisatelje (Zidar, Rozman, Hieng) in posebno Kocbeka. Od tega je celo izprosil esejističen potopis po Nemčiji, toda tu se je zapletlo. Uredniški odbor glede objave ni bil enoten, mariborski partijski komitejo je preprečil. Iluzij o napredni reviji je bilo konec in Kolar je kot urednik odstopil. Kocbek ga v pismu svari, naj si ne zapleta življenja.

Ko je *Dialoge* čez čas prevzela nova garnitura, z oblastjo ni imela težav.

Leta 1967 sta pri Založbi Obzorja v Mariboru izšli dve Kolarjevi knjigi - mladinska povest *Sledovi medalj*, ki se je prva lotila tabu teme, ali so se partizani smeli kdaj tudi umakniti, in roman *Išči poldan*. Ta je opisal političnega aktivista in pisatelja, ki jima vsakdanjost obrusi vzvišene poglede na življenje, saj herojev ni ne na komiteju ne med delavci. Na silo se ne da nič spremeniti, treba je zoreti k človeškemu poldnevu v sebi.

Roman je prejel nagrado Prešernovega sklada za l. 1968. V zvezi s tem anekdota:

Prijatelj iz svitovskih let Stanko Jarc mu je poslal čestitko za nagrado. Ker ni vedel točnega naslova, je napisal samo: *Marjan Kolar, pisatelj, Ravne na Koroškem*. Pošta mu je dopisnico vrnila s pripisom »neznan«.

Črtica *Nepravilni trikotnik* je bila objavljena v srbski antologiji *Savremena slovenačka pripovetka* l. 1966. V antologiji jugoslovanske proze v ruščini in beloruščini *Poslednjaja vysota* l. 1970 je spet izšel *Nepravilni trikotnik* (na sliki jugoslovanska »literarna reprezentanca« objavljena na zavihkih knjige - Marjan Kolar je v drugi vrsti, tretji z leve), ponovno v *Knjigi pripovedaka mladjih jugoslovenskih pisaca* l. 1978 in še v turščini.

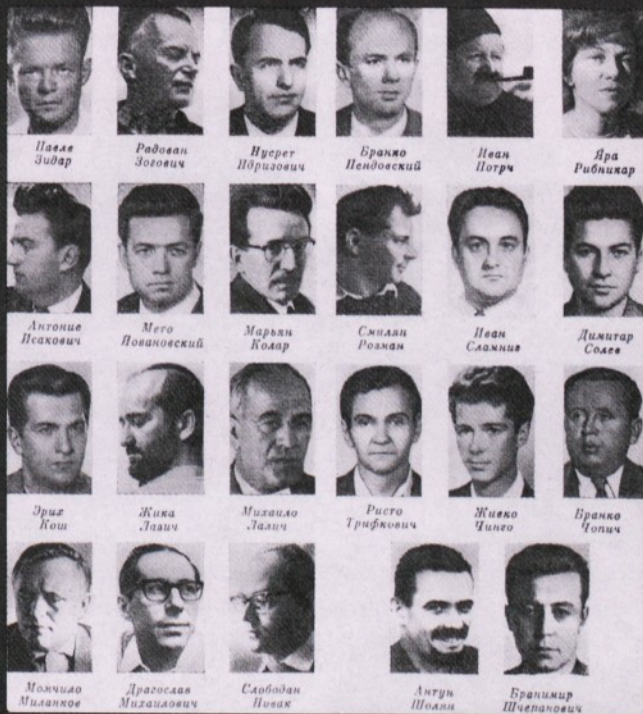
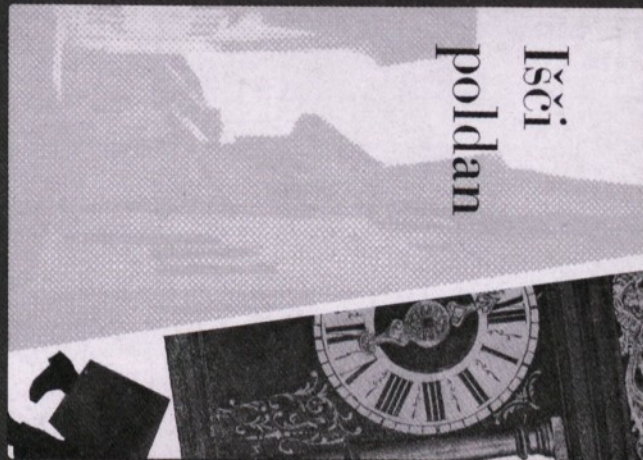
Črtica *Nepravilni trikotnik* pripoveduje, kako se ateist v duševni stiski naivno obrne po tolažbo na predsednika občine. Vpraša ga, kako naj pomaga sestri, ki ne more preboleti smrti svojega otroka. Po glavi ga udari spoznanje, da predsednik (torej oblast) tako temeljnemu človeškemu problemu ni kos.

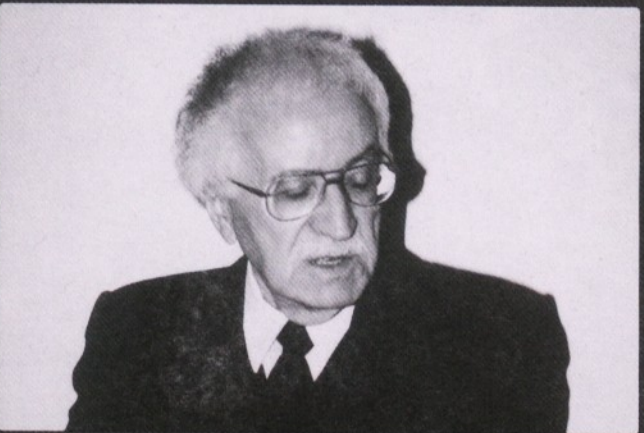
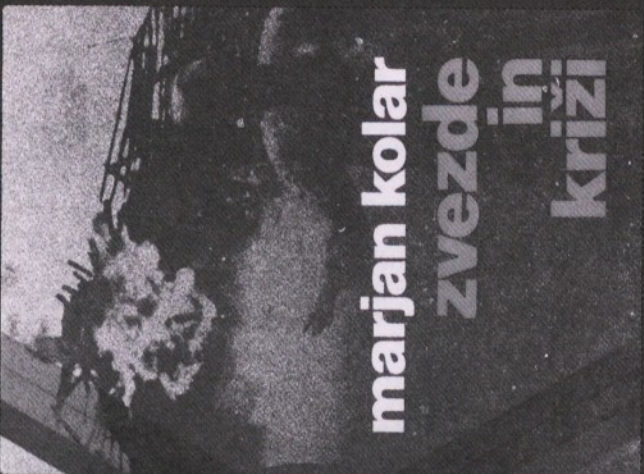
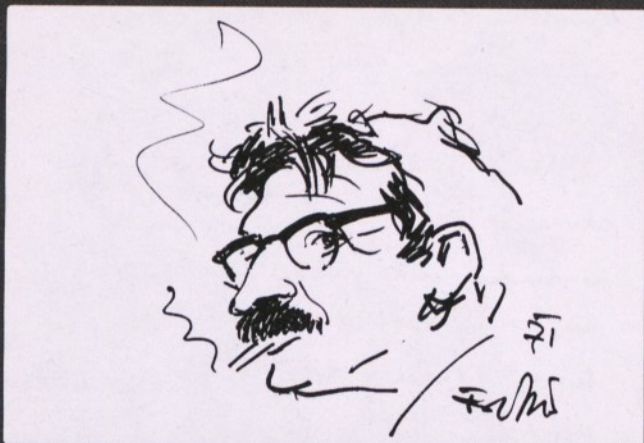
Aktualnost te teme so spoznali v vzhodnem bloku, Srbi celo do te mere, da so črtico uvrstili med obvezno branje v osnovni šoli. Doma so mnogo let pozneje prisluhnili šele Kardelju, ki je nekaj pred smrtjo spoznal, da sreče človeku ne moreta dati ne država ne partija.

č črticez obzora: mižite zdaj je
 poldan, kralje, glavnica i biseru,
 ne obzira eden posebno, nam n
 razporeti, zero ro stiki, DIALOGI
 ni, bolj je, de uien te bovinidre je
 chvanini drigleje. Vos to kuzin, de
 ne vrigleto stiko, meugi, de midate k
 neni ne kot vodit di perlaendun,
 temar di Perje Kolar, si se ne me
 vgriti.

Zelo lep, vos kuzine

Edvard Kocbek

Leta 1971 je izšel roman iz življenja železarjev *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo*. V njem je Kolar prikazal delavčeve korenine, njegov čustveni in miselni domet in predvsem dejstvo, da za samoupravljanje v svetu velikih naporov in majhnih radosti ni prostora.

Urejanje dveh tovarniških časopisov je postajalo vedno bolj naporno. Kolarja je l. 1975 prometna nesreča za 8 mesecev obsodila na bolniško.

Kolarjev najboljši roman *Zvezde in križi* je nastajal 20 let, preden je izšel l. 1979.

Vendar je to »zamrznjeno« prozno besedilo. Kakor da bi čakalo nekoga - nikakor ni in ni moglo stopiti v življenje slovenskega prostora. Ovire so bile v času in še čem. Kolar ga šteje za vrh svojega pisanja.

Nastala je velika distanca do lastnega dela pa tudi dosti strpne širine se je nabralo v njem, ko je svoje knjige videl na policah antikvariata in zadnjič je v bukvarnici kupil svoj - lepo ohranjen - *Išči poldan*, ki pa ga je ravenska knjižnica - izločila.

Minilo je 22 let, odkar Kolar ni izdal nobene knjige več. To pove brez grenkobe in zamere. Seveda sta bili napisani še dve: mladinska povest *Posterji na begu*, ki ima menda preveliko socialno noto in zato ni komercialna, in povest o prvem letu okupacije v hribovski vasi *Zimski kres*, ki je Mohorjeva ni mogla prehvaliti, izdala pa je kljub temu ni.

V Slovenj Gradcu so njegove korenine, v Starem trgu skrbi za družinski grob. V dragocenem spominu je zato ostalo srečanje ob 65 - letnici z ljudmi, ki se še spomnijo njega in njegovih staršev iz časov, ko so živeli pri Zavlerju.

Ščasoma se je Kolarju o majhnosti, minljivosti in vendar dragocenosti življenja nabralo črtic domala za novo zbirko. Še vedno se udeležuje natečajev in čeprav se je v minulih 50 letih zamenjalo kar nekaj literarnih stilov, ujame kje kakšno nagrado (fotografija z literarne delavnice Milke Hartman v Libučah, september 2001). Še vedno zbira gradivo za nov roman in ga po malem obdeluje.

B.P.

IZGOREVATI ZA CILJE VIZIJ IN SMELIH NAČRTOV

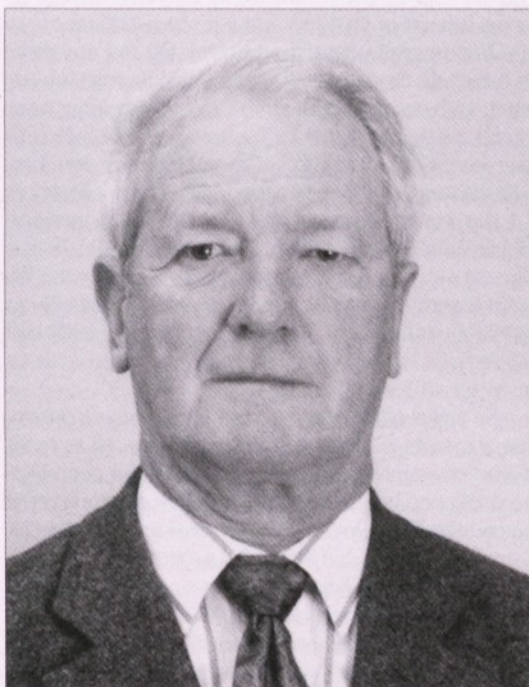
Pogovor (tudi pisni) s Frančkom Lasbaherjem, profesorjem angleščine in nemščine, predstojnikom koroške organizacijske enote Zavoda RS za šolstvo in dobitnikom nagrade Mestne občine Slovenj Gradec za leto 2001, o šolskih in kulturnih vprašanjih, njegovem deležu v teh prizadevanjih ter težavah in uspehih, ki jih v preteklosti ni bilo malo, več, nekateri odražajo pomembne in dolgoročne razvojne premike.

Franček Lasbaher si je vedno smelo zastavljal pomembne in izvedljive načrte, znal prisluhniti družbenemu ozračju in potrebam, ki jih je oblikovalo okolje, se srečeval formalno in neformalno s šolskimi oblastmi kot profesor, ravnatelj ali predstojnik Zavoda RS za šolstvo, OE za Koroško, najprej v razpravah in dogovorih, nazadnje, oborožen s sklepi in pogodbami, z nalogami izvajalca načrtov oziroma vodenja razvoja šolstva na Koroškem. Mimo tega pa se nikoli ni odpovedal ljubiteljski strasti vzeti v roko pero in pisati strokovne zapise, kulturna poročila in ocene ali se poglobljati v obširno tematiko doslej še nepredstavljenih zgodovinskih dogodkov in procesov v šolstvu najprej v Mislinjski dolini, zatem še nekaterih drugih šol z območja organizacijske enote. Več, njegovo pedagoško delo, spodbude in sodelovanje segajo čez meje koroške krajine, strokovno sodeluje z drugimi organizacijskimi enotami zavoda v Sloveniji kakor sedežem v Ljubljani, razvija številne stike s šolskimi ustanovami na avstrijskem Koroškem, pomaga tam oblikovati program izobraževanja učiteljev, ki poučujejo slovenski jezik, še posebej pa zastavlja strokovno sodelovanje z avstrijskimi šolskimi oblastmi v Celovcu in Gradcu.

Posebno obliko skrbi za rast stroke pomenijo vasakoletne strokovne ekskurzije koroških ravnateljev: Franček Lasbaher jih organizira že drugo desetletje predvsem v znamenju spoznavanja primerjalnih dosežkov in pomanjkljivosti šolskega sistema oziroma dela.

Franček Lasbaher se je rodil leta 1938 v Terbegovcih pri Gornji Radgoni. Po gimnaziji v Mariboru in diplomii na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 1963 - postal je profesor angleškega in nemškega jezika - se je leta 1965 zaposlil na slovenjgraški ekonomski šoli. Od leta 1969 do 1985 je ustanovil ravnateljstvo, šola je v tem obdobju doživela buren razmah, pridobila nove učne programe in smeri ter novo šolsko poslopje, po 20 letih šolskega dela pa je prevzel dolžnost predstojnika koroške enote Zavoda RS za šolstvo: te naloge opravlja še danes. Leta 1990 je preselil sedež enote Zavoda RS za šolstvo (po sklepu sveta tedanjih štirih koroških občin) iz Dravograda v Slovenj Gradec.

Kot predstojnik je pomembno vplival na hitrejši in prodornejši razvoj šolstva na Koroškem ter programsko in učno posodabljanje šolskega dela oziroma prilagajanje novim in zahtevnim nalogam in izzivom.

Franček Lasbaher

Franček Lasbaher je posredoval številnim generacijam dijakov znanje in ljubezen do tujih jezikov, v prvi vrsti angleščine, kajti na temelju izkušenj in zahtev po hitrem sporazumevanju je prepoznal nujnost, češ revež bo tisti, ki se ne bo zmož v vse bolj zapletenem in povezanem svetu natančno sporazumevati. To misel so mu utrdile naloge prevajalca, opravljene za slovenjgraške kulturne potrebe: prevajal je v oba tuja jezika, angleščino in nemščino, ali iz teh v slovenščino, tako ustno kot pisno, in to za potrebe neposrednih pogovorov kakor namene številnih objav. Iz teh spodbud se je oblikovala tudi zavest, kako dijaki ne morejo biti samo učeča se mladež, pač pa morajo spoznavati tudi kulturne vrednote, aktivno sodelovati pri njih ustvarjanju, se vključevati v krajevno kulturno vrenje in si oblikovati kritičen odnos do ustvarjalnosti in poustvarjalnosti, več, družbenega življenja v celoti. To je bilo vsekakor mogoče, saj so v mestu delovale (in še delujejo) pomembne kulturne ustanove, katerih prireditve so bile organizirano dostopne šolajoči se mladini (kino, galerija, muzej, gledališke predstave, glasbene prireditve). Kot ravnatelj je vedno spodbujal in podpiral odločitve, da so na šolo prihajali umetniki, da je šola organizirala gledališke predstave, sprejemala ustvarjalce filmov, odpirala vrata družbenopolitičnim in kulturnim delavcem ipd., predvsem pa usmerjal učitelje in dijake, da so se lotevali različnih oblik kulturnega delovanja - od petja do gledaliških in recitacijskih nastopov, prijav na različne natečaje, katerih žirije so namenile več nagrad in priznanj tudi našim dijakom, skratka, tako se je šolski zavod tvorno

KULTURA

Profesor, ravnatelj in predstojnik slovenjgraške OE Zavoda RS za šolstvo ... se ni nikoli odpovedal ljubiteljski strasti vzeti v roko pero in pisati strokovne zapise, kulturna poročila in ocene.

vračal v kraj in živel z njim.

Kot ravnatelj je vse več naporov in moči namenjal rasti ustanove, lobiral in uravnaval razvoj v ustanavljanje novih srednjih šol v Slovenj Gradcu in omočal, da se je lahko vse več osnovnošolcev vpisalo v srednjo šolo, si pridobilo poklic oziroma znanje za vpis na višje in visoke šole ali na univerzo. Mnogi so se po šolanju in študiju vrnili v domači kraj, se zaposlili in pomagali pospeševati razvoj. Od tod nov veter in odnos do modernizacij in tehnoloških posodobitev v delovnih organizacijah ali ustanovah. Sčasoma so se začele zmanjševati razlike v primerjavi z bolj razvitiimi, posebej še, ko so koroška podjetja vse intenzivneje iskala poslovne partnerje tudi v Evropi. Delež je k temu vzgonu dodala - med drugim - tudi organizacija šolanja ob delu, več študij na prvi stopnji VEKŠ v Slovenj Gradcu, kar je bila prva lastovka zahtevnejših izobraževalnih ciljev na našem območju. Zastavljeno je bilo mogoče razviti, ker se je šola vselila v tedaj modernejše srednješolsko poslopje na Slovenskem - v novo zgradbo na Štibuhi.

Še zahtevnejše naloge pa mu je naložilo direktorvanje koroški enoti Zavoda RS za šolstvo. Ni se ognil novim izzivom: organiziral je pospešeno in poglobljeno strokovno izpopolnjevanje šolnikov, izobraževanje ravnateljev, sodelovanje s slovenskimi šolniki na Koroškem, pripravljaj in izpeljal programe seminarjev za porabske in italijanske učitelje slovenskega jezika, se zavzel za izmenjavo strokovnih spoznanj z avstrijskimi deželnimi šolskimi oblastmi, organiziral seminarje in srečanja sodelavcev zavodovih enot itd. Obširno in za razvoj koroškega šolstva nadvse pomembno delo!

Ob vseh naporih pa se vsekakor s časovnim odmikom potrjuje pomembnost njegovih prizadevanj, ki so usmerjena v preučevanje zgodovine koroškega šolstva, natančneje, zgodovine šolstva v Mislinjski in nekaterih šol v Mežiški dolini. Za naš prostor in v njem je to pionirsko delo, ki odpira pogled na številne procese organizacije in učnih vsebin v preteklih stotletjih, hkrati pa zastavlja dileme, kako uravnavati današnje tovrstne naloge oziroma odzive in izzive nanje. Le-te razčlenjujejo tudi knjige, ki so izšle ob njegovi uredniški izkušnji in zavzetosti in ob sodelovanju številnih avtorjev in ki odkrivajo tuje šolske dosežke. O tako široko zastavljenem strokovnem delu pa ne smemo pozabiti na številne Lasbaherjeve članke, ocene, kritike in komentarje o kulturnem dogajanju v Slovenj Gradcu in na Koroškem: to velja tako za zapise v domačem in slovenskem tisku kakor objave v slovenskih časopisih na avstrijskem Koroškem.

Franček Lasbaher je za dosežke svojega neutrudnega dela dobil več priznanj in odličij, med njimi Vrunčevo nagrado, jugoslovansko medaljo dela, red zaslug za narod, plaketo organizacijskega odbora Mi za mir in Bernekerjevo plaketo, zlati križec Republike Avstrije za meddržavno šolsko sodelovanje, priznanje Zavoda RS za šolstvo za uspešno strokovno delo itd., največji ugled in ponos pa mu pomeni nagrada Mestne občine Slovenj Gradec -, podeljena "za velike zasluge za razvoj šolstva v občini in koroški krajini, za bogato čezmejno pedagoško sodelovanje ter za publicistične in uredniške dosežke, ki so pomemben pri-

spevek k splošnemu ugledu in identiteti Slovenj Gradca - mesta glasnik miru".

Še druga misel v predlogu za podelitev občinske nagrade nedvomno zadeva žeblico na glavico; ta namreč zgoščeno označuje bistvo Lasbaherjevega raziskovalnega, kulturnega in publicističnega dela:

"To prizadevno in temeljito opravljeno delo, ki širi vpogled v našo šolsko preteklost in šolstvu s poglobljenimi prizadevanji določa pomen in naravnost tudi za prihodnji čas, ter vse drugo Lasbaherjevo kulturno in organizacijsko delo pomeni trajen delež, dodan v družbeno-kulturno zakladnico naše občine in slovenske kulturno-šolske zgodovine."

- Ko si prišel v Slovenj Gradec, si se - najprej kot učitelj in pozneje kot ravnatelj - posvetil pospešenemu razvoju šole: od kod spobude?

- Res, v Slovenj Gradec sem prišel dobri dve leti po diplomi na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Do takrat sem bil v službi na Sociološkem inštitutu, formalno sicer vpisan na 3. stopnji sociologije kulture, dejansko pa sem z vso vmeno pisal listke z družboslovnim izrazoslovjem za Slovar slovenskega knjižnega jezika. Napisal sem jih kakšnih šest tisoč (družboslovje sega v takšno širino, da najdemo izredno veliko knjižnih besed, ki se jih da tudi sociološko razlagati) in poduredniki na SAZU (do urednikov moja pot ni segla) so jih radi sprejemali; bili so zadovoljni z mojimi razlagami in mi pripisovali, da se mi pozna domovanje v Prlekiji blizu Franca Miklošiča in Matije Murka. Kakšno malenkost sem si s tem prislužil k plači, pa tudi vseh pet slovarskih zvezkov za soavtorski honorar. Danes pa mi največ pomeni dejstvo, da sem na drugi strani slovarja zapisan kot Franček Lasbaher, prof., med kakšnimi stotimi terminološkimi svetovalci z gradivom za področje sociologije, in to v tako ugledni družini, kakor sta npr. geograf prof. dr. Ivan Gams, univerzitetni profesor, in lingvist prof. dr. Jože Toporišič, tedaj habil. doc., zdaj oba tudi akademika.

No, do moje selitve na Koroško je prišlo kmalu po ženini diplomi: Zdravstveni dom v Slovenj Gradcu je namreč tako nujno potreboval zdravnike, da je občina to podkrepila s pravkar dograjenim trisobnim stanovanjem, a je nekaj vplivalo tudi to, da je ekonomsko šola enako nujno potrebovala profesorje. Odkrel sem se načrtovanemu podiplomskemu študiju, čeprav me je posebej naklonjeno spodbujal direktor inštituta prof. Jože Goričar in mi za začetek že zagotovil nekajmesečno štipendijo za študij v tujini (London), a je pretehtalo stanovanjsko razkošje, za katerega v Ljubljani ni bilo nič zaznavnega, tudi na najbolj odmaknjenih obzorjih ne. Na šolo me je sprejel Avgust Majerič, ki pa je že v jeseni odšel na VEKŠ v Maribor, ravnateljstvo je prevzel Leo Gusel, ki pa je tudi po nekaj letih odšel v Maribor, prav tako na VEKŠ. Bil sem prvi profesor nemškega in angleškega jezika na šoli, pred menoj je predmeta učil absolvent Ivan Vošner. Ker so se dijaki odločali približno enakomerno za oba jezika, je to pomenilo podvojitve ur, kar je skoraj (včasih celo!) pomenilo podvojitve moje učne obveznosti. K temu so se pridružila še kakšna nadomeščanja in pouk v večernih oddelkih: to pove, da sem bil močno obremenjen. Tedensko sem mnogokrat zbral tudi do 45 učnih ur. Če jih je bilo manj, je bil to že odhiti.

Tako sem doživljal težave dopoldanskega in popoldanskega pouka v neustreznih in slabo opremljenih učilnicah. Z delom sem bil vseeno zadovoljen. Šola je bila še vedno zlahka pregledna: *ob nastopu sem postal osmi redni član učiteljskega zbora*, vsi smo učili vse dijake, se med seboj dobro poznali in odlično razumeli. Ob Guselovem odhodu (1969) *je bilo treba najti ravnatelja*. Naneslo je, da sem bil na šoli menda edini, ki je izpolnjeval vse razpisne pogoje: nekaj prijav je bilo od zunaj, a neustreznih. Prevzel sem to odgovorno dolžnost. Šola je tedaj že postajala privlačnejša, saj so se mladi ljudje, ekonomski tehniki, hitro uveljavljali na delovnih mestih, delovnih mest tudi ni manjkalo, nezaupanje v ustanovo je plahnelo in splahnelo, utrdilo se je spoznanje, da Koroška poleg (ravenske) gimnazije in (fantovskih) poklicnih kovinarsko-strojnih šol potrebuje še (dekliško) upravno-administrativno in še kakšno srednjo šolo. Poslušati sem moral, največkrat na Ravnah, stalne 'ocene', da bo vsak čas ekonomskih tehnikov dovolj in kam bomo z njimi, a trendi v svetu so kazali (nekaj tovrstnega vpogleda sem si pridobil na enomesečni poletni šoli v britanskem Walesu (1968) in med študijskimi bivanji v Nemčiji), da bo tudi pri nas vpis še naraščal in da bo dejansko postal enak obvezni osnovni šoli. To stopnjo smo na Koroškem dosegli osupljivo kmalu, denimo, konec 70. oziroma v začetku 80. let.

Franček Lasbaher v pogovoru z Brankom Čepinom, ravnateljem Glasbene šole Slovenj Gradec

In prav vse dotlejšnje delovne izkušnje in številna spoznanja, do katerih sem se dokopal v tujini, in odločitve, da je treba razviti srednje šole tudi v manjših središčih, omogočiti mladim pridobiti si izobrazbo ob zmanjšanih stroških, posebej, če je šola blizu doma, in to čim večjemu številu, *so bila dovolj močna spodbuda za težaško delo in prizadevanje za razvoj zavoda*, kar je bilo najprej povezano s skrbjo za kakovostno in številčno rast učiteljskega zbora, hkrati pa tudi s pridobivanjem učnega prostora. Težave so bile velike: povejmo, da osnovna šola ni hotela 'posoditi' srednji nujno potrebnih dveh, treh učilnic v popoldanskem času, čeprav jih sama tedaj ni rabila - morda je bilo zaradi napačnega prestiža -, posredovati je morala občina. Jasno je bilo, da so to le začasne rešitve: vedeli smo, *da bo potrebno zgraditi novo šolsko poslopje*. Tu je bilo vmes tudi nekaj sreče! Ne vem, po

kakšnih poteh sem bil imenovan v univerzitetni svet za razpis in ocenjevanje raziskovalnih nalog: le-tega je vodila izredno prodorna profesorica dr. Aleksandra Kornhauser, takrat tudi članica republiškega izvršnega sveta. Slovenj Gradec ji je bil pri srcu zaradi kulturnih dosežkov. Večkrat me je spodbujala, *češ pripravi te načrte, prej ali slej boste gradili novo šolo*. Ni bilo tako enostavno: a nazadnje je prišlo pri predsedniku občine Ivu Čerčetu do sklepa, da je potrebno določiti zemljišče, kje bo šola stala, pridobiti vse papirje, naročiti načrte. Nazadnje je šlo že za ure, saj je dr. Kornhauserjeva nujno potrebovala dokumentacijo za utemeljitev nepovratnih sredstev v tretjinski predražunski vrednosti investicije. Potem so stvari stekle. *V začetku septembra 1972 je predsednik občine Ivo Čerče odprl gradbišče na Štibuhi, spomladi leta 1975 pa je bilo šolsko poslopje vseljivo*. O gradnji, občinskem samoprispevku in še posebej samoprispevku učiteljev srednje šole, prispevku dijaške skupnosti in delovnih organizacij je v šolskih zbornikih veliko podatkov in jih ne kaže ponavljati. A ob tem je nedvomno najpomembnejše, da smo lahko prav v tem času *ob ekonomski šoli ustanovili še druge srednje šole* (trgovsko, zdravstveno, pozneje upravno-administrativno, gostinsko, poklicno administrativno itd.) kljub nezaupljivosti pristojnih oblastnih in strokovnih mest odločanja do šol zunaj večjih središč. Pouk je bil dopoldne in popoldne (tudi v prostorih osnovne šole). Ko smo se preselili, smo kmalu morali pomagati še Celjanom in sprejeti nekaj oddelkov njihove trgovske šole (v času, ko so prenavljali šolsko zgradbo): z dobro voljo in mladostno energijo smo zmogli tudi to. *Predvsem pa se je udeležila tista prva spodbuda, da bi čimveč mladenk in mladeničev v domačem kraju doseglo izobrazbo*, ki bi jim omogočila zaposlitev in dostojno življenje ali bi bila izkaznica za vpis na višje in visoke šole. Prav to mi pomeni največje veselje in ponos, še posebej tudi danes, ko so te možnosti podvojene zaradi tedaj dobro zastavljenega načrtovanja in uveljavljanja številnih šolskih programov. In doma la v petih letih po vselitvi v nove prostore smo se razširili v sodobno srednješolsko središče tehniških in poklicnih šol. Očitkov, ki sem jih najpogosteje poslušal v Ljubljani, češ šol ne boste zmogli ustrezno razviti niti v kakovostnem niti strokovnem smislu, nisem sprejemal nikoli, potrdil pa me je ves naš uspešen razvoj, rekel bi, bujen razcvet.

Morda sem nekaj delovne trme podedel po očetu: kar se je namenil storiti, je dosegel, vedno je trmasto vztrajal do cilja. Gradnja šole ni bil mačji kašelj, a vztrajnost je že na kratek rok obrodila sadove. *Več težav je bilo s kadri*, saj se kratkoročno tu ne da storiti veliko. Če ne napreduješ, zaostajaš! In ko si odgovoren, moraš kljub vsem težavam in oviram doseči zastavljene cilje! Razpisi neustrezno zasedenih delovnih mest (in taka so bila v večini) so bila stalna obveznost. Veliko niso pomagali, saj je trajalo celo desetletje, preden so se začeli prijavljati ustrezno izobraženi ljudje. Do takrat smo zaposlovali nediplomirane sodelavce, ki pa so večinoma vendarle ostali in diplomirali ter postali dobri učitelji. Reči moram, da sem redno spodbujal kolege in kolegice, da so se lotili izobraževanja ob delu, in jih prepričeval, da so čimprej opravili študijske obveznosti. Se je obrestovalo: vsako leto je kdo diplomiral. Ob izkušnjah in novih

diplomantih se je učiteljski zbor kvalitetno utrjeval v vse bolj ubrano delovno skupnost, kar je vplivalo na naš ugled. Tudi vpis se je večal. In leta so minevala in prinesla nov dosežek - *val mladih profesorjev, naših nekdanjih dijakov, ki so se nam pridružili v zbornici*. Vse bolj je bilo živo spoznanje, da nas Koroška potrebuje. Z vztrajnostjo smo tako odpravili še zadnje pomisleke in prepričali omahljivce, na katere smo znova naleteli ne le v (ravenskih) političnih, pač pa tudi v (dravograjskih) šolskih oblastnih krogih, vztrajnost je bila še posebej potrebna za odpiranje novih in novih učnih mest. Ob vseh naporih smo postali največja šola na Koroškem in kmalu po mojem odhodu na koroško enoto Zavoda RS za šolstvo je slovenjegraški šolski center po številu že presegel skupno število na vseh (tedaj še) treh preostalih koroških srednjih šolah vpisanih dijakov.

- Vsekakor ti je bilo šolsko delo temeljno, tako skrb za razvoj šole kakor kvalitetno rast učiteljskega zbora, a ves čas si bil zavezan tudi kulturnemu nehanju: vrhunec pomeni več kot desetletno sprotno vrednotenje slovenjegraških kulturnih dogodkov, skratka, široko zastavljeno kritično in afirmativno poročanje in ocenjevanje, v naslednjem obdobju pa si se lotil obširnejših zgodovinskih zapisov o preteklosti naših šol oziroma šolstva in se posvetil uredniškim nalogam?

- Najprej: vsaka šola deluje in živi z ožjim okoljem, zaledjem, pokrajino. Uveljavlja se z vsemi dejavnostmi v vseh razsežnostih, ne le z vzgojnimi in izobraževalnimi cilji, skratka, je tudi *žarišče kulture*. K temu kulturnemu utripu sem prispeval s strokovnim jezikoslovnim znanjem, različnimi prevajalskimi zadolžitvami, ob tem pa tudi spodbujal sodelavce: k sreči je bilo med njimi nekaj takih, kjer mi to ni bilo potrebno, celo učil sem se od njih. Recimo: Jože Potočnik in Tone Turičnik. Redno smo zmogli sodelovati v številnih krajevnih in krajskih društvih, zastopali kulturo in izobraževanje tudi v širšem prostoru, strokovnih združenjih, na političnih forumih. Veliko tega smo prenašali na dijake, ki so s svojimi oblikami dejavnosti (ob mentorjih) le še zaokroževali celotno podobo šole.

A nagnjenost k pisanju me je spremljala že od malega. Ta mladostna kal, vzgon, zavezanost se je oglašala znova in znova, me opominjala in terjala uresničitev. Kot odziv na Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem sem napisal - recimo - staroslovansko zgodbo naše prleške vasi, o otroškem taborjenju v Avstriji pa kot udeleženec oblikoval nekakšen pripovedniški dnevnik in ga poslal Mladim potom: Ivan Potrč, mentor le-teh, je obljubil objavo, a je napoved snedel in sem še kakšno leto vsak mesec pričakoval natis, a ni bilo nič. To je bilo že blizu mojih mariborskih gimnazijskih let, v katerih sem kdaj prigaral že tudi *kakšno pesmico za glasilo* Utrinki. Redno sem pisal članke v Večer kot nekakšen neuradni prleški dopisnik. Po maturi so mi v uredništvu ponujali službo, a sem se odločil za študij.

Ko sem bil že študent, sem prispevke objavljal v Študentski tribuni in drugih časopisih, honorarno sem sodeloval še pri ljubljanskem radiu. Po prihodu v Slovenj Gradec in na predlog Ivana Bošnika sem kakšno leto ali dve urejal *nedeljske oddaje na slovenj-*

graškem radiu. Ob tem sem pisal tudi strokovne prispevke za učiteljski časopis Prosvetni delavec (poznejši Šolski razgledi) in reviji Sodobna pedagogika in Vzgoja in izobraževanje. Pa *več ko deset let članke o kulturnih dogodkih v Delove Knjižne liste in celovški Slovenski vestnik*: prve sem pričel pisati na lastno pobudo (naveličal sem se Delove vzvišenosti do 'podeželskih' primerov, ki so enostavno šli mimo najširšega kroga bralcev, ker pač ni bilo nikogar, ki bi o njih poročal, bil pa sem prepričan, da so prav tako vredni pozornosti slovenske kulturne javnosti), slednje pa na prijateljsko spodbudo pesnika Andreja Kokota. Zdaj takšnih člankov ne pišem več, izjema so le tisti v Odsevanjih - poglobljeni in dokumentirani. *Vse bolj so me začeli mikati obsežnejši vsebinski sklopi na temeljnem delovnem področju, torej šolstvu*.

In če se malo ozrem po tem delu, moram reči, da je obrodilo že lepe sadove. Recimo: zbornik *Koroško šolstvo od preteklosti do sedanosti* (1995), s katerim smo se na koroškem zavodu pridružili podobnim zbornikom drugih naših območnih enot ob Zavodovi 40-letnici. Zanj sem prispeval prvi dokaj celosten oris našega šolstva vključno z zgodovino enote vred in vpogled v takratno koroško šolstvo. Pri knjigi so prijazno sodelovali s prispevki še nekdanji pedagoški svetovalci in nekateri ravnatelji. Publikacija je vzbudila pozornost in deležni smo bili laskavih priznanj. S pisanjem šolske zgodovine sem imel veliko težav, reševale so me šolske kronike, kolikor so ohranjene, sploh za najstarejši del šolske zgodovine. *In prav to me je dodatno spodbudilo, da sem se začel poglobljeno ukvarjati s tem področjem - z geslom: Če ni, pa postorimo mi!* V oporo mi je bilo tudi svetovalno soglasje Jožeta Potočnika, prijatelja zgodovinarja. Odkrilo se mi je neverjetno bogastvo v splošnih zgodovinah pogosto povsem odrinjene te preteklosti. Po dveletnem trudu je nastal že kar dostojen pregled, ki v *zborniku Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II* (1999) obsega več kot tretjino knjige. In uspeh nagovarja za nove cilje! Ob stoletnici osnovne šole Sele-Vrhe smo napisali vzorčno zgodovino šole (1998). Zatem sem predlagal ravenski šoli Prežihovega Voranca, da se loti priprav za svojo 300-letnico (l. 2000) in prevzel pglavitni delež z orisom zgodovine ravskega šolstva in podružnic Kotlje, Tolsti Vrh (ali Vrh) in Šelenberg (Zelenbreg). Gradiva je bilo dovolj in nastala je cela knjiga, ki zamuja jubilej že drugo leto: izgovori glede zavlačevanja izida pa so precej neprepričljivi.

Dve knjigi, ki jih kaže omeniti, izstopata iz tega okvira. Prva je *Kakovost dela v šoli - dosežek uspešnega pedagoškega vodenja* (1998). Ob urednikovanju sem prispeval zapis Tudi kakovostna rast - naš tretji zbornik ter Osip in hitrejša napredovanje - kakovostno nasprotje v šolskem delu. Druga knjiga je bila namenjena šolskim svetovalnim delavcem: pravzaprav so si jo namenili sami, saj jih je sodelovalo kar 25. Prav podatek, da so tako ravnatelji kakor svetovalni delavci bili pripravljene opisati in razčleniti svoje delo, ocenjujem kot enega svojih večjih uspehov. In prav knjigo *Šolsko svetovalno delo na Koroškem* (1999) nam marsikdo zavida. Seveda sem še najbolj 'zgodovinski' spet moral biti s prispevkom Vpogled v razvoj šolskega svetovalnega dela na Koroškem, čeprav smo del te zgodovine bili živeli v zadnjih desetletjih vsi avtorji. Pomemben drobec: na Koroškem ga

je pričela zdajšnja univerzitetna profesorica Cveta Razdevšek Pučko (1968) na ravenski osnovni šoli, na srednji šoli v Slovenj Gradcu (1975) pa Silva Roncelli Vaupot, zdaj profesorica na šoli za ravnatelje. Zaključno poglavje v knjigi sem namenil uvajanju devetletke v Vuzenici - Vključevanje šolskega svetovalnega dela v priprave na devetletko.

Čeprav terjajo vse navedene naloge veliko naporov zunaj delovnega časa, tudi večerov, praznikov in nedelj - vsekakor zavezanost tem ciljem izvira iz notranjih vzgibov, ki so spoštovanje dela in uspehov šol in šolnikov in dosežkov preteklosti -, je človek ob doseženem presenečen in zadovoljen, uspeh je temeljni vzgon, tudi za sodelavce: vse nas zavedno in nezavedno ustvarjalno in poustvarjalno bogati.

Slovenjgraška delegacija s kolegi iz Regensburga

To velja tako za napore ob izdajah naslednjega niza knjig. Najprej je izšla knjiga *Britanske šolske vzporednice* (1997). Naša enota vsako leto organizira poučno ravnateljsko potovanje. V strokovnem sodelovanju z drugimi našimi enotami - te poti namreč pojmem kot našo izvirno obliko strokovnega izpopolnjevanja ravnateljev - smo najprej menda opravili dvanajst takih dvodnevnih ekskurzij po Sloveniji in v slovenskem zamejstvu, zadnjih nekaj let pa se podajamo v tujino. Najprej smo s pomočjo šole za ravnatelje odšli v Anglijo in potovanje opisali s strokovne plati - primerjali smo njihov in naš šolski sistem. V uvodnem prispevku sem okvirno orisal zgodovino angleškega šolstva.

Še več vzporednic smo odkrili na potovanju po Nemčiji (Muenchen, Dillingen ob Donavi). Veliko je bilo zanimanje za akademijo za strokovno izpopolnjevanje učiteljev, natančneje, vseživljenjsko njihovo usposabljanje. Tudi tej knjigi sem namenil oris zgodovine nemškega šolstva. Zdaj pripravljamo še *Avstrijsko-slovenske šolske vzporednice*. Prav za to knjigo sem se moral lotiti skupne šolske zgodovine vse do leta 1918 (razpad Avstro-Ogrske) in še marsikaterih zvez po tem letu, zlasti čezmejno sodelovanje - recimo - v zadnjih dvajsetih letih. Spodbuda izhaja spet iz učne ekskurzije ravnateljev na Dunaj v lanskem oktobru z večurnim sprejemom na avstrijskem zveznem šolskem ministrstvu. Odlična ekskurzija!

No, tekoče šolsko leto pa je v znamenju nepričakovanih sporov in spopadov tudi zaradi mojih prizadevanj za *povečanje gimnazijskega vpisa na tretji*

koroški lokaciji, na Muti oziroma v Dravski dolini. Odpor obeh delujočih gimnazij je nepričakovan, ker nobena ne izhaja iz nezavidljivega dejstva, da ima Koroška najnižji delež vpisa v to čedalje nujnejšo splošno izobraževalno smer, ne da bi se potrudili pokazati kakšno drugo rešitev - reči moram, da je ne vidim - iz tega zaostajajočega stanja. Kot da smo se že sprijaznili s tem, da je gimnazijski vpis samo še eden od tistih nezavidljivih kazalcev zaostajanja za drugimi slovenskimi pokrajinami.

Vsaj nekaj misli še o devetletki! Vendarle je res, *da mi uvajanje devetletke pomeni težišče sprotne strokovnega dela*, kakor vsem, ki smo zaposleni na Zavodu. Seveda gre le za del, in to najboljše, najodmevnejši in najpomembnejši, vsestranske prenovne slovenskega šolstva, ki zajema tudi predšolsko stopnjo, se pravi vrtnice, in celotno srednje šolstvo, čeprav oboje manj opazno in manj burno. Z veliko delovne volje smo soudeleženi od dolgoletnih Gabrovih priprav preko uvajanja s prvim krogom (1999) do zdajšnjega, ko se je vključila že večina koroških osnovnih šol, devet od sedemnajstih z vsemi podružnicami. Letos se jim bosta pridružili še dve: naš odstotek bo še znatneje preskočil državno povprečje. Že v šolskem letu 2003/04 se jim bodo pridružile še preostale, a to se mi zdi že kar nekako na 'drugi strani', saj bom tedaj že prestopil prag svojega tretjega življenjskega obdobja, kakor se bolj povzdignjeno reče upokojitvi.

- A kakor se zdi, je tvojih načrtov za prihodnost še kar nekaj, skratka, odložitev rednih delovnih bremen bo sprostila nove spodbude in naložila nove naloge - seveda, največ tistih za računalnikom in pisalno mizo?

- Seveda jih je še kaj, a omejitev je tudi nekaj. Za sedaj je vneme še dovolj, čeprav ima raziskovalno delo to slabo stran, da terja dolgotrajno študijsko pripravo: za le-to namenjam, kakor rečeno, popoldanski in večerni čas ter sobote in nedelje. Reči moram, *da se preveč ne obremenjujem s prihodnjimi danostmi*, ker sem še globoko vpet v obe pravi opisani področji ožjega in širšega strokovnega dela.

Vsekakor pa me je zgodovina šolstva v naših krajih zavezala, da bom tudi v 'svojem tretjem življenjskem obdobju' namenjal odkrivanju njenih skrivnosti nedvomno največ naporov oziroma moči. Sem neskromen, *če izpovem skrito željo, da bi rad pripravil celovito zgodovino koroškega šolstva*, kar bi me še posebej veselilo? Kakor uresničitev želje, *da bi zbral najznačilnejše svoje zapise in esejistične prispevke o kulturnem nehanju na Koroškem v posebni knjigi?* A pustimo času čas!

Nikakor si ne bi rad očital, da nisem storil tistega, kar bi lahko. Naše življenje je kratko, vsak trenutek tako hitro zbeži v nepovrat... Zanamcem smo dolžni s svojim delom predstaviti sebe, naša hotenja, vizije, ideale in stvarnost, zablode in uspehe, skratka, naš čas! Morda pa le bodo našli zase kakšno spodbudo, sicer pa bodo tako ali tako hodili po svoji poti v prihodnost!

Zato želim prav tem ciljem še namenjati kar največ svojih najboljših moči!

Tone Turičnik

50 let Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu

KULTURA

Jakob Soklič
(1893 - 1972)

Slovenjgraški mestni župnik Jakob Soklič (1893 - 1972), zbiratelj in ljubiteljski umetnostni zgodovinar, je leta **1937** za javnost odprl zbirko, kasneje poimenovano Sokličev muzej. Uredil jo je v svojih bivalnih prostorih v 2. nadstropju župnišča, kjer je še danes.

1945

Soklič je po vrnitvi iz izgnanstva spodbujal domače ljudi, naj pišejo spomine na trpljenje med vojno »... da ga bomo zaklenili v skrinjo, ki jo bodo čez sto let odprli takratni ljudje in bodo vedeli, kaj smo prestali.«

Gradivo je začel zbirati učitelj Bogdan Žolnir. Sprva ga je razstavljal v okviru t. i. Koroških festivalov.

1949

so ustanovili okrajno organizacijo Zveze borcev in zgodovinsko komisijo, ki ji je predsedoval Bogdan Žolnir.

Prva soba za hrambo gradiva je bila v pritličju stavbe na Glavnem trgu 22 v Slovenj Gradcu.

1950

Zgodovinska komisija zbira pričevanja ljudi, kopičijo se bodoče muzealije. Konservatorska dela na Paučkovih bolnicah. Prva razstava zbirke iz partizanskih bolnišnic je bila postavljena v Winklerjevi hiši, današnji trgovini Borovo.

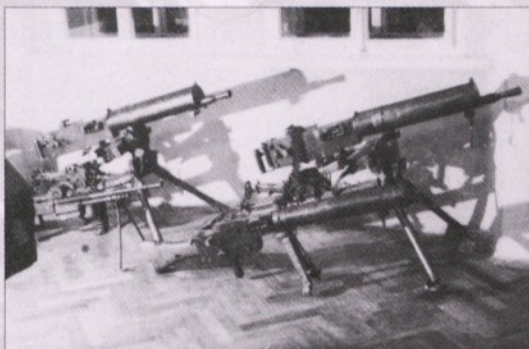
1951

Po temeljnih enoletnih pripravah odprejo 22. aprila v treh razstavnih sobah z depojem (56 m²) v Železnikarjevi hiši na Trgu svobode muzej NOB.

1952 - 1954

Velika razstava ob 10. obletnici ustanovitve Koroškega bataljona v Mežici doživi velik uspeh (preko 6.000 obiskovalcev). Ustanovili so Okrajno muzejsko društvo, ki je združilo institucije v regiji, tudi leta 1953 ustanovljeni tehniški muzej na Ravnah. V okviru proslave »Štajerska v borbi« so pripravili razstavo v Centralni mestni lekarni v Celju.

KULTURA

1961 - 1963

Muzej pripravi potujočo razstava ob 20-letnici vstaje. Dopolnjena je bila stalna razstava. Raziskovanje arhivov v Beogradu in Novem Sadu o zaključnih bojih 2. svetovne vojne na Koroškem. Zamisel o pokrajinskem muzeju, ki bi pokrival tudi zamejsko Koroško, se je začela uresničevati.

1955 - 1957

Po ukinitvi okraja je muzej Slovenj Gradec pridobil prostore (238 m²) v 2. nadstropju stare mestne hiše na Glavnem trgu 24. Otvoritev stalne razstave - 15. maja 1956. Muzej zaposli administrativno moč, izide Vodnik po muzeju NOB Slovenj Gradec. Mesto gosti občni zbor Društva muzealcev Slovenije.

1964 - 1966

Muzej zaposli tajnico in le za kratek čas dokumentaristko. Izdelali topografijo NOB na avstrijskem Koroškem. Postavili razstavo pri Paučkovih bolnicah na Pohorju. Preureditev stalne razstave ob svetovni razstavi OZN »Mir, humanost in prijateljstvo med narodi« je strnila preglednost razstavnega gradiva.

1958 - 1960

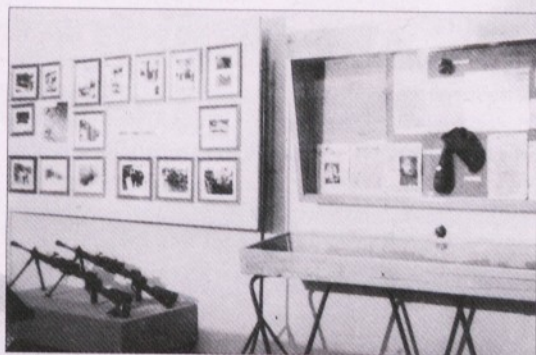
Okrajni ljudski odbor Maribor vrne financiranje muzeja na občino Slovenj Gradec. Izdelana je bila natančna partizanska topografija za koroško krajino. 19. aprila 1959 se ustanova preimenuje v Muzej ljudske revolucije. Temeljito so obnovili Paučkove bolnice. Muzejskemu svetu od 1960 dalje predseduje Pavle Žaucer. S preureditvijo muzeja je ta posodobil depo in arhiv.

1967 - 1970

Ponovno so odprli urejene zbirke v gestapovskih zaporih v Dravogradu. Muzej obišče Josip Broz Tito. Dolgoletni vodja in ustanovitelj muzeja Bogdan Žolnir izpolni pogoje za upokožitev, vendar ostane v muzeju kot honorarni vršilec dolžnosti direktorja.

1975 - 1979

Muzej deluje v okviru Zavoda za kulturo Slovenj Gradec. Delo na novi ambiciozni stalni postavitvi gradiva, ki poudarja medvojno dogajanje v zamejstvu in zaključne boje II. svetovne vojne na Koroškem je uspešno zaključeno.

1971 - 1974

Težave s financiranjem muzeja v okviru Kulturnih skupnosti. Žolnir zaključi delo v muzeju. Za dva meseca prevzame vodenje prof. Jože Potočnik, nato honorarno Ferdo Fischer-Mojka.

1980 - 1983

Od 1. 1. 1980 institucija deluje kot samostojni zavod Koroški pokrajinski muzej revolucije. Nove zaposlitve. V muzeju se kot kustos zaposli Risto Stojanović, prof., ki leta 1981 prevzame mesto direktorja.

1984 - 1988

S šestimi zaposlenimi muzej prvič v svoji zgodovini vzpostavi normalne razmere za delo. 1986 postane direktor mag. Marjan Linasi.

V skladu s potrebami varovanja premične kulturne dediščine se ustanova postopoma začne preoblikovati v pokrajinski muzej splošnega tipa.

1996 - 2001

Z delovanjem v širši regiji muzej vzpostavi mrežo dislociranih zbirk in depandans. Leta 1999 postane direktor Marko Košan. V slovenski muzejski mreži je instituciji dodeljen status pokrajinskega muzeja, ki vodi register premične kulturne dediščine za koroško regijo. Muzej oblikuje dislo-

1988 - 1995

S 1. 1. 1990 financiranje muzeja v celoti prevzame tedanja Kulturna skupnost Slovenije. Pokrajinski muzej se kadrovsko širi, ustanovljeni so vsi temeljni oddelki za izvajanje javne službe varovanja premične kulturne dediščine. Steče načrtno pridobivanje zaokroženih muzejskih zbirk.

cirane zbirke: Splavarski muzej v Javniku, Kamnoseški in glažutarski muzej v Josipdolu in Kmečki muzej v Libeličah. Stečejo tudi dogovori za združitev obeh obstoječih muzejev na Koroškem v enoten regionalni muzej.

Muzej je 50-letnico delovanja oznamoval s pregledno razstavo in zloženko.

Evropske povezave in sodelovanje Glasbene šole Slovenj Gradec

KULTURA

Glasbena šola Slovenj Gradec že desetletja sodeluje s številnimi glasbenimi šolami doma in v tujini.

V delovnih načrtih in predstavitev ima Glasbena šola Slovenj Gradec zapisane in ovrednotene cilje, ki jih že skoraj pol stoletja uresničuje v prid razvoja glasbene kulture. Njeno poslanstvo je razvijati pri učencih glasbene sposobnosti, položiti dobre temelje instrumentalni in pevski usposobljenosti in negovati sposobnost umetniškega izražanja ter razviti sposobnost vrednotenja glasbenih umetnin, hkrati pa tudi omogočiti učencem sodelovanje na kulturno-umetniškem področju, skratka, jih vzgojiti, da bodo znali sprejemati glasbene in druge kulturne vrednote. Šola usposablja mlade ljudi za izvajalske spretnosti, da lahko uspešno sodelujejo v orkestralnih skupinah, pevskih zborih, na tekmovanjih, in jih pripravlja za uspešno nadaljevalno glasbeno izobraževanje. Vsako šolsko leto organizira številne interne in javne nastope, glasbene večere, revije, koncerte in gostovanja in tako prispeva k razvoju glasbene kulture na ožjem in širšem območju. Pri opravljanju zastavljenih nalog se povezuje z osnovnimi in srednjimi šolami, recimo z gimnazijo in strokovnimi šolami, slovenjgraško mestno občino in občinama Mislinja in Dravograd, Kulturnim domom Slovenj Gradec, Društvom Hugo Wolf, ZKD Slovenj Gradec, pihalnim orkestrom, galerijo in drugimi ustanovami, ki jih zanima glasbeno izobraževanje oziroma razvoj.

Glasbena šola Slovenj Gradec že desetletja sodeluje s številnimi glasbenimi šolami doma in v tujini. Glede na aktualne potrebe in izzive, ki jih zastavlja prenova glasbenega šolstva, je zadnjih deset let njeno povezovanje in sodelovanje z evropskimi glasbenimi šolami izredno intenzivno in strokovno zelo uspešno, in to na vseh področjih in ravneh. Redno sodeluje z glasbeno šolo Slavko Osterc iz Ljutomera, glasbeno šolo iz Ilirske

Bistrice ter šolama na Ravnah na Koroškem in v Radljah ob Dravi. Povezuje se z glasbenimi šolami na tujem, recimo s Slovensko glasbeno šolo v Celovcu, Glasbeno matico v Trstu, Zakladno umetlecko šolo - (ZUŠ) iz Češkega Krumlova in nemško Sing und Musikschule iz Regensburga na Bavarskem. Te šole vsako leto pripravljajo učence za nastop na reviji glasbenih šol Štajerske, Koroške in Prekmurja v Mariboru ter srečanje na reviji desetih slovenskih obmejnih in zamejskih glasbenih šol v organizaciji Ministrstva za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije in sodelujočih šol. Lansko leto je to dolžnost sprejela Glasbena šola Slovenj Gradec: odmevna glasbena revija je bila v prostorih Galerije likovnih umetnosti.

AVSTRIJA

Pred petindvajsetimi leti so strokovni delavci naše šole pomagali organizirati slovensko glasbeno izobraževanje na avstrijskem Koroškem in tam tudi poučevali. Slovenska glasbena šola je tedaj imela okrog petdeset učencev, sedaj je vpisanih že več kot osemsto. Nadvse pomembno je strokovno sodelovanje, še posebej pa so odmevni koncerti v Slovenj Gradcu in Pliberku. Na teh nastopajo učitelji in učenci, ki skupaj bogatijo, ohranjajo in širijo glasbeno kulturo na obeh straneh državne meje.

ITALIJA

Glasbena šola Slovenj Gradec se redno povezuje z Glasbeno matico iz Trsta in to tako, da organizira vsakoletno izmenjavo učencev oziroma nastopov tako solistov kakor ansamblov in orkestror.

ČEŠKA

Še posebej se veselimo uspešnega sodelovanja z Osnovno umetniško šolo (ZUŠ) iz Češkega Krumlova: le-to je vsako leto vsebinsko bogatejše in kvalitetnejše.

Na pobudo županov obeh mest sta pred osmimi leti ravnatelja obeh glasbenih šol - Branko Čepin in Štefan Matunak - začrtala zgledno sodelovanje rednih srečanj in skupnih nastopov učencev.

Leto kasneje smo še z nekaterimi drugimi glasbenimi šolami ustanovili *mednarodni mladinski simfonični pihalni orkester Junior Europa*: le-tega vodijo štirje dirigenti. V orkestru igrajo učenci glas-

Združeni godalni orkester GŠ SG ter ZUMŠ Češki Krumlov, maj 2001, Maškara Dvorana gradu v Češkem Krumlovu

Godalni orkester Glasbene šole Slovenj Gradec v Českih Budějovicah

benih šol iz Nemčije, Češke, Avstrije, Italije in Slovenije. Le-ta ima skupne priprave na Češkem in v Sloveniji, redno pa koncertira v Portorožu, Trstu, Českem Krumlovu in Slovenj Gradcu. Posnel je že tudi zgoščenko. Obe šoli - iz Krumlova in Slovenj Gradca - sta sestavili *godalni orkester*, ki vadi v poletni šoli v Fiesi, koncerte pa prireja v Portorožu, Slovenj Gradcu in Českem Krumlovu. V tem orkestru, ki ga vodita Bohumil Novotny in Branko Čepin ob korepeticiji Mihaila Madana, sodeluje dvanajst učencev iz Slovenj Gradca in devetnajst iz Krumlova. Njihov koncertni spored je dokaj obširen: izvaja skladbe skladateljev iz različnih stilnih obdobjev, upošteva pa tudi češke in slovenske ljudske pesmi in priredbe.

NEMČIJA

Na pobudo dr. Adolfa J. Eichenseerja, predsednika Slovensko-bavarskega društva, in Janeza Komljanca, slovenjgraškega župana, je prišlo pred dvema letoma (ob 1000-letnici dežele Bavarske) do sodelovanja Glasbene šole Slovenj Gradec in Sing und Musikschule Regensburg. To šolo obiskuje več kot 1500 učencev. Na povabilo Wolfganga Graefa, ravnatelja regensburške glasbene šole, so učitelji naše in njihove šole priredili v maju 2001 v dvorani Historisches Museum odličen in odmeven skupni koncert. Našo šolo so zastopali: Sonja Lavrinšek - flavta, Vlasta Šmon - klavir, Matjaž Stopinšek - tenor, Amra Kabil Đukanović - klavir, Aleksander Đukanović - kitara, Matjaž Isak - klarinet, Mihailo Madan - violina in Branko Čepin - violina in viola.

Po enotedenskih pripravah v avgustu 2001 v Fiesi je 110-članski mladinski pevski zbor glasbene

šole iz Regensburga imel koncert v atriju Rotenturna v Slovenj Gradcu.

Tudi v letošnjem letu se bodo s koncerti učencev in učiteljev obeh glasbenih šol nadaljevala srečanja v Regensburgu in Slovenj Gradcu.

NAMEN POVEZOVANJA

Številni strokovnjaki menijo, da je glasba univerzalni jezik, ki ga razumejo vsi narodi in vse jezikovne skupine. Vsekakor evropsko povezovanje in sodelovanje prinaša naši šoli nove ideje in potrebno svežino. Tak način druženja omogoča učencem in učiteljem pridobiti potrebne izkušnje (življenjskost, družabnost, sistematičnost, komunikacijo itd.). S sodelovanjem in evropskim povezovanjem zagotavljamo strokovnim sodelavcem, da spoznavajo evropske razsežnosti tovrstnega dela in odkrivajo Evropo v novih opcijah. S poudarjanjem identitete narodov in prepoznavanjem različnosti navajamo h kooperaciji in tvornemu sodelovanju. Tako dobivamo spodbude za vzpostavljanje novih partnerstev, izboljšujemo svoje delovanje in razvijamo različnost pogledov. Poglavitna želja in misel je bila in je spoštovati glasbeno in kulturno izročilo. Verjamemo, da nam prav sodelovanje z različnimi in različnostjo omogoča, da si bogatimo pedagoške in življenjske izkušnje.

Branko Čepin

Učitelji glasbene šole v Regensburgu

Izžarevanje energije in duhovnosti novodobnega slikarstva

KULTURA

Samonikli slovenjgraški slikar Oskar Rotovnik - Oki se vse uspešneje uveljavlja v tujini. Nedavna otvoritev njegove slikarske razstave (rdeče obdobje) v galeriji Sonnenberg v Stuttgartu je bila posvečena počastitvi desete obletnice slovenskega društva Slovenija, ki deluje v pokrajini Württemberg s sedežem v Stuttgartu. Razstavo sta odprla dr. Zvone Šturbej in mag. Tone Levstik z Dunaja; vodila sta tudi okrogli mizi (za slovensko in nemško govoreče) na temo judovstva v povezavi z Rotovnikovim slikarstvom.

O tej temi je ob razstavi Oskarja Rotovnika - Okija v dunajskem Korotanu razmišljal tudi Lev Detela, ki je pod naslovom *Rdeča skrivnost starega religioznega sporočila* zapisal:

»Razstava slik, ki jih je v Slovenj Gradcu živeči Oskar Rotovnik - Oki ustvaril na podlagi sporočil in motivov iz svetopisemske Stare zaveze, preseneča zaradi umetnikovega pristopa do pri nekaterih drugih avtorjih velikokrat konvencionalno uporabljene in izrabljene vsebine. Rotovnik je vsekakor mojster

samosvoje slikarske poetike, ki na Dunaju izziva s serijo skrivnostnih olj na platnu. Njegovi svetopisemski motivi v žareči temno rdeči barvi zrcalijo v ponotranjenost transformirano umetnikovo imaginativno silo, ki ustvari s povezavo abstraktnega in figurativnega novo umetniško strukturo. Rotovnik se pri tem opira na znanstveno utemeljene vzorce novih arheoloških odkritij starih religioznih rokopisov, vendar najde v opusu, ki ga je imenoval *Stara zaveza na rdečem papirusu*, svoj lastni ritem in zagon. Pravzaprav gre za neko globljo simboliko, pa tudi življenjsko filozofijo, ki se nenadoma pojavi kot na slikarski način predstavljena simfonija, ples barv in oblik, a tudi rebus in šifra.

Ob tem ne bi bilo nezanimivo prisluntni tudi Rotovnikovi melodiji zamolke, težke temno-rdeče barve, ki sodi k osnovnim značilnostim njegovih slik, in razvzlati njeno morda zakrito simboličnost. Vsekakor lahko rdečo barvo povežemo s starimi in novimi religioznimi kultmi in jo razumemo kot odsev globlje mistične skrivnosti.«

Oskar Rotovnik - Oki: Plesalka, olje na platno

Diplomirana umetnostna zgodovinarica Judit Wortman je za zloženko oz. vabilo na slikarsko razstavo Oskarja Rotovnika - Okija v galeriji Sonnenberg v Stuttgartu zapisala razmišljanje z naslovom *Izžarevanje energije in duhovnosti novodobnega slikarstva*:

»Duhovno sporočilo slikarja Oskarja Rotovnika - Okija iz Slovenj Gradca se skriva v izvornem, osebnem in avtonomnem slikarskem rokopisu, ki ga snuje v samoti svojega ateljeja.

Slikar novodobnega časa je vpet v dediščino stare zaveze - judovstva, na drugi strani pa ga prežemajo izven-časovne in izven-prostorske resnice človeške zavesti in morebiti še bolj podzavesti. Pravzaprav je na nek način vselej vpet v raziskovanje neznanega, ki ga je treba šele odkriti in mu dati podobo.

Delo slikarja Rotovnika je simfonija stvarstva in je celostno doživetje zloženske elementov (tetragram, Kabala) zemlje, zraka, vode in ognja v sožitju označevanja boga s prvinsko simboliko neskončne spirale (nautilus), katero običajno spremlja vsevidno oko z znamenji, ki naznanjajo rojstvo in življenje. Njegovo slikarstvo je skrivnostno, simbolno, ne čisto abstraktno, temveč je predvsem razpeto med notranjo in zunanjo podobo slike. Z abstraktnim likovnim izrazom s pomočjo simbolike umetnik ujame na slikarsko platno bistvo, likovno popolnost. Slikarjeva črta izraža gotovost in samozavest, je premišljena. Preplet poudarjenih in manj poudarjenih črt pripoveduje o sproščenosti, pogloblja se v detajle, vendar se v njih ne izgublja. Izrazito osebne slikarske izpovedi vsaj na prvi pogled z motivnimi zvočnimi in barvnimi naboji šokirajo, hkrati pa angažirajo v razpoznavno pomenko in razpoložensko doživetje sleherne podobe. Upodobljeno motiviko na grobem slikarskem platnu umetnik napolni z najbolj kompatibilnim in dražljivim elementom barv, ki postanejo tudi avtentični odsevi njegovih duhovnih energij. Barva postane energija, živ organizem in nam govori v vseh odtenkih doživetega, hkrati pa je njegova barvna intenziteta njegova prepoznavna odlika. Izpovedno bistvo je uokvirjeno v simbolizmu, ki ga utemeljuje premišljen izbor oljnih barv, katere izhajajo iz slikarjevih globin in njegovega osebnega videnja motiva. Prav to, kar je prišlo iz podzavesti in se prek ustvarjalnega procesa udejanja na slikarskih platnih, daje slikam dodaten izpovedni naglas, moč avtorsko zaznamovanega nagovora.

Avtorjevi svojstveni in samostojni prijemi v zgodbi, slogu, barvi in kompoziciji odražajo njegov prepoznavni slog.

Njegova umetniška in etična energija, utemeljena na tem davno zaslišanem klicu, daje njegovemu slikarstvu trajno vrednost.«

(Razstava likovnih del Oskarja Rotovnika - Okija v galeriji Sonnenberg v Stuttgartu je na ogled od 12. januarja do konca aprila 2002.)

Martirij Ljube Prennerjeve

Andrej Makuc nam je v predbožičnem času pripravil pravo presenečenje. In takoj dodajmo: z Ano Javornikovo pravcato odkritje. Pravzaprav se je v predstavi NLP(P) »Neznana Ljuba Puba (Prenner)«, uprizoritev gimnazijske gledališke skupine SPUNK v Slovenj Gradcu, srečno združilo troje: Makučeva odlična celovita zasnova zahtevnega besedila in izvrstna režija, presentljiva igra Javornikove ter pretresljivo pričevanje o mukah in tegobah pisateljice in odvetnice dr. Ljube Prennerjeve. Vendar se ničesar ne sestavi samo po sebi, po naključju ali po logiki ljubiteljske evforije. V prvi vrsti je tu profesionalni pristop Andreja Makuca, ki že zaradi takega pristopa zagotavlja uspeh. Suvereno in inovativno je izpeljal nelahko nalogo, kako predstaviti L.P. v vsej njeni ambivalentni pojavnosti. Pri tem je treba povedati, da tako zaokrožena snov pač ni dopuščala še drugačne, bolj vesele in razboritejše Ljube P., kakršno so jo domačini nasploh poznali. V Makučevi dramatičaciji in odrski postavitvi je šlo bolj za poseg v njeno intimo.

To pa je uprizoril s preprosto človeško toplino in odkritostjo. Igra spominja na pasijonsko upodobitev. Ljubo P. spremljamo od postaje do postaje (njene križevega pota) do groba.

Zla usoda ji ne prizanaša, bije jo, vendar se ji upira, tako da ostaja vse do konca pokončna.

Makuc jo postavlja v isto vrsto po nedolžnem na smrt obsojenih, pusti jo hoditi na robu, po tanki življenjski črti, kjer ji lahko vsak čas zdrsne, kjer je lahko vsak čas žrtev. Žrtev je tudi tako, naj naredi, kar hoče, njen telesni in duševni habitus jo določa. Tu se začenja ta pasijonska igra, na relaciji družba – junak(inja) – usoda (Bog). Neuklonljiva izzove vse po vrsti, najprej Boga, svojega stvarnika.

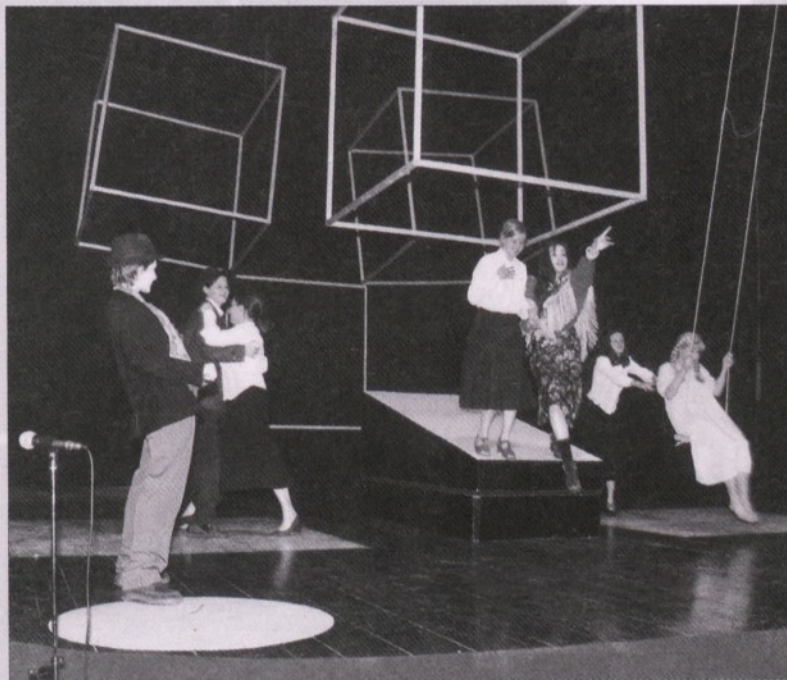
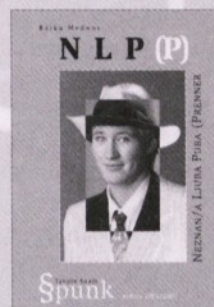
Pasijon, v katerem »plesalci« (farani, meščani, jetniki) uprizarjajo in dopolnjujejo odrsko pripoved. Hkrati so gledalci (priče) in akterji, ilustracija dogajanja in nemi, slikoviti komentarji. Zanimivo je, kako je Makuc vnesel v predstavo elemente happeninga.

Dogajanje smiselno prekine in dopolni s peškimi »vložki«, ki bogatijo uprizoritev. Zdi se, ko da je hotel dati priložnost celi ekipi mladih igralcev, in to se je dejansko zlilo v več kot samo gledljiv dogodek. Mestoma deluje zbor kot strnjena enota, drugje izpostavi iz njega posameznika, ki v danem okolju prevzame, ponazarja vlogo komentarja, ozadje dogodka, ali pa tudi potencialnega protagonista v možnem konfliktu, ki se ubesedi v monološki fakturi glavne junakinje. Predstavo je premierska publika nagradila z dolgotrajnim aplav-

zom. Ganotje je bilo pristno občutje ob doživetju, ki ne bo šlo v pozabo. Talentirana Javornikova se je tokrat (po Piki in Leni v Urši, angeli se bojo s teboj ženili) predstavila kot domala že formirana gledališka igralka. Ni samo živela L.P., ni je le interpretirala, ni ji zgolj posodila svojega glasu in telesa. Skozi njeno igro je prosevala sporočilnost, ki seže do srca, ne da bi nam to posebej sugerirala ali podčrtavala. Osupljiva igralska prezenca mlade komaj začetnice, prepričljiva transformacija dramskega lika na vseh postajah življenjske poti od rojstva do smrti. Vse to je pod večšo režiserjevo roko dosegla z minimalnimi odrskimi pripomočki in znaki.

Prizadevno so nastopili tudi drugi mladi igralci v vlogah plesalcev (Makuc išče vzporednice z dionizičnim zborom v antični tragediji). Presentili sta obetavni pevki Tina Aber in Helena Grah.

KULTURA

Predstava Neznana Ljuba Puba (Prenner)

Prizorišče je funkcionalno zasnoval Peter Hergold, domiselna koreografija je bila v rokah Nine Mavec Krenker, efektno glasbo je prispeval Zlatko Verzelak.

Opozoriti je treba še na zgledno urejen Gledališki list SPUNK, gimnazijsko kulturno društvo, Talijin hram (oblikovanje: Blaž Prapotnik, foto: Tomo Jeseničnik).

Janez Žmavc

Kulturno podzemlje

Prireditve v več kot tri stoletja starem rudniku

KULTURA

Rudnik Mežica so zaprli in so tam odprli muzej.

Zdaj mi vodič razlaga kako sem si služil kruh.

(Marjan Mauko)

Med Peco in Uršljo goro so bila že od nekdaj znana nahajališča rude, ki so jih odkrili že Rimljani. Prvi pisani viri o izkoriščanju svinčene rude so iz leta 1665. To leto beležimo tudi kot začetek rudarjenja v naših krajih. Rudarjenje se je v naslednjih stoletjih razvijalo na pobočjih med Črno na Koroškem in Mežico. Menjali so se mnogi lastniki, konec 19. stoletja pa je avstrijsko podjetje Bleiberger Bergwerks-Union pokupilo vse manjše rudnike in začelo načrtno rudariti. Z vse bolj aktivnim odkopavanjem se je povečalo tudi število rudarjev in s tem tudi vpliv rudnika na razvoj Črne in Mežice. Rudnik se je začel močno razvijati v začetku dvajsetih let, tedaj so se začele močno razvijati tudi spremljajoče dejavnosti. Rudnik je preraščal v vse bolj veliko podjetje, ki je zaposlovalo preko 2000 ljudi.

Vzporedno z razvojem rudnika pa se je vse bolj razvijalo kulturno življenje. Ni naključje, da je bila že leta 1901 ustanovljena rudniška godba, ki je prav lani praznovala stoto obletnico.

Pomemben uspeh in priznanje je doživelo mežiško kulturno življenje z godbeniki in pevci leta 1930, ko je Radio Ljubljana dve leti po svoji ustanovitvi organiziral enega svojih prvih prenosov s podeželja.

Leta 1988 je bila sprejeta odločitev, da je zaradi neekonimičnega poslovanja potrebno rudnik zapreti in sprejet je bil Zakon o postopnem zapiranju rudnika. Domačinom je bilo težko sprejeti odločitev o zaprtju rudnika, ki je dolga stoletja kljub težkemu delu vendar le dajal kruh številnim družinam, določal način življenja in vtisnil svojevrstni pečat podobi krajine.

Vodstvo rudnika se je čutilo dolžno, da ohrani del bogate naravne in kulturne dediščine tudi za bodoče rodove. Ohranitev dediščine rudarstva je omogočila ohranitev nekaj delovnih mest rudarjev in je hkrati priložnost za razvoj turizma v koroški regiji.

V te namene so ohranili del centralnega rudišča, rudišče Helena, Topla in staro Igrče ter obnovljeno staro poslovno-stanovanjsko hišo z delavnicami na Glančniku. V stanovanjsko-poslovni zgradbi so postavljene številne zbirke kamnin in mineralov, ter fotografij in predmetov, povezanih z rudarstvom, fotografij rastlin in živali iz okolice Mežice avtorja Maksa Kunca; v lanskem letu pa smo zbirke dopolnili še s knapovskim stanovanjem, v katerem je predstavljena bivalna kultura iz obdobja med obema vojnama.

V rudniku smo z režiserjem Igorjem Likarjem posneli igrani film, kjer je strokovno dokumentirano rudarjenje skozi zgodovino, ohranjeni so tudi prikazi

delovnih postopkov od razvoja do zadnjih dni rudarjenja. Film si obiskovalci lahko ogledajo v muzeju.

Poleti 1997, ko je bil odprt jamski del turističnega rudnika, smo začeli tudi pospešeno razvijati dejavnosti, ki bi v rudnik privabile čimveč obiskovalcev; zato ni naključje, da smo pričeli prirejati tudi kulturne dogodke v rudniku.

Med prvimi je v okviru promocijske akcije za Philips v rudniku nastopila skupina The Stroj.

V letu 1998 se je nam skupaj s turističnim društvom Mežica utrnila zamisel, da bi popestrili božično-novoletne praznike s koncertom v rudniku. Za prizorišče smo izbrali in priredili prostor okrog morinškega vpadnika. K sodelovanju smo povabili pevske zборе in glasbenike iz Mežice in od drugod.

Ugotovili smo, da specifično okolje (350 m pod zemljo in 3,5 km od prve dnevne svetlobe ter dobra akustika) ponuja možnost za posebna doživetja in dogodke, ki se jih obiskovalci radi spominjajo.

Božično-novoletni koncert v sodelovanju s turističnim društvom Mežica je postal tradicionalen, zvrstili so se že številni nastopajoči od pevskih zborov, kvarteta saksofonistov in kantavtorjev.

Od leta 1998 so na božično-novoletnem koncertu nastopili: Mežiški knapi, Lovski pevski zbor iz Mežice, Rudi Pečovnik, Quatrosax, Koroški kvintet, Ženski pevski zbor Carantania, Milan Kamnik ...

V letu 2002 sta bila v rudniku že dva zanimiva glasbena dogodka: koncert makedonskega bobnarja Mihaila Parusheva Mishka in Adija Smolarja.

Skupina The Stroj

350 m pod zemljo, 3,5 km od dnevne svetlobe - koncert makedonskega bobnarja Mihaila Parusheva Mishka

V načrtu so še številni kulturni dogodki, ki jih usklajujemo tudi s turističnimi ogledi rudnika. Že v mesecu aprilu pričenjamo s projektom Halštat v sodelovanju z izobraževalnim programom TV Slovenija; to bo avdiovizualna spletna predstavitev nastajanja, snemanja in premiere radiofonskega dela po istoi-menskem dramskem besedilu Draga Jančarja. Delo bo posneto v rudniku, premiera bo predvidoma v mesecu oktobru. V maju pa bomo na literarno-glasbenem večeru s koncertom skupine Ex animo v »podzemlju« prvič predstavili tudi Odsevanja, koroško revijo za leposlovje in kulturo.

Suzana Fajmut Štruel

PREŠEREN IN NAŠ ČAS

KULTURA

France Prešeren je za nas Slovence več kot le pesnik: je simbol hrepenenja po višjih oblikah bivanja, simbol kulture, simbol jezika in žlahtne modrosti srca. Njegove poezije so najlepši nacionalni program, kar ga premoremo.

Svet je postal majhen in soodvisen. Ni dobro, da smo sebični, vase zagledani, provincialni. Širina pogleda in širina duha je tisto, kar naredi posameznika ali narod velikega. Patriotska čustva naj ne bodo izgovor za nestrpnost in ksenofobijo.

»Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat' dan, da, koder sonce hođi, prepir iz sveta bo pregnan.«

Ali bo moralo preteči še veliko vode, da se bo Prešernu ta želja izpolnila? Vojne, ki jih je poznal in izkusil naš pesnik, so bile otročja igra v primerjavi z grozotami 20. stoletja. Kaj še sledi, kaj nas še čaka?

Imamo svojo državo. Državi čast in slava, ampak na državo se lepijo besede, kot so birokracija, korupcija, škandali. Slavimo jo kot boga, zna poskrbeti zase, žal ni enako zagnana v skrbi za nas državljanke, pa vendar: *»Bog našo nam deželo, bog živi ves slovenski svet.«*

Domovina je beseda, ob kateri nam je toplo pri duši. Ta najlepša od vseh besed nam priključuje pred oči družino, sosede, prijatelje, polja, pesmi... Brez domovine ne bi bili to, kar smo. Po svetu potujemo, vidimo veliko očarljivosti, v svoji lepoti kraje in dežele. Tujo deželo občudujemo, svojo ljubimo. Ne poznamo dežele s toliko naravnimi lepotami. Res je blagoslov imeti tako domovino. A domoljubne fraze niso nobeno zagotovilo, da bo ta lepota človeku prijazno okolje za bivanje in delo. Od lepote se ne živi. Nobena lepota ni večna in neuničljiva, še najmanj naravna lepota. Varujmo in ohranimo ta božji dar za prihodnje rodove!

Pojemo ljudske pesmi, to ljudsko izročilo smo slišali od starih staršev, svojih staršev, pojejo tudi naši otroci. Ljudska pesem je več kot samo dediščina preteklosti ali zanimiva glasbena oblika. Ljudska pesem je vrednota in ima trajno ceno in globok pomen za kulturo vsega naroda. Skozi stoletje je bila navdih mnogim našim poetom. Tudi Prešeren je črpal iz ljudske pevske zakladnice.

Nastopali smo po domovini in po svetu. Povsod smo peli slovenske ljudske pesmi in pov-

sod so jih poslušali s spoštovanjem. Ta dragocena dediščina mora biti vedno živa postavka v našem kulturnem življenju, ker je del bogatega evropskega ljudskega izročila.

Procesi globalizacije nas ne bodo ogrozili, če se ne bomo ogrozili sami. Vedenje in zavest o bogati kulturni tradiciji in to, da je naš jezik slovensščina, čeprav ga govori malo ljudi in je biser med biseri, nam daje samozavest in samospoštovanje. Brez te zavesti bomo izgubljeni.

Spoštujmo pesnikovo izročilo! Negujmo svojo kulturno dediščino in tradicijo! Prizadevajmo si vstopiti v evropski kulturni prostor! Prešeren je bil enakoveren svojim evropskim sodobnikom. Vstopimo pogumno in prešerno, razpoznavno, kot so prešerne Prešernove poezije. Moramo biti odprti za pretok informacij in kulturnih vrednot. Spoznati nas morajo, našo kulturo in našo umetnost in to, da smo narod s starimi in celo starodavnimi kulturnimi razsežnostmi, narod, ki ve, da se veličina skriva tudi v majhnih stvareh.

Ponosen narod smo, ki so mu skozi zgodovino tujci skušali ubiti veselje do lastne pesmi, lastnega jezika, do samega sebe, ali tega veselja nam niso mogli vzeti. O tem zgovorno govori Prešernova pesem celo takrat, kadar je najbolj žalostna.

Čas, ki prihaja, pripada mladim, pripada otrokom. Kakšno otroštvo jim lahko zagotovimo in kakšno prihodnost? Otroštvo je vodnjak, iz katerega človek pije vse življenje. Omogočimo jim, da bodo ustvarjalni, da se jim želje, ideje in sanje izpolnijo. Rastimo skupaj z njimi, ohranimo jim prešerni in mladostni spomin ter ljubezen na velikega pesnika. Ne smemo jim vzeti sanj. Vrnimo otrokom pesmi in pravljice – in njihovo življenje bo naša sreča.

Spoštovani! Ob prazniku vam in vsem nagrajencem iskreno čestitam v imenu družine Breznik z obljubo, da bomo ljudsko pesem prenašali na naslednje rodove z željo, da bo spomin na to lepo izročilo in velikega slovenskega pesnika in njegove poezije ostal večno živ.

Daniel Breznik

(Govor je prebral 6. februarja na proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku v kulturnem domu v Slovenj Gradcu.)

BERNEKERJEVA ODLIČJA 2002

KULTURA

Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec je podelil BERNEKERJEVO NAGRADO za leto 2002 **Lovskemu oktetu iz Podgorja** za tridesetletno žlahtno prepevanje slovenskih in koroških ljudskih pesmi ter tvorno sooblikovanje ljubiteljskih kulturnih prizadevanj.

zbori iz Avstrije, Madžarske in Nemčije. Redno sodeluje na vseh koncertih lovskih oktetov v Sloveniji, nastopa z lovskimi rogisti na gradu Štatenberg, poje pri Hubertusovi maši v Bretten-Bruchsalu v Nemčiji, tudi pri verskem obredu pri podgorski lovski koči, sicer pa se tvorno vključuje

Lovski oktet iz Podgorja je prejel Bernekerjevo nagrado za leto 2002

Lovski oktet iz Podgorja je zrasel iz podgorskega Lovskega pevskega zbora, ki so ga ustanovili nekateri pevci zelene bratovščine pred več kot tridesetimi leti. Zbor si je hitro pridobil ugled, bil je med prvimi slovenskimi lovskimi zbori in tudi soorganizator srečanj teh sestavov v Sloveniji. Po desetih letih se je preimenoval v Lovski oktet, dvajset let je njegov umetniški vodja Tone Gašper, priznani glasbeni pedagog. Mnogo časa je bil edini pevski zbor v kraju in je sodeloval na vseh kulturnih in krajevnih prireditvah.

Pred dvajsetimi leti se začelja njegova kvaliteta rasti in tvorno uveljavljanje v koroškem in slovenskem kulturnem prostoru, več, tudi številna gostovanja v tujini. Zbor oziroma oktet je nastopil na vseh doslejšnjih srečanjih lovskih pevskih zborov Slovenije – ta so bila redno v drugem kraju – in požel laskave ocene, predvsem za izvedbo starih lovskih in nekaterih koroških ljudskih pesmi, sodeloval je domala na vseh koncertih Koroška poje, nastopal z lovskimi rogisti v mestih Bretten-Bruchsal v Nemčiji, predvsem pa večkrat prepeval v redni radijski oddaji *Ljudje in zemlja* in bil med tvorci videokasete *Lovstvo na Slovenskem*.

Leta 1995 je bil organizator srečanja lovskih pevskih zborov Slovenije – prireditev je bila v Slovenj Gradcu –, prišli so tudi nekateri tovrstni

v dejavnost podgorskega kulturnega društva. Velja omeniti, da je bil med redkimi zbori povabljen k oblikovanju sporeda osrednje proslave ob 90-letnici lovstva v Sloveniji – prireditev je bila v Cankarjevem domu – in je tam doživel nadvse pri srčen sprejem in navdušenje poslušalcev. V dolgoletnem delovanju je sestavil veličastno zbirko več sto koncertov in nastopov ter z izbranim sporedom razveseljeval ljubitelje tovrstnega petja.

A vsekakor za kulturno zgodovino naše doline pomeni trajnejše dejanje – izdaja glasbene kasete *Vigred* prihaja, kjer je oktet izbral in predstavil z veliko ljubeznijo stare domače, lovske in koroške pesmi, ki obujajo spomin na pevsko druženje naših babic in dedov v veselju in žalosti. Na ta dosežek je še posebej ponosen.

Lovski oktet Podgorje je dobil za poustvarjalno oživljanje ljudskih pesmi, predvsem lovskih, številna priznanja, tako slovenska kakor tuja, med njimi priznanje Zveze kulturnih društev, pred šestimi leti Bernekerjevo plaketo Mestne občine Slovenj Gradec, red lovskih zaslug prve stopnje na kulturnem področju in priznanje mest Bretten-Bruchsal v Nemčiji itd. Bernekerjeva nagrada pa naj pomeni najžlahtnejšo potrditev živega vira ljubezni do petja in domače pesmi in kvalitetnih poustvarjalnih dosežkov.

BERNEKERJEVE PLAKETE pa so dobili:

Jože Aberšek iz Starega trga za scensko opremo več ljubiteljskih gledaliških predstav ter predstavitev ustvarjene zbirke karikatur in portretov;

Milan Hovnik s Sel za tridesetletno pevsko poustvarjalno in zborovodsko delo;

Boštjan Konečnik z Gradišča za številne koncertne nastope z diatonično harmoniko in osvojen odličja doma in v tujini;

Špela Spanžel iz Slovenj Gradca za postavitev monografske razstave o življenju in delu Franca Bernekerja;

Folklorna skupina Rej iz Šmartna pri Slovenj Gradcu za več kot četrstoletno tvorno ohranjanje ljudskih plesov, običajev in šeg Mislinjske doline in zahodnega dela Pohorja in

Postavkova dekleta iz Podgorja za negovanje svojevrsnega družinskega petja oziroma tovrstnega ljudskega izročila.

Gospod JOŽE ABERŠEK

že od zgodnjih let sodeluje v kulturnem društvu Stari trg: najprej je bil igralec, zadnje čase pa vse več znanja in moči posveča oblikovanju scenjskega prostora za starotrški ljubiteljski oder, recimo za komedijo Tripče de Utočce, igro Lažnik itd. A vse bolj ga zavezuje ljubezen do karikatur, največ portretnih, ki jih je najti v Kurentu, Večeru (še prej v Koroškem tedniku) in drugod, izbrane pa je razstavil v bolnišnici v Slovenj Gradcu, Domu starostnikov v Črnečah, v kulturnem domu v Starem trgu, v slovenskem izobraževalnem domu v Tinjah na Koroškem itd., kjer jim je pridružil še nekatera tihožitja in pokrajine. Predstavitve so bile prijazno in naklonjeno sprejete.

Gospod Jože ABERŠEK je sicer tudi tvorno dejaven v društvu kot član uredniškega odbora satiričnega glasila Kurent, še posebej pa kot

oblikovalec različnih društvenih publikacij, plakatov, vabil ter snovalec in soorganizator vsakoletne pustne maškarade v organizaciji starotrškega društva. S tako usmerjeno ljubiteljsko kulturno dejavnostjo, vsekakor največ z likovnim prizadevanjem, močno vpliva na vsestransko usmerjenost in živahnost kulturnega snovanja in prizadevanja v Starem trgu.

Gospod MILAN HOVNIK

že od osnovnošolskih klopi razvija ljubezen do glasbe, domače pesmi in prepevanja. Prve spodbude izhajajo iz družinskega petja. Zato se je že kmalu odločil za seminarsko glasbeno izobraževanje, si pridobil znanje pevovodje in prevzel vodenje selskega okteta (pred tridesetimi leti) po Viktorju Poplazu, profesorju glasbe; ta mu je bil še dolgo svetovalec. Oktet se je pred dvajsetimi leti preimenoval v Moški pevski zbor Ksaver Meško in pod Hovnikovim vodstvom vztrajno kakovostno rasel in zorel: zbor nastopa na vseh prireditvah v domačem kraju, na mnogih v občini, gostuje pa tudi ob različnih priložnostih drugod po Sloveniji. Redno sodeluje na srečanjih Koroška poje.

Gospod Milan Hovnik s pronicljivo zlahtnostjo in zavzetostjo, iz korenin mladostne nostalgije oblikuje zvok in zven zbora, mu s svojim žarom odmerja harmonijo, usklajenost in doživetje ljudske pristnosti, predvsem pa doživljajske neposrednosti in občutenosti. Tako prerašča MPZ Ksaver Meško v nosilni steber kulturnega utripa na Selah, njegov ugled pa sega v kulturno dogajanje v občini in Mislinjski dolini. Srce spodbud, organizacijske volje in dosežkov pa je zasluga pevovodje – Milana Hovnika.

Gospod BOŠTJAN KONEČNIK

se je že v času osnovnošolskega izobraževanja začel učiti harmoniko in spoznal, da je njegov in-

Dobitniki Bernekerjevih plaket za leto 2002

štrument tovrstno diatonično glasbilo. Kot samouk je zgledno napredoval in kmalu vzbudil pozornost z lahkotnim in virtuosnim igranjem oziroma interpretacijo ljudske in narodnozabavne glasbe.

Te spodbude in vztrajnost doseči zahtevne cilje so ga pripeljale do zavidljivih uspehov, kajti najprej je na domačih tovrstnih tekmovanjih posegel po zlatih odličjih, kmalu zatem pa tudi na mednarodnih, kjer se je lani in predlani povzpел na najvišjo stopničko – prvo mesto.

Toda gospod Boštjan Konečnik ni samo virtuos na diatonični harmoniki, več, piše tudi pesmi in jih sklada in tako so njegovi koncerti sad avtorske tvornosti in izvedb, zvezanih melosu in svojevrstnemu slogu narodnozabavne glasbe. In lep šopek le-teh je izbral in jih izdal na dveh kasetah (založila jih je založba Melopojia iz Pameč), promocija druge (Frajtonar'ca je prava stvar) pa je bila lani v kulturnem domu v Slovenj Gradcu. Za letos je napovedan izid tretje kasete.

Z veliko in neomajno ljubeznijo do tovrstne glasbe je gospod Konečnik navdušil mnoge mlade harmonikarje, ki zavzeto sledijo njegovim učnim uram in delovnemu ustvarjalnemu in poustvarjalnemu zgledu.

Gospodična ŠPELA SPANŽEL

je z vztrajno zavzetostjo ob nesebični mentorški pomoči Milene Zlatar, ravnateljice Galerije likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu in pobudnice raziskave, poiskala in zbrala še mnoga neznan Bernekerjeva dela, dokumente in pisma in tako sta skupaj z mentorico zasnovali veliko monografsko razstavo o našem umetniku, Francu Bernekerju, prvem modernem slovenskem kiparju, ki se je rodil na Gradišču nad Legnom, umrl pa v Ljubljani. Zahtevni projekt je tekel več let, intenzivneje zadnja tri.

In gospodična Špela Spanžel je zgledno preverjala vse doslej znane podatke o umetnikovem delu in življenju ter proučila obsežna arhivska gradiva doma in v tujini, odkritja pa so za slovensko likovno zgodovino in tudi za Slovenj Gradec izjemnega pomena: kajti na teh temeljih bo mogoče dopolniti stalno zbirko umetnikovih del in kakovostno zasnovati postavitev njegove spominske sobe. Ob razstavi je izšel obsežen katalog s strokovno študijo o Bernekerjevem delu in življenju, predstavljena je izčrpna bibliografija in značilno ilustrativno gradivo.

Odlično opravljeno raziskovalno delo je osvežilo in v marsičem na novo osvetlilo Bernekerjevo delo in Bernekerja, čigar ime nosijo tudi odličja, ki jih v Slovenj Gradcu podeljujemo za največje dosežke v kulturi. Danes torej še s posebnim veseljem – Špeli Spanžel, umetnostni zgodovinariki in raziskovalki Bernekerjevega umetniškega dela in življenja.

FOLKLORNA SKUPINA REJ

že več kot četrt stoletja obuja in ohranja domače običaje, pesmi, melodije in plesje z območja Mislinjske doline in zahodnega dela Pohorja. Njen začetek sega v šolsko folklorno skupino, ki je kmalu prerasla v mladinsko, zatem v člansko. Ves čas jo strokovno vodi in usmerja mentorica Marica Gostečnik, učiteljica v Šmartnu.

Šmarška folklorna skupina je redno nastopala na številnih kulturnih prireditvah v domačem kraju, sodelovala na različnih prireditvah v Mežiški, Mislinjski, Šaleški in Dravski dolini, na 'šrangarijah' in 'bogračijadah', na svečanih prireditvah v Velenju in Slovenj Gradcu in drugod, redno se je udeleževala revij odraslih folklornih skupin na Koroškem in plesala na kmečkih ohceti po Sloveniji. Posebej kaže poudariti, da je pripravila celovečeren prikaz kmečkih običajev in plesov z naslovom Predice, pa Večer slovenskih ljudskih plesov, največ štajerskih in koroških itd., skratka, nadvse prepričljivo je ves čas negovala in predstavljala našo tovrstno kulturno dediščino.

Ohranjanje ljudskih običajev in plesov, v prvi vrsti naših domačih, je nezamenljivo pomembna naloga in trajna kulturna vrednota: zato bo folklorna skupina Rej iz Šmartna tudi v prihodnje delovala za te žlahtne cilje.

POSTAVKOVA DEKLETA

so dobila položeno v zibelko ljubezen do petja in domačih pesmi, saj sta bila oče in mati pevca in ljubitelja glasbe. Prvič so kot šolarke nastopile že več kot pred petdesetimi leti, javnost jih je vidneje opazila leta 1959 v oddaji Pokaži, kaj znaš, a resnejši vzpon in ugled se začinjata pred 15 leti v sodelovanju s podgorsko folklorno skupino Pastirji: tedaj so na prireditvi Zimski večer ob prepevanju domačih pesmi prikazale različna kmečka opravila, kar je občinstvo naklonjeno sprejelo. Zatem sledijo številni nastopi, sodelovanje na državnih srečanjih ljudskih pevcev in godcev v Laškem, Novi vasi pri Rakeku in Podgorju, nastopi v radijskih in TV oddajah – Zimski večer na kmetiji pod Uršljo goro, Po domače, Glasbeni labirint, Pot k mojim ljudem (skupaj z Jerco Mrzel, gledališko igralko) ter Torkov večer domačih pesmi in napevov; sporeda turistično-kulturne prireditve Furmani po cest peljajo pa si brez njihovega programskega deleža ni mogoče zamisliti.

Postavkova dekleta iz Podgorja so lani izdala prvo svojo kaseto z naslovom V spomin na mamo in atija ter prispevala še dotelej neznan besedila in melodije mnogih delovnih pesmi za knjigo Pod košato lipico: za bogato in vztrajno kulturno delovanje je skupina dobila malo plaketo Venetskega konja, priznanje Primestne vaške skupnosti Podgorje ter - ob izidu kasete - srebrno Gallusovo značko.

Tone Turčnik

Viktor Breznik

Glasba je bila sopotnica tudi ob slovesu

Verjetno ga ni Korošca, ki ni poznal Viktorja Breznika, Fika so mu rekli prijatelji. Petje in glasba sta bili njegovi sopotnici skozi vse življenje in tudi ob svojem slovesu ni bil sam – z njim sta bila tudi tokrat glasba in njegov bariton.

Pravzaprav je bila glasba Viktorju bo že rojstvu položena v zibelko, saj izhaja iz pevske družine Breznikovih. Že kot mlad fant, ob koncu 40-ih let, je pričel igrati pri pihalni godbi v Trobljah, leta 1950 pa še pri Paver muziki.

Najprej je igral trobento, a kaj hitro se je navdušil za bariton, s katerim je bil od leta 1955 do 1991 prepoznaven član ansambla Štirje kovači. S tem ansamblom je gostoval po Evropi, Ameriki in Kanadi, ljubiteljem narodnozabavne glasbe v Sloveniji pa bo prav gotovo najbolj ostal v spominu po skladbi Bahač, kjer je bil pevec – solist in ki je bila velika uspešnica Štirih kovačev. S tem ansamblom je Viktor igral tudi takratnemu predsedniku Josipu Brozu – Titu v Beogradu.

Največjo dediščino je Viktor zapustil svojim potomcem, ki jih je, tako kot starši njega, navdušil za slovensko pesem, pa najsi bo ljudska, ki je imela prednost, ali umetna. Sam je kot 17-letni fant pričel prepevati v cerkvenem zboru v Pamečah.

Prvi družinski nastop so Breznikovi imeli leta 1966 v Pamečah, intenzivno pa je Viktor s svojo družino pričel nastopati leta 1976, ko je bilo najmlajšemu otroku 13 let. To je bil uradni začetek petja družine Breznik, petja, kakršnega danes le še redko slišimo. Viktor je

imel povsod veliko glasbenih prijateljev in tako je tudi s svojo družino navezal prijateljske stike z mnogimi pevskimi skupinami doma ter tudi v Avstriji in Italiji.

Rad je nastopal, še posebej vesel pa je bil, ko so se družinskemu petju pridružili tudi vnuki. Ponosen je bil na številna priznanja, ki jih je prejel skupaj s svojo družino, še posebej veliko mu je pomenilo najvišje priznanje za delo na kulturnem področju v občini Slovenj Gradec, Bernekerjeva nagrada za leto 2000.

A tudi brez nagrad je Viktor rad ostajal tako pri petju kot v glasbi, saj je po prenehanju igranja pri Štirih kovačih pomagal s svojim baritonom številnim mladim glasbenim skupinam.

Pred kratkim pa je z ljudskimi godci Dediji posnel tudi kaseto, ki so jo poimenovali Za naše potomce. Kaseta je izšla 2. marca, 3. marca pa so Dediji na festivalu na Prevaljah prvič skupaj nastopili.

Igrali so skladbo Vedno vesel, a niso je odigrali do konca, kajti Viktor Breznik – Fika se je z baritonom v roki, sredi igranja zgrudil in se za vedno poslovil. Mnogi so dejali, da če bi si Viktor lahko izbral svoje slovo, bi si izbral prav takšnega, kot ga je imel – na odru, v družbi baritona, glasbe, tisočglave množice ljubiteljev glasbe in svojih glasbenih prijateljev.

Zadnjega trenutka si ne izbiramo sami, a včasih je komu vendarle podarjen takšen, kot bi ga želel imeti. Viktorju je prav gotovo bil, kajti kot skoraj celo življenje sta bila tudi v zadnjih trenutkih ob njem glasba in njegov bariton.

Darja Vrhovnik

VIKTORJU BREZNIKU V SPOMIN

S pesmijo je vse lažje. Žalost, veselje, srečanje in slovo. Tako smo zapisali v utemeljitev za Bernekerjevo nagrado družine Breznik za leto 2001.

Letošnje srečanje odraslih pevskih zborov Mislinjske doline organizatorji JSKD in ZKD Slovenj Gradec posvečamo nestorju naših pevcev Viktorju Brezniku. Skupaj z zborovodjem Tonetom Gašperjem sta se pripravljala na nocojšnjo prireditev, naslednji dan pa je s svojim basom v rokah na odru omahnil.

Tako odhajajo veliki umetniki. Tako so odšli dramatik Moliere, igralec Stane Sever in Rudi Kosmač - sredi nastopa, sredi svojega dela, ki jim je bilo hkrati obveza in izpolnitev.

Koliko nastopov je bilo za Viktorjem, pevskih in instrumentalnih? Tisti v nedeljo, 3. marca, je bil zadnji. Nocoj se ga posebej spominjamo kot očeta pevske družine Breznik. 26 let so ubrano prepevali skupaj. Mama in oče sta vzgojila dva rodova pevcev - svoje otroke in vnuke.

Na lanski pevski reviji nas je navdušil zbor desetih pevcev Breznikov - starejših in mlajših. Nocoj nam družina Breznik ne bo pela. Samo še devet jih je in preveč je bolečine v njihovih srcih.

Prepričana sem, da bomo pevcem družine Breznik še velikokrat prisluhnili. Največ, kar lahko Breznikovi sedaj naredijo za svojega očeta in dedka je, da nadaljujejo pevsko izročilo, da blagozvočno družinsko petje ne bo zamrlo. Viktorjevo življenje se je izteklo, resnično veliko prezgodaj, vendar tako, kot si človek lahko le želi. Nam bodo nanj ostali topli in bogati spomini. Pesem pa z mladim rodом živi dalje in naj nikoli ne zamre.

Helena Horvat

KULTURA

Viktor Breznik - Fika
(27. 7. 1933 - 3. 3. 2002)

Po modi in mimo mode

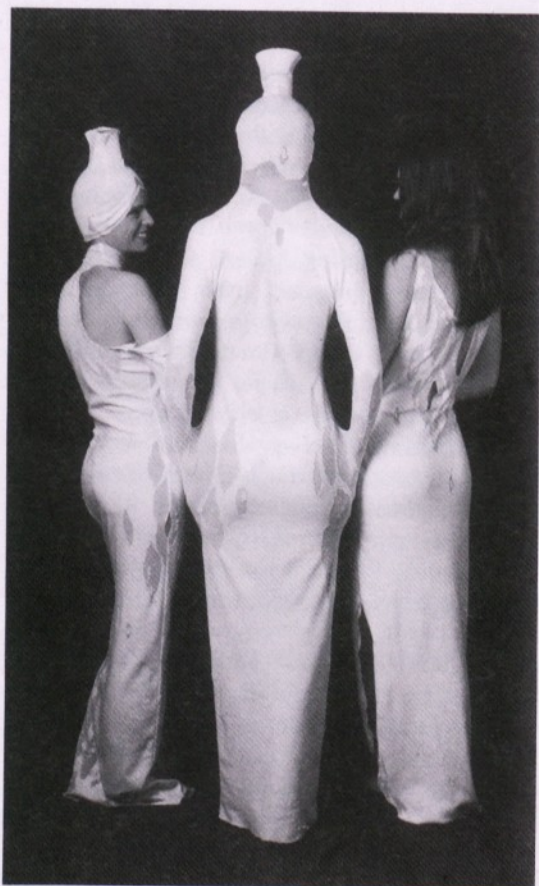
Modni teoretiki o kulturi oblačenja

MODA

Človeka, ki misli z lastno glavo in se izogne diktatu mode, gledamo kot čudaka. Za normalnega pa velja človek, ki ne zadovoljuje svojih potreb, ampak potrebe javnega mnenja.

Človeštvo že od svojega nastanka ustvarja kulturo oblačenja, čuti in vzpostavlja potrebo po krašenju telesa, ga ovija, barva, poslikava, liči, tetovira in prekriva; v nekem obdobju počne to zelo intenzivno, v drugem ga spet na določenih mestih razkriva. Oblačilo je temeljni civilizacijski produkt, potreba po zakrivanju telesa pa prvi civilizacijski nagon. Na današnji stopnji civilizacije se že pojavlja degeneracija, ki zaradi prenasičenosti vodi v razkrivanje telesa in posredno prodiranje v človekovo zasebnost.

Danes je oblačilo v prvi vrsti vizualna komunikacija, univerzalno sredstvo izražanja. Njegovo atraktivno vrednost lahko nadomestimo z besedo »stil« (način oblačenja). Zakaj tako skrbno in preračunljivo izbiramo garderobo, jo prilagajamo trendom, univerzalnim kriterijem kakega obdobja, zavračamo preteklo estetiko, stremimo v prihodnost in ugotavljamo, kakšen bo naslednji korak? Čemu vse vlaganje energije v zasledovanje novosti, če pa oblačila tehnološko ne zastarajo tako hitro, kot jih vsako sezono znova odlagamo?

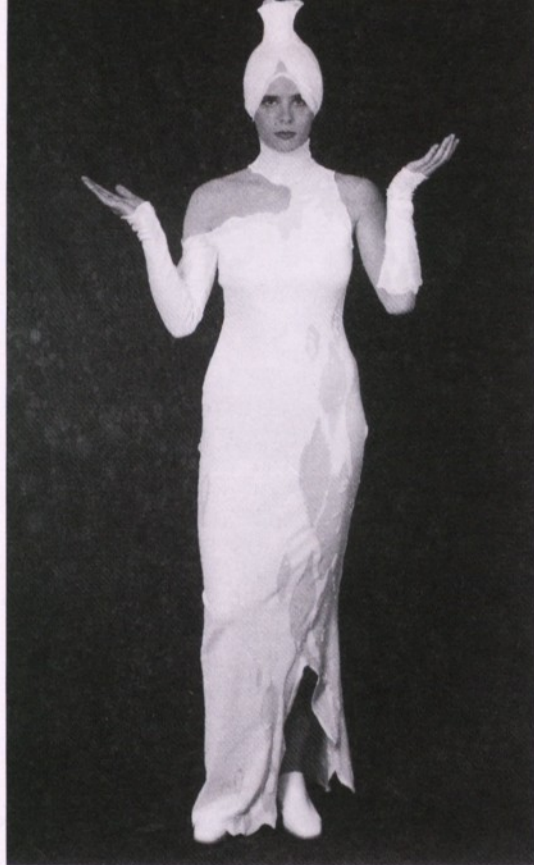

Pojem mode je dobro in preprosto opisala modna novinarka Eva Paulin že leta 1962: Moda je nastala že zdavnaj, a je tudi vedno sproti zastarala. Moda torej ni nič novega, čeprav je vedno nova. In od nekdaj ima tudi svoje prijatelje in sovražnike. Skozi zgodovinska obdobja je bila velikokrat zatirana in povečevana: »Moda sta mišljenje in čustvo dobe, spremenjena v materijo, obliko in barvo. Cesta je oder in človek je igralec in radoveden opazovalec. Moda še zdaleč ni le oblačenje, ima pa pri obleki morda eno najglasnejših besed.«

Prevlado mode je prinesla civilizacija, pravi Anton Trstenjak: »Novo« v modi je nova potreba civiliziranega človeka. To ni tisto, kar bi ustrezalo njegovi konstituciji, afinitetam, podnebjju, njegovemu okolju, temveč ustreza le zahtevam mode oziroma javnega mnenja. Javno mnenje je nevaren diktator, ugotavlja psiholog: »Pomislite, danes na človeka, ki je svoboden, ki misli z lastno glavo in se izogne diktatu mode oziroma javnega mnenja, gledamo kot na čudaka. Za normalnega pa velja človek, ki ob nakupu ne zadovoljuje svojih potreb, ampak potrebe javnega mnenja.«

Moda je tisti fenomen našega vsakdana, okoli katerega je največ nesporazumov, piše modni teoretik Anej Sam. Je pomemben regulator potrošnje. Humanisti vse pogosteje opozarjajo, da je moda orodje za manipulacijo in spreminjanje sistema vrednot: »Ali človek s tem, ko se ravna po modi, živi aktivneje, ali je to le iluzija aktivnosti; ali živi bolj slojevito življenje, ali se pasivizira; slediti ali ne slediti modi pomeni imeti ali ne imeti lastno stališče (in slog); ali se človek tako loči od večine ali se ji podreja; ali moda spodbuja raznovrstnost ali je negacija stilnega večglasja?«

Francoski modni kritik Gilo Dorfles pojmuje modo kot tip obleke, ki je značilna za določeno obdobje: »Moda vlada človeštvu od nekdaj in ostaja absolutna gospodarica ambicij in tekmovanja med ljudmi. Ni le ena najpomembnejših družbenih in ekonomskih pojavov našega časa, ampak je tudi eno od glavnih meril psiholoških, psihoanalitičnih in družbeno-ekonomskih motivacij človeštva. Moda je eden od načinov ohranitve stila, ki v določenem obdobju prevladuje in usmerja oblikovanje v oblačenju, dekoraciji, tekstilu in notranji opremini. Zatorej je eden najpreciznejših pokazateljev tistega posebnega v 'okusu dobe', ki je temelj vsakega estetskega in kritičnega vrednotenja nekega zgodovinskega obdobja.«

družbene vrednote in pravila, predstavljajo status ekonomskega, političnega, religioznega, obrednega in ideološkega položaja. Zadovoljujejo biološke potrebe človeka, ovijajo telo ter mu omogočajo gibanje in vsakršno izražanje. Prav tako zadovoljujejo širše družbeno estetske norme, omogočajo izražanje raznovrstnih identitet, komuniciranje s svetom, z vrstniki, od splošnega vzbujanja pozornosti do izražanja pripadnosti določeni skupini ali ideologiji, nepripadnosti ali individualnosti, prilagajanje posebnim dogodkom, tradicionalnim situacijam, prikrivanje osebnostnih lastnosti ter – ne nazadnje – korekcijo telesnih pomanjklivosti ali deformacij. Oblačila ponujajo tudi mnogo več. Ustvarjalcu predstavljajo materialno osnovo za izražanje misli, čustev, upov, sanj in domišljije. Tukaj se spogledujemo z umetnostjo.

Stanka Blatnik
(foto: Tomo Jeseničnik)

VIRI:

S. Blatnik; Magistrsko delo KULTURA OBLAČENJA V SLOVENSKEM PROSTORU; Akademija za likovno umetnost; Ljubljana, 2000

G. Dorfles; MODA: Mode & Modi; Golden marketing; Zagreb, 1997

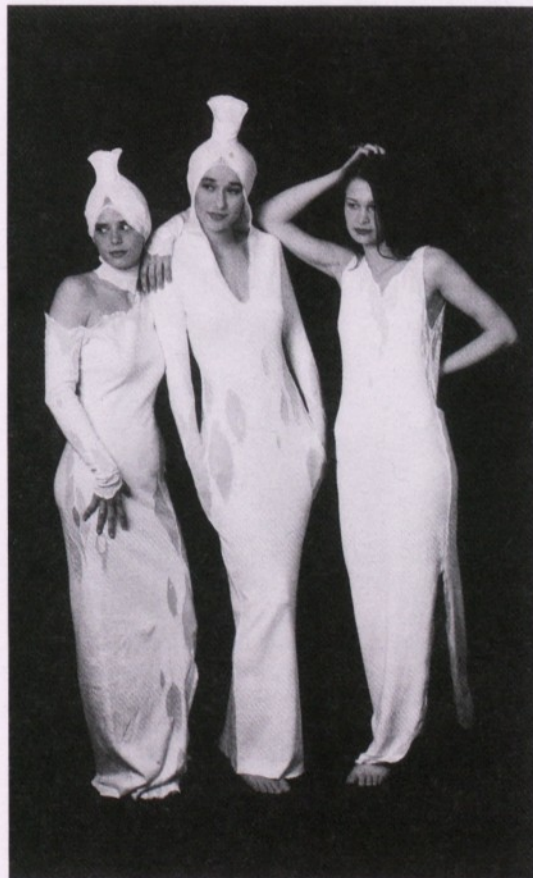
E. Paulin; KAJ NAJ OBLEČEM?; Centralni zavod za napredek gospodinjstva; Ljubljana, 1962

A. Sam; IZPRAŠEVANJE DUŠ; Založba Karantanija; Ljubljana, 1994

Človek se oblači tudi mimo zakonov mode, piše Anej Sam. Med modo in oblačenjem ni mogoče postaviti enačaja, kakor počno mediji, poudarja. Moda je splošen izraz za začasno sprejete načine življenja, moda v oblačenju pa označuje začasno sprejete oblike oblačil in modnih dodatkov: »Osnovno gonilo mode je potreba potrošniških družb, da ustvarjajo estetsko zastarevanje blaga pred dejanskim. Pospešena potrošnja je tako osnovna (vsekakor pa ne tudi edina) funkcija mode. Treba je torej ločiti modo in oblačenje (oblačenje po modi ali oblačenje mimo mode), kot je potrebno razlikovati dejanske potrebe od namišljenih, aktivnost od iluzije aktivnosti. Moda je vedno dani okvir, obrazec, odsotnost angažmaja v oblikovanju lastne zunanosti, kolektivna volja, negacija raznovrstnosti, iluzija navzočnosti v svetovnih tokovih.«

Človek je večplastno in kreativno bitje, navaja avtor. Izraža se tudi tako, da »kreira« svojo zunanost. Vendar le, če je zunanost oblikovana po logiki notranjega vzgiba, lahko obleka poleg zaščitne izpolni tudi estetsko in druge funkcije. V razmerju do lepe in posebne obleke postane človek dovtetnejši, občutljivejši in odgovornejši. Razmerja do obleke pa ne more biti, oz. ga je težje vzpostaviti, če si obleke ne moremo izbrati sami. Resnično lastna izbira je mogoča le v drugačnem, ne-modnem slogu.

Ustvariti pravo relacijo med oblačilom in osebnostjo je obvezni kompromis, ki sestoji iz upoštevanja mnogih dejavnikov. Oblačila ustvarjajo

MODA

Razmerja do obleke pa ne more biti oz. ga je težje vzpostaviti, če si obleke ne moremo izbrati sami. Resnično lastna izbira je mogoča le v drugačnem, ne-modnem slogu.

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od oktobra 2001 do 25. marca 2002

KRONIKA

OKTOBER

V Galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo Diskontinuitete v času - 1. del: TERORIZEM. Predstavili so se: Johan Grimont, Žiga Koriz, Marko Peljhan, Miha Štrukelj in Sašo Vrabčič.

Prav tako so v galeriji pripravili koncert socialnih in ljubezenskih pesmi Pina Poggija v okviru njegove iztekaže se razstave Brez modrine neba je drugače. Sodelovala je še skupina Pura crema.

Nemška skupina Pura crema je navdušila

V Čajnici Peč je bila razstava Vabilo na čaj s čipko in glino.

V počastitev dneva Združenih narodov je galerija tradicionalno gostila razstavo likovnih del, ki so pripela na natečaj za otroško risbo. Nagrade so dobili (nižja stopnja): Karin Mužerlin (OŠ Franca Rozmana Staneta Maribor), Lara Rekar (OŠ 16. decembra Mojstrana), Andrej Hrovat (OŠ 16. decembra Mojstrana), Lara Mencinger (otroški oddelek

Počastitev dneva Združenih narodov ...

Splošne bolnišnice Slovenj Gradec), Dominika Rogina in Sara Klančnik (Vrtec Podgorje) in Aiko Kawachi (OŠ Arai, Japonska). Na višji stopnji pa: Jana Govedič (OŠ Janka Padežnika Maribor), Rok Kaloh (OŠ Pesnica), Andrej Plimon (III. OŠ Slovenj Gradec), Dejan Hajdukovič (OŠ Karla Destovnika Kajuha Šoštanj), Silvo Mlinšek (I. OŠ Slovenj Gradec) in Toshiki Fujii (OŠ Yoshiki, Japonska). Nagrade za literarne spise: Miran Jordanovski

(Center za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla - Vojka Vipava), Matej Poklukar (OŠ Gorje) in Rok Vrčkovnik (OŠ Koroški jeklarji Ravne na Koroškem). Priznanja pa: Maja Cvetko (OŠ dr. Aleša Beblerja - Primoža Hrvatini - Ankanan), Maja Drobne (OŠ Ivana Kavčiča Izlake), Vida Korošec (OŠ Črešnjevce), Staša Pavlovič (OŠ III Murska Sobota), Nataša Pogačnik (Druga OŠ Slovenj Gradec), Tina Virtič (I. OŠ Slovenj Gradec) in Andreja Vogrinc (OŠ Ribnica na Pohorju). V okviru natečaja je izšel ličen katalog.

Na mirovniškem festivalu z naslovom Proti ksenofobiji - za strpnost - potekal je ves popoldne v mestu - so nastopile različne glasbene skupine, predstavile so se UNESCO-ve net šole, v turistični pisarni je bila elektronska dopisovalnica, v zrak se je dvignilo 999 balonov prijateljstva itd. Zvečer je bila osrednja državna proslava ob dnevu OZN (v galeriji) z neposrednim TV prenosom: slavnostni govornik je bil dr. Dimitrij Rupel, slovenski zunanji minister.

Proslava OZN: slavnostni govornik dr. Dimitrij Rupel

V kulturnem domu v Slovenj Gradcu je Oktet Lesna predstavil svojo pevsko turnejo po Iranu z naslovom Dialog med civilizacijami. Fotografsko in besedno predstavitev je obogatil še film Lojzeta Kosa, ki je ujel na trak številne nepozabne vtise in zanimivosti.

V Klik baru so se od oktobra do marca zvrstile zanimive kulturne prireditve od fotografskih razstav do raznovrstnih glasbenih koncertov: Apropo (jazz), Master plan (rock), Wreck (hardcore), Jazoo S. (jazz rock) in CZD (punk).

Podpis listine o partnerstvu med mestoma Slovenj Gradec in Arai - Japonska, 23. oktober 2001

V knjižničnih prireditvenih prostorih so poročali o alpinistični odpravi v Peru Boštjan Butolen, Boris Santner in Samo Ruprecht. V teh prostorih so predstavili tudi Koroški zbornik 3: sodelovali so domala vsi avtorji, srečanje je vodil Alojz Krivograd, glavni in odgovorni urednik.

Glasbena šola je spet organizirala mednarodno šolo solo petja. Zaključili so jo s koncertom Wolfovih samospevov.

V kulturnem domu je bila v okviru gledališkega abonmaja prva predstava v sezoni 2001/2002: SNG Drama iz Ljubljane je gostovala z igro Jez. Režiser: Mile Korun. Nastopili so: Ivo Ban, Branko Šturbej, Igor Samobor, Aleš Valič in Saša Pavček.

NOVEMBER

V Galeriji likovnih umetnosti so v sodelovanju z Galerijo Božidarja Jakca iz Kostanjevice na Krki in Lions clubom Slovenj Gradec predstavili monografijo Bogdana Borčiča - Grafika. O knjigi in Borčičevem

Marko Deu in Bogdan Borčič

življenju in delu so poročali: Barbara Borčič, umetnostna zgodovinarica in avtorica besedila, Marko Deu, oblikovalec, Bojan Božič, ravnatelj Galerije Božidarja Jakca, Mitja Horvat, predsednik izdajateljskega sveta, Jure Sajovic, predstavnik Gorenjskega tiska, in Milena Zlatar, direktorica Galerije likovnih umetnosti.

Zelo pester program kulturnih prireditev je v svojo kroniko zapisala knjižnica. Razen običajnega torkovega klepeta o novih knjigah je posebno pozornost vzbudil nastop dr. Primoža Simonitija in Jožeta Humerja, ki sta predstavila knjigo Srednjeveški cvetnik - Florarium mediavale, natančneje, latinsko liriko

Predstavitve latinske lirike srednjega veka v slovenjgraški knjižnici

srednjega veka, pesmi, ki jih je v slovenščino prebil dr. Primož Simoniti. Organizatorja večera: Knjižnica Ksaverja Meška in Rotary club Slovenj Gradec.

Prav tako je veliko poslušalcev pritegnila predstavitev pesniške zbirke Jočeš, moj mali pajak? avtorice

Predstavitve pesniške zbirke Duške Meh Jočeš, moj mali pajak? v slovenjgraški knjižnici

Duške Meh, doktorice znanosti in dr. med., knjige, ki je izšla pri Prešernovi založbi. Literarni večer je povezoval Aleksander Čolnik, pesmi je prebirala Olga Kacjan. Zbralo se je domala sto poslušalcev in ljubiteljev poezije. Spored je lirično obarval kitarski duo Monika Krajnc Štih & Boris Štih s skladbo Milana Tesara Suita Karussel.

Pesmi Duške Meh je prebirala Olga Kacjan, literarni večer pa je povezoval Aleksander Čolnik

Posebej zanimiv večer je zasnoval Brane Kobal, ki je z besedo in diapozitivi predstavil Romunijo in Sicilijo.

Ob izidu nove dvojne številke revije za leposlovje in kulturo Odsevanja (www.km-z.si/odsevanja) so pri-

KRONIKA

Ana Javornik
v vlogi Ljube Prenner

Skupina Abadon, predstavitev *Odsevanj* v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu (9. november 2001)

pravili zanimivo literarno-glasbeno-modno predstavo *Blesk odseva*, ki je po zamisli urednika Blaža Prapotnika temeljila na vsebini revije. Rdeča nit prireditve so bili unikatni instrumenti mojstra Ignaca Zaletelja in živa glasba, ki so jo izvajali s temi vrhunskimi glasbili. Nastopili so: kitarista Benjamin Lužnic in Andrej Ofak, skupine Suha južina, Abadon ter Ex animo. Leposlovje je prebiral Primož Tušnik, predstavitev modnih kreacij Stanke Blatnik so pripravile manekenka Vida Gostenčnik, frizerka Petra Maček in

Benjamin Pirnat

Zasedba Ex animo na prireditvi *Blesk odseva* - predstavitvi *Odsevanj* v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu (9. november 2001)

Valerija Šertel, ki je manekenko naličila, program pa je povezovala Ajda Prisljan. Premiero *Blesk odseva* v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu so si 9. novembra organizirano ogledali tudi gimnazijci in profesorji slovenjgraške gimnazije, večerna predstava ob 18. uri in 18 minut pa je bila za izven.

V domu Društva upokojencev Slovenj Gradec so predstavili 11. zbornik del ljudskih piscev *Pocvitanje* ter pesniško zbirko Berte Rupčič *Odperto srce*. Izdelke iz gline na temo Prežihovi literarni junaki je razstavila Anka Juvan, na citre pa je igral Rudi Pečovnik iz Mežice.

V dvorani glasbene šole je v okviru Wolfovega abonmaja nastopil Trio Lorenz iz Ljubljane, v Šmartnu pa je domače kulturno društvo s pestrim kulturnim sporedom oznamovalo Martinove dneve.

Tridesetletnico delovanja je s slovesnim koncertom praznoval Lovski oktet iz Podgorja.

Koncert z naslovom *Nocoj* je en lep večer je Mešani komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja namenil proslaviti pete obletnice delovanja. Prireditev je bila v športni dvorani v

V modni kreaciji Stanke Blatnik sta za *Blesk odseva* smuknili Vida Gostenčnik in Ajda Prisljan

Slovenj Gradcu, številno občinstvo je (vsaj 800 ljudi) doživelo res lep glasbeni večer, dostojen obletnice zbora, ki je na *Naši pesmi* v Mariboru v preteklih letih osvojil dve odličji in tako dobil priznanje, da sodi med najboljše slovenske tovrstne zборе. Razen Carinthie cantat so nastopili še: mlajši zbor Carinthia cantat, Oktet Lesna, Charie Haidecher Trio iz Voecklabrucka iz Avstrije ter Štirje kovači. Pozdrave in najboljše želje so karintijevcem namenili domala vsi pevski zbori iz Mislinjske doline in jih počastili s priložnostnimi darili. Zbor je ob svojem jubileju izdal lično knjižico, v kateri so zbrani številni podatki o delu in uspehih. Prireditev sta popestrila Vinska klet Puklavec iz Miklavža pri Ormožu (poslušalcem je namenila dar plemenitih trt - vrhunska vina ormoških gor) ter Stanka Blatnik, ki je predstavila najnovejše modne kreacije.

V kulturnem domu smo si ogledali gledališko predstavo *Antigona* v New Yorku Janusa Glowackega v režiji Mateje Koležnik in izvedbi igralcev Prešernovega gledališča iz Kranja.

Kvartet Ex animo - Borut Šmon, Danilo Karlin, Blaž in Valentina Prapotnik je koncertiral v sklopu modne revije Stanke Blatnik ob 1. obletnici Mercator centra v Slovenj Gradcu (november 2001)

Peti jubilej Mešanega komornega zbora Carinthia cantat

Na prireditvi ob 50-letnici muzeja v Slovenj Gradcu

DECEMBER

Že tradicionalno je december tisti mesec, ko se zvrsti največ kulturnih prireditev.

V Galeriji likovnih umetnosti so odprli monografsko razstavo z naslovom Franc Berneker (1874 - 1932), posvečeno v "čast Prešernovega rojstva". Razstavo je odprl Ciril Baškovič, državni sekretar na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije. Prav tako je Galerija še pred koncem leta postavila na ogled likovna dela akademskega slikarja Mira Hajnca z naslovom Opus alchymicum.

V avli slovenjgraške gimnazije pa so odprli razstavo likovnih del koroških slikarjev ljubiteljev.

V Galeriji Kolar je predstavil svoja najnovejša likovna dela akademski slikar Klavdij Tutta iz Kranja.

Galerija Kolar: otvoritev razstave likovnih del Klavdija Tutte, 5. december 2001

Koroški pokrajinski muzej v Slovenj Gradcu je povabil domačine, prijatelje in strokovno javnost na svečano odprtje razstave v počastitev 50-letnice Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec. Slovesnosti se je udeležila tudi Andreja Rihter, ministrica za kulturo v vladi Republike Slovenije. V otvoritvenem sporedu je nastopil še Oktet Lesna. Ob tej priložnosti je muzej izdal lepo zgibanko, kjer je pregledno in vsebinsko zgoščeno (tudi v sliki) prikazal 50-letni razvoj in bogastvo zgodovinskega gradiva, ki ga hrani oz. za katerega je odgovoren.

Dravograd, Drugi blek odseva: avtorski večer koroških glasbenikov s predstavitev Odsevanj so sooblikovali: vsebina Odsevanj (urednik Blaž Prapótnik, vezna beseda Vesna Roger); kitarista Andrej Ofak, Benjamin Lužnic in harmonikar Borut

Mori; skupini Abadon (Jani Legner, Iztok Hirtl, Borut Šmon, Anton Pečnik) in Ex animo (Valentina in Blaž Prapótnik, Borut Šmon, Danilo Karlin) ter modne kreacije oblikovalke mag. Stanke Blatnik.

Predstavitve Odsevanj v Dravogradu: Andrej Ofak, Borut Mori, Vesna Roger in Benjamin Lužnic (7. 12. 2001)

Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in Društvo kmetov iz Dravograda oz. Libelič sta povabila tudi k otvoritvi obnovljene črne kuhinje v župnišču v Libeličah oziroma k ogledu zbirke o prehrabeni kulturi prebivalcev Libelič in okolice. Ob tem dogodku so predstavili tudi libeliško kuharsko knjigo Da ne boš vačen od mize šov. Prav tako je KPM pripravil zanimivo predavanje Od rimske ville rustice do kmečkega stegnjenega doma na primeru Starega Pušnika v Zgornjih Dovžah. Izsledke raziskav sta predstavili kustosinji muzeja Saša Djura Jelenko in Brigita Rajšter. Po predavanju so si poslušalci lahko ogledali ob strokovnem vodstvu še stalno razstavo Arheologija koroške krajine.

Kulturno društvo Šmartno je sestavilo obsežen spored prireditev - Krpačevi dnevi 2001: uvedla jih je gledališka skupina s Prevalj s komedijo Drugačna mati, nadaljeval ženski pevski zbor Tenuto KD Šmartno s koncertom pod vodstvo zborovodkinje Polone Krpač Gornjak, Mitja Šipek je nastopil z monodramo Svetneči Gašper, predstavili so zgoščenko Je še kdo srečnejši kje Milana Kamnika, koroškega glasbenika, za zaključek pa je MoPZ KD Šmartno s solisti Sonjo Simetinger (alt), Mirijam Podstensek (sopran), Petro Naveršnik (alt) in pod vodstvom zborovodje Janeza Koleriča izvedel Kamila Maška v priredbi Anžeta Močnika še Božično mašo za sopran in alt solo ter moški zbor v cerkvi sv. Martina v Šmartnu pri Slovenj

KRONIKA

CD zbora Carinthia cantat

Gradcu.

Moški pevski zbor iz Podgorja je s koncertom proslavil desetletnico svojega delovanja.

Tradicionalni božično-novoletni koncert je – kot vsako leto – priredil pihalni orkester Slovenj Gradec pod vodstvom Petra Valtla: prireditev je bila v športni dvorani in se je udeležilo več ko tisoč ljudi domala iz vse Koroške, posvečena pa je bila tudi državnemu prazniku, dnevu samostojnosti. V cerkvi sv. Elizabete je prepeval APZ Tone Tomšič na predbožičnem koncertu znane in manj znane božično-novoletne pesmi. KD Dolič je uprizorilo žive jaslice v Hudi luknji.

V Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu je ČZP Voranc z Raven na Koroškem predstavilo Stanka Hovnika knjigo Pohorske poti... 1941 – 45... da ne bi pozabili (večer je obogatil z nekaj pesmi kvintet družine Breznik iz Pameč), na Ravnah so

Božični koncert slovenjgraškega pihalnega orkestra

uprizorila Rajke Medunc monodramo s pevkimi in plesnimi vložki NLP(P) – Neznana Ljuba Puba (Prenner). Organizirano so si predstavo ogledali dijaki slovenjgraških srednjih šol, sledilo pa je še nekaj ponovitev. Glavno vlogo je odlično interpretirala dijakinja Ana Javornik.

CD skupine Abadon: Na drugi strani

Rock skupina Abadon je decembra predstavila svoj drugi album Na drugi strani in videospot

pospremili v svet dve knjigi: v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Janeza Mrdavšiča Krajevna in domača imena v Mežiški dolini in v Koroškem muzeju Ravne na Koroškem Alojzija Kuharja knjigo Pokristjanjevanje Slovencev in nemško-slovanska etnična meja v vzhodnih Alpah.

V Mladinski knjigi Slovenj Gradec so ob skodelici čaja namenili besedo novim knjigam za otroke in mladino, v knjižnici Ksaverja Meška pa poklepali o novih knjigah, ki so izšle v prejšnjem mesecu. V knjižničnih prireditvenih prostorih sta bili še dve predavanji, in to: Nace Pruš in Nuša Ladinek sta z besedo in sliko popeljala poslušalce v Egipt, Anja Leskovar in Domen Groegl pa po Afriki.

V okviru gledališkega abonmaja smo si v Drami SNG Ljubljana ogledali Bertolta Brechta Opero za tri groše v režiji Matjaža Zupančiča. V kulturnem domu v Slovenj Gradcu je gimnazijska igralska skupina Spunk pod režiserskim vodstvom Andreja Makuca

Na Salonu poezije pri Marjanci Kočevar v Novem mestu so se predstavili Slovenjgradčani: Stanka Blatnik in duet Ex animo – Blaž & Valentina Prapotnik (15. 12. 2001)

JANUAR

V knjižnici Ksaverja Meška sta opisala razburljivo popotovanje po Libiji ob podpori 10-minutne diaprame fotograf Hanzi Weiss in akademski slikar Rudi Benetik, koroška rojaka. Arheologinja Saša Djura Jelenko in etnologinja Brigita Rajšter iz Koroškega pokrajinskega muzeja sta v knjižničnih prostorih v Mislinji tudi Mislinjčanom predstavili odkritja in spoznanja z naslovom Od rimske ville rustice do kmečkega stegnjenega doma na primeru Starega Pušnika v Zgornjih Dovžah. Slovenjgraška knjižnica je gostila predstavitev knjige Prebežniki, kdo ste? avtoric Mojce Pajnik, Petre Lesjak Tušek in Marte Gregorič. Knjigo je izdal Mirovni inštitut, nastala pa je ob raziskavi življenja v centrih za tujce in azilnih domovih v Sloveniji.

V okviru Wolfovega koncertnega abonmaja sta koncertirala Cveto Kobal (flavta) in Michael Frohnmeyer (klavir). Koncert je bil v glasbeni šoli.

Ob krajevnem prazniku Primestne vaške skupnosti Sele-Vrhe na Selah so v krajevnem domu izvedli bogat kulturni program učenci OŠ Sele-Vrhe, MPZ Ksaver Meško, ansambel Generacija 69, Mešani pevski zbor Carinthia cantat, pevka Vera Trafela in kantavtor Marjan Smode ter pevci družine Breznik iz Pameč. Praznični govornik: Mitja Šipek. Spored je povezovala Nina Lepej.

FEBRUAR

Osrednja občinska proslava v počastitev slovenskega kulturnega praznika je bila v kulturnem domu v Slovenj Gradcu. Na prireditvi so podelili Bernekerjevo nagrado in Benekerjeve plakete. Nagrado je dobil Lovski oktet iz Podgorja, plakete pa Jože Aberšek iz Starega trga, Milan Hovnik s Sel, Boštjan Konečnik z Gradišča, Špela Spanžel iz Slovenj Gradca, folklorna skupina Rej iz Šmartna in Postavkova dekleta iz Podgorja. Slavnostni govornik: član družine Breznik. Kulturni spored: odlomek iz

monodramske pripovedi Rajke Medunc NLP(P) v izvedbi gimnazijske skupine Spunk.

Slovesnosti v počastitev kulturnega praznika so bile še v Podgorju, kjer je koncertiral Orkester slovenske policije, v Šmartnu, kjer so pripravili bogat kulturni spored člani KD Šmartno – slavnostni govornik Lojze Pogorevc, dr. med., v Šmiklavžu pa so ponovili Burko o jezičnem dohtarju.

V knjižnici Ksaverja Meška se je ta mesec zvrstilo več (največ potopisnih) predavanj. Najprej je predstavil podobo daljne južnoameriške države z naslovom Duhovna Brazilija Eli Horvat, multivizijsko diapriprojekcijo Vse barve Sinaja je pripravil Borut Furlan, vrhunski podvodni fotograf – predstavitev je omogočil Lions club Slovenj Gradec, o popotovanju Od Himalaje do Alice Springs sta ob diapozitivih pripovedovala Boštjan Steblovnik in Stanka Blatnik, po južnem delu Indije je mislinjske poslušalce vodil ob odličnih diapozitivih Rok Kamnik, Kanado in Združene države Amerike sta obiskala in poročala o poti Katja Gobec in Damjan Ješovnik. V knjižnici Mislinja se je predstavila z novo pesniško zbirka Berta Rupčič: v programu so sodelovali še učenci OŠ Mislinja ter pevski zbor Kograd IGEM iz Dravograda, spored je povezovala Nada Duler. Ljubitelji lepe knjige so živahno poklepetali o novih tiskih na Četrtrkovem dopoldanskem klepetu v slovenjgraški knjižnici, v Mladinski knjigi pa je bilo srečanje Knjižna čajanka, nekakšna okrogla miza z naslovom Slovenska zemlja v besedi. Srečanje sta vodili Alenka Obretan Mestek in Milena Krenker Gumpot iz knjižnice Ksaverja Meška.

Kulturno društvo Stari trg je že tradicionalno organiziralo pustni sprevod po Glavnem trgu v Slovenj Gradcu in izdalo zabavni list Kurent. Na Wolfovem abonmajskem koncertu sta nastopili Karmen Pečar (violončelistka) in Srebrenka Poljak (pianistka).

V Čajnici Peč je bil večer s pianistom Jožijem Šalijem in pevko Uršulo Ramovš, odprli pa so tudi razstavo nakita iz školjk avtorjev Simone Kokot in Janka Klančnika.

Zgodovinske, kulturne in turistične zanimivosti in znamenitosti Slovenj Gradca je v svojem predavanju

Čajnica peč – prijetno shajališče umetnikov in kulturnikov

v domu upokojencev v Slovenj Gradcu razčlenil Jože Potočnik, profesor zgodovine in zemljepisa.

V Koroški pokrajinski muzej se je s popotovanja po Sloveniji vrnila razstava o drogah NE! razstava o drogah. Ob tej priložnosti je bila tudi okrogla miza: udeleženci so govorili o problematiki zasvojenost na

Koroškem. Izkušnje in strokovna mnenja so razčlenjevali: Slavko Koroš, načelnik urada kriminalistične policije, Dušan Jeromel, višji kriminalist, inšpektorja Dušan Ferenčak in Drago Knez, Franc Heber, dr. med., specialist splošne medicine, Ljuba Gangl Žvikart, dr. med., specialistka pediatrija; in Cita Burnik, univ. dipl. psih., spec. klinične psihologije.

Zimskih uric s Tonijem Gašperičem so se v Metliki udeležili koroški gostje Stanka Blatnik in duet Ex animo ter predstavili svoje ustvarjanje.

MAREC

V prostorih galerije so odprli razstavo likovnih del znanega akademskega slikarja Zdenka Huzjana – Hommage Tisnikarju.

Turistično društvo in Knjižnica Ksaverja Meška sta povabila Slovenjgradčane na predavanje dr. Janka Rodeta Zeliščni vrt – domača lekarna. Prav tako je bil v prireditvenih prostorih knjižnice literarni večer s Sonjo Votolen in Janijem Riflom ter gostjo večera slikarko Angelo Pajnkhiher Prem. Večer je vodila Draga Ropič, pesmi je recitala Rosana Smogavec Vodusek, prozo pa brala Barbara Šmit. Sodeloval je tudi trio trobent učencev glasbene šole pod mentorstvom Martina Šmona.

V knjižnici je pripovedoval o zgodah in nezdodah med vzponom na Mount Everest z Davom Karničerjem koroški montereverestovec Matej Flis:m: pripoved je dopolnil z bogatimi podobami z diapozitivov.

V Mladinski knjigi je bila tradicionalna čajanka z naslovom Bolj lepe od pomladi same – so naše (stare) mame. Čajanko sta vodili Alenka Obretan Mestek in Milena Krenker Gumpot iz knjižnice Ksaverja Meška.

Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, območna izpostava Slovenj Gradec, in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec sta bila organizatorja tradicionalne množične glasbene prireditve z naslovom Srečanje odraslih pevskih zborov Mislinjske doline. Na II. OŠ v Slovenj Gradcu so nastopili v petek (22.3.) in soboto (23. 3.) naslednji pevski zbori: Moški pevski zbor Ksaver Meško Sele-Vrhe (zborov. Milan Hovnik), Moški pevski zbor Lipa Raduše (zborov. Janez Kolerič), Lovski oktet Podgorje (um. v. Tone Gašper), Ženski upokojenski pevski zbor Slovenka Šmartno (z. Janez Kolerič), Oktet Lesna Slovenj Gradec (um. v. Tone Gašper), Moški pevski zbor Šmartno (z. Janez Kolerič), Moški pevski zbor Adoramus Slovenj Gradec (z. Polona Krpač Gornjak), Moški pevski zbor Kope Legen (z. Janja Kresnik), Mešani komorni zbor Carinthia cantat Slovenj Gradec (z. Tone Gašper), Fantje z Graške gore, Vokalna skupina Dolič (um. v. Vanja Pantner), Postavkova dekleta Podgorje (um.v. Finika Klančnik), Upokojenski ženski pevski zbor Jelka Slovenj Gradec (z. Marija Gornjak), Moški pevski zbor Podgorje (z. Leon Kramljak), Oktet Mislinja (um. v. Marija Gornjak), Moški pevski zbor Fran Berneker Stari trg (z. Janez Kolerič) in Ženski pevski zbor Tenuto Šmartno (z. Polona Krpač Gornjak).

Andreja Gologranc Fišer

KRONIKA

Italijanska pesmarica – naslovnica

Mestna občina Slovenj Gradec

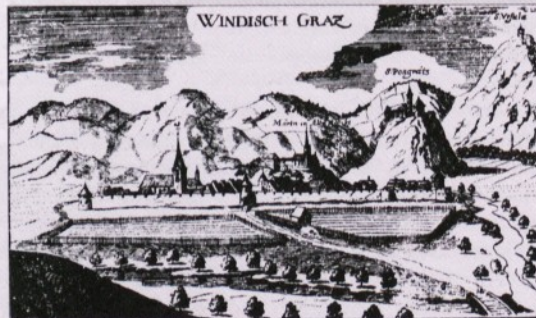
sponzor 45./46. številke ODSEVANJU

POKROVITELJ

Slovenj Gradec in Mislinjska dolina imata dolgo in pomembno zgodovino in tradicijo. Prva omemba imena Gradec - Grez (Grajski hrib nad Starim trgom) sega v leto 1091, naselje Vindish Grez pa je omenjeno 1165. Trške pravice je kraj dobil 30. 4. 1251 ob posvetitvi cerkve sv. Elizabete, mestne pravice pa 22. maja 1267. Že od vsega začetka predstavljajo oblast mestni sodniki (župani) in skupnost meščanov (mestni svet). Mestni sodnik je leta 1331 potrdil vsebino listine z mestnim pečatom, ki je med pečati še posebej znamenit. Po njem ima danes Mestna občina Slovenj Gradec izoblikovan stiliziran mestni grb in zastavo. Mestno pravo omenjajo leta 1336, sodstvo 1396 in nov statut 1440. Za Slovenj Gradec je pomembna znamenita srednjeveška praška listina - dedna pogodba med Karlom IV. Luksenburškim iz habsburškimi vojvodi iz leta 1364 (objavljena v 35./36. št. Odsevanj l. 1999).

Mesto je preživelo številne turške vpade in požare. Reformacijsko gibanje je ogrelo tudi nekatere meščane. Primož Trubar pa je prvi v slovenskem jeziku zapisal ime Slovenj Gradca (leta 1577).

Slovenj Gradec leta 1681

Mestece med Pohorjem in Uršljo goro je zaradi pomembnih prometnih poti ves čas mikalo številne obrtnike in trgovce ter znane slikarje in kiparje, ki so delovali v bližnji in daljni okolici in ki so v mestu imeli umetniške delavnice. Nekateri med njimi so bili tudi mestni župani.

Od srede 19. stoletja do razpada avstro-ogrske monarhije je bil Slovenj Gradec sedež okrajnega glavarstva, kamor so sodila okrajna sodstva Marenberg, Šoštanj in Slovenj Gradec. Od leta 1919 do 1941 je bil Slovenj Gradec sedež okraja (sreza).

Že februarja 1919 je bila sklicana prva seja mestnega občinskega odbora v slovenskem jeziku, do 1941 je vodilo občino šest županov. V času nemške okupacije je bila vzpostavljena nemška

oblast. Po osvoboditvi je deloval mestni občinski odbor, leta 1955 je po odpravi slovenjgraškega okraja in združitvi občin Mislinja, Podgorje, Slovenj Gradec in Šmartno nastala občina Slovenj Gradec. Ta občina je obstajala do konca leta 1994, tega leta pa je Državni zbor RS občini Slovenj Gradec priznal status mestne občine, le-ta pa se je v skladu z zakonom o ustanovitvi novih občin v Sloveniji razdelila na mestno občino Slovenj Gradec in občino Mislinja. Mestna občina Slovenj Gradec meri 174 km², ima 22 naselij in šteje 17.000 prebivalcev.

Leta 1989 so Združeni narodi mestu Slovenj Gradec podelili častni naziv - mesto glasnik miru. Poudariti kaže, da so prav zato v zadnjih letih osrednje državne proslave ob dnevu OZN v Slovenj Gradcu. Mestna občina tudi redno razpisuje natečaj za otroška likovna in literarna dela z vsebino o prijateljstvu med ljudmi in narodi ter sodelovanju in prizadevanjih za mir, razglasi nagrajence in razstavi poslana dela v Galeriji likovnih umetnosti; ob tem redno izide tudi katalog v slovenščini in angleščini z predstavljenimi nagrajenimi likovnimi in literarnimi deli ter seznamom vseh udeležencev natečaja.

Mestna občina Slovenj Gradec ima občinski praznik 19. septembra v spomin na razglasitev Slovenj Gradca za mesto glasnik miru: občinski svet je sprejel odlok o občinskem prazniku leta 1996; praznik mesta pa je 22. maj (razglasitev mestnih pravic 1267).

Mestna občina Slovenj Gradec podeljuje občansko naziv častni občan, vsako leto pa nagrado občine in plakete, Vrunčevo nagrado in plakete in Bernekerjevo nagrado in plakete, zadnji dve leti pa tudi priznanja najzaslužnejšim športnikom in športnim delavcem.

Naziv častnega občana je občina prvič podelila leta 1924 (Ksaverju Mešku), zatem še trem kandidatom, v drugi Jugoslaviji je doseglo to čast štiri-

Slovenj Gradec leta 1895

najst ljudi, po osamosvojitvi Republike Slovenije pa šest. Danes še živijo: Vasiljko Markovič, Karel Pečko, Vinko Cajnko, Bogdan Pogačnik, prim. Drago Plešivčnik in akademik dr. Ivan Gams.

Občinske nagrade podeljuje MO od leta 1959 (doslej je bilo nagrajenih 45 občanov, organizacij in društev), Vrunčeve nagrade od 1963 (37 nagrajencev) in Bernekerjeve nagrade od 1975 (27 nagrajencev).

Prve večstrankarske volitve so bile v Sloveniji aprila 1990. Predsednik Skupščine občine Slovenj Gradec je postal Ivan Uršič (od 1990 do 1994; prvič je bil predsednik od 1974 do 1978, drugič 1988 do 1990), za predsednika Izvršnega sveta Skupščine občine Slovenj Gradec pa Janez Komljanec (od 1990 do 1994; prvič je bil predsednik IS od 1986 do 1988; drugič od 1988 do 1990). Na lokalnih volitvah decembra 1994 je bil za župana prav tako izvoljen Janez Komljanec, ki vodi mestno občino že dva mandata (od 1995 do danes).

Predsednik sveta MO je bil v prvem mandatu Niko R. Kolar, potem pa je bila ta funkcija odpravljena. Svet mestne občine šteje 25 svetnikov. Tajnik MO je bil Ivan Plevnik od leta 1995 do 2001, tedaj pa je postal direktor mestne uprave; v času od 1990 do 1995 pa je bil sekretar SO Slovenj Gradec.

Mestna občina Slovenj Gradec je ena izmed tistih slovenskih občin, ki širi in pogloblja tudi mednarodne stike. Je članica Organizacije mest glasnik miru in njenega izvršnega odbora. Doslej je vzpostavila prijateljske stike s partnerskimi mesti, nekaterimi občinami in regijami v nekaterih

državah Evropske unije. Listino o partnerstvu je podpisala z naslednjimi mesti: Češki Krumlov (12. 9. 1996), Hauzenberg (Nemčija) in Voecklabruck (Avstrija) - 19. 9. 2001. V listini je med drugim zapisano, da bodo »po najboljših močeh spodbujali in negovali prijateljske povezave med občinama, njunimi društvi, cerkvijo, šolami in celotnim prebivalstvom«.

Z japonskim mestom Arai (z otoka Honshu) je bila podpisana listina o partnerstvu 23. oktobra 2001. V parku pred slovenjgraško gimnazijo so ob tej priložnosti posadili drevo (ginko) prijateljstva.

Še posebej kaže poudariti, da v mestni občini izvajamo nekatere projekte in naložbe ob pomoči evropskih denarnih virov; ti so dolgoročni in jih uresničujemo postopno. Najpomembnejša in denarno najzahtevnejša je izgradnja čistilne naprave v Pamečah - veljala bo preko dve milijardi tolarjev. Zanimiv je tudi projekt Celostni razvoj podeželja in obnova vasi - CRPOV v Primestni vaški skupnosti Sele-Vrhe.

13. oktobra leta 2001 so predstavniki koroških občin (12), regije Marche iz Italije (12 občin), Lavantala - Labotske doline (8 občin) in Varpalote (8 občin) na Madžarskem podpisali t. i. Varpalotski sporazum. »Naloga združenja je promoviranje in pospeševanje razvoja socialno-ekonomskih, kulturnih, zgodovinskih in okoljevarstvenih načel in iskanje ekonomske podpore ...« Skupaj načrtujejo pomembne programe, ki jih bo denarno podprla tudi Evropska unija. (Večer, 25. 10. 2001)

Jože Potočnik

POKROVITELJ

Graščina Rotenturn danes - sedež Mestne občine Slovenj Gradec

KOPA,

računalniški inženiring, d.d., Slovenj Gradec

SOPOKROVITELJI

Računalniki so se uveljavili v vseh segmentih našega življenja. Skoraj ni delovnega mesta, kjer ne bi uvajali tovrstnih pridobitev. Računalnike srečamo tako pri resnem delu kakor v igrah in pri zabavi. Že nekaj let predstavlja internet vzporedni telefon, pošto, časopis, televizor itd. Računalništvo postaja temeljna spretnost za uspešno življenje in delo; podobno kot pismenost, znanje šofiranja, kolesarjenje, plavanje ...

KOPA - računalniški inženiring je več kot dve desetletji med vodilnimi pri uvajanju celovitih rešitev informacijskih sistemov v slovenskih proizvodnih podjetjih. Začetki segajo v leto 1978, ko so ustanovili delovno enoto KOPA (video terminali v TOZD Plastika v DO Slovenijales - Tovarna meril Slovenj Gradec). Med prvimi so v Sloveniji zečeli izdelovati računalniško opremo za vodenje proizvodnje, danes le-to uporablja že več kot 100 znanih in uspešnih slovenskih podjetij.

Podjetje se je intenzivno razvijalo, zlasti po letu 1986, ko so se preselili v nove oziroma adaptirane prostore. Novembra leta 1989 se je računalniški inženiring KOPA izločil iz Tovarne meril in se skladno z zakoni organiziral v samostojno podjetje, leta 1996 pa je postalo le-to delniška družba v večinski lasti zaposlenih. Danes je v tej družbi zaposlenih 57 delavcev, visoko usposobljenih strokovnjakov. Poslovno enoto imajo tudi v Ljubljani. Tržišče je predvsem Slovenija. KOPA

sodi med največja neodvisna računalniška podjetja v državi in uspešno sodeluje z drugimi znanimi proizvajalci računalniške opreme.

Delniška družba KOPA je pred dvema letoma v sodelovanju z nekaterimi koncesionarji vpeljala program ECDL (evropsko računalniško spričevalo): projekt na Koroškem skupaj izvajata računalniški inženiring KOPA in A.L.P. Peca z Raven.

Delniška družba KOPA s sponzorstvi in donacijami pomaga številnim ustanovam in društvom: OŠ Franja Goloba na Prevaljah so podarili 10 namenskih merilnih instrumentov, ki so pomemben pripomoček pri spoznavanju zakonitosti v tehniki in fiziki. Bernard Oswald, direktor delniške družbe KOPA, je ob izročitvi poudaril: "Kot eno izmed vodilnih podjetij informacijskih tehnologij se v Kopi zavedamo pomena dobro izobraženega kadra. Naš prispevek naj bo spodbuda mladim za izobraževanje: tega je na Koroškem še premalo."

Družba KOPA je ob svoji 20-letnici podarila računalnik iz zadnje generacije Splošni bolnišnici Slovenj Gradec, lani pa je z drugimi slovenskimi donatorji prispevala namajhen delež za nakup ultrazvočnega aparata za Pediatrično kliniko v Ljubljani.

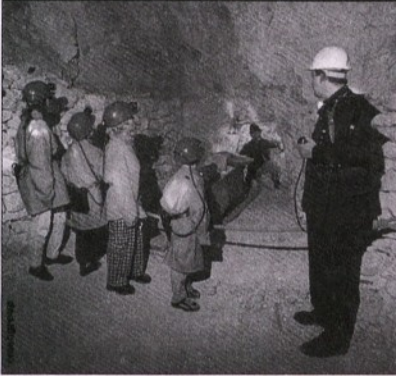
Direktor Bernard Oswald je prepričan, da bo družba KOPA tudi v tem stoletju med pomembnimi računalniškimi podjetji v Sloveniji.

Jože Potočnik

Poslovna stavba podjetja Kopa, d.d., s prodajalno v Slovenj Gradec

SKRIVNOSTNI SVET PODZEMLJA PECE

VABIMO VAS,
DA OBIŠČETE TURISTIČNI RUDNIK IN MUZEJ

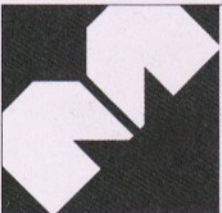
Rudnik svinca in cinka Mežica v zapiranju d.o.o.

INFORMACIJE IN SPREJEM PRIJAV:
02 87 00 180 ali 02 87 00 160
http: www.sgn.net/rscm E-mail: rscm@sgn.net

SOPOKROVITELJI

zagotovljeno zadovoljstvo

Mercator

sb

| stanka blatnik |

modna oblikovalka • fashion designer

oblikovanje
konstrukcija
izdelava
oblačil
po meri

strokovno svetovanje

MODNI ATELJE MODNI ATELJE MODNI ATELJE

atelje: Meškova ulica 12, 2380 Slovenj Gradec, telefon: 02 88 22 721, gsm: 041 403 537, http: [//welcome.to/stanka_blatnik](http://welcome.to/stanka_blatnik)

grafični studio & založba

CERDONIS

stari trg 278, 2380 slovenj gradec
telefon: (02) 88 43 143, studio: (02) 88 38 046, telefax: (02) 88 38 047
e-mail: info@km-z.si http://www.km-z.si/

Celovita ponudba grafičnih storitev

SOPOKROVITELJI

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brda 10a, 2383 Šmartno,
telefon: (02) 88 53 198

Naročam **ODSEVANJA**-revijo za leposlovje in kulturo

Ime in priimek:

Naslov:

Pošta:

Letno naročnino bom poravnal(a) po prejemu položnice.
Naročnik(ca) revije bom do pisnega preklica.
Izpolnjeno naročilnico, prosimo, pošljite na naslov uredništva.
(Če ne želite razrezati revije, lahko naročilo pošljete tudi na dopisnici.)

Datum: Podpis:

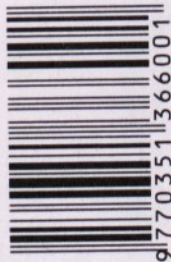
ODSEVANJA

KD ODSEVANJA
Ronkova 4 (knjižnica)
2380 Slovenj Gradec

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

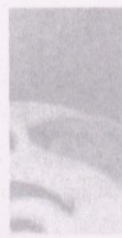
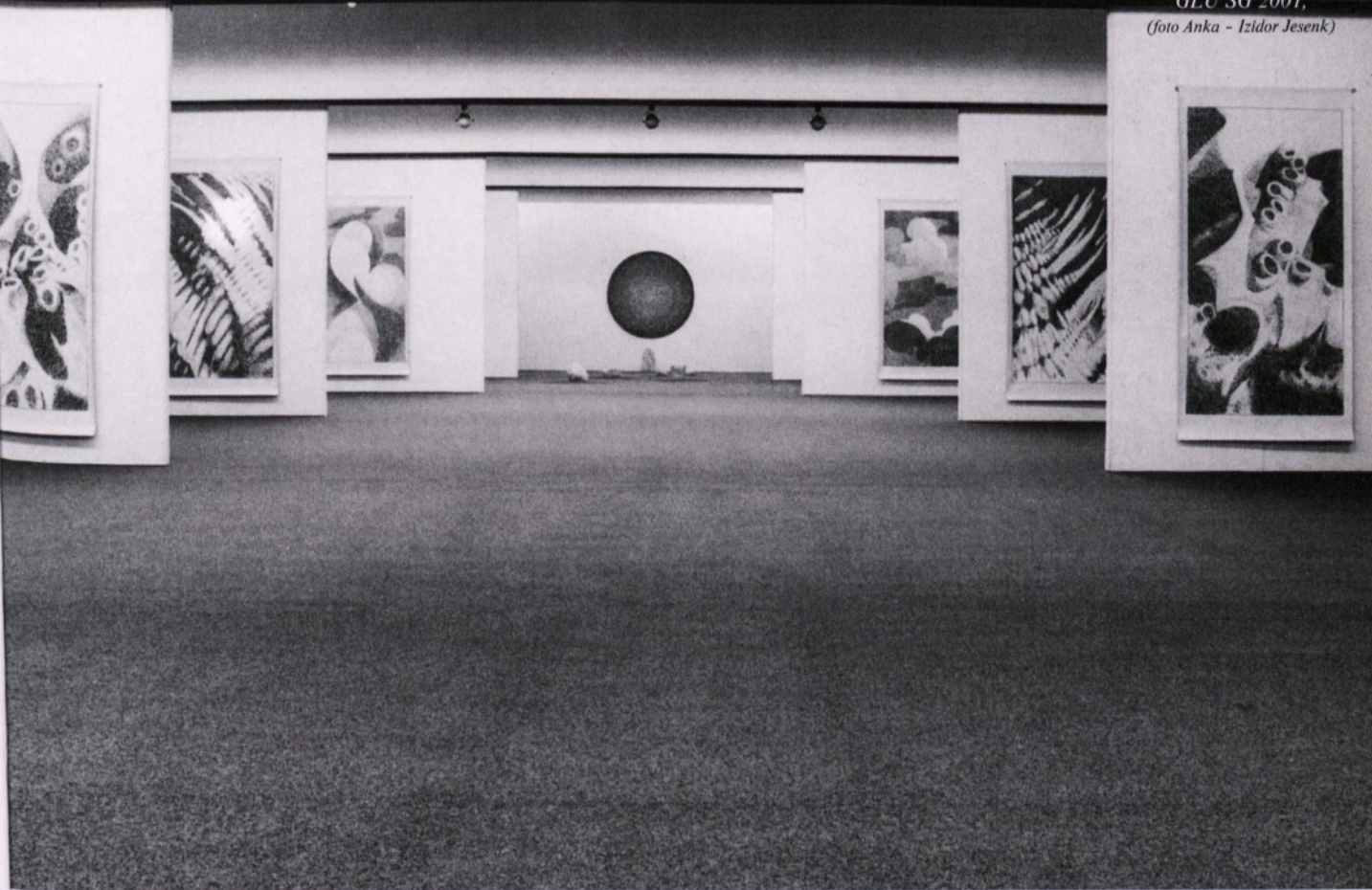
Izdajatelja in založnika: Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec in Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec
Izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Tone Turičnik in Alenka Waltl (člani). Nadzorni odbor: Franček Lasbaher (predsednik), Andreja Golgranc Fišer in Tomo Jeseničnik (člana). **Častno razsodišče:** Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)
Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Miran Kodrin, Andrej Makuc, Blaž Prapótnik (glavni in odgovorni urednik), Tone Turičnik, Milena Zlatar in Sonja Lavrinšek Pepelnak.
Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec,
telefon: (02) 88 39 350 (tajnica Cilka Sedar) in (02) 88 44 044 (predsednik)
Grafična priprava: CERDONIS, d. o. o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 43 143, 88 38 046, fax: (02) 88 38 047,
e-mail: cerdonis@km-z.si, http://www.km-z.si/odsevanja/ **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik
Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek - Foto Tabor, Foto Prošt, Stanko Hovnik, Primož Juvan, Peter Osrajnik, arhiv Odsevanj
Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, april 2002. Naklada: 800 izvodov. **Cena za izvod:** 1300 SIT, naročniki 1200 SIT.

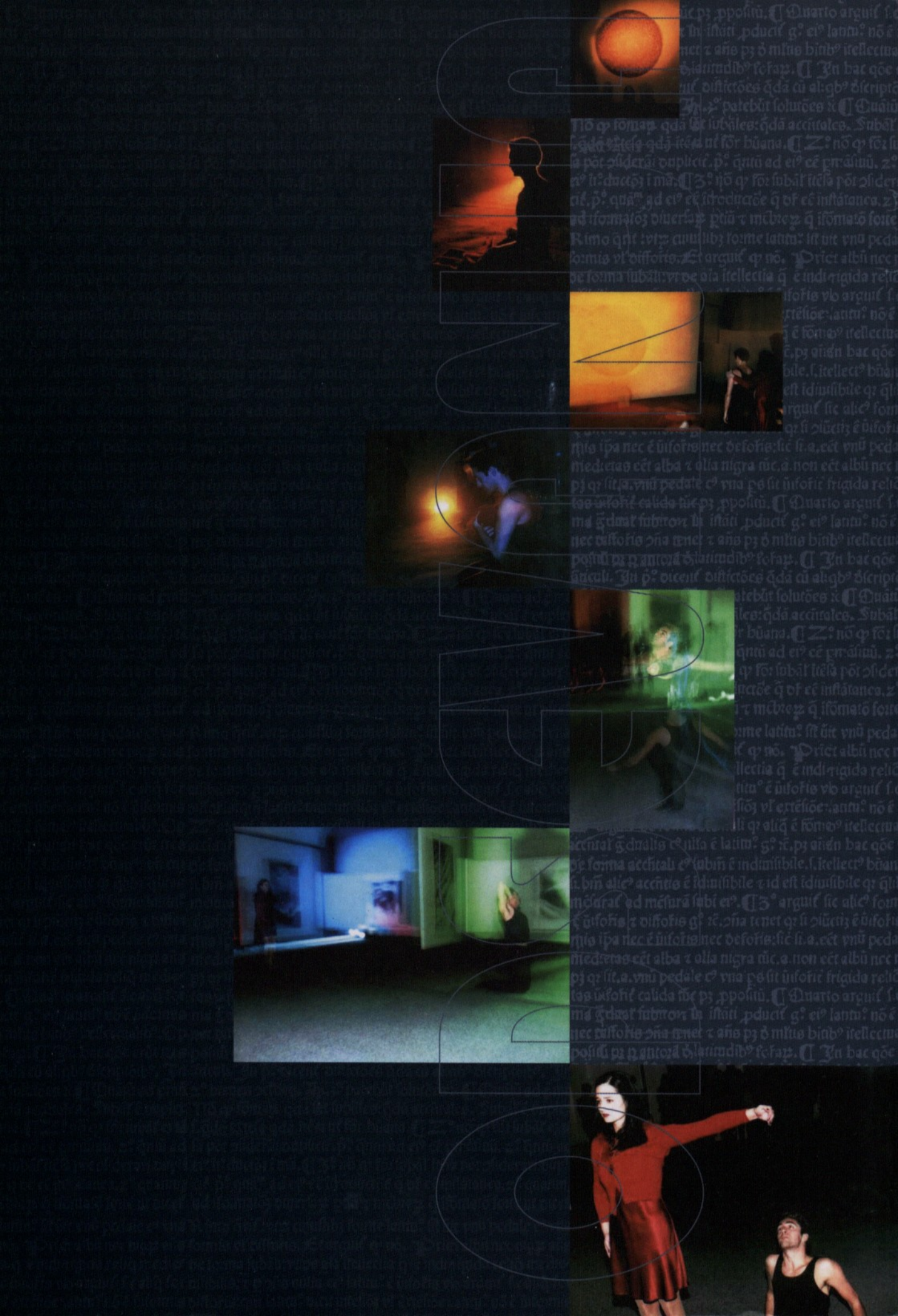
ISSN 0351-3661

NA PLATNICAH

*Miro Hajnc,
Opus Alchymicum,
GLU SG 2001,
(foto Anka - Izidor Jesenk)*

Quarto arguit sic
in ista inducit g^o et latu^o nō ē
met^o z aūs p^o d mltis binib^o itellectu
dilatandib^o refap. ¶ In hac qōe
aut^o diffictōes q̄da cū aliqb^o dīscriptā
p^o patebūt solutōes x ¶ Quātū
tū q^o formā q̄da sūt iūbāles: q̄dā accūtales. Subā
q̄da p̄ctōes q̄dā itē ut sūt bñāna. ¶ Z^o: nō q^o sūt i
a pōt p̄ctōes dūplīcē p^o: q̄ntū ad et^o cē p̄ctōm. z^o
a^o it^o dūcōz i mē. ¶ 3°: nō q^o sūt iūbāl iūbā pōt p̄ctō
cū p^o: q̄ntū qd et^o cē it̄ dūctōe q̄ dī cē iūstātaē. z^o
qd iūbāliōz dūctōes p̄ctū t̄ mēbz q̄ iūbāliō sūt
Rimo q̄nt^o t̄bz cū iūbābz forme latū: sūt ut vñ p̄ctō
formā vl dīffictō. Et arguit q^o nō. ¶ P̄ctō albū nec
de forma iūbā: vt de oīa itellectū q̄ ē iūdī rīgīda relī
iūstōis vl arguit i
t̄ctōe: autū: nō ē
ē hōmē itellectū
ē p^o q̄ntū hac qōe
bde. s. itellect^o bñā
est iūbābile q̄
arguit sic alīc^o som
qz hī dūctō ē iūstōi
q̄ntū ipa nec ē iūstōis nec dēfōis: sic si a. eēt vñ p̄ctō
mēdīctas cēt alba z olla nīgra nīc. a. nō cēt albū nec i
p^o qz sit a. vñ p̄ctōe c^o vñ a pōt iūstōie frīgīda relī
tas iūstōie calīda iūc p^o p̄ctōm. ¶ Quarto arguit i
mē q̄ dūct^o iūstōm iū istā p̄ctōe g^o et latu^o: nō ē
nec t̄ctōis oīa t̄ctōz z aūs p^o d mltis binib^o itellectu
pōtū p^o p̄ctōe dilatandib^o refap. ¶ In hac qōe
āctāli. In p^o: dīctōes dīffictōes q̄da cū aliqb^o dīscriptā
p̄ctōes solutōes x ¶ Quātū
q̄da accūtales. Subā
bñāna. ¶ Z^o: nō q^o sūt i
q̄ntū ad et^o cē p̄ctōm. z^o
q^o sūt iūbāl iūbā pōt p̄ctō
t̄ctōe q̄ dī cē iūstātaē. z^o
t̄ mēbz q̄ iūbāliō sūt
ome latū: sūt ut vñ p̄ctō
cē q^o nō. ¶ P̄ctō albū nec
llectū q̄ ē iūdī rīgīda relī
tū: ē iūstōis vl arguit i
iūstōis vl ertēōe: autū: nō ē
llī qz alīc^o ē hōmē itellectū
accūtal ḡ dūctōis cē nō ē latū: g^o it. p^o q̄ntū hac qōe
p^o forma āctāli c^o iūbā ē iūdī rīgīdī. s. itellect^o bñā
i bñ alīc^o āctōis ē iūbābile z iū est iūbābile qz hī
mēctōat ad mēctōa sūt et^o. ¶ 3°: arguit sic alīc^o som
ē iūstōis z dīffictōis g^o it. oīa t̄ctōz qz hī dūctō ē dīffictō
q̄ntū ipa nec ē iūstōis nec dēfōis: sic si a. eēt vñ p̄ctō
mēdīctas cēt alba z olla nīgra nīc. a. nō cēt albū nec i
p^o qz sit a. vñ p̄ctōe c^o vñ a pōt iūstōie frīgīda relī
tas iūstōie calīda iūc p^o p̄ctōm. ¶ Quarto arguit i
mē q̄ dūct^o iūstōm iū istā p̄ctōe g^o et latu^o: nō ē
nec t̄ctōis oīa t̄ctōz z aūs p^o d mltis binib^o itellectu
pōtū p^o p̄ctōe dilatandib^o refap. ¶ In hac qōe